

Ministerie van Financiën

Rijksbegrotingsvoorschriften 2018

Woensdag 5 december 2018

Inhoudsopgave

1	Wijzigingen RBV 2018	10
1.1	Wijzigingen RBV 2018	10
1.2	Vaststelling RBV 2018	18
2	Tijdschema	19
3	Voorschriften	34
3.1	Regeling van de Minister van Financiën van PM houdende regels over de begroting en de verantwoording van het Rijk voor het jaar 2018 en het door de Minister van Financiën vast te stellen bedrag (Regeling rijksbegrotingsvoorschriften 2018)	34
3.1.1	Bijlage A bij de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften	35
3.1.2	Leeswijzer RBV	37
3.2	De oorspronkelijke begroting	38
3.2.1	Begripsafbakening	38
3.2.1.1	De inrichting van de Rijksbegroting	38
3.2.1.2	Categorieën begrotingen	39
3.2.1.3	De begrotingsartikelen	40
3.2.1.4	De beleidsartikelen	40
3.2.1.5	De niet-beleidsartikelen	41
3.2.2	De departementale begroting	43
3.2.3	De begrotingsstaat	44
3.2.4	De opbouw van de memorie van toelichting	45
3.2.4.1	Leeswijzer	45
3.2.4.2	Beleidsagenda	45
3.2.4.3	Toelichting bij de beleidsartikelen	45
3.2.4.4	Overzichtconstructies	46
3.2.4.5	Toelichting bij de niet-beleidsartikelen	47
3.2.4.6	Paragraaf inzake Agentschappen	47
3.2.5	Bijlagen	49
3.2.5.1	Zelfstandige bestuursorganen en Rechtspersonen met een wettelijke taak	49
3.2.5.2	De Verdiepingsbijlage	49
3.2.5.3	De bijlage inzake moties en toezeggingen	49
3.2.5.4	Bijlage Subsidieoverzicht	49

3.2.5.5	Bijlage Evaluatie- en overig onderzoek.....	50
3.3	De suppletoire begrotingen (exclusief de Slotwet).....	51
3.4	Het jaarverslag.....	55
3.4.1	De inrichting van de verantwoording van het Rijk.....	55
3.4.2	Het departementale jaarverslag.....	56
3.4.2.1	Algemeen.....	56
3.4.2.2	De inhoudsopgave.....	57
3.4.2.3	Aanbieding van het jaarverslag en verzoek tot dechargeverlening.....	58
3.4.2.4	De leeswijzer.....	58
3.4.3	Het beleidsverslag.....	59
3.4.3.1	De beleidsprioriteiten (beleidsverslag).....	59
3.4.3.2	De beleidsartikelen.....	59
3.4.3.3	De niet-beleidsartikelen.....	60
3.4.3.4	De bedrijfsvoeringsparagraaf.....	60
3.4.4	Toezichtsrelaties / Bijlage Zelfstandige bestuursorganen en Rechtspersonen met een wettelijke taak.....	62
3.4.5	Bijlage Afgerond Evaluatie- en overig onderzoek.....	63
3.4.6	Inhuur van externen.....	64
3.4.7	Begrotingsfonds.....	65
3.4.8	De Jaarrekening.....	66
3.4.8.1	Jaarrekening: de verantwoordingsstaat.....	66
3.4.8.2	Jaarrekening: de departementale saldibalans.....	66
3.4.8.3	Paragraaf inzake agentschappen.....	67
3.4.8.4	Publicatie personele topinkomens.....	68
3.4.9	De Slotwet.....	69
3.5	Overig.....	70
3.5.1	Logistiek.....	70
3.5.2	Beleidsbrieven.....	80
3.5.3	Nationale Verklaring.....	83
3.5.4	Additioneel aan te leveren informatie.....	84
3.5.5	Beslisbomen apparaatstoets.....	86
4	Modellen.....	87
4.1	Begroting.....	87

4.1.1	Model 1.00 - Inhoudsopgave departementale begroting (inclusief modelverwijzing).....	87
4.1.2	Model 1.01 - Inhoudsopgave begrotingsfonds (inclusief modelverwijzing).....	89
4.1.3	Model 1.10 - Wetsvoorstel departementale begroting (begrotingen ministeries).....	91
4.1.4	Model 1.11 - Wetsvoorstel niet-departementale begroting (inclusief eventuele programmabegrotingen)	93
4.1.5	Model 1.12 - Wetsvoorstel begroting begrotingsfonds.....	95
4.1.6	Model 1.13 - Wetsvoorstel departementale begroting en niet-departementale begroting.....	97
4.1.7	Model 1.14 - Wetsvoorstel departementale begroting en begroting begrotingsfonds.....	100
4.1.8	Model 1.15 - Wetsvoorstel niet-departementale begroting (inclusief eventuele programmabegrotingen) en begroting begrotingsfonds.....	102
4.1.9	Model 1.20 - Begrotingsstaat departementale begroting (inclusief agentschappen).....	104
4.1.10	Model 1.21 - Begrotingsstaat niet-departementale begroting (inclusief eventuele programmabegrotingen).....	107
4.1.11	Model 1.22 - Begrotingsstaat begrotingsfonds.....	110
4.1.12	Model 1.23 - Begrotingsstaat departementale begroting (inclusief agentschappen) en niet-departementale begroting.....	112
4.1.13	Model 1.24 - Begrotingsstaat departementale begroting (inclusief begrotingsstaat agentschappen) en begrotingsstaat begrotingsfonds.....	116
4.1.14	Model 1.25 - Begrotingsstaat niet-departementale begroting (inclusief eventuele programmabegrotingen) en begrotingsfonds.....	120
4.1.15	Model 1.29 - Geraamde uitgaven en geraamde ontvangsten van het departement verdeeld over de beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen.....	123
4.1.16	Model 1.30 - Memorie van toelichting.....	124
4.1.17	Model 1.31 - Leeswijzer begroting.....	127
4.1.18	Model 1.32a - Beleidsagenda.....	128
4.1.19	Model 1.32b - Overzichtstabel voor beleidsagenda.....	129
4.1.20	Model 1.32c - Overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven.....	131
4.1.21	Model 1.32d - Meerjarenplanning Beleidsdoorlichtingen.....	132
4.1.22	Model 1.32e - Overzicht van Risicoregelingen.....	134
4.1.23	Model 1.33 - Toelichting bij een beleidsartikel.....	137
4.1.24	Model 1.33a - Algemene doelstelling.....	138
4.1.25	Model 1.33b - Rol en verantwoordelijkheid.....	139
4.1.26	Model 1.33c - Beleidswijzigingen.....	143
4.1.27	Model 1.33d - Tabel budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit.....	144
4.1.28	Model 1.33e - Toelichting op de financiële instrumenten.....	153

4.1.29	Model 1.33f - Budgettaire tabel Grote Uitvoerende Dienst (geen Zelfstandig Bestuursorgaan of Agentschap).....	154
4.1.30	Model 1.33g - Begrotingsreserves.....	156
4.1.31	Model 1.34a - Toelichting bij niet-beleidsartikel Algemeen.....	157
4.1.32	Model 1.34b - Toelichting bij het niet-beleidsartikel 'Apparaat Kerndepartement'.....	158
4.1.33	Model 1.34c - Toelichting bij niet-beleidsartikel Geheim.....	164
4.1.34	Model 1.34d - Toelichting bij niet-beleidsartikel Nog onverdeeld.....	165
4.1.35	Model 1.35 - Begroting baten-lastenagentschap.....	167
4.1.36	Model 1.35a - Begroting van verplichtingen-kasagentschap.....	174
4.1.37	Model 1.36 - Bijlage Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak.....	179
4.1.38	Model 1.41 - Verdiepingshoofdstuk.....	181
4.1.39	Model 1.42 - Bijlage Moties en toezeggingen.....	183
4.1.40	Model 1.43 - Bijlage Subsidies.....	184
4.1.41	Model 1.44 - Bijlage Overzicht evaluaties- en overig onderzoek.....	186
4.1.42	Model 1.50 - Bijlage bij Nader Rapport.....	188
4.1.43	Model 1.51 - Nota van wijziging op begrotingswetsvoorstel.....	190
4.2	Suppletoire begroting.....	193
4.2.1	Model 2.10 - Begrotingswetsvoorstel.....	193
4.2.2	Model 2.11 - Departementale begrotingsstaat.....	195
4.2.3	Model 2.12 - Begrotingsstaat inzake de agentschappen.....	197
4.2.4	Model 2.13 - Begrotingsstaat Begrotingsfonds.....	199
4.2.5	Model 2.14 - Memorie van toelichting.....	200
4.2.6	Model 2.15 - Budgettaire gevolgen van beleid.....	202
4.2.7	Model 2.15a - Budgettaire gevolgen beleidsartikel Grote Uitvoerende Dienst.....	206
4.2.8	Model 2.15b - Begrotingsreserves.....	209
4.2.9	Model 2.16 - Toelichting niet-beleidsartikelen.....	210
4.2.10	Model 2.17 - Uitgavenmutaties.....	214
4.2.11	Model 2.18 - Exploitatie- en kasstroomoverzicht baten-lastenagentschap.....	215
4.2.12	Model 2.18a - Overzicht ontvangsten en uitgaven verplichtingen-kasagentschap.....	219
4.2.13	Model 2.20 - Begrotingswetsvoorstel.....	221
4.2.14	Model 2.21 - Departementale Begrotingsstaat.....	223
4.2.15	Model 2.22 - Begrotingsstaat inzake de agentschappen.....	225
4.2.16	Model 2.23 - Begrotingsstaat Begrotingsfonds.....	227

4.2.17	Model 2.24 - Memorie van toelichting.....	228
4.2.18	Model 2.25 - Budgettaire gevolgen van beleid.....	230
4.2.19	Model 2.25a - Budgettaire gevolgen beleidsartikel Grote Uitvoerende Dienst.....	234
4.2.20	Model 2.26 - Toelichting niet-beleidsartikelen.....	237
4.2.21	Model 2.27 - Niet-beleidsartikel Nominaal en onvoorzien.....	240
4.2.22	Model 2.28 - Uitgavenmutaties.....	241
4.2.23	Model 2.29 - Exploitatie- en kasstroomoverzicht baten-lastenagentschap.....	243
4.2.24	Model 2.29a - Overzicht ontvangsten en uitgaven verplichtingen-kasagentschap.....	247
4.3	Verantwoording.....	249
4.3.1	Model 3.00 - Inhoudsopgave departementaal jaarverslag.....	249
4.3.2	Model 3.01 - Inhoudsopgave jaarverslag begrotingsfonds.....	251
4.3.3	Model 3.02 - Gerealiseerde uitgaven en ontvangsten verdeeld over de beleidsartikelen en de niet-beleidsartikelen.....	253
4.3.4	Model 3.10 - Aanbieding en verzoek dechargeverlening.....	254
4.3.5	Model 3.11 - Leeswijzer jaarverslag.....	259
4.3.6	Model 3.21 - Beleidsprioriteiten (beleidsverslag).....	261
4.3.7	Model 3.21a - Realisatie beleidsdoorlichtingen.....	262
4.3.8	Model 3.21b - Overzicht van risicoregelingen.....	264
4.3.9	Model 3.22 - Beleidsartikel jaarverslag.....	266
4.3.10	Model 3.22a - Algemene doelstelling beleidsartikel.....	268
4.3.11	Model 3.22b - Rol en verantwoordelijkheid.....	269
4.3.12	Model 3.22c - Beleidsconclusies.....	270
4.3.13	Model 3.22d - Budgettaire gevolgen van beleid.....	272
4.3.14	Model 3.22e - Toelichting op de financiële instrumenten.....	275
4.3.15	Model 3.22f - Beleidsartikel Grote Uitvoerende Dienst.....	277
4.3.16	Model 3.23a - Niet-beleidsartikel Algemeen.....	279
4.3.17	Model 3.23b - Niet-beleidsartikel Apparaat Kerndepartement.....	280
4.3.18	Model 3.23c - Niet-beleidsartikel Geheim.....	283
4.3.19	Model 3.23d - Niet-beleidsartikel Nog onverdeeld.....	284
4.3.20	Model 3.24 - Bedrijfsvoeringsparagraaf.....	285
4.3.21	Model 3.30a - Departementale verantwoordingsstaat.....	295
4.3.22	Model 3.30b - Verantwoordingsstaat begrotingsfonds.....	297
4.3.23	Model 3.31 - Saldibalans per 31 december.....	298

4.3.24	Model 3.32 - Samenvattende verantwoordingsstaat baten-lastenagentschap.....	308
4.3.25	Model 3.32a - Samenvattende verantwoordingsstaat verplichtingen-kasagentschap.....	310
4.3.26	Model 3.33 - Jaarverantwoording van het baten-lastenagentschapper 31 december 20.....	311
4.3.27	Model 3.33a - Jaarverantwoording van het verplichtingen-kasagentschapper 31 december 20.....	319
4.3.28	Model 3.33b - Begrotingsreserves.....	329
4.3.29	Model 3.40 - Bijlage ZBO's/RWT's.....	330
4.3.30	Model 3.45 - Bijlage afgerond evaluatie- en overig onderzoek.....	334
4.3.31	Model 3.50 - Begrotingswetsvoorstel Slotwet.....	336
4.3.32	Model 3.51 - Departementale begrotingsstaat.....	338
4.3.33	Model 3.52 - Begrotingsstaat agentschap.....	340
4.3.34	Model 3.53 - Begrotingsstaat begrotingsfonds.....	342
4.3.35	Model 3.54 - Memorie van toelichting.....	345
4.3.36	Model 3.60 - Bijlage inhuur externen.....	348
4.3.37	Model 3.70 - WNT-verantwoording 2017 - ministerie van X	351
4.3.38	Model 3.90 - Voorstel van indemniteitswet.....	359
4.4	Overig.....	361
4.4.1	Model 4.10 - Aanbieding begrotingswetsvoorstel aan de afdeling Advisering van de Raad van State...	361
4.4.2	Model 4.20 - Aanbiedingsbrief ontwerp-jaarverslag en ontwerp-slotwet.....	362
4.4.3	Model 4.30 - Model deelverklaringen voor nationale verklaring.....	363
4.4.4	Model 4.51 - Nota van wijziging Voorjaarsnota/Najaarsnota/Slotwet.....	367
4.4.5	Model 4.52 - Openingsbalans baten-lastenagentschap.....	369
4.4.6	Model 4.52a - Openingsbalans Verplichtingen-kasagentschap.....	371
4.4.7	Model 4.54 - Maandelijkse saldibalans.....	373
4.4.8	Model 4.55 - Toetsingskader Fiscaleregelingen.....	375
4.4.9	Model 4.56 - Eindejaarsmarge.....	378
4.4.10	Model 4.60 - Amendement invoeging nieuw artikelonderdeel.....	379
4.4.11	Model 4.61 - Amendement verschuiving bedragen (nulamendement).....	381
4.4.12	Model 4.62 - Amendement wijziging bedragen.....	384
4.4.13	Model 4.70 - Overzicht (in)materiële activa: standen en mutaties.....	386
4.4.14	Model 4.80 - Begrotingswetsvoorstel ISB.....	388
4.4.15	Model 4.81 - Memorie van toelichting ISB.....	391

5 Begrippenlijst	394
5.1 Achterborgstelling	394
5.2 Administratieve begrotingswijziging	395
5.3 Amendement invoeging nieuw artikelonderdeel	396
5.4 Amendement verschuiving bedragen (nulamendement)	397
5.5 Amendement wijziging bedragen	398
5.6 Apparaatsuitgaven	399
5.7 Begrotingsmutaties (voorafgaand toezicht)	400
5.8 Beleidsinformatie	402
5.9 Beleidsmatige begrotingswijziging	403
5.10 Bijdrage aan Shared Service Organisaties	404
5.11 Comptabele rechtmatigheid	405
5.12 Definitie ICT	406
5.13 Desinvesteringen	407
5.14 Eindejaarsmarge	408
5.15 Inhuur externen	409
5.16 Extra-comptabel	410
5.17 Financiële begrotingsinformatie	411
5.18 Financiële informatie	412
5.19 Financiële instrumenten	413
5.20 Financiële verantwoordingsinformatie	415
5.21 Garantie	416
5.22 Juridische verplichting	417
5.23 Niet-departementale begroting	418
5.24 Niet-financiële informatie	419
5.25 Niet financiële verantwoordingsinformatie	420
5.26 Personele en materiële uitgaven	421
5.27 Planflexibiliteit	423
5.28 Rijksbrede kostensoortentabel	424
5.29 Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek	425
5.30 Rechtspersoon met een wettelijke taak (RWT)	426
5.31 Rijksbetaalstukken	427
5.32 Risicovoorziening	428

5.33	Slotverschillen.....	429
5.34	Suppletoire begroting.....	430
5.35	Technische mutaties.....	431
5.36	Vastgestelde begroting.....	432
5.37	Zelfstandig bestuursorgaan (ZBO).....	433

1 Wijzigingen RBV 2018

RBV 2018 is ter borging van uniforme presentatie tussen de oorspronkelijke begrotingen 2018 en de suppletoire begrotingen op volgende punten aangepast:

- > in de modellen 2.14 en 2.24 voor artikelsgewijs toelichting bij het wetsvoorstel voor de suppletoire begrotingen is artikel 2.3, eerste lid, van de Comptabiliteitswet 2016 vervangen door artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001;
- > in de modellen 2.11, 2.16, 2.21 en 2.27 is de naam van niet- beleidsartikel Nog onverdeeld vervangen door Nominaal en Onvoorzien.

Aanpassingen in de betreffende modellen is op 22 mei ook per e-mail kenbaar gemaakt.

Aanleiding voor deze aanpassing is de verduidelijking van het overgangsrecht in artikel 10.2 van de Comptabiliteitswet 2016. Volgens dit overgangsrecht blijven de bepalingen van de Comptabiliteitswet 2001 van toepassing op de begrotingen die vóór de inwerkingtreding van de Comptabiliteitswet 2016 bij de Tweede Kamer zijn ingediend. Dit geldt ook voor alle suppletoire begrotingen, slotwetten, jaarverslagen en rapporten die met deze begrotingen samenhangen.

1.1 Wijzigingen RBV 2018

Tijdschema

- > De data in het tijdschema zijn geactualiseerd voor 2018 (rekening houdend met feestdagen).
- > Het indienen van de driemaands kasprognose aan het Agentschap is opgeheven. Het indienen van de verzameluitkering bij de begroting is vervallen.
- > De verzameluitkering bestaat wettechnisch nog wel, maar is beleidsmatig opgeheven door het kabinet (Kamerstuk 34000 B, nr. 24).
- > Ook het aanmelden van budgettaire consequenties van departementale maatregelen voor het gemeentefonds en provinciefonds voor de verantwoording is vervallen.
- > Het indienen van de maandelijkse gecorrigeerde saldibalans aan de RHB is gewijzigd in het indienen van een maandelijkse saldibalans. Bijbehorend model 4.54 is geactualiseerd ten behoeve van de doelmatigheid en de verlichting van de administratieve lasten.
- > De ondergrens voor verplichte melding van correctie van € 50.000.000 per mutatie, per (sub)artikelonderdeel is vastgesteld op verzoek van en in overleg met het CBS. De uitvoering van de motie Hachi (nr. 28, 33000-IV) met uitsplitsing van de uitgaven voor Caribisch Nederland per beleidsartikel is verduidelijkt in het tijdschema.
- > N.a.v. amendement Ronnes (Kamerstuk 34426, nr. 24, bij de behandeling van de CW 2016) is de datum van de veegbrief in december aangepast. Daarnaast is verduidelijkt dat de veegbrieven zowel naar de Eerste als de Tweede Kamer moeten worden verstuurd. De tekst is als volgt geworden: *Uiterlijk drie dagen voor aanvang van het reces van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, aan de Tweede Kamer en de Eerste Kamer, verzenden van een overzicht van majeure wijzigingen in de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten van het begrotingsjaar, die niet zijn opgenomen in de op grond van artikel 2.26 van de Comptabiliteitswet 2016, in te dienen voorstellen van wet uiterlijk op 1 december.*

Voorschriften

Verwijzingen naar de artikelen van de CW 2001 zijn vervangen door de bepalingen van de nieuwe CW. Waarnodig zijn de gehanteerde terminologie van de CW 2016 doorgevoerd. Bepalingen van de huidige CW die niet meer in de CW 2016 zijn opgenomen, zijn geschrapt.

Niet-beleidsartikelen

- > De CW 2016 spreekt niet over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen maar over (bijzondere) begrotingsartikelen. Beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen worden in de RBV gehandhaafd in verband met de toepassing in de praktijk.
- > Artikel 6 van de CW 2001 is vervangen door artikel 2.7 in de CW 2016. Om deze reden is in de RBV de naam van het niet-beleidsartikel Nominaal en Onvoorzien gewijzigd in Nog onverdeeld. Ook is de toezegging van de minister van Financiën tijdens het plenaire debat van het wetsvoorstel CW (d.d. 28 september 2016) aan de toelichting toegevoegd: Indien op het artikel Nog onverdeeld sprake is van een nog toe te bedelen bedrag of nog in te vullen bezuiniging wordt in de ontwerpbegroting toegelicht waarom dit bedrag pas bij de eerste suppletore begroting kan worden toebedeeld. Er moet een bijzondere omstandigheid zijn waarom een bepaald restbezuinigingsbedrag in de ontwerpbegroting nog niet ingevuld kan worden. Deze toezegging is ook in de relevante modellen opgenomen (zie bij modellen).
- > De CW 2016 kent geen niet-beleidsartikel Algemeen. In de RBV blijft het niet-beleidsartikel Algemeen echter behouden (voor de departementsbrede programma-uitgaven die niet zinvol aan een beleidsartikel kunnen worden toegevoegd). Dit gelet op de inzichtelijkheid en gebruik in de praktijk. De relevante modellen hiervoor zijn aangepast.

Departementale begroting, begrotingsstaat en de opbouw van de memorie van toelichting

- > Deze onderdelen zijn wettechnisch en qua begrippen conform de CW 2016 geactualiseerd, zoals de begrippen niet-financiële begrotingsinformatie, verantwoordingsinformatie en de begrotingsreserve.

Toelichting bij de beleidsartikelen

- > Bepaling 5 over de wettelijke grondslag voor de subsidieverlening is als volgt verduidelijkt: Artikel 4.23, eerste lid, van de Algemene Wet Bestuursrecht (Awb) eist dat voor het verlenen van een subsidie een wettelijk voorschrift moet zijn waarin is geregeld voor welke activiteiten subsidie wordt verstrekt. Uitzondering op deze hoofdregel vormt een subsidie waarvan de subsidieontvanger en het maximum te verstrekken subsidiebedrag in een begrotingswetsvoorstel is opgenomen (artikel 4.23, eerste lid, derde lid, aanhef en onder c, van de Awb). De begrotingswet (over jaar t, vastgesteld door de Staten-Generaal en inwerking getreden) vormt dan de wettelijke grondslag op basis waarvan het budgetrecht van de Staten-Generaal wordt gerespecteerd. Het geautoriseerd bedrag geldt als maximum (artikel 2.3, vierde lid, van de Comptabiliteitswet 2016).
- > Deze verduidelijking is ook in de toelichting van model 1.33d (tabel budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit) doorgevoerd.
- > Jaarverslag/Slotwet
- > Hoewel de nieuwe CW voor de slotwet het begrip voorstel van wet inzake slotverschillen hanteert, is overal in de RBV het begrip slotwet behouden. Dit gelet op de bekendheid en het gebruik in de praktijk. Er is steeds een verwijzing naar de definitie van de slotverschillen uit artikel 1.1. van de CW 2016 opgenomen. In dit onderdeel, in de Begrippenlijst en bij de relevante modellen is slotverschil als volgt toegelicht:

Slotverschil is het verschil op het niveau van een begrotingsartikel tussen de realisatie van de uitgaven en ontvangsten en de vastgestelde uitgaven en ontvangsten in de ontwerpbegrotingen en de suppletoire begrotingen op basis van de artikelen 2.23 en 2.26 van de CW 2016. Aan dit onderdeel is het volgende element toegevoegd: de slotverschillen bevatten beleidsmatige begrotingswijzigingen, die na de 2^e suppletoire begroting in december per brief aan de Eerste en de Tweede Kamer zijn voorgelegd.

Logistieke aanwijzingen

- > N.a.v. amendement Vermue bij de behandeling van het wetsvoorstel CW 2016 (Kamerstuk 34426, nr. 12) is de passage over de verwerking van de amendementen onder 5.B.3 als volgt aangepast: Amendementen hebben in beginsel betrekking op het begrotingsjaar. Soms kunnen amendementen een meerjarige werking hebben. Meerjarige begrotingsamendementen met een deugdelijke dekking worden zowel in het betrokken jaar als de jaren daarna in de (suppletoire) begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen meerjarig verwerkt. De verantwoordelijke minister kan hiervan slechts afwijken ingeval van ernstige bezwaren. In dat geval informeert de betrokken minister conform artikel 2.3, vijfde lid, van de Comptabiliteitswet 2016 de Tweede Kamer afzonderlijk hierover. Zwaarwegende redenen kunnen betrekking hebben op het ontbreken van een deugdelijke dekking, het ontbreken van een meerjarige dekking of de technische onuitvoerbaarheid van het amendement. In een dergelijk geval worden de financiële gevolgen van amendementen die een meerjarige werking hebben alleen in de begrotingsstaat van het lopend jaar in de suppletoire begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen verwerkt. Uit de toelichting bij de betreffende modellen moet blijken of het amendement meerjarig of incidenteel wordt verwerkt. Deze procedure geldt ook wanneer een amendement alleen een eenmalige verwerking in de begroting beoogd. Deze toelichting en de procedure is ook in de modellen 1.41, 2.15, 2.15a, 2.16, 2.25, 2.25a, 4.60 en 4.61 doorgevoerd.

Begrippenlijst

De begrippenlijst is waarnodig conform de nieuwe CW geactualiseerd, zoals de slotverschillen, financiële begrotingsinformatie niet-financiële begrotingsinformatie, financiële verantwoordingsinformatie en de niet-financiële verantwoordingsinformatie. Daarnaast zijn de volgende begrippen toegevoegd:

- > Achterborgstelling: Voor achterborgstelling wordt verduidelijkt dat dit gaat om een garantieverplichting die niet direct is afgegeven door de overheid zelf.
- > Financiële informatie: Het begrip financiële informatie is opgenomen in de begrippenlijst.
- > Garantie: In de begrippenlijst wordt voor een garantie verduidelijkt dat het om een uitbetaling leidt tot de private sector waarbij wordt aangesloten op de definitie van het CBS.
- > Juridische verplichting: Voor de juridische verplichting wordt verduidelijkt dat ook garantieverplichtingen onder dezelfde definitie vallen.
- > Niet-financiële informatie: Het begrip financiële mutaties is opgenomen in de begrippenlijst.
- > Planflexibiliteit: Het begrip planflexibiliteit is opgenomen in de begrippenlijst.
- > Technische mutaties: Het begrip technische mutaties is opgenomen in de begrippenlijst

Modellen

De belangrijkste wijzigingen in de RBV-modellen staan hieronder vermeld.

1.00 en 3.00 (Inhoudsopgave) gesynchroniseerd met koppenstructuur

Model 1.00 en 3.00 (de inhoudsopgave van respectievelijk de departementale begroting en – jaarverslag) zijn aangepast aan de geactualiseerde koppenstructuur uit de aanleverspecificaties Sdu. Daarmee wordt de koppenstructuur gesynchroniseerd met de aanleverspecificaties.

1.10 - 1.15 (Wetsvoorstellen) aanpassingen n.a.v. CW

In modellen 1.10 tot en met 1.15 is de verwijzing naar artikel 1 van de CW 2001 in de aanhef voor de ontwerpbegrotingen vervangen door: artikel 2.1 van de Comptabiliteitswet 2016 bepaalt welke begrotingen tot de rijksbegroting behoren.

1.29 en 3.02 (Geraamde uitgaven en geraamde ontvangsten van het departement...) Cirkeldiagrammen worden staafdiagrammen

De cirkeldiagrammen die inzicht bieden in de begroting en realisatie op artikelniveau bij de departementale begroting en het – jaarverslag zijn gewijzigd naar staafdiagrammen. Daarmee wordt visueel meer inzicht geboden in de uitgaven en ontvangsten per beleidsartikel die daarmee onderling beter vergelijkbaar worden.

1.33d (Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit) aanpassing n.a.v. CW

De toelichting van dit model onder financiële instrumenten en bepaling 4, is als volgt aangevuld.

Let op: de ondergrens van < 1 miljoen euro geldt niet voor subsidies < 1 miljoen euro en waarbij de begrotingswet -als wettelijke grondslag voor het betreffend subsidiebedrag gaat gelden op basis van artikel 4:23, derde lid, aanhef en onder c, van de Awb. In die gevallen worden de afzonderlijke subsidiebedragen in de toelichting van het betreffend begrotingsartikel vermeld en optioneel in de tabel.

Dit aandachtspunt is ook in de modellen 1.41, 1.43, 2.15, 2.15a, 2.25 en 2.25a opgenomen.

1.33d/ 2.15/ 2.15a/ 2.25/ 2.25a en 3.31/ (Budgettaire gevolgen van beleid) verduidelijking administratie van garantieverplichtingen

Na overleg met meerdere directies FEZ die te maken hebben met garantieverplichtingen is in deze modellen de toelichting verduidelijkt. Vermeld is dat de totale som aan verplichtingen een optelsom is van zowel gewone verplichtingen en de garantieverplichtingen. Dit is voortzetting van stand beleid.

1.34d/ 2.11/ 2.16 en 2.27 Niet-beleidsartikel Nog onverdeeld n.a.v. CW

De naam van het niet-beleidsartikel Nominaal en Onvoorzien is gewijzigd in Nog onverdeeld. Daarnaast is de toelichting conform de nieuwe CW aangepast, verduidelijkt en het volgende als derde bepaling toegevoegd:

Indien op het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld sprake is van een nog toe te bedelen negatief bedrag als gevolg van een nog in te vullen bezuiniging of taakstelling wordt in de ontwerpbegroting toegelicht waarom dit bedrag pas bij de 1e suppletore begroting kan worden toebedeeld. Er moet een bijzondere omstandigheid zijn waarom dit bedrag in de ontwerpbegroting nog niet ingevuld kan worden. Dit nog toe te bedelen negatieve bedrag wordt in beginsel uiterlijk bij de 1e suppletore begroting toebedeeld. [Conform toezegging van de Minister van Financiën tijdens het plenaire debat van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016 op 28 september 2016].

1.34a/ 2.16/ 2.26 en 3.23a vervallen van verzameluitkering in niet-beleidsartikel Algemeen

De verzameluitkering is komen te vervallen. Bovengenoemde modellen zijn hierop aangepast.

1.35 (Begroting Baten-Lasten Agentschappen) basis voor andere modellen agentschappen

Momenteel lopen de beschrijvingen van de kolommen baten-lasten en lasten-baten onder de verschillende modellen voor agentschappen door elkaar. Door deze wijziging worden de modellen voor het jaarverslag geharmoniseerd. Model 1.35 vormt de basis voor die aanpassing en de andere modellen (1.23 en 2.12).

1.41/ 2.15/ 2.15a/ 2.25/ 2.25a/ 4.60 - 4.62 geactualiseerd n.a.v. CW

De toelichting over de verwerking van de amendementen in deze modellen is conform amendement Vermue over meerjarig amenderen waarnodig aangevuld en verduidelijkt.

1.43 (Bijlage subsidies) actualisatie bijlage subsidies

Model 1.43 is aangepast als gevolg van de laatste IBO naar subsidies. In de kolom 'Laatste evaluatie (jaartal met hyperlink naar vindplaats)' en de kolom 'Volgende evaluatie (jaartal)' wordt in geval van een subsidie in de zin van artikel 4:23, derde lid, van de Awb onder a of d de markering * ingevoegd. Aan deze markering wordt een hyperlink geplaatst naar de vindplaats van het verslag als bedoeld in artikel 4:23, vierde lid, van de Awb. In geval van een subsidie in de zin van artikel 4:23, derde lid van de Awb onder b of c wordt de markering ** ingevoegd. Daarmee wordt de vindbaarheid van subsidie-evaluaties en consistentie met de Awb verbeterd.

Modellen 1.51 en 4.51 voor de nota van wijzigingen

De procedure voor de nota van wijzigingen in deze modellen zijn geuniformeerd, aangevuld en verduidelijkt wat betreft de vragen: welke minister ondertekent en waar, hoe wordt deze nota toegelicht, wie stuurt deze nota's naar de Kamers etc.

2.15/ 2.15a en 3.22e (Budgettaire gevolgen van beleid)

Op verzoek van een departement is verduidelijkt welke mutaties moeten worden toegelicht: Van de beleidsmatige en technische mutatie groter of gelijk aan voorgeschreven staffel op het niveau van de financiële instrument (en eventueel artikelonderdeel) wordt de aard en de oorzaak per mutatie afzonderlijk toegelicht, waarbij zoveel mogelijk met PxQ gegevens wordt onderbouwd.

2.16 (Niet-beleidsartikel Nog onverdeeld) aangepast n.a.v. CW

De toelichting is conform de nieuwe CW aangepast, verduidelijkt en het volgende als derde bepaling toegevoegd:

Indien op het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld in de ontwerpbegroting sprake was van een nog toe te bedelen negatief bedrag als gevolg van een nog in te vullen bezuiniging of taakstelling wordt dit bedrag in beginsel in de 1e suppletoire begroting toebedeeld en voorzien van toegelichting. [Conform toezegging van de Minister van Financiën tijdens het plenaire debat van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016 op 28 september 2016].

2.27 (Nog onverdeeld loon- en prijsbijstelling)

Model 2.16 (1^e suppletoire wet) wordt gelijk getrokken met model 2.27 (2^e suppletoire wet), zodat de uitsplitsing van de loonbijstelling en prijsbijstelling in zowel 1^e als 2^e suppletoire wet duidelijk consequent wordt toegepast. In de toelichting is daarom de volgende tekst toegevoegd: Indien de uitdeling van de loonbijstelling en de prijsbijstelling vanuit de betrokken aanvullende post in de Miljoenennota wordt uitgedeeld, geschiedt dat gewoonlijk bij de Voorjaarsnotabesluitvorming. In dat geval worden die toedelingen in de 1^e suppletoire begroting door departementen op het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld verwerkt en worden de mutaties in het overzicht conform bovenstaand model in de begroting zichtbaar gemaakt. De verdeling vanuit deze centrale onderdelen loonbijstelling en prijsbijstelling geschiedt vervolgens of direct bij de 1^e of bij de 2^e suppletoire begroting (en bij uitzondering in de slotwet).

3.21a (Realisatie beleidsdoorlichting) vervallen focusonderwerp

Omdat het de Tweede Kamer in 2017 voor andere focusonderwerpen heeft gekozen, vervalt het model 3.21a dat in 2017 gold en wordt het oude model van 2016 weer ingevoerd. Belangrijkste gevolg van deze wijziging is dat niet langer wordt voorgeschreven dat geplande en behandelde beleidsdoorlichtingen moeten worden opgenomen in deze tabel.

3.24 (Bedrijfsvoeringparagraaf) geactualiseerd

1. Nieuwe rapporteringstoleranties: De rapporteringstoleranties zijn gewijzigd. Voor het bepalen van de overschrijdingen van de rapporteringstoleranties worden fouten en onzekerheden bij elkaar opgeteld en gezamenlijk vermeld in het “overzicht overschrijdingen rapporteringstoleranties fouten en onzekerheden”.
2. Teksten geactualiseerd: Ook is de gehele bedrijfsvoeringparagraaf opnieuw onder de loep genomen voor wat betreft de toelichting. De teksten zijn geactualiseerd voor bovenstaande wijziging, maar ook actiever en duidelijker beschreven.
3. M&O-beleid wordt nader gespecificeerd: De tekst in de M&O-beleid is op verzoek van een departement gewijzigd. Verduidelijkt is dat het niet nodig om elke keer het M&O beleid te beschrijven. Wel moet worden vermeld welke maatregelen een departement genomen heeft ten aanzien van de onderkende M&O risico's.

3.31 (Saldibalans) geactualiseerd

- > De toelichting op de vorderingen is zoveel mogelijk verduidelijkt door voorbeelden op te nemen en vergelijkbare posten samen te voegen.
- > Op verzoek van de Auditdienst Rijk is de toelichting op de post schulden van het model 3.31 (saldibalans) aangepast. In de RBV is de tekst “(Nog)niet betaalde (vennootschaps)belasting inzake de lopende en voorgaande verslagjaren dienen als schuld te worden opgenomen.” worden verwijderd. Alleen het Ministerie van Financiën gebruikt deze schuld voor de staatsschuld. In het vervolg wordt de belastingschuld verantwoord als openstaande verplichting na overleg met de ADR.

3.45 (Bijlage afgerond evaluatie en overig onderzoek) aanpassing i.v.m. focusonderwerp verantwoording 2017

In de verantwoording over 2017 is ‘toetsbare beleidsplannen’ een van de focusonderwerpen. Daarom is (tijdelijk) model 3.45 aangepast. In de tabel wordt aangegeven bij welke nieuwe beleidsplannen in 2017 op voorhand (ex

ante) doelen en financiële consequenties helder waren en op voorhand inzicht bestond in doeltreffendheid en doelmatigheid. In de toelichting wordt dit verduidelijkt met de volgende tekst:

Licht onder de tabel toe op welke wijze binnen het departement wordt omgegaan met het inzichtelijk maken van doelen, financiële consequenties en doelmatigheid van nieuw beleid.

3.54 (Memorie van toelichting) mutaties in slotwet mede n.a.v. behandeling CW

Model 3.54 wordt aangescherpt in verband met de verwerking van de motie Ronnes. Dit wordt separaat met u afgestemd.

3.60 Bijlage inhuur externen

Voor het overzicht niet-financiële informatie zijn de volgende mutaties doorgevoerd:

1. Vereenvoudiging bijlage externe inhuur: De gehele bijlage tekst is herzien. En er is een richtsnoer toegevoegd, zodat de bijlage zo dicht mogelijk aansluit bij de hoofdregel. De lijst met organisaties die niet mee tellen voor externe inhuur heeft een update gekregen en is vereenvoudigd.
2. Verduidelijking noemer externe inhuur door het opnemen van de volgende tekst: Voor het bepalen van de noemer in de berekening van de norm voor externe inhuur moeten conform het centraal apparaatsartikel de volgende posten worden meegenomen:
“De uitgaven voor het eigen personeel (de som van de loonkosten en de personele exploitatie, inclusief de wkr-componenten die hier betrekking op hebben) en de uitgaven voor het extern ingehuurd personeel (conform model 3.60) over het afgelopen jaar.
3. De departementen verantwoorden de uitgaven externe inhuur in het boekjaar op kasbasis en de agentschappen op kostenbasis. Agentschappen melden daarom in de toelichting dat de externe inhuur op basis van kosten wordt verantwoord en niet op basis van kasuitgaven. Voor de post “Externe inhuur” in de batenlasten paragraaf kan vanwege externe inhuur die verantwoord wordt onder de post afschrijvingen de post niet aan sluiten bij de totaal bedragen zoals gepresenteerd in dit model. Deze wijziging is een logisch gevolg van de IMVA-richtlijn (die is afgestemd met de Auditdienst Rijk) dat ontwikkelingskosten van software geactiveerd moeten worden (behalve in bijzondere gevallen).

3.70 (WNT) verantwoording geactualiseerd naar 2017 en aangepast aan wet WNT3.

Dit model is aangepast. Het betreft een update naar 2017 en enkele aanpassingen op basis van overleg tussen BZK P&O en ADR.

4.54 (Gecorrigeerde Saldibalans) wordt maandelijks saldibalans

De gecorrigeerde saldibalans wordt een maandelijks saldibalans. Afgelopen periode is er met meerdere partijen (CBS, BBH, RHB en departementen) gesproken over de (on)mogelijkheden van model 4.54. Daaruit is voortgekomen dat de gecorrigeerde saldibalans een saldibalans wordt. Model 4.54 is geactualiseerd ten behoeve van de doelmatigheid en het de verlichting van de administratieve lasten. De ondergrens voor verplichte melding van correctie van € 50.000.000 per mutatie, per (sub)artikelonderdeel is vastgesteld op verzoek van en in overleg met het CBS.

4.55 (Toetsingskader belastinguitgaven) gewijzigd naar fiscale regelingen

Als gevolg van een evaluatie naar belastinguitgaven is de RBV op een aantal onderdelen geactualiseerd. De term belastinguitgaven is vervangen door het bredere begrip 'fiscale regelingen'. Ook is geëxpliciteerd dat fiscale regelingen die betrekking hebben op een departementaal beleidsartikel extracomptabel worden opgenomen achter de tabel budgettaire gevolgen van beleid.

4.80 Begrotingswetsvoorstel Incidentele suppletoire begrotingswetsvoorstel (ISB)

Dit model is als volgt aangevuld: Een ISB's wordt opgesteld als er tussen de ontwerpbegrotingswet en de tweede suppletoire begrotingswet een extra suppletoire begrotingswetswijziging nodig is. Bijvoorbeeld door een onverwachte grote beleidswijzigingen die meer geld gaan kosten dan in de begroting voor het beleid is geraamd. Het gaat om beleidswijzigingen die niet kunnen wachten tot de besluitvorming over de reguliere suppletoire wetten. De ISB's worden, net als alle begrotingswetsvoorstellen, voor de uitvoering van deze beleidswijziging door de Minister van Financiën aan de Tweede Kamer en de Eerste Kamer ter autorisatie voorgelegd. In de begeleidende brief worden de redenen en de consequenties van betreffende beleidsaanpassing toegelicht.

Lay-out/consistenties in modellen

In diverse modellen zijn consistenties en lay-out aanpassingen gedaan op verzoek van departementen. Ook wordt de komende weken nog verder gekeken naar consistent gebruik van modellen.

1.2 Vaststelling RBV 2018

De RBV 2018 is op 21-11-2017 jl. vastgesteld door de Minister van Financiën en op 30-11-2017 gepubliceerd in de [Staatscourant](#).

De RBV 2018 geldt van 1 januari 2018 t/m 31 december 2018 en wordt per 1 januari als startpagina gepubliceerd op de website. Tot die tijd is de RBV 2018 te vinden via <http://rbv.minfin.nl/2018>

Alle wijzigingen ten opzichte van de RBV 2017 zijn na te lezen onder het tabblad "wijzigingen"

2 Tijdschema

Dit tijdschema voor het begrotingsjaar 2018 bevat de Rijksbegrotingsvoorschriften voor:

- > de verantwoording over de begroting 2017;
- > de uitvoering van de begroting 2018;
- > de begroting 2019.

Het tijdschema is gebaseerd op de voorschriften uit de Comptabiliteitswet 2016.

Het tijdschema bevat ook een aantal data waarop door de vakdepartementen aanvullende en/of extra-comptabele financiële en verantwoordingsinformatie bij coördinerende andere departementen moet worden aangeleverd.

15-01-2018 - uitvoering

Bij Financiën/RHB, bz.rhb@minfin.nl, indienen van de gecorrigeerde saldibalans december conform model 4.54 en de begrotingsmutaties (zie Begrippenlijst).

Invoeren van de artikelrealisaties van uitgaven en ontvangsten in december op (sub)artikelonderdeelniveau in IBOS. De artikelrealisaties sluiten aan op de gecorrigeerde saldibalans. Dit is ten behoeve van de maandrapportage aan de Rijkshoofdboekhouding en het CBS.

22-01-2018 - verantwoording

IBOS-loketten gaan open voor voorlopige rekening.

Bij Financiën/IRF indienen van de begrotingsmutaties in IBOS. Deze cijfers zijn nodig voor rapportage aan CBS en de Europese Commissie (Eurostat). De loketopening is bekend onder de naam 'voorlopige rekening'. De voorlopige rekening zelf wordt niet meer opgesteld en gaat dus ook niet meer richting de Staten-Generaal. De standen lopen mee in de Slotwet.

IRF heeft tot 29-01-2018 voor het toetsen van de mutaties (sluiting loket).

31-01-2018 - uitvoering

Laatste mogelijkheid voor het indienen bij Financiën/RHB (bz.rhb@minfin.nl) van Rijksbetaalstukken voor boekjaar 2017 conform Rijksbetaalstukken zoals toegelicht in de begrippenlijst.

01-02-2018 - verantwoording

De departementale saldibalansen worden, op de cent nauwkeurig, geconsolideerd in de Rijkssaldibalans. Hiervoor dienen de departementen een saldibalans aan Financiën/RHB op te stellen. Het daarvoor benodigde model wordt per e-mail verstrekt door Financiën/RHB.

Deze dienen 2018-03-15 te worden aangeleverd bij het Ministerie van Financiën/RHB.

09-02-2018 - verantwoording

Ter uitvoering van de [motie Hachchi](#) c.s. (nr. 28, 33000-IV) brengen departementen in kaart welke uitgaven zij doen in Caribisch Nederland, uitgesplitst per beleidsartikel en per instrument. Voor zover die uitgavenreeksen de €1 miljoen te boven gaan, maken de departementen deze in een aparte regel (instrument) expliciet zichtbaar onder de van toepassing zijnde uitgavencategorie in de desbetreffende tabel budgettaire gevolgen van beleid (zie [model 3.22d](#)) en in de daaronder opgenomen toelichting van de van toepassing zijnde uitgavencategorie. Bedragen onder de €1 miljoen hoeven niet apart zichtbaar te worden gemaakt in de budgettaire tabel, maar volstaat een toelichting in de desbetreffende uitgaven categorie.

Ten behoeve van het op te stellen extracomptabele overzicht in het jaarverslag van het BES-fonds leveren de departementen daarnaast alle reeksen van uitgaven in Caribisch Nederland, ook waar die de ondergrens van € 1 mln. niet halen, aan bij de Postbus Begrotingszaken van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (begrotingszaken@minbzk.nl). Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties stelt het totaaloverzicht van uitgaven in Caribisch Nederland op en draagt zorg voor de opname daarvan in het jaarverslag van het BES-fonds.

12-02-2018 - verantwoording

IBOS-loketten gaan open voor de Slotwet.

Bij Financiën/IRF indienen van de begrotingsmutaties (zie [Begrippenlijst](#)) in IBOS (mutaties op basis van accountantscontrole; mede t.b.v. Slotwet).

IRF heeft tot 19-02-2018 voor het toetsen van de mutaties (sluiting loket).

12-02-2018 - verantwoording

Bij Financiën/IRF indienen van realisatiegegevens over garanties in IBOS.

IRF heeft tot 19-02-2018 voor het toetsen van de garanties.

15-02-2018 - uitvoering

Bij Financiën/RHB (bz.rhb@minfin.nl) indienen van de saldibalans januari conform 4.54 - Maandelijkse saldibalans.

Invoeren van de artikelrealisaties van uitgaven en ontvangsten in januari op (sub)artikelonderdeelniveau in IBOS. De artikelrealisaties sluiten aan op de saldibalans. Dit is ten behoeve van de maandrapportage aan de Rijkshoofdboekhouding en het CBS.

19-02-2018 - verantwoording

Bij Financiën/BZ/BBH onderhands indienen - door plaatsing in de daarvoor bestemde digitale map in de Samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting, conform de logistieke aanwijzingen - de conceptversie van het departementale jaarverslag over 2017, bestaande uit:

- > de leeswijzer jaarverslag
- > de beleidsprioriteiten;
- > de beleidsartikelen;
- > de niet-beleidsartikelen;
- > de bedrijfsvoeringsparagraaf;

- > de jaarrekening (inclusief de jaarrekeningen van de afzonderlijke agentschappen);
- > de bijlage ZBO's en RWT's.

Deze indiening geldt ook als interdepartementale afstemming voorafgaand aan de MR-behandeling.

22-02-2018 - verantwoording

Bij Financiën/BZ/BBE indienen conform model 4.30, emailadres p.m.buijs@minfin.nl:

- > definitief concept deelverklaring Europees Sociaal Fonds (ESF) en Europees Fonds voor Meest Behoeftigen (EFMB) door het Ministerie van SZW;
- > definitief concept deelverklaring Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) door het Ministerie van EZ;
- > definitief concept deelverklaring Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV) door het Ministerie van EZ;
- > definitief concept deelverklaring Europees Landbouw Garantiefonds (ELGF) en het Europees Landbouw Fonds voor plattelandontwikkeling (ELFPO) door het Ministerie van EZ;
- > definitief concept deelverklaring Asiel, Migratie en Integratie Fonds (AMIF) en het Fonds voor Interne Veiligheid (ISF/Internal Security Fund) door het ministerie van VenJ.

27-02-2018 (uiterlijk) - verantwoording

Beleidsmatige verplichtingenmutaties na Najaarsnota per brief verzenden aan de Tweede Kamer en Eerste Kamer.

02-03-2018 - verantwoording

Bij Financiën/BZ/BBE (e-mailadres p.m.buijs@minfin.nl) indienen:

- > door de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid getekende deelverklaring conform model 4.30 Europees Sociaal Fonds (ESF) en Europees Fonds voor Meest Behoeftigen (EFMB), de daarbij behorende verantwoordingen (rekeningen betreffende de uitgaven cq. de 'annual accounts'), de beheersverklaringen, de annual summaries (jaarlijkse samenvatting van definitieve auditverslagen en verrichte controles/managementverificaties) en de door de Audit Autoriteit verstrekte controleverklaringen en controleverslagen (Annual Control Reports);
- > door de Staatssecretaris van Economische Zaken getekende deelverklaring conform 4.30 - Model deelverklaringen voor nationale verklaring Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), de daarbij behorende verantwoordingen (rekeningen betreffende de uitgaven cq. de 'annual accounts'), de beheersverklaringen, de annual summaries (jaarlijkse samenvatting van definitieve auditverslagen en verrichte controles/managementverificaties) en de door de Audit Autoriteit verstrekte controleverklaringen en controleverslagen (Annual Control Reports);
- > door de Staatssecretaris van Economische Zaken getekende deelverklaring conform model 4.30 Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV), de daarbij behorende verantwoording (rekeningen betreffende de uitgaven cq. de 'annual accounts'), de beheersingverklaring, de annual summaries (jaarlijkse samenvatting van definitieve auditverslagen en verrichte controles/managementverificaties) en de door de Audit Autoriteit verstrekte controleverklaring en controleverslagen (Annual Control Reports);
- > door de Staatssecretaris van Economische Zaken getekende deelverklaring conform 4.30 - Model deelverklaringen voor nationale verklaring Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (ELGF) en Europees Landbouw fonds plattelandontwikkeling (ELFPO), de daarbij behorende verantwoording (jaarrekening), de beheersverklaring, de annual summaries (jaarlijkse samenvatting van definitieve auditverslagen en verrichte

controles/managementverificaties) en de door de certificerende instantie verstrekte controleverklaringen en controleverslagen (Annual Control Reports);

- > door de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie getekende deelverklaringen conform 4.30 - Model deelverklaringen voor nationale verklaring Asiel, Migratie en Integratie Fonds (AMIF) en het Fonds voor Interne Veiligheid (ISF/Internal Security Fund) de daarbij behorende verantwoordingen (rekeningen betreffende de uitgaven cq. de 'annual accounts'), de beheersverklaringen, de annual summaries (jaarlijkse samenvatting van definitieve auditverslagen en verrichte controles/managementverificaties) en de door de Audit Autoriteit verstrekte controleverklaringen en controleverslagen (Annual Control reports).

05-03-2018 - uitvoering

Aanleveren van apparaatsmutaties bij WenR/DGOO conform het WenR

12-03-2018 - voorbereiding

Bij Buitenlandse Zaken (coördinerend ministerie voor IS-uitgaven) indienen van de voorstellen uit de beleidsbrief die betrekking hebben op HGIS; de begrotingsrapportage februari voor de artikel(onderdeel)en die vallen onder de HGIS wordt daarbij meegezonden (indienen bij directie FEZ/BZ, per e-mail FEZ-BZ@minbuza.nl).

12-03-2018 - voorbereiding

Bij Financiën/IRF indienen van de [beleidsbrieven](#) inclusief bijlage voor Wonen en Rijksdienst. In geval van nieuwe fiscale maatregelen op het beleid van een departement wordt 4.55 - Toetsingskader Fiscaleregelingen ingevuld en meegestuurd.

13-03-2018 - uitvoering

IBOS-loketten gaan open voor Voorjaarsnota, de reguliere mutaties.

Bij Financiën/IRF indienen van de begrotingsmutaties februari (t.b.v. de Voorjaarsnota, uitvoering en voorbereiding) (zie [Begrippenlijst](#)).

IRF heeft tot 19-03-2018 voor het toetsen van de mutaties (sluiting loket)

15-03-2018 - uitvoering

Bij Financiën/RHB (bz.rhb@minfin.nl) indienen van de saldibalans februari conform [model 4.54](#).

Invoeren van de artikelrealisaties van uitgaven en ontvangsten in februari op (sub)artikelonderdeelniveau in IBOS. De artikelrealisaties sluiten aan op de saldibalans. Dit is ten behoeve van de maandrapportage aan de Rijkshoofdboekhouding en het CBS.

15-03-2018 - verantwoording

Bij Financiën/BZ/BBH indienen door plaatsing in de daartoe bestemde digitale map in de samenwerkingsruimte Rijkspitaal Rijksbegroting conform de logistieke aanwijzingen:

1. het departementaal jaarverslag 2017;
2. de ontwerp-slotwet 2017;
3. de jaarrekening(en) over 2017 van de agentschappen;

4. het samenvattende auditrapport 2017.

Aantal in te leveren exemplaren:

- > het departementale jaarverslag (inclusief de bijlagen) in 2-voud op papier;
- > de Slotwet in 2-voud op papier en
- > het samenvattende auditrapport in 2-voud op papier.

Deze exemplaren worden bij Financiën/BZ/BBH ingediend - naast plaatsing op de Samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting.

Hiervan is één exemplaar van het jaarverslag, de Slotwet en het samenvattende auditrapport bestemd voor de Algemene Rekenkamer. Het tweede exemplaar van het samenvattende auditrapport is bedoeld voor de Minister van Financiën. Dit exemplaar hoeft dus niet afzonderlijk te worden verstuurd aan de Minister en kan bij Financiën/BZ/BBH worden ingediend.

Het jaarverslag en de memorie van toelichting bij de Slotwet worden daartoe door de betrokken minister ondertekend. Maak hiervoor gebruik van model 3.10 en model 3.54.

Als er een aanbiedingsbrief wordt opgesteld, wordt hiervoor model 4.20 gebruikt. Voor het proces van indiening en de ondertekening van de stukken zie logistieke aanwijzingen begrotings- en verantwoordingsproces.

15-03-2018 - verantwoording

Bij de Algemene Rekenkamer en bij Financiën/BZ indienen van het overzicht Controlebevindingen per begrotingsartikel van de Auditdienst Rijk (artikel 2.37, eerste lid, van de Comptabiliteitswet 2016) door plaatsing in de bestemde digitale map in de samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting. Zie hiervoor de logistieke aanwijzingen.

Eventuele noodzakelijk correcties in het overzicht Controlebevindingen kunnen nog tot **uiterlijk 28 maart** worden ingediend door het plaatsen van een gecorrigeerd overzicht Controlebevindingen per begrotingsartikel. In het gecorrigeerde overzicht dient duidelijk en zichtbaar te worden aangegeven welke correcties zijn doorgevoerd ten opzichte van het oorspronkelijke overzicht.

15-03-2018 - verantwoording

Bij Financiën/RHB onderhands indienen - door plaatsing in de daarvoor bestemde digitale map in de Samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting van de saldibalans op centen nauwkeurig per 31 december 2017. Het daarvoor benodigde 3.31 - Saldibalans per 31 december (Excel) is op 1 februari 2018 per e-mail beschikbaar gesteld door Financiën/RHB. De departementale saldibalansen worden geconsolideerd in de Rijkssaldibalans.

15-03-2018 - verantwoording

Bij Financiën/BZ/BBE indienen - door plaatsing in de daarvoor bestemde digitale map in de Samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting, conform de [logistieke aanwijzingen](#) - van de eerste versie van de realisatiegegevens van subsidies.

Gebruik hiervoor model:

De toelichting bij het model vindt u hier:

15-03-2018 - verantwoording

Aanlevering op samenwerkingsruimte van open databestand met betrekking tot budgettaire tabellen

15-03-2018 - verantwoording

Bij het CBS indienen van de gegevens over de financiële en niet-financiële activa ten behoeve van de overheidsbalans. De gevraagde informatie is weergegeven in de modellen [3.31](#) en [4.70](#). Het indienen van de gegevens verloopt middels opleverbestanden. Ook de jaarverslagen van de departementen en de agentschappen moeten bij het CBS worden aangeleverd. De opleverbestanden en aanwijzingen over de gegevensoplevering zijn te vinden op www.cbs.nl/centraleoverheid.

16-03-2018 - verantwoording

Behandeling Nationale Verklaring in de Ministerraad.

23-03-2018 - verantwoording

MR-behandeling departementale jaarverslagen (let op: kan wijzigen als agenda MR bekend is).

28-03-2018 - verantwoording

Indien tussen 15 en 28 maart wijzigingen via de correctiebladen zijn aangebracht (inclusief eventuele wijzigingen naar aanleiding van de behandeling en vaststelling in de Ministerraad) in de volgende documenten:

1. het departementaal jaarverslag 2017;
2. de ontwerp-slotwet 2017;
3. de jaarrekening(en) over 2017 van de agentschappen;
4. het samenvattende auditrapport 2017.

Dan worden deze wijzigingen uiterlijk op 28 maart verwerkt in een gewijzigde versie van het betreffende document. Het gewijzigde document wordt uiterlijk op 29 maart opnieuw geplaatst in de daartoe bestemde digitale map in de samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting (conform de logistieke aanwijzingen), zodat deze documenten op uiterlijk 30 maart kunnen worden aangeboden aan de Algemene Rekenkamer.

29-03-2018 (uiterlijk) - verantwoording

Bij het Ministerie van BuZa indienen van de realisatiecijfers 2017 (inclusief toelichting) van de uitgaven die betrekking hebben op HGIS (indienen bij directie FEZ/BZ, per e-mail FEZ-BZ@minbuza.nl).

30-03-2018 (uiterlijk) - verantwoording

Aanbieden departementale jaarverslagen, slotwetten en samenvattende auditrapporten aan de Algemene Rekenkamer.

06-04-2018 (uiterlijk) - verantwoording

Behandeling van het Financieel Jaarverslag van het Rijk in de ministerraad.

06-04-2018 (uiterlijk) - verantwoording

Uiterste aanleverdatum voor correctiebladen departementale jaarverslagen en de correctiebladen voor de slotwetten op papier bij Financiën/BZ/BBH naar aanleiding van opmerkingen van de Algemene Rekenkamer. Zie voor de procedure van de correctiebladen de logistieke aanwijzingen.

Na 6 april kunnen alleen nog correcties worden aangebracht indien de uitkomsten van de controle door de Algemene Rekenkamer daartoe aanleiding geven. Deze correcties kunnen alleen, na overleg met Financiën/BZ/BBH en de Auditdienst Rijk, worden doorgevoerd via correctiebladen.

06-04-2018 (uiterlijk) - verantwoording

Het Ministerie van VWS levert het definitieve jaarverslag op, inclusief de premiecijfers over de zorg, uiterlijk op 6 april 2018. Over de precieze datum en wijze van aanlevering maken VWS en de Algemene Rekenkamer onderling een definitieve afspraak.

13-04-2018 - uitvoering

Bij Financiën/RHB (bz.rhb@minfin.nl) indienen van de saldibalans maart (zie model 4.54).

Invoeren van de artikelrealisaties van uitgaven en ontvangsten in maart op (sub)artikelonderdeelniveau in IBOS. De artikelrealisaties sluiten aan op de saldibalans. Dit is ten behoeve van de maandrapportage aan de Rijkshoofdboekhouding en het CBS.

30-04-2018 - verantwoording

Bij Financiën/BZ/BBH indienen van de concept Slotwet 2017 door plaatsing in de daartoe bestemde digitale map in de samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting conform logistieke aanwijzingen.

30-04-2018 - verantwoording

Bij Financiën/BZ/BBE indienen - door plaatsing in de daarvoor bestemde digitale map in de Samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting, conform de [logistieke aanwijzingen](#) - van de definitieve versie van de realisatiegegevens van subsidies.

Gebruik hiervoor model:

De toelichting bij het model vindt u hier:

30-04-2018 - verantwoording

In de samenwerkingsruimte Rijksbegroting plaatsing van de opendata bestanden met definitieve cijfers.

De volgende open data bestanden dienen aan geleverd te worden:

- > Dataset 6 – bijdragen aan medeoverheden uitgesplitst naar ontvanger
- > Dataset 7 – uitsplitsing apparaat in kostensoorten
- > Dataset 8 – ICT-uitgaven
- > Dataset 11 – garanties
- > Dataset 12 – bijdrage agentschappen
- > Dataset 13 – bijdrage aan ZBO's / RWT's

- > Dataset 14 – bijdrage aan (inter)nationale organisaties
- > Dataset 15 – bijdrage andere begrotingshoofdstukken
- > Dataset 16 – bijdrage sociale fondsen
- > Dataset 17 – leningen
- > Dataset 18 – bekostiging
- > Dataset 19 – inkomensoverdrachten

09-05-2018 (uiterlijk) - verantwoording

Bij Financiën/BBH indienen van de definitieve slotwet 2017 door plaatsing in de bestemde digitale map in de samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting conform de logistieke aanwijzingen. Het departementale jaarverslag wordt enkel op papier ingediend.

De slotwet en het jaarverslag wordt in 2-voud op papier ingediend bij Financiën/BBH. Eén exemplaar van de slotwet en één exemplaar van het jaarverslag moet zijn ondertekend. Zie voor ondertekening de logistieke aanwijzingen.

14-05-2018 - uitvoering

Bij Financiën/BZ/BBH indienen van de concept eerste suppletoire wet samenhangend met de Voorjaarsnota 2018 door plaatsing in de daartoe bestemde digitale map in de samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting. Zie hiervoor Suppletoire begroting en de logistieke aanwijzingen.

15-05-2018 - uitvoering

Bij Financiën/RHB (bz.rhb@minfin.nl) indienen van de saldibalans april (zie [model 4.54](#)).

Invoeren van de artikelrealisaties van uitgaven en ontvangsten in april op (sub)artikelonderdeelniveau in IBOS. De artikelrealisaties sluiten aan op de saldibalans. Dit is ten behoeve van de maandrapportage aan de Rijkshoofdboekhouding en het CBS.

16-05-2018 - verantwoording

Door Financiën aanbieden van de Nationale Verklaring aan de Staten-Generaal.

16-05-2018 - verantwoording

Door Financiën aanbieden van de slotwetten 2017, de departementale jaarverslagen 2017 en het Financieel Jaarverslag van het Rijk aan de Staten-Generaal conform de logistieke aanwijzingen.

28-05-2018 - uitvoering

Aanlevering in de daarvoor bestemde map in de samenwerkingsruimte van het opendata bestand mbt. de budgettaire tabellen, met daarin opgenomen de standen uit de 1ste suppletoire begroting.

28-05-2018 - uitvoering

Direct na behandeling van de Voorjaarsnota in de Ministerraad (d.w.z. uiterlijk maandagochtend 28 mei voor 12 uur) bij Financiën/BBH, indienen van het eerste suppletoire wet samenhangend met de Voorjaarsnota 2018. Deze

stukken worden in de bestemde digitale map in de samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting geplaatst. Zie hiervoor de [logistieke aanwijzingen](#).

Tevens worden deze suppletoire begrotingswetsvoorstellen in tweevoud op papier (waarvan 1 ondertekend) bij Financien/BBH aangeleverd. Zie voor ondertekening [model 2.14](#).

28-05-2018 - uitvoering

Aanleveren van apparaatsmutaties bij WenR/DGOO conform het WenR

04-06-2018 - uitvoering

IBOS-loketten gaan open voor Julibrief.

Bij Financien/IRF indienen van de begrotingsmutaties (zie [Begrippenlijst](#)) in IBOS (t.b.v. de Julibrief).

IRF heeft tot 11-06-2018 voor het toetsen van de mutaties (sluiting loket)

04-06-2018 - voorbereiding

Bij Financien/IRF indienen van gegevens over garanties in IBOS ten behoeve van de Miljoenennota.

IRF heeft tot 11-06-2018 voor het toetsen van de garanties.

06-06-2018 - voorbereiding

Ten behoeve van het op te stellen overzicht specifieke uitkeringen in de begroting van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, wordt door BZK de aanbiedingsbrief en het format voor de uitvraag specifieke uitkeringen aan de departementen verzonden.

15-06-2018 - uitvoering

Bij Financien/RHB (bz.rhb@minfin.nl) indienen van de saldibalans mei (zie [model 4.54](#)).

Invoeren van de artikelrealisaties van uitgaven en ontvangsten in mei op (sub)artikelonderdeelniveau in IBOS. De artikelrealisaties sluiten aan op de saldibalans. Dit is ten behoeve van de maandrapportage aan de Rijkshoofdboekhouding en het CBS.

18-06-2018 (tot uiterlijk 13 juli) - voorbereiding

Overleg over de concept begrotingshoofdstukken tussen vakdepartement (FEZ en beleidsdirecties) en Financien (IRF) en tussen vakdepartement en het departement van een coördinerend bewindspersoon in geval van een overzichtconstructie (zie Overzichtconstructies).

18-06-2018 - voorbereiding

Bij Financien/BBH indienen van de eerste complete ontwerpbegroting 2019 conform de in IBOS geaccordeerde stand door plaatsing in de daartoe bestemde digitale map in de samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting conform de logistieke aanwijzingen voor 12.00 uur.

De complete ontwerpbegroting bestaat uit:

A. Artikelsgewijze toelichting

B. Begrotingstoelichting

1. Leeswijzer
2. Beleidsagenda
3. Beleidsartikelen
4. Niet-beleidsartikelen
5. Begroting Agentschappen
6. Bijlagen

Daarnaast bij Financiën aanleveren:

1. Bij Financiën/IRF en BuZa (bij directie FEZ/BuZa, per e-mail FEZ-BZ@minbuza.nl) indienen van de ramingen 2016-2021 (inclusief toelichtingen) die betrekking hebben op HGIS.
2. Bij Financiën/IRF en lenM indienen van de ramingen 2016 - 2021 voor de overzichtsconstructie Milieu. Dit volgens een door lenM aan te leveren format, indienen t.a.v. FMC-XII@minienm.nl.
3. Bij Financiën/IRF en lenM indienen van de ramingen 2016-2021 voor de overzichtsconstructie Kustwacht Nieuwe Stijl. Dit volgens een door lenM aan te leveren format, indienen t.a.v. FMC-XII@minienm.nl.
4. Bij Financiën/IRF en SZW indienen van de ramingen 2016-2021 voor de overzichtsconstructie Integratiebeleid etnische minderheden (indienen t.a.v. Directie Integratie en Samenleving, Svembricqs@minszw.nl).
5. Bij Financiën/IRF en EZ indienen van de ramingen 2016-2021 voor de overzichtsconstructie bedrijfslevenbeleid en topsectoren (indienen t.a.v. Directie Financieel Economische Zaken, p.j.vandervliet@minez.nl).

02-07-2018 - voorbereiding

Aanleveren van apparaatsmutaties bij WenR/DGOO conform het WenR [Format algemeen apparaatmutaties.pdf](#)

04-07-2018 - voorbereiding

Ten behoeve van het op te stellen overzicht specifieke uitkeringen in de begroting van BZK, leveren de departementen het ingevulde format aan. Deze aanlevering gebeurt bij de Postbus Begrotingszaken van het Ministerie van BZK (begrotingszaken@minbzk.nl). Het Ministerie van BZK stelt het totaaloverzicht op.

06-07-2018 - voorbereiding

Ter uitvoering van de motie Hachchi c.s. (nr. 28, 33000-IV) brengen departementen in kaart welke uitgaven zij doen in Caribisch Nederland, uitgesplitst per beleidsartikel en per instrument. Voor zover die uitgavenreeksen de € 1 mln. te boven gaan, maken de departementen deze in een aparte regel (instrument) expliciet zichtbaar onder de van toepassing zijnde uitgavencategorie in de desbetreffende tabel budgettaire gevolgen van beleid (zie model 1.33) en in de daaronder opgenomen toelichting van de van toepassing zijnde uitgavencategorie. Bedragen onder de €1 miljoen hoeven niet apart zichtbaar te worden gemaakt in de budgettaire tabel, maar volstaat een toelichting in de desbetreffende uitgaven categorie.

Ten behoeve van het op te stellen extracomptabele overzicht in de begroting van het BES-fonds leveren de departementen daarnaast alle reeksen van uitgaven in Caribisch Nederland, ook waar die de ondergrens van € 1 mln. niet halen, aan bij de Postbus Begrotingszaken van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (begrotingszaken@minbzk.nl). Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

stelt het totaaloverzicht van uitgaven in Caribisch Nederland op en draagt zorg voor de opname daarvan in de begroting van het BES-fonds.

09-07-2018 - uitvoering

IBOS-loketten gaan open voor Augustusbrief.

Bij Financiën/IRF indienen van de begrotingsmutaties (zie [Begrippenlijst](#)) in IBOS (t.b.v. de Vermoedelijke Uitkomsten en de Augustusbrief).

IRF heeft tot 16-07-2018 voor het toetsen van de mutaties (sluiting loket).

09-07-2018 - voorbereiding

Aanleveren van de geactualiseerde gegevens overzichtsconstructies. Alleen voor zover in de eerder verstrekte gegevens wijzigingen zijn aangebracht (zowel wijzigingen in de ramingen als in de toelichting):

1. Bij Financiën/IRF en BuZa indienen van de geactualiseerde begrotingsgegevens met betrekking tot HGIS (indienen bij directie FEZ/BuZa, per e-mail FEZ-BZ@minbuza.nl).
2. Bij Financiën/IRF en lenM indienen van de geactualiseerde begrotingsgegevens van de overzichtsconstructie Milieu (indienen bij FMC-XII@minienm.nl).
3. Bij lenM indienen van de geactualiseerde begrotingsgegevens met betrekking tot de overzichtsconstructie Kustwacht Nieuwe Stijl (indienen bij FMC-XII@minienm.nl).
4. Bij Financiën/IRF en SZW indienen van de geactualiseerde begrotingsgegevens met betrekking tot de overzichtsconstructie Integratiebeleid etnische minderheden (indienen t.a.v. Directie Integratie en Samenleving, SI@minszw.nl).
5. Bij Financiën/IRF en EZ indienen van de geactualiseerde begrotingsgegevens met betrekking tot de overzichtsconstructie bedrijfslevenbeleid en topsectoren (indienen t.a.v. Directie Financieel Economische Zaken, p.j.vandervliet@minez.nl).

13-07-2018 - uitvoering

Bij Financiën/RHB (bz.rhb@minfin.nl) indienen van de saldibalans juni (zie 4.54 - Maandelijkse saldibalans).

Invoeren van de artikelrealisaties van uitgaven en ontvangsten in juni op (sub)artikelonderdeelniveau in IBOS. De artikelrealisaties sluiten aan op de saldibalans. Dit is ten behoeve van de maandrapportage aan de Rijkshoofdboekhouding en het CBS.

16-07-2018 (uiterlijk 12 uur) - voorbereiding

Aanleveren van de SG-versie concept ontwerpbegroting 2019 in de samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting. Zie voor de procedure de [Logistieke aanwijzingen](#).

De SG-versie bestaat uit de volgende onderdelen van de begroting:

A. Artikelsgewijze toelichting

B. Begrotingstoelichting

1. Leeswijzer
2. Beleidsagenda

3. Beleidsartikelen
4. Niet-beleidsartikelen
5. Begroting Agentschappen
6. Bijlagen

10-08-2018 (evt. aan te passen na bekendmaking agenda Begrotingsraden) - voorbereiding

Bij Financiën/BBH indienen van de MR-versie van het complete wetsvoorstel, de ontwerpbegroting 2019, inclusief alle bijlagen door plaatsing in de daarvoor bestemde digitale map in de samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting. Zie voor de procedure van de MR-versie de logistieke aanwijzingen.

14-08-2018 (tot uiterlijk 24 augustus) - voorbereiding

Behandeling in de ministerraad van de ontwerpbegrotingen en Miljoenennota 2019.

14-08-2018 (vanaf deze datum binnen 5 werkdagen na de besluitvorming in de ministerraad, doch uiterlijk 31 augustus) - voorbereiding

Bij Financiën/BBH indienen van definitieve ontwerpbegrotingen 2019 binnen vijf werkdagen na behandeling/ besluitvorming van het betreffende begrotingshoofdstuk ten behoeve van de Raad van State door plaatsing in de bestemde digitale map in de samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting conform de logistieke aanwijzingen. Tevens wordt in 2-voud de Raad van State versie op papier (waarvan één exemplaar ondertekend) ingediend bij Financiën/BBH. Zie hiervoor de logistieke aanwijzingen en maak gebruik van model 1.30.

Tevens plaatsing van de open data bestanden met de definitieve cijfers in de daartoe bestemde digitale map in de Samenwerkingsruimte Rijksbegroting.

15-08-2018 - uitvoering

Bij Financiën/RHB (bz.rhb@minfin.nl) indienen van de saldibalans juli (zie [model 4.54](#)).

Invoeren van de artikelrealisaties van uitgaven en ontvangsten in juli op (sub)artikelonderdeelniveau in IBOS. De artikelrealisaties sluiten aan op de saldibalans. Dit is ten behoeve van de maandrapportage aan de Rijkshoofdboekhouding en het CBS.

31-08-2018 (uiterlijk) - voorbereiding

Door Financiën verzenden aan de Raad van State van de concept-miljoenennota en de begrotingswetsvoorstellen.

10-09-2018 - voorbereiding

Door Financiën doorsturen van de adviezen van de Raad van State (inclusief originele begrotingswetsvoorstellen) aan de ministeries door plaatsing op samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting conform de logistieke aanwijzingen.

11-09-2018 - voorbereiding

Bij Financiën/BBH indienen van de definitieve begrotingswetsvoorstellen in 2-voud op papier. De memorie van toelichting van één van deze exemplaren wordt door de betrokken minister(s) conform model 1.30 ondertekend. Zie ook de logistieke aanwijzingen.

Tevens wordt het (eventuele) Nader Rapport (zonder ondertekening) conform model 1.50 in tweevoud op papier bij Financiën/BBH ingediend.

14-09-2018 - uitvoering

Bij Financiën/RHB (bz.rhb@minfin.nl) indienen van de saldibalans augustus (zie [model 4.54](#)).

Invoeren van de artikelrealisaties van uitgaven en ontvangsten in augustus op (sub)artikelonderdeelniveau in IBOS. De artikelrealisaties sluiten aan op de saldibalans. Dit is ten behoeve van de maandrapportage aan de Rijkshoofdboekhouding en het CBS.

18-09-2018 - voorbereiding

Door Financiën aanbieden van de begrotingen 2019 en de Miljoenennota 2019 aan de Staten-Generaal (Prinsjesdag).

24-09-2018 - voorbereiding

(Eind september) Ministerie van Financiën (directie Begrotingszaken) ontvangt de dechargeverlening en stuurt hierover een brief naar de departementen.

01-10-2018 - voorbereiding

Financiën/IRF deelt per brief aan de directeuren FEZ mede of de loon- en prijscodering van een deel van de begroting zero-base getoetst moet worden. En zo ja, op welk deel van de begroting deze zero-base toets betrekking moet hebben.

05-10-2018 - uitvoering

Een afschrift van het HGIS-deel van de begrotingsmutaties wordt naar BuZa gestuurd (directie FEZ/BuZa, per e-mail FEZ-BZ@minbuza.nl).

15-10-2018 - uitvoering

Bij Financiën/RHB (bz.rhb@minfin.nl) indienen van de saldibalans september (zie [model 4.54](#)).

Invoeren van de artikelrealisaties van uitgaven en ontvangsten in september op (sub)artikelonderdeelniveau in IBOS. De artikelrealisaties sluiten aan op de saldibalans. Dit is ten behoeve van de maandrapportage aan de Rijkshoofdboekhouding en het CBS.

15-10-2018 - uitvoering

Aanleveren van apparaatsmutaties bij WenR/DGOO conform het WenR

22-10-2018 - uitvoering

IBOS-loketten gaan open voor Najaarsnota.

Bij Financiën/IRF indienen van de begrotingsmutaties (zie Begrippenlijst) in IBOS (t.b.v. de Najaarsnota).

IRF heeft tot 29-10-2018 voor het toetsen van de mutaties (sluiting loket).

22-10-2018 - voorbereiding

Bij Financiën/IRF indienen van loon- en prijsgevoeligheden van begrotingsartikelen in IBOS en aanleveren van de onderbouwing van loon- en prijsgevoelige codering en eventueel bijbehorende zerobase onderbouwing. (zie Begrotingsrapportage (voorafgaand toezicht). Eveneens bij Financiën/IRF indienen van de extrapolatiecijfers.

31-10-2018 - voorbereiding

Bij Financiën/RHB (bz.rhb@minfin.nl) indienen van een geautomatiseerde opgave van de raming 2019 (enkeljarig) volgens de stand ontwerpbegroting per (sub)artikelonderdeel met de economische en functionele codering.

15-11-2018 - uitvoering

Bij Financiën/RHB (bz.rhb@minfin.nl) indienen van de saldibalans oktober (zie [model 4.54](#)).

Invoeren van de artikelrealisaties van uitgaven en ontvangsten in oktober op (sub)artikelonderdeelniveau in IBOS. De artikelrealisaties sluiten aan op de saldibalans. Dit is ten behoeve van de maandrapportage aan de Rijkshoofdboekhouding en het CBS.

16-11-2018 - uitvoering

Bij Financiën/BBH indienen van de tweede suppletoire begrotingswetsvoorstellen samenhangende met de Najaarsnota 2018 door plaatsing in de bestemde digitale map in de samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting conform de logistieke aanwijzingen.

23-11-2018 (uiterlijk) - uitvoering

Bij Financiën/BBH indienen van de tweede suppletoire begrotingswetsvoorstellen samenhangend met de Najaarsnota 2018. Deze stukken worden in de bestemde digitale map in de samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting geplaatst conform de logistieke aanwijzingen.

Tevens worden deze suppletoire begrotingswetsvoorstellen in tweevoud op papier (waarvan 1 exemplaar ondertekend) bij Financiën/Begrotingsbeheer aangeleverd. Zie voor ondertekening logistieke aanwijzingen en model 2.24.

23-11-2018 - uitvoering

Aanlevering in de daarvoor bestemde map in de samenwerkingsruimte van het opendata bestand mbt. de budgettaire tabellen, met daarin opgenomen de standen uit de tweede suppletoire begroting.

12-12-2018 - voorbereiding

Financiën/IRF deelt per brief aan de directeuren FEZ de definitieve vaststelling van de loon- en prijscodering mee.

14-12-2018 - uitvoering

Bij Financiën/RHB (bz.rhb@minfin.nl) indienen van de saldibalans november (zie [model 4.54](#)).

Invoeren van de artikelrealisaties van uitgaven en ontvangsten in november op (sub)artikelonderdeelniveau in IBOS. De artikelrealisaties sluiten aan op de saldibalans. Dit is ten behoeve van de maandrapportage aan de Rijkshoofdboekhouding en het CBS.

17-12-2018 (uiterlijk) - verantwoording

Uiterlijk drie dagen voor aanvang van het reces van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, aan de Tweede Kamer en de Eerste Kamer, verzenden van een overzicht van majeure wijzigingen in de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten van het begrotingsjaar, die niet zijn opgenomen in de op grond van artikel 2.26 van de Comptabiliteitswet 2016, in te dienen voorstellen van wet uiterlijk op 1 december.

3 Voorschriften

Dit deel van de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften bevat de bepalingen die betrekking hebben op de begrotings- en verantwoordingsdocumenten, de ontwerp-begrotingen, de suppletoire begrotingen, de departementale jaarverslagen en de slotwetten.

Verder bevat dit deel de logistieke aanwijzingen, informatie over beleidsbrieven, de Nationale Verklaring en overige (aan Financiën aan te leveren) informatie.

3.1 Regeling van de Minister van Financiën van PM houdende regels over de begroting en de verantwoording van het Rijk voor het jaar 2018 en het door de Minister van Financiën vast te stellen bedrag (Regeling rijksbegrotingsvoorschriften 2018)

De Minister van Financiën, Gelet op de artikelen 4.7, derde lid, onder e, en 4.20, eerste lid, aanhef en onder a tot en met d, van de Comptabiliteitswet 2016;

Besluit:

§ 1 Algemene bepalingen

Artikel 1 Regels over begroting en verantwoording van het Rijk

De regels als aangegeven in bijlage B van deze regeling zijn de regels over de begroting en de verantwoording van het Rijk, bedoeld in artikel 4.20, eerste lid, aanhef en onder a tot en met d, van de Comptabiliteitswet 2016.

Artikel 2 Door de Minister van Financiën vast te stellen bedragen

De bedragen als aangegeven in bijlage A van deze regeling zijn het door de Minister van Financiën vast te stellen bedragen die betrekking hebben op het verrichten van privaatrechtelijke rechtshandelingen, bedoeld in artikel 4.7, eerste lid, onder a tot en met d, van de Comptabiliteitswet 2016.

§ 2 Bijzondere bepalingen

Artikel 3 Afwijkingen

In bijzondere gevallen kan in overeenstemming met de Minister van Financiën worden afgeweken van de bepalingen van deze regeling.

§ 3 Slotbepalingen

Artikel 4 Overgangsrecht

De Regeling rijksbegrotingsvoorschriften 2017 op basis van de Comptabiliteitswet 2001 vervalt, met dien verstande dat deze regeling blijft gelden voor de suppletore begrotingen 2017 en de ontwerpbegrotingen 2018, voor zover die begrotingen voor 1 januari 2018 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal zijn ingediend en nog niet bij wet zijn vastgesteld.

Artikel 5 Inwerkingtreding

Deze regeling treedt in werking met ingang van 1 januari 2018.

Artikel 6 Citeertitel

Deze regeling wordt aangehaald als: Regeling rijksbegrotingsvoorschriften 2018.

Deze regeling zal in de Staatscourant worden geplaatst, met uitzondering van bijlage B, die via de website betreffende de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften van het Ministerie van Financiën (<http://rbv.minfin.nl>) openbaar wordt gemaakt.

De Minister van Financiën,

3.1.1 Bijlage A bij de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften

Bijlage A bij de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften 2018 betreffende de door de Minister van Financiën vast te stellen bedragen

Gelet op artikel 2 van de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften 2018

Omschrijving regeling en onderwerp	Artikel van de CW 2016	Bedragen (inclusief eventuele BTW)
Comptabiliteitswet 2016		
Een rechtshandeling, bedoeld in artikel 4.7, eerste lid, aanhef en onder a, van de Comptabiliteitswet 2016:	4.7, eerste lid, aanhef en onder a, van de CW 2016	€ 0

Omschrijving regeling en onderwerp	Artikel van de CW 2016	Bedragen (inclusief eventuele BTW)
<i>het oprichten, mede-oprichtingen of het doen oprichten van een privaatrechtelijke rechtspersoon</i>		
Een rechtshandeling, bedoeld in artikel 4.7, eerste lid, aanhef en onder b tot en met d, van de Comptabiliteitswet 2016:	4.7, eerste lid, aanhef en onder b, tot en met d, van de CW 2016	€ 5.000.000
<i>het verstrekken van eigen vermogen, het overnemen van schuldtitels of aandelen of het overnemen van risico's van financiële activa, indien het overnemen van de activa bedoeld is ter versterking van de solvabiliteit van de privaatrechtelijke rechtspersoon</i>		

3.1.2 Leeswijzer RBV

1. De modellen in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften moeten worden toegepast.
2. Bij de modellen staan bepalingen over de toepassing van het model.
3. Deze bepalingen geven soms ruimte tot afwijken; in dat geval is dat duidelijk geformuleerd met een 'kan-bepaling'.
4. Bij diverse modellen worden kwantitatieve grenzen gehanteerd zoals aantal bladzijden of een ondergrens die luidt in miljoenen euro's. Deze kwantitatieve grenzen gelden als hoofdregel. Van deze hoofdregel mag alleen (ex-ante) met instemming van de Minister van Financiën worden afgeweken. Bij de toepassing van deze grenzen is de leesbaarheid van tabellen een belangrijke invalshoek.
5. De afspraken die onder punt 4 zijn genoemd worden namens de minister gemaakt door Directoraal-generaal Rijksbegroting met het betreffende departement. Naast de modellen en de bepalingen bij deze modellen bestaan er informatieve teksten. Deze informatieve teksten geven een nadere toelichting op het gebruik van bepalingen. Deze teksten moeten worden beschouwd als hulp bij het invullen van tabellen, schrijven van teksten etc. Deze teksten zijn niet dwingend, maar facultatief van aard. Om elk misverstand over de status van deze teksten te voorkomen zijn deze om die reden in een afzonderlijk kader weergegeven, voorzien van het kopje 'informatieve tekst'.

3.2 De oorspronkelijke begroting

1.0 Begripsafbakening

1.1 De departementale begroting

1.2 De begrotingsstaat

1.3 De opbouw van de memorie van toelichting

1.4 Bijlagen

3.2.1 Begripsafbakening

De inrichting van de rijksbegroting

Categorieën begrotingen

De begrotingsartikelen

De beleidsartikelen

De niet-beleidsartikelen

3.2.1.1 De inrichting van de Rijksbegroting

Artikelen 2.1, 2.9, 2.10 tot en met 2.12 van de [Comptabiliteitswet](#) 2016

Bepalingen

Thans zijn onderstaande begrotingen en fondsen ingesteld:

1. Begrotingen:

- a. I De Koning (Ministerie van Algemene Zaken);
- b. IIa Staten-Generaal (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties);
- c. IIb Overige Hoge Colleges van Staat, Kabinetten en de Kiesraad (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties);
- d. III Algemene Zaken, Kabinet van de Koning en Commissie toezicht inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Ministerie van Algemene Zaken);
- e. IV Koninkrijksrelaties (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties);
- f. V Buitenlandse Zaken (Ministerie van Buitenlandse Zaken);
- g. VI Veiligheid en Justitie (Ministerie van Veiligheid en Justitie);

- h. VII Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties);
 - i. VIII Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap);
 - j. IX Financiën (Ministerie van Financiën);
 - k. IXA Nationale Schuld (Ministerie van Financiën);
 - l. X Defensie (Ministerie van Defensie);
 - m. XII Infrastructuur en Milieu (Ministerie van Infrastructuur en Milieu);
 - n. XIII Economische Zaken (Ministerie van Economische Zaken);
 - o. XV Sociale Zaken en Werkgelegenheid (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid);
 - p. XVI Volksgezondheid, Welzijn en Sport (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport);
 - q. XVII Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (Ministerie van Buitenlandse Zaken);
 - r. XVIII Wonen en Rijksdienst (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties).
2. Begrotingsfondsen:
- 1. Infrastructuurfonds (Ministerie van Infrastructuur en Milieu) [letter A, nummer 55];
 - 2. Gemeentefonds (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) [letter B, nr. 50];
 - 3. Provinciefonds (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) [letter C, nr. 51];
 - 4. Fonds economische structuurversterking; [letter D, nr. 56; *dit fonds wordt met ingang van 2011 in beginsel niet meer gebruikt*].
 - 5. Diergezondheidsfonds (Ministerie van Economische Zaken) [letter F, nr. 58];
 - 6. BES Fonds (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) [letter H, nr. 64];
 - 7. Deltafonds (Ministerie van Infrastructuur en Milieu) [letter J, nr. 65].

Toelichting

- > Tussen haakjes staat welk departement de begroting beheert.
- > De tussen haken geplaatste **nummers** bij de begrotingsfondsen verwijzen naar de nummers die daaraan in het IBOS zijn toegekend. Deze nummers worden in de begrotings- en verantwoordingsstukken die naar de Staten-Generaal gaan niet gebruikt. In de contacten met de griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal worden de tussen haken geplaatste **letters** A tot en met J bij de begrotingsfondsen gehanteerd.

3.2.1.2 Categorieën begrotingen

Artikelen 2.1, eerste en derde tot en met vijfde lid van de [Comptabiliteitswet](#) 2016

Bepalingen

- 1. De volgende categorieën begrotingen worden onderscheiden:
 - a. de departementale begrotingen, d.w.z. de begrotingen van de onderscheiden ministeries;
 - b. de niet-departementale begrotingen, de begrotingen met de nummers I, IIA, IIB, IV, IXA, XVII en XVIII;
 - c. de begrotingen van de begrotingsfondsen met de letters A, B, C F, J en H.
- 2. De bepalingen in deze voorschriften zijn van toepassing op de departementale begrotingen. Voor zover zinvol en relevant zijn de bepalingen ook van toepassing op de niet-departementale begrotingen en op de begrotingen van de begrotingsfondsen.
- 3. Waar dat is aangegeven zijn bepalingen alleen van toepassing op (onderdelen van) de niet-departementale begrotingen en op (onderdelen van) de begrotingen van de begrotingsfondsen.

3.2.1.3 De begrotingsartikelen

Artikelen 2.4, 2.5, 2.7, 2.8 en 2.21 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. De indeling van begrotingsartikelen kan alleen in overeenstemming met het Ministerie van Financiën worden gewijzigd.
2. Als er sprake is van veel wijzigingen in de indeling van de begroting, worden de conversiegegevens in een aparte paragraaf in de leeswijzer opgenomen.

Toelichting

Het uitgangspunt is dat herindeling van de artikelen beperkt worden tot eens in de 4 jaar; de herindeling valt samen met het opstellen van het beleidsprogramma. Immers met het opstellen van het beleidsprogramma stelt het kabinet zijn doelen vast. Nieuwe indelingen in de artikelen zijn mogelijk in geval van wijzigingen in de politieke context.

Wijzigingen in de artikelindeling worden vooraf aan de Inspectie der Rijksfinanciën en de directie Begrotingszaken/afdeling Begrotingsbeheer voorgelegd. Van majeure wijzigingen in de begrotingsindeling worden de Tweede Kamer en de Eerste Kamer, nadat hierover overeenstemming met het Ministerie van Financiën is bereikt, in kennis gesteld, voordat de begrotingen in de Tweede Kamer worden ingediend. Een (eventuele) herinrichting van begrotingsartikelen dient te leiden tot een betere, meer logische aansluiting van middelen en doelstellingen van de overheid. Verzoeken van ministeries tot herstructurering van de begrotingsindeling worden door het Ministerie van Financiën in dat licht beoordeeld en het desbetreffende Ministerie zal vooraf aan de Tweede Kamer en de Eerste Kamer expliciet helder moeten maken waarom deze herinrichting van de begroting bijdraagt aan een beter verband tussen middelen en doelen.

Voor aanpassingen in de artikelindeling in het IBOS-systeem is de omsleutelfaciliteit voorgeschreven.

3.2.1.4 De beleidsartikelen

Artikelen 2.1, zesde tot en met achtste lid, 4.1, eerste lid, aanhef en onder c, tweede lid, aanhef en onder e van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. Beleidsartikelen zijn de begrotingsartikelen die zijn ingedeeld op basis van algemene beleidsdoelstellingen.
2. Een beleidsartikel bevat één algemene beleidsdoelstelling.
3. Een algemene beleidsdoelstelling kan onderverdeeld zijn in één of meer samenhangende beleidsvelden.
4. Beleidsartikelen gaan in de begroting vooraf aan de niet-beleidsartikelen.
5. De nummering van de beleidsartikelen is een opeenvolgende reeks te beginnen met 1.
6. Onder beleidsinformatie wordt verstaan de informatie betreffende het beleid en de bedrijfsvoering, die is opgenomen in de beleidsartikelen van de begrotingen en de jaarverslagen van het Rijk en die is ontleend aan:

- a. departementale systemen voor het verzamelen, genereren en veredelen van beleidsinformatie (monitorsystemen);
 - b. informatiebronnen van derden;
 - c. evaluatieonderzoeken, bedrijfsvoeringsonderzoeken en beleidsdoorlichtingen.
7. De beleidsartikelen worden opgesteld conform model 1.33. of model 1.33f

3.2.1.5 De niet-beleidsartikelen

Artikelen 2.7, 2.8 en 2.12 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. De niet-beleidsartikelen Nog onverdeeld (is een administratief artikel) en Geheim komen in de begrotingsopzet na de beleidsartikelen.
2. Indien op Nog onverdeeld sprake is van een nog toe te bedelen bedrag of nog in te vullen bezuiniging wordt in de ontwerpbegroting toegelicht waarom dit bedrag pas bij de eerste supplettoire begroting nader kan worden toebedeeld. ¹.
3. De niet-beleidsartikelen worden doorgenummerd na de beleidsartikelen.
4. Een niet-beleidsartikel Apparaat Kerndepartement wordt in de begrotingen opgenomen, waarop apparaatsuitgaven, verplichtingen en ontvangsten worden geboekt. Met toestemming van het Ministerie van Financiën kan hiervan worden afgeweken.
5. De niet-beleidsartikelen worden opgesteld conform de modellen 1.34a, 1.34b, 1.34c, 1.34d.
6. De programmabegrotingen mogen alleen programmabudgetten /beleidsuitgaven en -ontvangsten bevatten. Dit geldt overigens niet voor eventuele agentschappen die in een programmabegroting worden verwerkt.

Toelichting

Begrotingsartikel Nog onverdeeld

Het begrotingsartikel *Nog onverdeeld* bevat (memorie van toelichting van artikel 2.7, van de [Comptabiliteitswet 2016](#)):

- > de loon- en prijsindexering voor een positief bedrag;
- > een eventuele taakstelling of een bezuiniging voor een negatief bedrag en;
- > eventuele andere nog onverdeelde begrotingsposten, zoals de post onvoorzien.

Het gaat hierbij om de begrotingsbedragen die op voorhand wel ten laste van het totaal van de betrokken begroting worden gebracht, maar waarvan de toedeling aan de begrotingsartikelen (beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen) nog niet vaststaat op het moment dat de **ontwerpbegroting** bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt ingediend.

¹) n.a.v. de toezegging van de Minister van Financiën in het plenaire debat van het wetsvoorstel *Comptabiliteitswet 2016*, op 28 september 2016

Let op: Waar in de ontwerpbegroting op Nog onverdeeld sprake is van een nog toe te bedelen bedrag of nog in te vullen bezuiniging wordt de reden hiervan toegelicht. Er moet een bijzondere omstandigheid zijn waarom een bepaald restbezuinigingsbedrag in de ontwerpbegroting nog niet ingevuld kan worden.

Op het begrotingsartikel Nog onverdeeld mogen geen uitgaven worden verricht en geen ontvangsten geboekt. Het betreft namelijk een administratieve boeking met voorlopige verwerking in een begroting.

Programmabegroting

De grondwetgever heeft het bij de grondwetsherziening van 1983 aan de wetgever gelaten te bepalen wie verantwoordelijk is voor het beheer van een begroting. De invulling die daaraan thans is gegeven sluit aan bij de tekst van artikel 44 van de Grondwet.

Volgens de memorie van toelichting van artikel 2.12 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) kan tot een programmabegroting worden besloten als het wegens politieke overwegingen wenselijk wordt geoordeeld om voor een minister die niet belast is met het beheer van een ministerie (minister zonder portefeuille) bepaalde budgetten afgezonderd van een departementale begroting te beheren.

Er wordt dus een scheiding aangebracht tussen het beheer van programmageld - dat wordt de verantwoordelijkheid van de programmaminister - en het beheer van het apparaat (het ambtelijk personeel en het daarvoor benodigde apparaatsgeld), dat de verantwoordelijkheid blijft van de Minister die met de leiding van het betrokken ministerie is belast.

Voor een nadere toelichting over programmabegrotingen wordt naar artikel 2.12 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) en [bijbehorende memorie van toelichting](#) verwezen.

3.2.2 De departementale begroting

Artikelen 2.1, eerste en tweede lid, 2.2, 2.3, 2.4 en 2.5 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. Een begrotingswetsvoorstel bestaat uit de volgende onderdelen:
 - a. het wetslichaam (conform model 1.10, 1.11, 1.12, 1.13 of 1.14);
 - b. de begrotingsstaat (conform model 1.20, 1.21, 1.22, 1.23, of 1.24);
 - c. de memorie van toelichting (conform model 1.30);
 - d. de voorgeschreven bijlagen (conform model 1.36, model 1.41, model 1.42, model 1.43, en model 1.44.);
 - e. andere bijlagen, indien de Minister van Financiën daarmee heeft ingestemd.
2. Voor zowel het budgettaire-voorbereidende traject als het wetgevende traject is het Tijdschema leidend.
3. Het jaar waarop de begroting betrekking heeft, wordt aangeduid als het jaar t.

Toelichting

Een begroting wordt in de vorm van een wetsvoorstel aan de Staten-Generaal voorgelegd. Met het vaststellen van de ontwerpbegroting als wet verlenen de Staten-Generaal aan de betrokken minister autorisatie tot het doen van de in de begroting opgenomen uitgaven en verplichtingen voor het betreffende begrotingsjaar en tot het invorderen van de opgenomen ontvangsten.

NB: De autorisatie is niet van toepassing op de premiegefinancierde uitgaven en ontvangsten.

De begrote en nadien door de Staten-Generaal vastgestelde verplichtingen- en uitgavenramingen gelden als maxima (artikel 2.3, vierde lid van de [Comptabiliteitswet 2016](#)), die zonder nadere autorisatie van de Staten-Generaal (b.v. via een suppletoire begroting) niet mogen worden overschreden. Omdat de begrotingsramingen bij de ontvangstenartikelen uit autorisatieoogpunt niet als maxima, noch als minima worden beschouwd, heeft de autorisatie van de ramingen voor de ontvangsten een ander karakter. Wel worden uiteindelijk de begrotingsramingen bij de ontvangsten bij de zgn. Slotwet (de laatste suppletoire begroting in een jaarcyclus) aangepast aan de realisatie, zodat er formeel in het departementale jaarverslag per begrotingsartikel geen over- of onderschrijding resteert. Autorisatie door de Staten-Generaal vindt plaats op het niveau van een begrotingsartikel voor het betreffende begrotingsjaar (artikel 2.3, derde lid van de [Comptabiliteitswet 2016](#)).

Een departementale begroting wordt gevormd door de onder de bepalingen opgesomde onderdelen. De departementale begroting is op te delen in twee onderdelen: het wetslichaam (met als bijlage de begrotingsstaat) en de memorie van toelichting. Het wetslichaam bevat de wetsartikelen. Deze artikelen regelen de vaststelling van de uitgaven en de ontvangsten van de departementale begrotingen alsmede in voorkomende gevallen die van de begrotingen van de fondsen. Na vaststelling van de wet, maakt de begrotingsstaat integraal deel uit van de wet. De memorie van toelichting maakt wel deel uit van het begrotingswetsontwerp, maar maakt formeel geen deel uit van de wet. De memorie van toelichting wordt daarom niet in het staatsblad geplaatst.

3.2.3 De begrotingsstaat

Artikelen 2.1, eerste lid, derde tot en met achtste lid, 2.2, 2.5 en 2.11 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. De begrotingsstaat behorende bij een departementale begroting inclusief de begrotingsstaat van de agentschappen wordt ingericht conform model 1.20.
2. De begrotingsstaat behorend bij een departementale begroting, inclusief de begrotingsstaat van de agentschappen en van de begrotingsfondsen wordt conform model 1.24 ingericht.
3. De begrotingsstaat behorende bij de begroting van een niet-departementale begroting eventueel inclusief de agentschappen wordt volgens model 1.21 of model 1.22 opgesteld.
4. De begrotingsstaat behorende bij een begrotingsfonds wordt ingericht volgens model 1.23.

Toelichting

Voor de begrotingsfondsen wordt gebruik gemaakt van afzonderlijke begrotingsstaten en een toelichting daarbij om duidelijk te kunnen onderscheiden wat de werkelijke uitgaven en ontvangsten van het fonds zijn. Deze gegevens zijn van belang voor de consolidatie van de fondsgegevens in de miljoenennota en het financieel jaarverslag van het Rijk.

3.2.4 De opbouw van de memorie van toelichting

1.3.1. Leeswijzer

1.3.2. Beleidsagenda

1.3.3. Toelichting beleidsartikelen

1.3.5. Toelichting niet-beleidsartikelen

1.3.6. Paragraaf inzake agentschappen

1.3.7. Bijlagen

3.2.4.1 Leeswijzer

Bepalingen

1. Alle begrotingen bevatten een leeswijzer conform model 1.31.
2. De leeswijzer geeft inzicht in de opbouw van de begroting.

3.2.4.2 Beleidsagenda

Bepalingen

1. De inhoud van de beleidsagenda wordt aan de hand van de formatie- uitkomsten nader bepaald.
2. De beleidsagenda wordt opgesteld conform model 1.32a.
3. De beleidsagenda wordt afgesloten met een overzichtstabel met de belangrijkste beleidsmatige mutaties (conform model 1.32b), het overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven (conform model 1.32c), een tabel meerjarenplanning beleidsdoorlichtingen (conform model 1.32d) en een overzicht van risicoregelingen (conform model 1.32e).

3.2.4.3 Toelichting bij de beleidsartikelen

Artikel 2.1, zesde tot en met achtste lid van de Comptabiliteitswet 2016

Bepalingen

1. Een beleidsartikel wordt opgesteld conform de voorgeschreven modellen (model 1.33, model 1.33f).
2. Een beleidsartikel bevat geen apparaatsuitgaven.
3. Voor Grote Uitvoerende Diensten, die geen agentschap of ZBO zijn, kan een apart beleidsartikel worden opgesteld met instemming van de Minister van Financiën (conform model 1.33f).
4. De begroting bevat per beleidsartikel informatie over de budgetflexibiliteit.

5. Artikel 4.23, eerste lid, van de Algemene Wet Bestuursrecht(Awb) eist dat voor het verlenen van een subsidie een wettelijk voorschrift moet zijn, waarin is geregeld voor welke activiteiten subsidie wordt verstrekt. Uitzondering op deze hoofdregel vormt een subsidie waarvan de subsidieontvanger en het maximum te verstrekken subsidiebedrag in een begrotingswetsvoorstel is opgenomen (artikel 4.23, eerste lid, derde lid, aanhef en onderdeel c, van de Awb). De begrotingswet (over jaar t, vastgesteld door de Staten-Generaal en in werking getreden) vormt dan de wettelijke grondslag op basis waarvan het budgetrecht van de Staten-Generaal wordt gerespecteerd. Het geautoriseerd bedrag geldt als maximum (artikel 2.3, vierde lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#)).
6. Bij inzet van fiscaleregelingen als instrument van beleid moeten het gebruik, de effecten en de budgettaire consequenties bij het beleidsartikel worden vermeld.
7. De niet-financiële informatie in de begroting (begrotingsinformatie) voldoet aan de norm van betrouwbare totstandkoming en is niet strijdig met de financiële begrotingsinformatie (artikelen 1.1 en 3.7 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)). De niet-financiële informatie in het jaarverslag (verantwoordingsinformatie) of de beleidsinformatie(artikelen 1.1 en 3.9 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)) voldoet aan de norm van betrouwbare totstandkoming en is niet strijdig met de financiële verantwoordingsinformatie. De norm van betrouwbare totstandkoming van de beleidsinformatie in de begroting en in het jaarverslag houdt in beginsel in dat de informatie afkomstig moet zijn uit ordelijk bijgehouden dossiers, uit een betrouwbare administratie of uit een betrouwbare externe bron van buiten de eigen organisatie. Voor nadere toelichting wordt verwezen naar de memorie van toelichting van artikel 3.7 (Niet-financiële begrotingsadministratie) en artikel 3.9 (Niet-financiële verantwoordingsinformatie) van de [Comptabiliteitswet 2016](#). Niet-financiële informatie vormt de onderbouwing van in de begroting opgenomen budgetten. Dit is relevant voor de Staten-Generaal ter uitoefening van het budgetrecht. Over de kwaliteitseisen kunnen met de Kamers afspraken worden gemaakt, bijvoorbeeld tijdens de begrotingsbehandeling of een start Algemeen Overleg (Brief van de Minister van Financiën van 9 maart 2005 ([29949/29950, nr.5](#))).
8. Een dienstonderdeel van een ministerie die niet als een agentschap is aangehouden (artikel 2.20 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)) kan in overeenstemming met de Minister van Financiën ten laste van een begrotingsartikel een begrotingsreserve aanhouden (artikel 2.21, eerste lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#)). Een begrotingsreserve is een meerjarige interne budgettaire voorziening of een reserve binnen de rijksbegroting. Het Ministerie van Financiën toetst bij de verlening van de toestemming voor het aanhouden van begrotingsreserves aan de beleidsmatige criteria en de voorwaarden in artikel 2.21, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) en [bijbehorende memorie van toelichting](#).

3.2.4.4 Overzichtconstructies

Bepalingen

1. Overzichtsconstructies zijn overzichten waarbij informatie bijeen wordt gebracht van (onderdelen van) beleidsartikelen van verschillende begrotingen met een overeenkomstige doelstelling.
2. Bij overzichtsconstructies is onderscheid te maken naar beleidsthema's waarvoor een coördinerend bewindspersoon is aangewezen en naar overige thema's waarvoor een overzicht gewenst is.
3. Overzichtsconstructies worden opgenomen bij het beleidsartikel met de grootste budgettaire inbreng. Is een coördinerende bewindspersoon aangewezen, dan wordt de overzichtsconstructie opgenomen in zijn begroting op het beleidsartikel met de grootste budgettaire inbreng.
4. Indien er geen coördinerend bewindspersoon is of hoeft te worden aangewezen, maar de informatiewaarde van de begroting(en) wel gediend is met een overzichtsconstructie, dan wordt de overzichtsconstructie in de begroting opgenomen bij het beleidsartikel dat de grootste budgettaire inbreng levert.

5. Een overzichtsconstructie moet meerjarig politiek relevant zijn. Overzichtsconstructies worden vormgegeven aan de hand van een opsomming van beleidsdoelstellingen, instrumenten, prestaties en middelen, of met verwijzingen naar doelstellingen op diverse begrotingen. Beoogd wordt een vereenvoudiging in de presentatie van een overzichtsconstructie door middel van verwijzingen naar de betreffende beleidsartikelen.

3.2.4.5 Toelichting bij de niet-beleidsartikelen

Artikel 2.7 en 2.8 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. Een niet-beleidsartikel (zoals begrotingsartikel Nog onverdeeld en Geheim) wordt opgesteld conform de modellen 1.34a, 1.34b, 1.34c, 1.34d.
2. Het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld bestaat uit de artikelonderdelen: loon- en prijsbijstelling voor een positief bedrag, een eventuele taakstelling of bezuiniging voor een negatief bedrag en andere nog onverdeelde begrotingsposten, zoals de post onvoorzien.
3. Het niet-beleidsartikel Geheim kent geen artikelonderdelen.

3.2.4.6 Paragraaf inzake Agentschappen

Artikel 2.6 en 2.20 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. In de departementale begroting wordt een paragraaf over de agentschappen opgenomen
2. Voor verplichtingen-kasagentschappen bevat de paragraaf per agentschap de volgende onderdelen conform model 1.35a:
 - a. de gespecificeerde staat van ontvangsten en uitgaven in meerjarig perspectief;
 - b. een overzicht van doelmatigheidskengetallen.
3. Voor baten-lastenagentschappen bevat de paragraaf per agentschap de volgende onderdelen conform model 1.35:
 - a. de gespecificeerde staat van baten en lasten in meerjarig perspectief;
 - b. het kasstroomoverzicht;
 - c. een overzicht van doelmatigheidsgetallen.
4. In de toelichting bij de eerste begroting van een agentschap wordt voor verplichtingen-kasagentschappen een indicatieve openings saldibalans per de instellingsdatum opgenomen conform model 4.52a. Voor baten-lastenagentschappen wordt een indicatieve openingsbalans opgenomen per de instellingsdatum conform model 4.52.

Toelichting

Een nieuw agentschap moet in het eerste jaar van zijn bestaan een indicatieve openingsbalans in de ontwerpbegroting opnemen. De definitieve openingsbalans wordt opgesteld aan de hand van de realisatiecijfers uit het departementale jaarverslag van het voorafgaande jaar.

De begrotingsstaat wordt onderbouwd met een staat van baten en lasten, kasstroomoverzicht en een overzicht van doelmatigheidskengetallen. Opmerkelijke verschillen hierin moeten worden toegelicht. De hoogte van het leenplafond in het extrapolatiejaar wordt ten tijde van de begrotingsvoorbereiding in overleg met de Inspectie der Rijksfinanciën voorlopig vastgesteld.

Informatie over de doeltreffendheid van het beleid, de mate waarin het agentschap bijdraagt aan het bereiken van de beleidsdoelstellingen van het departement, wordt - indien zinvol en relevant - opgenomen in de toelichting bij de betreffende beleidsartikelen.

3.2.5 Bijlagen

- > Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een wettelijke taak
- > Verdiepingshoofdstuk
- > Moties en toezeggingen
- > Subsidieoverzicht
- > Evaluatie- en overig onderzoek

3.2.5.1 Zelfstandige bestuursorganen en Rechtspersonen met een wettelijke taak

Artikel 6.6 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. De bijlage inzake ZBO's en Rwt's bevat een overzicht van alle ZBO's en Rwt's die onder de verantwoordelijkheid van het departement vallen (conform model 1.36).
2. Indien een ZBO of een RWT uit een departementale begroting een bijdrage ontvangt, wordt het beleidsartikel vermeld waarin het ZBO of de RWT is opgenomen.

3.2.5.2 De Verdiepingsbijlage

Bepalingen

1. Het verdiepingshoofdstuk geeft per beleidsartikel en niet-beleidsartikel de opbouw aan van uitgaven en ontvangsten vanaf de stand ontwerpbegroting van het begrotingsjaar t-1 tot de stand ontwerpbegroting van het jaar t, conform model 1.41.
2. De belangrijke nieuwe mutaties, dat wil zeggen niet eerder toegelicht in suppletore wetten, worden in het verdiepingshoofdstuk geëxpliciteerd en van een toelichting voorzien. Deze mutaties worden, indien mogelijk en zinvol, toegelicht met prestatiegegevens.
3. Wanneer de artikelindeling tussen het begrotingsjaar t-1 en het begrotingsjaar gewijzigd is, wordt in het verdiepingshoofdstuk een was/wordt tabel opgenomen.

3.2.5.3 De bijlage inzake moties en toezeggingen

Bepalingen

1. In de begroting wordt een bijlage opgenomen met door de Eerste en Tweede Kamer aanvaarde moties en door bewindslieden aan de Eerste en Tweede Kamer gedane toezeggingen. Daarin wordt per motie en toezegging de stand van zaken gepresenteerd met betrekking tot de uitvoering ervan (zie model 1.42).

3.2.5.4 Bijlage Subsidieoverzicht

Bepalingen

1. Als bijlage bij de begroting wordt een subsidieoverzicht opgenomen conform model 1.43.

3.2.5.5 Bijlage Evaluatie- en overig onderzoek

Artikel 4.1, eerste lid, aanhef en onder c, tweede lid, aanhef en onder b van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. Als bijlage bij de begroting wordt een overzicht opgenomen van beleidsdoorlichtingen, evaluatie- en overig onderzoek conform model 1.44.
2. Voor de bepalingen rondom beleidsdoorlichtingen, evaluatie- en overig onderzoek wordt verwezen naar de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek.

3.3 De suppletoire begrotingen (exclusief de Slotwet)

Artikelen 2.2, 2.5, 2.6, 2.22, 2.25, 2.27 en 2.28 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. Het voorstel van wet tot wijziging van de begroting (in casu de suppletoire begroting bestaan uit de volgende onderdelen:
 - a. Het wetslichaam (conform model 2.10 of conform model 2.20);
 - b. Eén of meer begrotingsstaten te weten:
 1. de departementale begrotingsstaat (conform model 2.11 of conform model 2.21);
 2. eventueel de begrotingsstaat van de agentschappen (conform model 2.12 of model 2.22);
 3. de begrotingsstaat van het begrotingsfonds indien ook de oorspronkelijke begrotingsstaat van het begrotingsfonds met de oorspronkelijke begrotingsstaat van de departementale begroting in één begrotingswetsvoorstel is opgenomen (conform model 2.13 of model 2.23);
 - c. De memorie van toelichting (conform model 2.14 of model 2.24).
2. Wanneer op zeer korte termijn een beleidsaanpassing moet worden doorgevoerd die meer geld gaat kosten dan in de ontwerpbegroting voor het beleid is geraamd (tussentijdse begrotingswijziging), meldt de minister dit aan de Eerste en Tweede Kamer in een brief. Hij geeft daarin aan welke consequenties voor de begroting de beleidsaanpassing zal hebben en licht de beleidsaanpassing toe. De budgettaire consequenties worden indien mogelijk gepresenteerd met gebruikmaking van de modellen voor de suppletoire begrotingsstaat.

Toelichting

Voor het budgettair voorbereidende traject en het wetgevende traject van een suppletoire begroting vóór de indiening bij de Tweede Kamer wordt de daarvoor geldende uiterste datum in het tijdschema van deze Regeling rijksbegrotingsvoorschriften aangehouden.

In bijzondere situaties kan een incidentele suppletoire begroting worden opgesteld. Dat kan zin hebben in het begin van een begrotingsjaar als de ontwerpbegroting zich in een zodanig stadium van vaststelling bevindt, dat daarin bij een nota van wijziging geen wijziging meer kan worden aangebracht, bijvoorbeeld als de ontwerpbegroting al door de Tweede Kamer en de Eerste Kamer is vastgesteld, en de suppletoire begroting samenhangende met de Voorjaarsnota niet op korte termijn bij de Kamers wordt ingediend. Hiertoe kan in overleg met de Minister van Financiën worden besloten. Voor een incidentele suppletoire begroting zijn de bepalingen voor de suppletoire begrotingen zoveel mogelijk overeenkomstig van toepassing.

Indien na de vaststelling door de Tweede Kamer en de Eerste Kamer van de tweede suppletoire begroting (Najaarsnota) zich nog een beleidsmatige mutatie aandient die leidt tot een overschrijding van het goedgekeurde verplichtingen- en/of uitgavenbudget op begrotingsartikelniveau, dan wordt deze mutatie uit hoofde van het budgetrecht zo spoedig mogelijk schriftelijk aan de Tweede Kamer en de Eerste Kamer gemeld. Dit meldplicht geldt ook voor overige majeure of politiek relevante mutaties. Vanuit oogpunt van informatievoorziening wordt deze mutatie uiterlijk drie dagen voor het kerstreces schriftelijk aan de Tweede Kamer en de Eerste Kamer gemeld ([tijdschema](#)). Daarna wordt de mutatie ter autorisatie in de Slotwet verwerkt.

Toelichting: 1a. Wetslichaam

Het wetslichaam bevat de wetsartikelen die de wijzigingen regelen van de bij de suppletoire begroting behorende begrotingsstaten.

Toelichting: 1b. Begrotingsstaat

Een begrotingsstaat bij een suppletoire begroting bevat, uitgaande van de oorspronkelijk vastgestelde begrotingsstaat en de daarin bij een eerdere suppletoire begroting aangebrachte wijzigingen, een extra kolom waarin de wijzigingen van de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten, dan wel van de baten, de lasten, de kapitaaluitgaven en de kapitaalontvangsten worden opgenomen, één en ander conform model 2.11, model 2.12, model 2.22, model 2.13 of model 2.23.

Toelichting: 1c. Memorie van toelichting

De memorie van toelichting bij een suppletoire begroting bevat een (artikelsgewijze) toelichting bij de wetsartikelen, een (begrotings)toelichting bij de begrotingsstaten en zo nodig een inhoudsopgave, een en ander conform model 2.14 of model 2.24.

De begrotingstoelichting bevat een leeswijzer en een overzichtstabel conform model 2.17 of model 2.28, waarin de majeure beleidsmatig relevante uitgaven- en -ontvangstenmutaties voor het uitvoeringsjaar worden gepresenteerd met een daarbij behorende toelichting. De toelichting geeft beleidsrelevante informatie.

De begrotingstoelichting bevat voorts per beleidsartikel de tabel Budgettaire gevolgen van beleid conform model 2.15 en/of model 2.15a (Voorjaarsnota) of model 2.25 en/of model 2.25a (Najaarsnota.) De tabel Budgettaire gevolgen van beleid Voorjaarsnota bevat begrotingsmutaties met een meerjarige doorwerking voor de jaren t+1 tot en met t+4. Reden hiervoor is het begrotingsvoorbereidende karakter van deze nota (hoofdbesluitvormingsmoment). De tabel Budgettaire gevolgen van beleid Najaarsnota bevat begrotingsmutaties zonder meerjarige doorwerking, tenzij in een incidenteel geval met instemming van het Ministerie van Financiën anders wordt beslist. De budgetflexibiliteit is opgenomen in de tabel Budgettaire gevolgen van beleid. De begrotingstoelichting bevat per beleidsartikel alleen aangepaste beleidsmatige en cijfermatige veronderstellingen in effectbereiking, doelmatigheid en raming, indien naar het oordeel van de betrokken minister sprake is van een substantiële wijziging in deze veronderstellingen ten opzichte van de veronderstellingen waarvan in de ontwerpbegroting is uitgegaan.

In de tabel budgettaire gevolgen van beleid worden alle mutaties, zowel beleidsmatig relevante als technische mutaties, opgenomen; alleen de beleidsmatige mutaties en technische mutaties groter of gelijk aan staffel opgenomen in de relevante modellen (zoals 2.15 en 2.25) worden op het niveau van de financiële instrumenten (en eventueel artikelonderdeel) toelicht.

De stand van de 1e suppletoire begroting (Voorjaarsnotastand) bevat mutaties vanaf de stand van de ontwerpbegroting. De stand van de 2e suppletoire begroting (Najaarsnotastand) behelst de mutaties vanaf de stand van de 1e suppletoire begroting. Dit biedt de Staten-Generaal beleidsmatig relevante en duidelijke aangrijpingspunten om de begrotingsuitvoering te volgen en eventueel wijzigingen voor te stellen. Een verdiepingshoofdstuk per beleidsartikel kan achterwege blijven.

De tabel Budgettaire gevolgen van beleid is tevens de basis om uitvoering te geven aan het onderdeel van de [motie-Van Walsem](#) (Kamerstukken II, 26.573, nr. 55), waarin de regering wordt opgeroepen "beleidsmatig relevante mutaties tussen de artikelonderdelen bij (suppletoire) begrotingen aan beide Kamers te vermelden

en financieel en inhoudelijk toe te lichten". Alle beleidsmatig relevante wijzigingen binnen een artikel – ook als die niet leiden tot een mutatie op artikelniveau – worden aan de Kamers voorgelegd. Er kan een departementsspecifieke invulling aan het begrip “beleidsmatig relevant” worden gegeven; bij die invulling wordt vanzelfsprekend rekening gehouden met de afspraken die daarover zijn gemaakt tussen vakministers en de betrokken Vaste Kamercommissies. De beleidsrelevante begrotingsmutaties in de supplettoire begrotingen worden waar zinvol en relevant toegelicht. Er wordt aangegeven welke norm (absoluut en/of relatief) is gehanteerd bij het opnemen van een toelichting bij de mutaties.

Agentschap

Een supplettoire begroting waarin mutaties van één of meerdere agentschappen worden opgenomen bevat in ieder geval een financiële staat van agentschappen (zie model 2.12 of model 2.22), een overzicht van ontvangsten en uitgaven (zie model 2.18a of model 2.29a) danwel baten en lasten (zie model 2.18 of model 2.29a) en alleen voor baten-lastenagentschappen ook een kasstroomoverzicht (zie model 2.18 of model 2.29).

Een agentschap is verplicht in het eerste jaar als agentschap een definitieve openingsaldibalans danwel openingsbalans (zie model 4.52 of model 4.52a) op te nemen in de supplettoire begroting naar aanleiding van de Voorjaarsnota van dat begrotingsjaar.

Bij de agentschappen, worden de verschillen tussen de realisaties en de begroting in ieder geval via de Slotwet voorgelegd aan de Staten-Generaal. Afwijkingen ten opzichte van de oorspronkelijke begroting worden echter ook tussentijds, dat wil zeggen via een supplettoire begroting samenhangende met de Voorjaarsnota of middels een supplettoire begroting samenhangende met de Najaarsnota, aan de Staten-Generaal voorgelegd, indien deze cumulatief (in totaal) meer dan 5% van de oorspronkelijke begroting of cumulatief (in totaal) meer dan € 20 mln. bedragen. Er wordt gebruik gemaakt van de voorgeschreven modellen.

Toelichting: 2. Aankondiging tussentijdse begrotingswijziging

In buitengewone situaties bij de uitvoering van beleid, wanneer een spoedeisende, beleidsmatige begrotingswijziging niet tijdig via de reguliere supplettoire begrotingswetsprocedure kan worden vastgesteld, moeten soms maatregelen genomen worden met budgettaire consequenties die niet voorzien zijn in de begroting. Een voorbeeld hiervan is de recente kredietcrisis. De Minister van Financiën heeft aan de Kamer toegezegd dat de presentatie van de informatie over de gevolgen voor de begroting op begrotingsachtige wijze zal worden gepresenteerd (Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, [31 371, nr. 79](#), blz. 4).

In het algemeen worden **drie soorten begrotingswijzigingen onderscheiden**; beleidsmatige wijzigingen, exogene wijziging en administratieve wijzigingen.

Onder **Beleidsmatige wijzigingen** worden wijzigingen in de begrotingsartikelen verstaan die voortvloeien uit beleidsmatige beslissingen en/of wijzigingen in de begrotingsartikelen met financiële consequenties. Er moet derhalve een besluit aan ten grondslag liggen.

Exogene begrotingswijzigingen worden veroorzaakt door externe factoren. Te denken valt aan een groter beroep op een regeling dan waarmee bij de ontwerp-begroting rekening werd gehouden. Daarbij maakt het verschil of de regeling een open-einde-karakter heeft of dat er voor de regeling een subsidieplafond is vastgesteld. In het eerste geval zal aan het hogere beroep gevolg gegeven moeten worden, ook als

daartoe op de begrotingsartikelen onvoldoende middelen zijn uitgetrokken. De noodzakelijke verhoging is onvermijdelijk, daar deze dan kennelijk politiek of bestuurlijk wenselijk is.

In geval van bovenstaande twee begrotingswijzigingen moet met de uitvoering gewacht worden totdat de instemming van de Tweede Kamer en de Eerste Kamer is verkregen via de vaststelling van de suppletoire begroting.

Administratieve begrotingswijzigingen zijn wijzigingen van boekhoudkundige aard of wijzigingen die voortvloeien uit controlebevindingen. In het algemeen hoeven dergelijke wijzigingen niet in een suppletoire begroting te worden opgenomen. Zij kunnen als slotwetswijzigingen worden verwerkt.

3.4 Het jaarverslag

3.4.1. De inrichting van de verantwoording

3.4.2. Het departementale jaarverslag

3.4.3. Het beleidsverslag

3.4.4. Bijlage Toezichtsrelaties ZBO's en RWT's

3.4.5. Bijlage Afgerond Evaluatie- en overig onderzoek

3.4.6. Bijlage Inhuur externen

3.4.7. Jaarverslagen begrotingsfondsen

3.4.8. Jaarrekening

3.4.9. Slotwet

3.4.1 De inrichting van de verantwoording van het Rijk

Artikelen 2.1, 2.29, 2.31, 2.35 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. De inrichting van de verantwoording van het Rijk volgt de indeling van de rijksbegroting.
2. Voor elke begroting wordt na afloop van een begrotingsjaar een jaarverslag opgesteld.
3. Er zijn vier categorieën jaarverslagen:
 - a. jaarverslagen in aansluiting op de departementale begrotingen;
 - b. jaarverslagen in aansluiting op de niet-departementale begrotingen;
 - c. jaarverslagen van de begrotingsfondsen;
 - d. het Financieel Jaarverslag van het Rijk.
4. De bepalingen in deze regeling zijn van toepassing op de departementale jaarverslagen.
5. Voor zover zinvol worden de bepalingen overeenkomstig toegepast op de niet-departementale jaarverslagen en op de jaarverslagen van de begrotingsfondsen.
6. Waar dat duidelijk aangegeven is, zijn bepalingen alleen van toepassing op (onderdelen van) de niet-departementale jaarverslagen of op (onderdelen van) de jaarverslagen van de begrotingsfondsen.

3.4.2 Het departementale jaarverslag

Artikelen 2.29 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

3.2.1. Algemeen

3.2.2. De inhoudsopgave

3.2.3. Aanbieding jaarverslag en het verzoek tot dechargeverlening

3.2.4. De leeswijzer

3.4.2.1 Algemeen

Artikelen 2.29, 2.31 tot en met 2.34, 3.5, 3.8 en 3.9 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) en artikelen 9, 10 en 11 van het Besluit Auditdienst Rijk

Bepalingen

1. Het departementale jaarverslag bevat het deel algemeen (dechargeverlening en leeswijzer), het beleidsverslag, de jaarrekening en enkele bijlagen.
2. Het beleidsverslag bevat op duidelijk te onderscheiden wijze zowel financiële verantwoordingsinformatie (artikel 3.8 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)) als niet-financiële verantwoordingsinformatie (artikel 3.9 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)). De financiële verantwoordingsinformatie in het beleidsverslag dient ter toelichting op de verantwoordingsstaat, die is opgenomen in de jaarrekening. Het beleidsverslag bevat tevens een bedrijfsvoeringsparagraaf.
3. Financiële verantwoordingsinformatie die ter toelichting in het beleidsverslag wordt opgenomen, is rechtstreeks te ontlenen aan financiële administraties.
4. De financiële toelichtingen bij de departementale verantwoordingsstaat worden op een duidelijk identificeerbare wijze - dat wil zeggen in separate paragrafen - in het beleidsverslag te worden opgenomen als onderdeel van de toelichting per begrotingsartikel (zowel voor beleidsartikelen als voor niet-beleidsartikelen).
5. De jaarrekening in het departementale jaarverslag bestaat uit:
 - a. de departementale saldibalans met de toelichting daarbij (conform model 3.31) en indien van toepassing de staat van garantieverplichtingen;
 - b. de departementale verantwoordingsstaat (conform model 3.30a);
 - c. de samenvattende verantwoordingsstaat van alle agentschappen (conform model 3.32) met de toelichting daarbij (conform model 3.33, exclusief het overzicht doelmatigheidsindicatoren);
 - d. de publicatie over personele topinkomens (conform model 3.70).

Toelichting

De voorschriften voor het departementale jaarverslag sluiten aan bij de voorschriften voor de departementale begroting. Het jaarverslag (artikel 2.31 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)) geeft een terugblik op de begroting

van hetzelfde jaar. Het uitgangspunt voor de vormgeving van het jaarverslag is de dechargeverlening van het kabinet en het faciliteren van het politieke debat op hoofdlijnen.

In het kader van de wettelijke controletaak geeft de Auditdienst Rijk jaarlijks een controleverklaring (accountantsverklaring) af bij het departementale jaarverslag (artikel 11 van het Besluit Auditdienst Rijk). Deze controleverklaring bevat een oordeel over:

1. het getrouwe beeld van de financiële verantwoording. De financiële verantwoording bestaat uit:
 - a. de jaarrekening zoals hierboven gedefinieerd;
 - b. de in het beleidsverslag opgenomen financiële toelichtingen.
2. het getrouwe beeld van de in de bedrijfsvoeringsparagraaf opgenomen rapportage over de rechtmatigheid van de bedrijfsvoering.
3. de vraag of het departementale jaarverslag is opgesteld in overeenstemming met de verslaggevingsvoorschriften;
4. de vraag of de in het departementale jaarverslag opgenomen niet-financiële informatie niet in strijd is met de financiële informatie.

Daarnaast heeft de Auditdienst Rijk de wettelijke taak om de totstandkoming van de niet-financiële verantwoordingsinformatie alsmede het gevoerde financieel en materieel beheer en de daartoe bijgehouden administraties te onderzoeken (artikelen 9 en 10 van het Besluit Auditdienst Rijk). Over de belangrijkste bevindingen van deze onderzoeken - alsmede van eventuele onderzoeken naar overige aspecten van de bedrijfsvoering - brengt de Auditdienst Rijk verslag uit in het jaarlijkse samenvattende auditrapport. Deze bevindingen vallen niet onder de reikwijdte van de controleverklaring (accountantsverklaring)

Toelichting bij punt 2

Artikelen 3.8 en 3.9 van [de Comptabiliteitswet 2016](#) bepalen de eisen die van toepassing zijn op de financiële verantwoordingsinformatie en de niet-financiële verantwoordingsinformatie die in het jaarverslag worden opgenomen. In het beleidsverslag wordt duidelijk onderscheid gemaakt in financiële en beleidsmatige toelichtingen. Dit onderscheid is van belang voor de Auditdienst Rijk omdat het voor de accountantscontrole belangrijk is dat de informatie in het jaarverslag waarop de controleverklaring (accountantsverklaring) betrekking heeft, duidelijk herkenbaar is. Het is ook van belang voor het oordeel van de Algemene Rekenkamer.

Toelichting bij punt 4

De financiële toelichting op de departementale verantwoordingsstaat wordt duidelijk herkenbaar opgenomen in het beleidsverslag. De toelichting op de samenvattende verantwoordingsstaat van de agentschappen bevat per agentschap in elk geval de balans, de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht.

3.4.2.2 De inhoudsopgave

Bepalingen

1. Het jaarverslag wordt opgesteld conform de indeling in model 3.00.
2. Van de indeling en de benamingen in model 3.00 kan alleen worden afgeweken met instemming van de Minister van Financiën.

3.4.2.3 Aanbieding van het jaarverslag en verzoek tot dechargeverlening

Artikelen 2.37, 2.38 en 2.40 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. Het jaarverslag bevat een verzoek tot dechargeverlening van de betrokken minister gericht aan de voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer der Staten-Generaal.
2. Het verzoek wordt ingericht conform model 3.10.

Toelichting

In het verzoek om dechargeverlening over het financieel beheer met betrekking tot de begroting van de Nationale Schuld, zal de Minister van Financiën tevens het verzoek doen om dechargeverlening over het financieel beheer met betrekking tot de centrale kassen van de schatkist van het Rijk.

De Algemene Rekenkamer kan op grond van artikel 7.21 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) bezwaar maken tegen het financieel beheer of de verantwoording daarover. Als zij haar bezwaar handhaaft en dit een rechtmatigheidsbezwaar is, dan volgt een indenniteitsprocedure, op basis van artikel 7.22 van de [Comptabiliteitswet 2016](#). Een voorstel tot vaststelling van een indenniteitswet moet worden opgesteld conform model 3.90.

3.4.2.4 De leeswijzer

Bepalingen

1. Alle jaarverslagen bevatten een leeswijzer opgesteld conform model 3.11
2. De leeswijzer geeft inzicht in de opbouw van het jaarverslag.

3.4.3 Het beleidsverslag

3.3.1. De beleidsprioriteiten

3.3.2. De beleidsartikelen

3.3.3. De niet-beleidsartikelen

3.3.4. De bedrijfsvoeringsparagraaf

3.4.3.1 De beleidsprioriteiten (beleidsverslag)

Bepalingen

1. De paragraaf inzake de beleidsprioriteiten bevat een uiteenzetting op hoofdlijnen van de bereikte of opmerkelijke resultaten, conform model 3.21.
2. Het onderdeel beleidsprioriteiten wordt afgesloten met een tabel realisatie beleidsdoorlichtingen (conform model 3.21a) en een overzicht van Risicoregelingen (voorheen garantieoverzicht) (conform model 3.21b).

3.4.3.2 De beleidsartikelen

Bepalingen

1. De toelichting bij de beleidsartikelen wordt opgesteld conform model 3.22 of model 3.22f.
2. Bij de toelichting op de doelstellingen wordt waar mogelijk verwezen naar informatie uit eerder verschenen beleidsnota's, voortgangsrapportages en beleidsanalyse of evaluatieonderzoeken.
3. In de toelichting bij de beleidsartikelen kan, indien zinvol en relevant, informatie worden opgenomen over de met eventuele agentschap(pen) voortgebrachte producten of diensten.
4. Beleidsinformatie of niet-financiële informatie bedoeld in artikel 3.7 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) wordt ontleend aan:
 - a. departementale systemen voor het verzamelen, genereren en veredelen van beleidsinformatie (monitorsystemen);
 - b. informatiebronnen van derden;
 - c. evaluatieonderzoeken en bedrijfsvoeringsonderzoeken.
5. Indien ten laste van een beleidsartikel een begrotingsreserve wordt aangehouden, wordt in het jaarrekeningdeel van het jaarverslag de in artikel 2.21, tweede lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#), bedoelde informatie opgenomen.
6. In de structuur van de toelichting bij het beleidsartikel wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen financiële en niet-financiële informatie.

Toelichting

De kwaliteit en relevantie van de beleidsverantwoording in het jaarverslag zijn in belangrijke mate afhankelijk van de informatie die in de departementale begroting was opgenomen. Immers, naarmate de beleidsdoelstellingen meer concreet en in meetbare grootheden worden weergegeven, wordt het beter mogelijk om de realisatie ervan te monitoren.

Wat betreft de opbouw van de toelichting per beleidsartikel wordt zoveel mogelijk aangesloten bij de departementale begroting.

3.4.3.3 De niet-beleidsartikelen

Artikelen, 4.2, 2.7 en 2.8 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. Het jaarverslag bevat de niet-beleidsartikelen: Algemeen, Apparaat Kerndepartement, Nog onverdeeld en Geheim.
2. Op het niet-beleidsartikel 'Algemeen' worden de gerealiseerde uitgaven, verplichtingen en ontvangsten middels hetzelfde schema opgenomen als in de vastgestelde begroting.
3. In de structuur van de toelichting bij het niet-beleidsartikel wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen financiële verantwoordingsinformatie en niet-financiële verantwoordingsinformatie, bedoeld in de artikelen 3.8 en 3.9 van de [Comptabiliteitswet 2016](#).
4. De toelichting bij een niet-beleidsartikel bevat een tabel inzake de budgettaire gevolgen van niet-beleidsartikelen conform de modellen 3.23a, 3.23b, 3.23c en 3.23d.

3.4.3.4 De bedrijfsvoeringsparagraaf

Artikelen 2.31, 3.3, 3.4, 3.8, 3.9, 4.2 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. Een departementaal jaarverslag bevat een bedrijfsvoeringsparagraaf opgesteld conform model 3.24.
2. De bedrijfsvoeringsparagraaf heeft het karakter van een uitzonderingsrapportage.
3. De bedrijfsvoeringsparagraaf bestaat uit vier verplichte onderdelen: rechtmatigheid, totstandkoming beleidsinformatie, financieel- en materieel beheer en overige aspecten van de bedrijfsvoering.
4. Indien op het niveau van ministers wettelijk een scheiding is aangebracht tussen beleid en uitvoering worden fouten en onzekerheden in de rechtmatigheid en de getrouwe weergave in de beleidsuitvoering toegelicht in de bedrijfsvoeringsparagraaf van het ministerie verantwoordelijk voor de uitvoering. Het beleidsverantwoordelijk ministerie neemt de hoofdconclusies hiervan over en kan verder volstaan met een verwijzing naar de bedrijfsvoeringsparagraaf van het uitvoerende ministerie. Wel kan er voor de beleidsbepalende minister(s) aanleiding zijn om hierbij vanuit hun verantwoordelijkheid aanvullende opmerkingen te maken.

Toelichting

Toelichting bepaling 1

De bedrijfsvoeringsparagraaf in het departementale jaarverslag heeft betrekking op de bedrijfsvoering van alle onder een ministerie vallende dienstonderdelen, inclusief de afzonderlijke administraties. Dat betekent dat er geen afzonderlijke bedrijfsvoeringsparagraaf wordt opgenomen in de jaarverslagen van de agentschappen. Dit geldt ook voor de niet-departementale jaarverslagen zoals die van de begrotingsfondsen waarvoor besloten is het jaarverslag op te nemen in een bijlage bij het departementale jaarverslag zoals bedoeld in artikel 2.3, tweede lid van de Comptabiliteitswet 2016.

Toelichting bepaling 2

In de bedrijfsvoeringsparagraaf wordt verslag gedaan van de opmerkelijke zaken in de bedrijfsvoering, mede gebaseerd op een risico-analyse. Daarbij wordt ingegaan op (in voorkomend geval) de tekortkomingen in de bedrijfsvoering, de punten van aandacht en/of de bijzondere gebeurtenissen die zich hebben voorgedaan in het verslagjaar.

Toelichting bepaling 3

Zowel fouten en onzekerheden met betrekking tot de rechtmatigheid en de getrouwe weergave van verplichtingen, uitgaven en ontvangsten als tekortkomingen in de totstandkoming van de in het jaarverslag opgenomen beleidsinformatie worden op artikelniveau gerapporteerd (conform model 3.24).

Toelichting bepaling 4

De bepaling heeft geen betrekking op situaties waarbij een minister voor de uitvoering van een wet of regeling een agentschap van een ander departement inschakelt.

3.4.4 Toezichtsrelaties / Bijlage Zelfstandige bestuursorganen en Rechtspersonen met een wettelijke taak

Artikel 6.6 van de Comptabiliteitswet 2016

Bepalingen

1. Een departementaal jaarverslag bevat een bijlage inzake toezichtrelaties conform model 3.40.
2. De bijlage inzake toezichtrelaties bevat een onderdeel inzake het toezicht op de zelfstandige bestuursorganen en de rechtspersonen met een wettelijke taak. Daarin worden de volgende gegevens opgenomen:
 - a. (in voorkomend geval) de bijzonderheden die naar voren zijn gekomen bij de goedkeuring van de tarieven, de goedkeuring van de begroting en de goedkeuring van de jaarrekening voor zover de minister over die bevoegdheden beschikt;
 - b. (in voorkomend geval) de bijzonderheden met betrekking tot de opbouw van de vermogenspositie van rechtspersoonlijkheid bezittende Zelfstandige bestuursorganen en van Rechtspersonen met een wettelijke taak;
 - c. een overzicht van de realisatie van de ramingen in de begroting conform model 3.40.

Toelichting

Het is niet de bedoeling om ieder jaar een integraal beeld van het toezicht op ZBO's en RWT's te schetsen. Deze bijlage heeft bij de onderdelen 2a. en 2b. het karakter van een uitzonderingsrapportage.

Alles op orde, is het basisprincipe van deze rapportagevorm. Belangrijke afwijkingen dienen hier te worden gerapporteerd. Daarbij wordt tevens aangegeven wat de aanpak is. In het algemeen gaat het hierbij om bijzonderheden die naar voren zijn gekomen uit de rapportages van toezichthoudende diensten of onderdelen van het departement. Aandachtspunten hierbij zijn onder meer rechtmatigheid, doelmatigheid en doeltreffendheid. Daarnaast kunnen er bijzonderheden zijn die voortvloeien uit de specifieke taken van de RWT's. Deze kunnen onder meer betrekking hebben op de kwaliteit van de dienstverlening, de toegankelijkheid daarvan, de te leveren prestaties etc. Hier geldt hetgeen in de wet- en regelgeving is bepaald voor de relatie tussen de verantwoordelijke minister en de RWT. Dit is over het algemeen uitgewerkt in de departementale toezichtvisie en de toezichtarrangementen.

Bepaling 2b betreft expliciet de ontwikkelingen van vermogens bij RWT's en ZBO's. Substantiële stijgingen en dalingen in de omvang van het vermogen worden toegelicht.

3.4.5 Bijlage Afgerond Evaluatie- en overig onderzoek

Bepalingen

1. De departementen moeten als bijlage in het jaarverslag jaarlijks een overzicht opnemen van de afgeronde evaluatie- en overige onderzoeken conform model 3.45

3.4.6 Inhuur van externen

Bepalingen

1. De departementen moeten als bijlage in het jaarverslag jaarlijks een overzicht opnemen van de uitgaven voor inhuur van externe adviseurs en tijdelijk personeel conform model 3.60.

Toelichting

De controleverklaring (accountantsverklaring) spreekt zich niet uit over het getrouwe beeld van het overzicht inhuur van externen.

3.4.7 Begrotingsfonds

Artikel 2.11 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. Indien de oorspronkelijke begrotingsstaat van een begrotingsfonds op grond van artikel 2.1 tweede lid van de [Comptabiliteitswet 2016](#) samen met de oorspronkelijke departementale begrotingsstaat in één begrotingswet is vastgesteld, wordt het jaarverslag van dat begrotingsfonds als bijlage bij het departementale jaarverslag gepubliceerd.
2. Indien de oorspronkelijke begrotingsstaat van een begrotingsfonds in een aparte begrotingswet is vastgesteld, wordt het jaarverslag van dat begrotingsfonds als een afzonderlijk jaarverslag gepubliceerd.
3. Indien sprake is van een afzonderlijk gepubliceerd jaarverslag van een begrotingsfonds moet hierin tevens een bedrijfsvoeringsparagraaf worden opgenomen. Hierin wordt verslag gedaan van opmerkelijke zaken in de rechtmatigheid ten aanzien van verplichtingen, uitgaven en ontvangsten en de tekortkomingen in de totstandkoming van de in het jaarverslag opgenomen beleidsinformatie. Voor de overige onderdelen van de bedrijfsvoering wordt verwezen naar het departementale jaarverslag van de betrokken minister.

Toelichting

Departementen hebben de keuze om de departementale begroting en de begroting van een begrotingsfonds, waarvoor zij verantwoordelijk zijn, in één begrotingswet op te nemen. Overwegingen van administratief-organisatorische aard kunnen hier aanleiding toe zijn. De bepalingen regelen dat de keuze die bij de begrotingswet is gemaakt, leidend is voor het jaarverslag. Is er een afzonderlijke wet voor een begrotingsfonds, dan komt er ook een afzonderlijk jaarverslag. Zijn departement en begrotingsfonds in een begrotingswet opgenomen, dan is er ook maar één jaarverslag, waarin het jaarverslag van het begrotingsfonds als bijlage is opgenomen. In dat geval bevat het jaarverslag van het begrotingsfonds geen zelfstandig voorwoord en geen zelfstandig verzoek tot dechargeverlening. Als de oorspronkelijke begrotingsstaat van een begrotingsfonds in een aparte wet is opgenomen, wordt het jaarverslag van het begrotingsfonds als apart kamerstuk gepubliceerd.

3.4.8 De Jaarrekening

3.8.1. Verantwoordingsstaat

3.8.2. Departementale saldibalans

3.8.3. Paragraaf inzake agentschappen

3.8.4. Publicatie personele topinkomens

3.4.8.1 Jaarrekening: de verantwoordingsstaat

Artikelen 2.29, 2.31 tot en met 2.33 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. De departementale verantwoordingsstaat wordt opgemaakt conform model 3.30a.
2. Indien het departement het beheer voert over een begrotingsfonds wordt hiervoor een aparte verantwoordingsstaat opgesteld conform model 3.30b.
3. Voor de agentschappen die onder een departement ressorteren wordt een aparte samenvattende verantwoordingsstaat opgesteld conform model 3.32.

Toelichting

Toelichting bepaling 1

De departementale verantwoordingsstaat en een eventuele verantwoordingsstaat van een begrotingsfonds zijn overzichtelijk en bieden inzicht in de geraamde en gerealiseerde bedragen van de verplichtingen, de uitgaven en de ontvangsten. De financiële toelichting op de verantwoordingsstaat wordt opgenomen in het beleidsverslag. In de jaarrekening wordt in de tekst verwezen naar deze toelichting.

Toelichting bepaling 3

De samenvattende verantwoordingsstaat van de agentschappen, biedt in elk geval inzicht in de oorspronkelijk geraamde en in de gerealiseerde totalen van de baten en lasten, het saldo van baten en lasten en in de totalen van kapitaaluitgaven en -ontvangsten. Indien in de oorspronkelijke begrotingsstaat een nadere detaillering van de baten en lasten was opgenomen, wordt deze ook in de verantwoordingsstaat opgenomen. De toelichting op de samenvattende verantwoordingsstaat maakt onderdeel uit van de jaarrekening.

3.4.8.2 Jaarrekening: de departementale saldibalans

Artikelen 2.29, 2.31, 2.34, 2.37 en 2.38 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. De saldibalans wordt opgemaakt conform model 3.31. De saldibalans en toelichting daarop maken onderdeel uit van de jaarrekening en worden ook daarin opgenomen.

Toelichting

1. De saldibalans wordt opgenomen in de jaarrekening. De departementale auditdienst controleert de saldibalans in samenhang met de departementale verantwoordingsstaat.

Voor ieder afgezonderd beheer wordt, ook in de situatie dat dit niet gepaard gaat met een afgezonderde administratie, een aparte saldibalans opgesteld. Dit betekent dat bij iedere verantwoordingsstaat een saldibalans komt. In de situatie dat een afgezonderd beheer niet gepaard gaat met een afgezonderde administratie, worden posten die niet zonder meer aan één saldibalans zijn toe te wijzen met behulp van veronderstellingen aan de verschillende saldibalansen toegerekend. Het gaat hierbij om de posten liquide middelen, rekening-courant RHB en uitgaven en ontvangsten buiten begrotingsverband. Indien de toerekening niet door middel van schattingen mogelijk is en arbitrair is, worden deze posten opgenomen op de saldibalans die behoort bij de verantwoordingsstaat van het ministerie.

De departementale saldibalansen per 31 december worden tevens door het Centraal Bureau voor Statistiek gebruikt als input voor de overheidsbalans.

2. Op grond van de Algemene Wet Inkomensafhankelijke Regelingen voert de Belastingdienst de in de bepaling genoemde toeslagregelingen uit voor de toeslagdepartementen. Deze departementen zijn verantwoordelijk voor het beleid inzake de toeslagregelingen en voor de (programma)budgetten die daarvoor noodzakelijk zijn. Die budgetten zijn in de begrotingen van de betrokken departementen opgenomen en worden in de jaarverslagen van die departementen verantwoord. De voorschotten met betrekking tot een toeslagregeling wordt vanaf verslagjaar 2017 verwerkt in de saldibalans van de departementale respectievelijk niet-departementale Jaarrekening die aansluit op de begroting waarop het budget voor de desbetreffende toeslagregeling is begroot.

3.4.8.3 Paragraaf inzake agentschappen

Artikelen 2.31 tot en met 2.33 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. In het departementaal jaarverslag wordt een paragraaf over de agentschappen opgenomen. Deze paragraaf wordt opgenomen in de jaarrekening.
2. Voor verplichtingen-kasagentschappen bevat de paragraaf de volgende onderdelen conform model 3.33a:
 - a. de verantwoordingsstaat verplichtingen-kasagentschap;
 - b. de saldibalans per 31 december;
 - c. een overzicht van doelmatigheidsindicatoren;

- d. een toelichting op de onderdelen a, b, c die ingaat op de volgende onderwerpen: verschillenanalyse, ontvangstenspecificatie, investeringen, bijzondere ontvangsten en uitgaven, vorderingen/liquide middelen/schulden binnen de Rijksoverheid, individuele posten van de saldbalans.
3. Voor baten-lasten agentschappen bevat de paragraaf de volgende onderdelen conform model 3.33:
 - a. de financiële staat van baten en lasten van het agentschap;
 - b. de balans per 31 december;
 - c. het kasstroomoverzicht;
 - d. een toelichting op basis van artikel 2.33, derde lid van de [Comptabiliteitswet 2016](#) die ingaat op de volgende onderwerpen: verschillenanalyse, omzetspecificatie, bijzondere baten en lasten, verloop en stand van de voorzieningen, ontwikkeling van het eigen vermogen en vorderingen/liquide middelen/schulden binnen de rijksoverheid;
 - e. een overzicht van doelmatigheidsindicatoren.

Toelichting

De paragraaf agentschappen bestaat uit een selectie van de jaarrekening van het agentschap, een en ander zoals aangegeven in model 3.33 en model 3.33a. Tegelijk met de departementale jaarverslagen moeten ook deze jaarrekeningen bij het Ministerie van Financiën worden aangeleverd (zie ook Logistieke aanwijzingen).

Informatie over de doelmatigheid van het beleid, dus de mate waarin het agentschap bijdraagt aan het bereiken van de beleidsdoelstellingen van het departement, wordt - indien zinvol en relevant - opgenomen in de toelichting bij de betreffende beleidsartikelen.

In de paragraaf agentschappen wordt geen aparte bedrijfsvoeringsparagraaf opgenomen. Opmerkelijke zaken in de bedrijfsvoering van het agentschap worden meegenomen in de bedrijfsvoeringsparagraaf in het departementaal jaarverslag.

3.4.8.4 Publicatie personele topinkomens

Bepalingen:

1. In de jaarrekeningen moeten departementen een overzicht opnemen van de ten laste van hun begroting bezoldiging van (gewezen) topfunctionarissen en van functionarissen wier bezoldiging in het verslagjaar meer bedroeg dan het bezoldigingsmaximum. Het bezoldigingsmaximum is opgenomen in [artikel 2.3. van de Wet normering topinkomens \(Wnt\)](#) en wordt jaarlijks per 1 januari gewijzigd.
2. Ook wanneer er geen bezoldigingen gemeld behoeven te worden boven het bezoldigingsmaximum moet het overzicht worden opgenomen. Volstaan kan worden met de tekst dat er geen topinkomens boven deze norm voorkomen. Dit overzicht topinkomens wordt opgesteld conform model 3.70.

3.4.9 De Slotwet

Artikelen 1.1, 2.30, 2.36, en 2.39 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)

Bepalingen

1. Per begrotingswet wordt een Slotwet met de bijbehorende slotverschillen artikel 1.1 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) opgesteld.
2. De Slotwet met de slotverschillen maakt geen onderdeel uit van het departementaal jaarverslag.
3. Een voorstel van wet tot vaststelling van een Slotwet met de slotverschillen bestaat uit de volgende onderdelen:
 - a. het wetslichaam, dat de wetsartikelen bevat die de wijzigingen regelen van het bij de slotwet behorende begrotingswetsvoorstel (conform model 3.50);
 - b. één of meer begrotingsstaten, te weten:
 - a. de departementale begrotingsstaat (conform model 3.51);
 - b. de begrotingsstaat van de agentschappen die een baten-lastenstelsel voeren (conform model 3.52);
 - c. de begrotingsstaat van het begrotingsfonds indien ook de oorspronkelijke begrotingsstaat van het begrotingsfonds met de oorspronkelijke begrotingsstaat van de departementale begroting in één begrotingswetsvoorstel is opgenomen (conform model 3.53);
 - d. de memorie van toelichting (conform model 3.53).
4. Een begrotingsstaat bij een Slotwet bevat, uitgaande van de oorspronkelijk vastgestelde begrotingsstaat en de daarin bij een eerdere suppletore begroting aangebrachte wijzigingen, twee extra kolommen waarin de realisaties en de verwerking van de slotverschillen van de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten, dan wel van de baten, de lasten, de kapitaaluitgaven en de kapitaalontvangsten worden opgenomen, één en ander conform model 3.51 en model 3.52.
5. De memorie van toelichting bij een voorstel van wet tot vaststelling van een Slotwet bevat een (artikelsgewijze) toelichting bij de wetsartikelen, een (begrotings)toelichting bij de begrotingsstaten en zo nodig een inhoudsopgave, een en ander conform model 3.54.
6. De Slotwet bevat geen beleidsmatige mutaties die tot een overschrijding van het goedgekeurde verplichtingen- en/of uitgavenbudget op begrotingsartikelniveau hebben geleid die niet eerder aan Tweede Kamer en de Eerste Kamer der Staten-Generaal zijn gemeld. Zie hiervoor ook model 3.54.
7. De begrotingstoelichting bevat geen overzichtstabel. Bij de beleidsartikelen wordt geen tabel 'Budgettaire gevolgen van beleid' opgenomen en er is geen verdiepingshoofdstuk. Alleen de relevante en de kwantitatief belangrijkste mutaties ten opzichte van de stand van de tweede suppletore wet worden toegelicht. Een meerjarige doorwerking blijft achterwege.
8. De departementale Slotwet bevat voor agentschappen die een baten-lastenstelsel voeren een begrotingsstaat conform model 3.52, een overzicht van baten en lasten en een kasstroomoverzicht (conform model 3.33).

3.5 Overig

Onder 'overig' is alle noodzakelijke informatie te vinden die niet direct gekoppeld is aan de begroting, de suppletoire begrotingen of het jaarverslag. Dit betreft de logistieke aanwijzingen, informatie over beleidsbrieven, de Nationale Verklaring en overige (aan Financiën aan te leveren) informatie.

3.5.1 Logistiek

1. Algemeen

Het logistieke proces omvat met inachtneming van het Tijdschema de aanlevering door de departementen (FEZ-directies) van concepten van de begrotings- en verantwoordingsstukken aan het Ministerie van Financiën en - al naar gelang van toepassing - aan de ministerraad (MR), de Raad van State (RvS), de Tweede Kamer (TK) en de Algemene Rekenkamer (AR).

Alle begrotings- en verantwoordingsstukken worden via het Ministerie van Financiën (directie Begrotingszaken, afdeling begrotingsbeheer) aan deze colleges verzonden. De departementen verzenden dus zelf geen stukken aan deze colleges, tenzij uitdrukkelijk anders is aangegeven. Dit geldt ook voor Nota's van wijziging op bij de Tweede Kamer ingediende begrotingswetsvoorstellen.

Als er over het verzenden of aanleveren van stukken wordt gesproken, wordt ook bedoeld het (digitaal) plaatsen van een elektronische versie van een stuk in de daartoe door het Ministerie van Financiën aangewezen elektronische map in de Samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting (SRR).

1.1 Aanlevering Rijksportaal Rijksbegroting en drukproefvoorbereiding Sdu Uitgevers

De communicatie tussen de FEZ-directies, Auditdienst Rijk, bureaus SG en het Ministerie van Financiën over de uitwisseling van begrotings- en verantwoordingsstukken verloopt zoveel mogelijk digitaal via de besloten en beveiligde samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting. Plaats de bestanden in de juiste elektronische map. Eerst de goede map dubbel aanklikken en dan het bestand uploaden.

Voor wat betreft de naamgeving van de documenten wordt de volgende titel-structuur gehanteerd: **hoofdstuknummer, departement gevolgd door hoofdstuknummer in romeins schrift tussen haakjes, (suppletoire) begroting/ slotwet/ jaarverslag, en datum**. Bijvoorbeeld: 01. Koning (I), Slotwet 201x, versie xx maart 201x

Voor de relevante aanleveringsdata wordt het tijdschema van de Rijksbegrotingsvoorschriften (Tijdschema) geraadpleegd. **Alleen van de RvS-versie, de TK-versie en de AR-versie van de diverse stukken worden soms ook enkele papieren exemplaren bij Financiën/BZ/BBH ingediend.**

In overleg met de departementen worden per departement een beperkt aantal personen geautoriseerd voor toegang tot de SRR.

Voor het verkrijgen van een autorisatie kan contact opgenomen worden via hafir@minfin.nl.

Geautoriseerde personen kunnen via het Rijksportaal doorklikken naar de samenwerkruimte (<http://samenwerkruimten.rijkswb.nl/>). Indien ingelogd is de samenwerkruimte Rijksbegroting bereikbaar door in het zoekveld "Rijksbegroting" in te typen.

De departementen worden tijdig geïnformeerd over de aanleverspecificaties van de SDU voor zowel de begrotingen als de jaarverantwoording.

1.2 Algemene aandachtspunten

Bestanden

Bestanden als Word-document (doc-extensie) plaatsen, tenzij het de definitieve getekende RvS-, TK- of AR-versie betreft. De definitieve versies bij voorkeur als pdf-bestand plaatsen, inclusief gescande handtekening(en). Bij de suppletore wetten en de slotwet geldt dit niet. Hier moet een bewerkbaar doc-document worden aangeleverd. Het drukproces verloopt dan namelijk via de griffie en niet rechtstreeks met Sdu Uitgevers. De griffie regelt samen met Sdu Uitgevers het drukken van de slotwetten en suppletore wetten. Het is raadzaam om van alle begrotingsstukken voor Sdu Uitgevers een bewerkbaar doc-document beschikbaar te houden.

Tabellen

Tabellen in het doc-document worden als bewerkbare tabellen opgenomen (dus niet via een link of als onbewerkbaar plaatje). Tabellen worden dus ook niet als aparte Excelbestanden (xls-extensie) in de mappen geplaatst. Zo nodig worden door de departementen met Sdu Uitgevers aparte aanleverafspraken voor drukproefkopij gemaakt waarbij aan Sdu Uitgevers wel bronbestanden van de tabel middels een overzichtelijk Excelbestand er bij worden aangeleverd.

Open data bestanden

Open data bestanden worden (conform de afgesproken sjablonen en tijdsschema) aangeleverd via de daartoe bestemde map in de samenwerkingsruimte. De sjablonen zijn terug te vinden onder de informatieve documenten in de wettenpocket: <https://wettenpocket.overheid.nl/portal/b103fb49-357d-4308-b2c0-b1437e4081b6/weergeven>

Samenwerking met Sdu Uitgevers

Voor de voorbereiding van het drukproces van de Kamerstukken van de ontwerpbegrotingen, de suppletore begrotingen (inclusief slotwetten) en de jaarverslagen onderhouden de departementen zelf contact met Sdu Uitgevers. Hieronder vallen afspraken over de planning en de aanlevering van stukken.

Links

In het kader van Verantwoord Begroten is het aanbrengen van links naar achterliggende stukken een manier om de begrotingen compact te houden. Voor het aanbrengen van links gelden volgende regels:

Linken naar officiële publicaties:

1. *Parlementaire stukken:* Opnemen als hyperlink of in woorden, dus bijvoorbeeld "Kamerstuk 33000-XV, nr. 66". Opsommingen worden door Sdu Uitgevers niet verwerkt, dat wil zeggen dat een link altijd naar één digitale bron op het internet moet verwijzen. Een tekst met een opsomming zoals "Kamerstuk 33000-XV, nr. 66-70" wordt door de Sdu dus niet vertaald naar "Kamerstuk 33000-XV, nr. 66", "Kamerstuk 33000-XV, nr. 67", "Kamerstuk 33000-XV, nr. 68", "Kamerstuk 33000-XV, nr. 69", "Kamerstuk 33000-XV, nr. 66-70".

2. *Staatscourant van voor 1 juli 2009*: Opnemen als hyperlink of in woorden dus bijv. "Staatscourant, 2008, 252", mits minstens het onderwerp van het stuk in de tekst ook wordt genoemd en indien beschikbaar op het RPS (dat terug gaat tot 1995).
3. *Staatscourant van na 1 juli 2009*: Opnemen als hyperlink of in woorden dus bijvoorbeeld "Staatscourant, 2012, 334".
4. *Staatsbladen*: Opnemen als hyperlink of in woorden dus bijvoorbeeld "Stb. 2012, 4".

Verwijzingen naar de permanente links zoals www.overheid.nl en www.zoek.officielebekendmakingen.nl (zie links leesbaar maken) zijn mogelijk. De leesbaarheid voor departementen en verwerkbaarheid door Sdu wordt bevorderd met de korte link die met de knop 'Permanente link' in [zoek.officielebekendmakingen.nl](http://www.zoek.officielebekendmakingen.nl) kan worden gemaakt.

Verwijzingen via hyperlink anders dan naar officiële publicaties: zowel leesbare links bijv. <http://www.sdu.nl> als onzichtbare links zoals bijv. [sdu](http://www.sdu.nl) in de Word-kopij worden door de Sdu Uitgevers herkend en verwerkt.

2. Handtekeningen bewindslieden

2.1 Geen handtekening voor Ministerraadbehandeling

Begrotings- en verantwoordingsstukken voor MR-behandeling worden niet door de betrokken bewindslieden ondertekend. Deze stukken worden via een door de Minister van Financiën te ondertekenen Aanbiedingsformulier voor ministerraadsstukken aangeboden.

2.2 Wel handtekening

Ondertekening van de **formele stukken** door de ministers. De **RvS-versie** en de **TK-versie** van de begrotingsstukken, de **AR-versie** en de **TK-versie** van de verantwoordingsstukken worden wel van een handtekening (geen kopie!) voorzien.

De handtekening van de minister wordt bij **de ontwerpbegroting** geplaatst onder deel A (Artikelsgewijze toelichting bij het begrotingswetsvoorstel) van de memorie van toelichtingen (zie model 1.30).

De handtekening van de minister wordt bij **het jaarverslag** onder onderdeel A (Aanbieding van het jaarverslag en verzoek tot dechargeverlening, model 3.10).

In de praktijk kan het voorkomen dat een minister niet tijdig bereikbaar is om zijn handtekening te plaatsen op de RvS- versie, AR-versie of TK-versie van de begrotings- of verantwoordingsstukken. Bijvoorbeeld omdat de minister in het buitenland verblijft. Zo'n deadline-probleem kan worden voorkomen doordat de minister al enige dagen vóór de inzending van het formele stuk aan Financiën de aanbiedingsbrief (1.30 - Memorie van toelichting voor aanbieding begroting, 3.10 - Aanbieding en verzoek dechargeverlening voor aanbieding jaarverslag aan TK, model 4.10 voor de ontwerpbegroting, model 4.20 voor aanbieding van het jaarverslag aan de AR) ondertekend. Daarbij wordt benadrukt dat de minister naast de aanbiedingsbrief ook altijd de formele versie van het betreffende begrotings- of verantwoordingsstuk moet ondertekenen.

2.3 Hoe wordt er ondertekend?

Conform de richtlijn van de Tweede Kamer wordt als volgt getekend:

De Minister van(naam ministerie voluit en met hoofdletters),

de voorletter(s) en achternaam, zoals deze in de officiële benoemingslijst voor de Kamerleden/ bewindsleden is opgenomen. Dus zonder titulatuur.

Begrotings- en verantwoordingsstukken worden **niet door de staatssecretarissen mede-ondertekend**. Staatssecretarissen functioneren immers onder de verantwoordelijkheid van de betrokken minister.

De begrotings- en verantwoordingsstukken van de **programmaministers** worden alleen ondertekend door de betrokken minister, **tenzij** de stukken ook agentschapsbegrotingen bevatten. N.B. agentschapsbegrotingen bevatten apparaatsgeld. Een minister zonder portefeuille kan niet verantwoordelijk zijn voor de personele component in het apparaatsbudget van het agentschap. Voor dit gedeelte van het apparaatsbudget moet de minister die met de leiding van het betrokken ministerie (het ambtelijk personeel en het daarvoor benodigde apparaatsgeld) is belast, **mede** ondertekenen. Dit kan eventueel met de mede-namens-constructie.

2.4 Handtekening-exemplaren van de ontwerpbegrotingen ten behoeve van de Staten-Generaal

De ontwerpbegrotingen zijn over het algemeen nog niet in de definitief gedrukte vorm beschikbaar op het moment dat ze ondertekend ingediend moeten worden bij Financiën. Volstaan kan worden met een **losbladige** versie van de ontwerpbegroting (de geaccordeerde drukproef van de Sdu). Financiën draagt zorg voor aanbieding aan de Tweede Kamer op Prinsjesdag. Om de suppletoire en slotwetten te ondertekenen kan gebruik worden gemaakt van een uitgeprinte wordversie.

2.5 Handtekening-exemplaren van de jaarverslagen ten behoeve van de Staten-Generaal

Departementen vragen hun minister te tekenen op de definitieve drukproef die zij van de Sdu hebben ontvangen. Deze worden **uiterlijk op de dinsdag vóór Verantwoordingsdag weer bij BZ/BBH van Financiën terugbezorgd**, waarna Financiën zorg draagt voor aanbieding aan de Tweede Kamer op Verantwoordingsdag.

3. Ministerraad-behandeling

3.1 SG-versie begrotingen

Medio juli (zie Tijdschema) worden de SG-versies van de ontwerpbegrotingen geplaatst op de SRR. Deze versie is bedoeld voor ambtelijke afstemming. Wacht dus niet met de ambtelijke afstemming van de ontwerpbegrotingen tot de Begrotingsraden in augustus. Van elk departementaal Bureau SG zijn ook twee personen gemachtigd om deze versie via de SRR te raadplegen. Het is verstandig ook met hen contact te zoeken zodat niet wordt gewacht tot aan de Begrotingsraden met eventueel commentaar leveren aan de andere departementen.

3.2 Samenwerkruimte (SRR)

De ministerraad-versie van de begrotings- en verantwoordingsstukken wordt bij BZ/BBH van Financiën ingediend door plaatsing in de daartoe bestemde digitale map in de SRR.

3.3 Indiening Ministerraad

De ontwerpbegrotingen van de departementen worden in de MR behandeld, evenals de concept-Miljoenennota. Indiening van de ontwerpbegrotingen bij de ministerraad geschiedt door de Minister van Financiën.

3.4 Suppletoire begroting en Slotwet

De suppletoire begrotingen (inclusief de Slotwetten) van de departementen worden **niet** behandeld in de ministerraad, tenzij in overleg tussen het vakdepartement en Financiën wordt besloten een specifiek suppletoir

begrotingswetsvoorstel (bijvoorbeeld in verband met een belangrijk geschilpunt) wel voor te leggen aan de ministerraad. In beginsel worden alleen de concept-Voorjaarsnota en de concept-Najaarsnota in de ministerraad behandeld. Indiening van de nota's bij de ministerraad geschiedt door de Minister van Financiën (en ook van een eventueel suppletoir begrotingswetsvoorstel).

3.5 Mutaties

De departementen zijn ervoor verantwoordelijk dat mutaties, aangebracht in concept-suppletoire begrotingen (inclusief concept-slotwetten), steeds intensief met de Inspectie der Rijksfinanciën worden gecommuniceerd, opdat de Inspectie der Rijksfinanciën zo nodig kan zorgdragen voor verwerking van die mutaties in de betrokken concept-budgettaire nota.

3.6 Verantwoording

Wat betreft de jaarlijkse financiële verantwoording worden de volgende stukken in de MR behandeld:

1. De concept-jaarverslagen; deze worden door de Minister van Financiën bij de MR ingediend (Tijdschema);
2. Het concept-Financieel Jaarverslag van het Rijk; dit wordt door de Minister van Financiën bij de MR ingediend.

3.7 Aanpassingen na Ministerraad

De betrokken departementen verwerken zo nodig de besluiten van de MR in de begrotings- en/of verantwoordingsstukken. Ten opzichte van het bij de ministerraad ingediende wetsvoorstel mogen alleen technisch-procedurele wijzigingen, macro-economische aanpassingen en wijzigingen op grond van besluitvorming in de ministerraad worden aangebracht in de begrotings- en verantwoordingsstukken.

4. Advisering Raad van State

4.1 Raad van State-versie begroting

De RvS-versie van de begrotingsstukken wordt bij het Ministerie van Financiën ingediend via plaatsing in de daartoe bestemde digitale map in de Samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting (SRR) en daarnaast in 2-voud op papier bij Directie Begrotingszaken, afdeling Begrotingsbeheer. De memorie van toelichting van één exemplaar dient door de betrokken minister te zijn ondertekend.

4.2 Uiterlijke datum

De ontwerpbegrotingen van de departementen worden voor advies aan de RvS voorgelegd, evenals de concept-Miljoenennota. Indiening bij de RvS geschiedt door de Minister van Financiën en wel jaarlijks uiterlijk vóór 1 september.

4.3 Adviezen

De door de RvS uitgebrachte adviezen over de ontwerpbegrotingen worden aan Financiën uitgebracht. Financiën zendt deze adviezen via plaatsing in een daartoe gereserveerde digitale map in SRR direct door aan de betrokken departementen.

4.4. Nader rapport

De departementen stellen naar aanleiding van het advies van de Raad van State, indien nodig een bijlage op bij het Nader rapport aan de Koning. Daartoe wordt gebruikt gemaakt van model 1.50 (in feite betreft het een bijlage bij het Nader rapport). De departementen passen zo nodig de begrotingsstukken aan. Indien sprake is van een

blanco advies is het in principe niet nodig om deze bijlage op te stellen, behalve als zich ten opzichte van de Raad van State-versie wijzigingen hebben voorgedaan in de begrotingsstaat en/of wijzigingen die beleidsmatig of politiek relevant zijn. Het Nader rapport zelf wordt opgesteld door Financiën. Het door de departementen op te stellen Nader rapport hoeft niet te zijn ondertekend door de betrokken minister.

4.5 Suppletoire begrotingen

Ontwerpsuppletoire begrotingswetsvoorstellen worden niet voor advies aan de Raad van State voorgelegd.

5. Behandeling Tweede Kamer en Eerste Kamer

5.1. Begrotingsbehandeling

De Tweede Kamer-versie van de ontwerpbegrotingen inclusief het Nader rapport moeten bij Financiën worden ingediend via plaatsing in de daartoe bestemde digitale map in de SRR en daarnaast in 2-voud op papier bij Directie Begrotingszaken, afdeling Begrotingsbeheer. **De memorie van toelichting van één exemplaar van de ontwerpbegroting wordt door de betrokken minister ondertekend.** Zie hiervoor het onderdeel 'Handtekeningen bewindslieden'.

De (suppletoire) begrotingswetsvoorstellen en de bijbehorende budgettaire nota's worden door de Minister van Financiën bij de Tweede Kamer ingediend (ook digitaal naar de Griffie van de Tweede Kamer verzonden).

Voor **memories van antwoord en de beantwoording van schriftelijke vragen (m.b.t de begrotingsstukken) geldt dat over de beantwoording overeenstemming moet zijn met Financiën (DGRB).** De betreffende minister draagt zorg voor verzending aan de Tweede/Eerste Kamer.

5.2 Nota van Wijziging

De behandeling van de ontwerpbegroting kan, zolang over het begrotingswetsvoorstel nog niet is gestemd door de Tweede Kamer, leiden tot Nota's van wijziging (van de zijde van de regering) en/of amendementen (van de zijde van de Tweede Kamer).

Een Nota van Wijziging wordt zoveel mogelijk conform model 1.51 (voor de ontwerp-begroting) en model 4.51 (voor een suppletoire begroting) ingericht. **Een nota van wijziging wordt ondertekend door de betrokken minister (en gaat vergezeld van een ondertekende aanbiedingsbrief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer).** Deze wordt op papier in 2-voud aan de Minister van Financiën gestuurd (Directie Begrotingszaken, afdeling Begrotingsbeheer) en wordt door de FEZ-directies in de SRR geplaatst. Nota's van wijziging worden door de Minister van Financiën aan de Tweede Kamer (door)gezonden.

Nota's van wijziging die verband houden met niet eerder in de ministerraad aan de orde geweest zijnde beleidsbeslissingen met financiële gevolgen, worden in de ministerraad aan de orde gesteld voordat ze bij de Tweede Kamer kunnen worden ingediend. Bij twijfel wordt vooraf contact opgenomen met de Directie Begrotingszaken, afdeling Begrotingsbeheer.

De ministerraad beslist daarbij ook of de Nota van wijziging wel of niet vóór toezending aan de Tweede Kamer eerst nog voor advies aan de Raad van State wordt voorgelegd. Indiening van een Nota van wijziging bij de ministerraad en de Raad van State geschiedt steeds door de Minister van Financiën.

5.3. Amendementen

De (suppletoire) begrotingswetsvoorstellen kunnen door de Tweede Kamer via amendering worden gewijzigd. De betrokken minister neemt op grond van artikel 4.13 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) zonder voorafgaand overleg met de Minister van Financiën geen definitief standpunt in over een amendement, als aan dat amendement financiële gevolgen voor het Rijk zijn verbonden.

Indien Kamerleden die amendementen willen indienen, een beroep doen op ambtelijke bijstand van het betrokken departement, kan in puur technische zin bijstand worden verleend (zie Begrippenlijst voor uitleg over amendementen).

Bij uitzondering komt het voor dat via een amendement in de begrotingsstaat artikelonderdelen worden opgenomen. Artikelonderdelen die via amendering in de begrotingsstaat zijn opgenomen, worden in het betrokken jaar in de (overige) suppletoire begrotingen (inclusief de slotwet) en in de verantwoordingsstaat (rekening/jaarverslag) gehandhaafd.

Amendementen hebben in beginsel betrekking op het begrotingsjaar. Soms kunnen amendementen een meerjarige werking hebben. Meerjarige begrotingsamendementen met een deugdelijke dekking worden zowel in het betrokken jaar als de jaren daarna in de (suppletoire) begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen meerjarig verwerkt. De verantwoordelijke minister kan hiervan slechts afwijken ingeval van ernstige bezwaren. In dat geval informeert de betrokken minister conform artikel 2.3, vijfde lid, van de Comptabiliteitswet 2016 de Tweede Kamer afzonderlijk hierover. Zwaarwegende redenen kunnen betrekking hebben op het ontbreken van een deugdelijke dekking, het ontbreken van een meerjarige dekking of de technische onuitvoerbaarheid van het amendement. In een dergelijk geval worden de financiële gevolgen van amendementen die een meerjarige werking hebben alleen in de begrotingsstaat van het lopend jaar in de suppletoire begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen verwerkt. Deze procedure geldt ook wanneer een amendement alleen een eenmalige verwerking in de begroting beoogd. Uit de toelichting bij de betreffende modellen moet blijken of het amendement meerjarig of incidenteel wordt verwerkt.

1.

5.4 Behandeling jaarverslagen

Indien wordt voorzien dat indiening op de in het tijdschema aangegeven datum niet mogelijk is, wordt het Ministerie van Financiën daar zo snel mogelijk van op de hoogte gesteld (Directie Begrotingszaken, afdeling Begrotingsbeheer, hafir@minfin.nl). Indien de indiening van de jaarstukken aanzienlijk later zal plaatsvinden dan de vastgestelde datum, wordt via een brief met redenen omkleed uitstel bij de Minister van Financiën aangevraagd.

De Tweede Kamer-versie van de verantwoordingsstukken (de jaarverslagen) wordt bij Financiën ingediend via plaatsing in de daartoe bestemde digitale map in de SRR en daarnaast tevens in 2-voud op papier bij de Directie Begrotingszaken, afdeling Begrotingsbeheer. **Voor de ondertekening van de jaarverslagen zie het onderdeel 'Handtekeningen bewindslieden'.**

Jaarverslagen zijn geen wetsvoorstellen en worden door de Tweede Kamer en de Eerste Kamer als nota/rapport/brief behandeld. Nota's van wijziging en/of amendementen zijn niet mogelijk.

In afwijking van andere nota's/rapporten/brieven wordt de behandeling van een jaarverslag door zowel de Tweede Kamer als de Eerste Kamer afgesloten **met een formeel besluit tot dechargeverlening** (artikel 2.40 van de [Comptabiliteitswet 2016](#)).

1) Amendement Vermue tijdens behandeling van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016, 34426, nr. 12

De ontwerp-slotwetten worden meestal gelijktijdig behandeld met de jaarverslagen. In beginsel zijn hierop wel Nota's van wijziging en/of amendementen mogelijk. In de praktijk komt dat zelden voor.

6. Controle Algemene Rekenkamer

6.1 Verantwoordingsstukken

De AR-versie van de verantwoordingsstukken (de jaarverslagen en de Slotwetten) worden bij Financiën ingediend via plaatsing in de daartoe bestemde digitale map in de SRR en daarnaast in 2-voud op papier bij Directie Begrotingszaken, afdeling Begrotingsbeheer. **Eén exemplaar van het jaarverslag en één exemplaar van de memorie van toelichting van de Slotwet worden door de minister ondertekend.** Zie hiervoor model 3.10 en model 3.54.

De ontwerp-slotwetten worden eind maart gezamenlijk met de concept-jaarverslagen en de daarbij behorende samenvattende auditrapporten door de Minister van Financiën aan de Algemene Rekenkamer gestuurd

6.2 Begrotingen

Met uitzondering van de ontwerp-slotwetten worden (suppletoire) begrotingen **niet** vóór de indiening bij de Tweede Kamer aan het oordeel van de Algemene Rekenkamer onderworpen. De ontwerp-slotwetten worden door de Algemene Rekenkamer bezien op consistentie met de concept-jaarverslagen.

7. Correctiebladen

Correcties, die na 15 maart worden aangebracht in een jaarverslag, kunnen doorwerken in het door het Ministerie van Financiën opgestelde Financieel Jaarverslag van het Rijk en kunnen van invloed zijn op de strekking van de door de Auditdienst Rijk afgegeven controleverklaring bij het departementale jaarverslag. Om die reden dient de Directie Begrotingszaken van het Ministerie van Financiën **eventuele correcties uiterlijk op de in het tijdschema genoemde datum in haar bezit te hebben**, omdat anders de Algemene Rekenkamer niet in staat is haar verantwoordingsrapporten bij de jaarverslagen tijdig vast te stellen.

7.1 Correcties in Slotwetten

Indien na 15 maart (datum controleverklaring Auditdienst Rijk bij de departementale jaarverslagen) correcties worden aangebracht in (een ontwerp-slotwet worden deze correcties op **afzonderlijke correctiebladen** (volgens dezelfde procedure als hieronder beschreven voor de correcties in een departementaal jaarverslag) via Financiën aan de Algemene Rekenkamer voorgelegd. Voor de uiterste indieningsdatum zie het [tijdschema](#). Wellicht ten overvloede wordt erop gewezen dat sommige correcties in het jaarverslag doorwerken in de Slotwet.

7.2 Correcties in jaarverslagen

In een jaarverslag worden soms correcties aangebracht na indiening van het door de Auditdienst Rijk gecontroleerde jaarverslag bij het Ministerie van Financiën.

De correcties in de jaarverslagen blijven beperkt tot:

- a. Correcties die tussen 15 en uiterlijk 28 maart (**zie [tijdschema](#)**) door het betrokken departement (Financieel Economische Zaken) bij nader inzien **strikt** noodzakelijk worden bevonden, inclusief eventuele wijzigingen n.a.v. de behandeling en vaststelling van het jaarverslag in de Ministerraad;

- b. Correcties naar aanleiding van opmerkingen van het Ministerie van Financiën. **Deze correcties die Financiën noodzakelijk vindt, worden uiterlijk 6 april (zie [tijdschema](#)) doorgevoerd; daarna kunnen alleen correcties worden doorgevoerd die de Algemene Rekenkamer noodzakelijk vindt;**
- c. Correcties naar aanleiding van opmerkingen van de Algemene Rekenkamer.

Voor alle correcties (ook kleine correcties) onder a, b en c geldt dat deze alleen kunnen worden aangebracht indien daarover overeenstemming bestaat met het betrokken cluster van de Auditdienst Rijk. Alle correcties moeten via de correctiebladenprocedure door de Auditdienst Rijk zijn geaccordeerd met een “aantekening voor akkoord” en worden door de directie Begrotingszaken ter informatie aangeboden aan het betrokken bureau van de Algemene Rekenkamer.

Uiterlijk 28 maart (zie [tijdschema](#)) moet een volledig gewijzigde versie van het jaarverslag worden geplaatst in de digitale map in de samenwerkruimte Rijksportaal Rijksbegroting indien na 15 maart middels correctiebladen wijzigingen zijn aangebracht in het jaarverslag.

De ontwerp-slotwetten worden gezamenlijk met de concept-jaarverslagen en de daarbij behorende samenvattende auditrapporten uiterlijk 31 maart (zie [tijdschema](#)) door de Minister van Financiën aan de Algemene Rekenkamer aangeboden.

7.3 Methode correctiebladen

Correcties worden verwerkt op een papieren correctieblad, ter vervanging van de oorspronkelijke bladzijde van het jaarverslag of de Slotwet. Er is geen format voor een correctieblad beschikbaar. Een correctieblad is namelijk een kopie van de pagina/pagina's met de gecorrigeerde tekst en/of cijfer(s), waarop wordt aangegeven wat er wordt gecorrigeerd, voorzien van een “aantekening voor akkoord” van de Auditdienst Rijk. Op het correctieblad wordt zichtbaar aangegeven (bijvoorbeeld door revisies of arceringen) wat er feitelijk wordt gecorrigeerd ten opzichte van de oorspronkelijke pagina van het jaarverslag of Slotwet. Alle correctiebladen moeten zijn voorzien van het betreffende begrotingshoofdstuknummer, datum en een unieke, doorlopende nummering.

Indien wijzigingen noodzakelijk zijn na 15 maart wordt de 15 maart versie van het jaarverslag waarbij de controleverklaring van de Auditdienst Rijk is verstrekt als basis gehanteerd voor de aan te brengen wijzigingen. Om de correctiebladenprocedure zo doelmatig mogelijk te laten verlopen worden de wijzigingen zoveel mogelijk gebundeld. De gebundelde wijzigingen worden in de vorm van één nieuwe totale versie van het departementale jaarverslag ingediend als één correctieblad, waarbij alle aangebrachte wijzigingen met “wijzigingen bijhouden” zichtbaar zijn gemaakt. Dit correctieblad wordt door de Auditdienst Rijk voorzien van een “aantekening voor akkoord”.

7.4 Correctiebladen logistiek

De officiële correctiebladen worden steeds via de Minister van Financiën (Directie Begrotingszaken, Afdeling Begrotingsbeheer) aan de Algemene Rekenkamer aangeboden. Ze worden dus niet rechtstreeks door het departement aan de Algemene Rekenkamer gezonden (deze correcties kunnen wel onderhands aan de Algemene Rekenkamer worden verstrekt). Alle correctiebladen worden geplaatst in de daartoe bestemde digitale map in de SRR en daarnaast in 2-voud op papier ingediend bij de Directie Begrotingszaken, afdeling Begrotingsbeheer. De Minister van Financiën zendt de correctiebladen zo spoedig mogelijk door naar de Algemene Rekenkamer.

7.5 Drukproef

Alle correcties worden door het betrokken departement ook verwerkt in de drukproef die bij de Sdu Uitgevers in voorbereiding is.

Na de uiterste indieningsdatum ingediende correcties kunnen ertoe leiden dat het drukproces bij de Sdu Uitgevers van het jaarverslag in de knel komt, of dat deze correcties niet in de definitieve drukproef verwerkt kunnen worden. Het gevolg is dat deze correcties via een addendum (invoegblad ter vervanging van de onjuiste pagina) aan het jaarverslag aan de Tweede Kamer aangeboden moeten worden. Hierdoor kan de correctie van het betreffende departement extra onder de aandacht van de Tweede Kamer komen.

3.5.2 Beleidsbrieven

Bepalingen

1. De beleidsbrief bevat voor het jaar t tot en met t+5;
 - a. Specifieke mutaties en herschikkingen conform het model van de begrotingsrapportage dat in de beleidsbrief wordt geïntegreerd;
 - b. Mutaties waarvoor een beroep wordt gedaan op het generale beeld;
 - c. De wijze waarop de eindejaarsmarge wordt ingezet. In de beleidsbrief wordt een overzicht opgenomen met de totale eindejaarsmarge, gesplitst naar de beleidsartikelen waarop deze wordt ingezet (zie Eindejaarsmarge) en aangegeven wordt om welke redenen de middelen op dat artikel worden toegevoegd en waar eventueel sprake is van overlopende verplichtingen.

Toelichting

Medio oktober (t-1) wordt door de IRF informatie verstrekt over de omvang van de voor het jaar t geldende maximale positieve eindejaarsmarge.

- d. Voorstellen die (direct of indirect) tot derving van belastinginkomsten leiden;
- e. Het beroep op de leenfaciliteit;

Toelichting

De meerjarige leenaanvragen van agentschappen die een baten- lastenstelsel voeren vormen integraal onderdeel van de beleidsbrief. Deze moeten als bijlage bij de beleidsbrief gevoegd worden en als afschrift aan de directeur Begrotingszaken worden gestuurd. Deze aanvraag wordt opgesteld conform de [Regeling Agentschappen](#). In de aanvraag wordt tevens aangegeven tot welke investeringscategorie de investering behoort, alsook de gewenste looptijd van de lening. Voorts wordt elke aanvraag voorzien van een toelichting per geplande investering met betrekking tot nut, noodzaak en doelmatigheid. Zie voor het voorgeschreven format '[aanvraag leenplafond](#)'. De bedragen worden vermeld in € 1.000 nauwkeurig. Iedere aanvraag moet voorzien zijn van de handtekening van de directeur van de desbetreffende baten-lastenagentschap en de directeur FEZ.

- f. Alle overige mutaties, voor zover deze niet binnen de bovenstaande categorieën vallen en die relevant zijn voor de budgettaire besluitvorming door de ministerraad, zowel voor de Rijksbegroting in enge zin, de Sociale Zekerheid als de Zorg;
- g. Bij invoering van nieuwe Risicoregelingen (garanties, leningen of achterborgstelling), en bij aanpassing of evaluatie van bestaande risicoregelingen, wordt gebruik gemaakt van het [toetsingskader Risicoregelingen](#). Dit toetsingskader wordt in de beleidsbrief opgenomen. In uitzonderingssituaties waarin dergelijke nieuwe regelingen niet kunnen wachten tot het moment beleidsbrief, geldt dat voorstellen in ieder geval langs de ministerraad gaan -vergezeld van het ingevulde toetsingskader en de uitkomsten worden meegestuurd.

Toelichting

Nieuwe risicoregelingen (garanties, leningen en achterborgstellingen) en aanpassingen in bestaande regelingen zijn altijd onderdeel van de (integrale) besluitvorming in de ministerraad bij het hoofdbesluitvormingsmoment. Aangezien garantieregelingen onder voorafgaand toezicht vallen van de Minister van Financiën, worden voornemens tot het opzetten van risicoregelingen en wijzigingen van bestaande risicoregelingen in een zeer vroeg stadium aan het Ministerie van Financiën kenbaar gemaakt. In de begroting is model 1.32d opgenomen (overzicht van risicoregelingen; voorheen garantieoverzicht) en in het jaarverslag is model 3.21b opgenomen.

- h. Bij voorstellen voor fiscale maatregelen die extracomptabel vermeld zullen worden op de departementale begrotingen, wordt gebruik gemaakt van het Toetsingskader Belastinguitgaven. Dit toetsingskader wordt in de beleidsbrief opgenomen. In uitzonderingssituaties waarin dergelijke fiscale maatregelen niet kunnen wachten tot het moment beleidsbrief, geldt dat voorstellen in ieder geval langs de ministerraad gaan. Het ingevulde toetsingskader en de uitkomsten worden meegestuurd. Zie voor het Toetsingskader model 4.55.

Toelichting

Voor de introductie van nieuwe dan wel intensiveringen van bestaande fiscaleregelingen en de evaluatie van deze regelingen geldt een restrictief toetsingskader. Met behulp van het toetsingskader wordt afgewogen of (de intensivering van) een fiscale maatregel al dan niet de voorkeur heeft.

De beleidsbrief geeft aan welke zaken betrokken horen te worden bij de besluitvorming in de ministerraad over de uitvoering jaar t en de begrotingsvoorbereiding jaar t+1 (inclusief eventuele doorwerking naar latere jaren). De brief dient alle mutaties te bevatten die met het oog op de besluitvorming in de ministerraad van belang zijn (ook met betrekking tot de SZA en Zorg, inclusief macro-economische mutaties en volumebijstellingen).

Het departement neemt een overzicht op van de beleidsconclusies uit de jaarverantwoording over jaar t-1 en geeft aan hoe en in welke mate hier uitwerking aan wordt gegeven, zo mogelijk in samenhang met voorstellen ten aanzien van de begrotingsvoorbereiding.

- i. Onderdeel van de beleidsbrief is een bijlage voor Wonen en Rijksdienst. In deze bijlage geven departementen de volgende zaken aan:
1. In de tabel opgesteld conform model 3.23b voor het departementale jaarverslag wordt het verschil aangegeven tussen:
 - a. raming en realisatie van het begrotingsjaar (t)
 - b. Realisatie begrotingsjaar (t) en voorgaand jaar (t-1)
 2. Significante mutaties worden toegelicht. Mogelijke oorzaken zijn:
 - a. Intensivering-Extensivering: Dit betreft toename/afname van de apparaatskosten (inclusief budgetoverheveling) als gevolg van toename/afname van het takenpakket en/of efficiëntieverslechtering/-verbetering. (zie Beslisbomen apparaatstoets)

- b. Technische correcties programma/apparaat: Bij de introductie van Verantwoord Begroten zijn apparaatsuitgaven soms onterecht gekomen onder programma en andersom zodat dit gecorrigeerd dient te worden.
 - c. Kasschuif: Het doorschuiven van apparaatsuitgaven van jaar t naar jaar t+1 (en evt t+2 etc.) of omgekeerd.
 - d. Loon-Prijstijging: Toename van de uitgaven als gevolg van loon- en prijsstijgingen.
 - e. Organisatie aanpassingen: Door aanpassing van de rechtsvorm of juridisch karakter van een organisatie kan leiden tot een andere boekhoudkundige presentatie.
3. Ten behoeve van de voorjaarsbesluitvorming wordt inzicht gegeven in de schuiven tussen programma en apparaat die voor worden gelegd bij Voorjaarsnota. Dit gaat om generale claims, maar ook om schuiven tussen programmabudget en apparaatsbudget.¹ Onder apparaatsbudget wordt verstaan:
- a. Personele en materiële uitgaven zoals verantwoord op het centraal apparaatsartikel of (indien van toepassing) het beleidsartikel voor een grote uitvoerende dienst.
 - b. Bijdrage agentschappen zoals verantwoord op alle begrotingsartikelen.
 - c. Bijdrage ZBO's/RWT zoals verantwoord op alle begrotingsartikelen (incl. Openbaar Ministerie en Rechterlijke Macht).

1) Voor de krijgsmacht is afgesproken dat het Ministerie van Defensie geen toestemming hoeft te vragen voor schuiven tussen apparaat en programma op beleidsartikelen van de krijgsmachtonderdelen. Dit voorschrift geldt derhalve niet voor de krijgsmacht, maar wel voor de apparaatsmiddelen op de niet-beleidsartikelen van het Ministerie van Defensie. Defensie en Wonen en Rijksdienst monitoren de taakstelling op de apparaatsuitgaven op alternatieve wijze

3.5.3 Nationale Verklaring

Nationale verklaringen worden conform model 4.30 opgesteld.

3.5.4 Additioneel aan te leveren informatie

Bij de ontwerpbegroting aan te leveren begrotingsinformatie

Functionele en economische coderingen

Via RIS/IBOS en conform de huidige specificaties wordt informatie over de economische en functionele coderingen aan Financiën/RHB geleverd. De coderingen worden op (sub)artikelonderdeel (of het laagst mogelijk niveau) aangeleverd. De aanleverdatum is vermeld in het tijdschema.

Loon- en prijscodering (LPO)

Financiën/IRF deelt in september per brief informatie mee omtrent de toetsing van de loon- en prijscodering (LPO) en extrapolatie. Voor een uitgebreide toelichting op de loon- en prijscodes kan HAFIR worden geraadpleegd. Via RIS/IBOS worden de codering voor loon- en prijsgevoeligheden van begrotingsartikelen en de extrapolatiestanden, eind oktober aangeleverd aan Financiën/Inspectie der Rijksfinancien. Het gaat hierbij om de uitgaven aan begrotingsartikelen en extrapolatiestanden die in IBOS staan. In IBOS staan voor alle begrotingsartikelen de uitgaven tot en met t+5 en de extrapolatiestand. Deze worden dan ook allemaal elk jaar gecodeerd. Daarbij wordt de aangeleverde codering begeleid van een toelichting. De coderingen worden op artikelonderdeelniveau aangeleverd. In deze toelichting wordt ten minste aangegeven:

1. wat de reden is van verschuivingen tussen loon, prijs en ongevoelig gecodeerde delen binnen de artikelonderdelen;
2. wat de reden is achter een verandering van het aandeel van ongevoelig gecodeerde uitgaven in het totaal van de begroting;
3. hoe geparkeerde taakstellingen verwerkt zijn in de codering;
4. binnen welke artikelen, voor welke omvang en hoe agentschapsbijdragen zijn gecodeerd;
5. in geval van zero-base toets: onderbouwing op het laagst mogelijke niveau, door middel van een p*q-benadering.

Het tijdschema laat zien op welke momenten deze informatie geleverd dient te worden.

Extrapolatie

Financiën/IRF deelt in september per brief informatie mee omtrent de toetsing van de loon- en prijscodering en extrapolatie. Via RIS/IBOS worden de codering voor loon- en prijsgevoeligheden van begrotingsartikelen en de extrapolatiestanden, eind oktober aangeleverd aan Financiën/Inspectie der Rijksfinancien. Voor het extrapoleren van de meerjarencijfers (eerstvolgend extrapolatiejaar t+5) gelden de volgende uitgangspunten:

1. bij de ramingen wordt rekening gehouden met bestaande wettelijke regelingen;
2. het extrapolatiejaar voor de departementale begrotingen en fondsen wordt beleidsarm geëxtrapolerd. De demografische ontwikkeling is bepalend voor het beleidsarm extrapoleren. In alle gevallen moet het gaan om aan te gane verplichtingen en daaruit voortvloeiende uitgaven op grond van de voortzetting van bestaand of ongewijzigd beleid, of om uitgaven die door expliciete besluiten van de minister van Financiën of het kabinet zijn geaccordeerd. Indien bestaand beleid niet noodzakelijkerwijze impliceert dat nieuwe verplichtingen worden aangegaan (bijvoorbeeld bij projecten of nieuwe investeringen), dient te worden verondersteld dat geen nieuwe verplichtingen worden aangegaan, tenzij is besloten om het beleid te continueren;
3. voor de economische groei wordt aangesloten bij de gemiddelde ontwikkeling uit de kabinetsperiode zoals verondersteld is bij het opstellen van de uitgavenkaders;

4. het extrapolatiejaar wordt kwantitatief (met prestatiegegevens) onderbouwd. Wanneer geen expliciete andersluidende afspraken bestaan dient het volume en de prijs die ten grondslag liggen aan de ramingen, constant gehouden te worden;
5. het extrapolatiejaar wordt ook kwalitatief (welke programma's, projecten, bijdragen ect.) onderbouwd;
6. de ramingen dienen te zijn gebaseerd op het in ongewijzigd tempo realiseren van meerjarige projecten;
7. wanneer reeds is afgesproken dat instrumenten een afloop kennen, dient deze afloop tot uiting te komen in de extrapolatie.

Het tijdschema laat zien op welke momenten deze informatie geleverd dient te worden.

Gegevens over garanties

Voor het opstellen van het Financieel Jaarverslag van het Rijk dient inzage te worden gegeven in het totaal aan uitstaande garanties, waarbij het verleende garantievolume per 31 december in het bedoelde jaar wordt verstaan.

Het tijdschema laat zien op welke momenten deze informatie via IBOS aangeleverd moet zijn.

Agentschappen

De paragraaf Agentschappen in de departementale jaarverslagen bestaat uit een selectie van de uitgebreidere interne jaarrekeningen van de agentschappen. Deze interne jaarrekeningen worden tegelijk met de departementale jaarverslagen afzonderlijk aangeleverd bij het Ministerie van Financiën. De interne jaarrekeningen worden gebruikt bij de toetsing van de departementale jaarverslagen.

De jaarrekeningen van de agentschappen maken deel uit van het interne verkeer tussen Financiën en de departementen en worden dus niet doorgestuurd naar de Algemene Rekenkamer en de Staten-Generaal. De jaarrekening mag worden voorzien van een aparte controleverklaring (accountantsverklaring) maar dat is niet verplicht. De Auditdienst Rijk controleert de verantwoording van een agentschap als onderdeel van de jaarrekening van het departement als geheel.

De [Regeling Agentschappen](#) schrijft voor op welke manier de agentschappen de interne jaarrekeningen moeten opstellen.

3.5.5 Beslisbomen apparaatstoets

Zie voor beslisbomen apparaatstoets kerndepartement en baten-bastenagentschappen onderstaande links.

4 Modellen

De modellen zijn opgesplitst in 4 onderdelen:

1. De modellen gerelateerd aan de begroting
2. De modellen gerelateerd aan de suppletoire begrotingen
3. De modellen gerelateerd aan de verantwoording
4. De overige modellen

4.1 Begroting

4.1.1 Model 1.00 - Inhoudsopgave departementale begroting (inclusief modelverwijzing)

Vaststelling van de begrotingstaten van het Ministerie van(.....) voor het jaar 20..

	Memorie van Toelichting	model
1.1	Voorstel van wet	zie model 1.10, model 1.11, model 1.12, model 1.14
1.2	Begrotingsstaat	zie model 1.20, model 1.21, model 1.22, model 1.24
	Geraamde uitgaven en geraamde ontvangsten van het departement verdeeld over de beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen	zie model 1.25
1.3	A. Artikelsgewijze toelichting	zie model 1.30
	B. Begrotingstoelichting	zie model 1.30
	1. Leeswijzer	zie model 1.31
	2. Beleidsagenda	zie model 1.32a , model 1.32b, model 1.32c, model 1.32d en model 1.32e
	3. Beleidsartikelen	zie model 1.33 a tot en met e, model 1.33f
	4. Niet-beleidsartikelen	zie model 1.34a, model 1.34b, model 1.34c en model 1.34d
	5. Begroting agentschappen (optioneel)	zie model 1.35 en model 1.35a

	Memorie van Toelichting	model
	6. Departement specifieke informatie (optioneel)	
	Bijlagen:	
	- Bijlage 1: Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijk Taak	zie model 1.36
	- Bijlage 2:Verdiepingsbijlage	zie model 1.41
	- Bijlage 3: Moties en toezeggingen	zie model 1.42
	- Bijlage 4: Subsidieoverzicht	zie model 1.43
	- Bijlage 5: Evaluatie- en overig onderzoek	zie model 1.44
	- Departement specifiek bijlage	
	- Lijst van afkortingen	
	- Trefwoordenlijst	

Toelichting

1. Het wetslichaam heeft geen inhoudsopgave. De inhoudsopgave zoals deze moet worden opgenomen in de memorie van Toelichting begint pas bij onderdeel 1.3. De nummering begint dus ook bij dit onderdeel. In het model is voor het totaaloverzicht de gehele inhoud van een begroting opgenomen.
2. In de kop wordt de naam van de begroting met tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers vermeld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting).
3. De staafdiagrammen worden direct na de begrotingsstaat weergegeven.
4. Het wetslichaam en de memorie van toelichting beginnen beide met paginanummer 1.
5. Voor de begrotingen van de **programmaministers** geldt dat bij de niet-beleidsartikelen het apparaatsartikel vervalt. Een minister zonder portefeuille (of een programmaminister) heeft geen eigen ministerie en beschikt dus niet over eigen personeel.
6. In geval van de begrotingen van de **programmaministers** geldt voor de bijlagen dat hierin alleen die onderdelen worden opgenomen die onder de verantwoordelijkheid van de desbetreffende minister vallen.
7. Onder departement specifieke informatie worden de volgende bijlagen verstaan: 'Sociale fondsen SZW', 'Koopkracht', 'Horizontale overzichtconstructie integratiebeleid etnische minderheden' van SZW en 'Financieel Beeld Zorg' van VWS.

4.1.2 Model 1.01 - Inhoudsopgave begrotingsfonds (inclusief modelverwijzing)

Model:

Vaststelling van de begrotingstaten van hetfonds(....) voor het jaar 20..

	Memorie van toelichting	model
1.1	Voorstel van wet	zie model 1.13 en model 1.14
1.2	Begrotingstaat	zie model 1.23 en model 1.24
1.3	Artikelsgewijze toelichting bij begrotingswetsvoorstel	zie model 1.30
	1. Leeswijzer	zie model 1.31
	2. Beleidsagenda	zie 1.32a, model 1.32b, model 1.32c
	3. Beleidsartikelen	zie model 1.33 a tot en met e, model 1.33f
	4. Niet-beleidsartikelen	zie model 1.34a, model 1.34b, model 1.34c en model 1.34d
1.4	Bijlagen	
	- Bijlage 1: Verdiepingsbijlage	zie model 1.41
	- Bijlage 2: Moties en toezeggingen	zie model 1.42
	- Bijlage 3: Subsidieoverzicht	zie model 1.43
	- Bijlage 4: Evaluatie- en overig onderzoek	zie model 1.44

Toelichting

1. Het wetslichaam heeft geen inhoudsopgave. De inhoudsopgave zoals deze wordt opgenomen in de memorie van toelichting begint pas bij onderdeel 1.3. De nummering begint dus ook bij dit onderdeel. In het model is voor het totaaloverzicht de gehele inhoud van een begrotingsfonds opgenomen.
2. In de kop wordt de naam van het begrotingsfonds met tussen de haken de letter van het betrokken begrotingsfonds vermeld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting).

3. Het wetslichaam en de memorie van toelichting beginnen beide met paginanummer 1.
4. De beleidsagenda en beleidsartikelen zijn conform model 1.32, 1.33 en 1.34 opgebouwd voor zover geen afspraken met Financiën en de Tweede Kamer zijn gemaakt om hiervan af te wijken.

4.1.3 Model 1.10 - Wetsvoorstel departementale begroting (begrotingen ministeries)

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van(....) voor het jaar 20..

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat ingevolge artikel 105 van de Grondwet de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Rijk bij de wet moet worden vastgesteld en dat artikel 2.1 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) bepaalt welke begrotingen tot de rijksbegroting behoren;

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De bij deze wet behorende departementale begrotingsstaat voor het jaar 20.. wordt vastgesteld.

Artikel 2

De bij deze wet behorende begrotingsstaat inzake de agentschappen voor het jaar 20.. wordt vastgesteld.

Artikel 3

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 4

Deze wet treedt in werking met ingang van 1 januari van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na deze datum van 1 januari, treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en met 1 januari.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van,

Toelichting

In de kop van het wetsvoorstel wordt na de naam van de begroting tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting).

Een kamerstuknummer wordt door de Sdu Uitgevers in afstemming met de griffie van de Tweede Kamer aangebracht.

Toelichting artikel 2

Als er geen sprake is van agentschappen vervalt wetsartikel 2. In dat geval in de kop en in wetsartikel 3 “begrotingsstaten” vervangen door “begrotingsstaat” en de wetsartikelen 3 en 4 vernummeren.

Als er sprake is van één agentschap worden de woorden "de agentschappen" in artikel 2 vervangen door "het agentschap [naam van het betreffende agentschap]".

Toelichting ondertekening Minister

De minister ondertekent NIET het wetsvoorstel. De minister ondertekent wel de memorie van toelichting na onderdeel A, te weten de artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel (en niet na onderdeel B, te weten de begrotingstoelichting). Zie toelichting 1.30 - Memorie van toelichting.

4.1.4 Model 1.11 - Wetsvoorstel niet-departementale begroting (inclusief eventuele programmabegrotingen)

Vaststelling van de begrotingsstaten van () voor het jaar 20..

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat ingevolge artikel 105 van de [Grondwet](#) de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Rijk bij de wet moet worden vastgesteld en dat artikel 2.1 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) bepaalt welke begrotingen tot de rijksbegroting behoren;

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De bij deze wet behorende begrotingsstaat voor het jaar 20.. wordt vastgesteld.

Artikel 2

De bij deze wet behorende begrotingsstaten inzake agentschappen voor het jaar 20.. wordt vastgesteld.

Artikel 3

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 4

Deze wet treedt in werking met ingang van 1 januari van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na deze datum van 1 januari, treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en met 1 januari.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van,

[in geval van een programmaminister]:

De Minister voor.....,

Toelichting

1. In de kop van het wetsvoorstel wordt na de naam van de begroting tussen de haken het nummer van de begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting)
2. Een kamerstuknummer wordt door de Sdu Uitgevers in afstemming met de griffie van de Tweede Kamer aangebracht.
3. **Toelichting artikel 2** Als er geen sprake is van agentschappen vervalt wetsartikel 2. In dat geval in de kop en in wetsartikel 4 “begrotingsstaten” vervangen door “begrotingsstaat” en de wetsartikelen 3, 4 en 5 vernummeren. Als er sprake is van één agentschap worden de woorden “de agentschappen” in artikel 2 vervangen door “het agentschap [naam van het betreffende agentschap]”.
4. **Toelichting ondertekening Minister**
De minister ondertekent NIET het wetsvoorstel. De minister ondertekent wel de memorie van toelichting na onderdeel A, te weten de artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel (en niet na onderdeel B, te weten de begrotingstoelichting). Zie toelichting model 1.30.
5. De begrotings- en verantwoordingsstukken van de **programmaministers** worden alleen ondertekend door de betrokken minister, **tenzij** de stukken ook agentschapsbegrotingen bevatten.
N.B. agentschapsbegrotingen bevatten apparaatsgeld. Een minister zonder portefeuille (programmaminister) kan niet verantwoordelijk zijn voor de personele component in het apparaatsbudget van het agentschap. Voor dit gedeelte van het apparaatsbudget moet de minister die met de leiding van het betrokken ministerie (en het ambtelijk personeel en het daarvoor benodigde apparaatsgeld) is belast, **mede** ondertekenen. Dit kan eventueel met de mede-namens-constructie.

4.1.5 Model 1.12 - Wetsvoorstel begroting begrotingsfonds

Vaststelling van de begrotingsstaat van het fonds voor het jaar 20..

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in de overweging genomen hebben, dat ingevolge artikel 105 van de [Grondwet](#) de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Rijk bij de wet moet worden vastgesteld, dat artikel 2.1 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) bepaalt welke begrotingen tot de rijksbegroting behoren en dat de inrichting van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hetfonds met inachtneming van de bepalingen van de Wetgeschiedt;

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De bij deze wet behorende begrotingsstaat inzake het begrotingsfonds voor het jaar 20.. wordt vastgesteld.

Artikel 2

De vaststelling van de begrotingsstaat geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 3

(Eventueel specifiek artikel m.b.t. het fonds.)

Artikel 4

Deze wet treedt in werking met ingang van 1 januari van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na deze datum van 1 januari, treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en met 1 januari.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van,

Toelichting

1. Een kamerstuknummer wordt door Sdu Uitgevers in afstemming met de griffie van de Tweede Kamer aangebracht.
2. **Toelichting ondertekening Minister**

De minister ondertekent NIET het wetsvoorstel. De minister ondertekent wel de memorie van toelichting na onderdeel A, te weten de artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel (en niet na onderdeel B, te weten de begrotingstoelichting). Zie toelichting model 1.30.

4.1.6 Model 1.13 - Wetsvoorstel departementale begroting en niet-departementale begroting

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van(....) en van de begrotingsstaat van(....) voor het jaar 20..

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat ingevolge artikel 105 van de Grondwet de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Rijk bij de wet moet worden vastgesteld en dat artikel 2.1 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) bepaalt welke begrotingen tot de rijksbegroting behoren;

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De bij deze wet behorende departementale begrotingsstaat voor het jaar 20.. wordt vastgesteld.

Artikel 2

De bij deze wet behorende begrotingsstaat inzake de agentschappen van het Ministerievoor het jaar 20.. worden vastgesteld.

Artikel 3

De bij deze wet behorende begrotingsstaat van.....voor het jaar 20.. wordt vastgesteld.

Artikel 4

De bij deze wet behorende begrotingsstaten inzake de agentschappen vanvoor het jaar 20.. worden vastgesteld.

Artikel 5

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 6

Deze wet treedt in werking met ingang van 1 januari van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na deze datum van 1 januari, treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en met 1 januari.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van,

[in geval van een programmaminister]:

De Minister voor.....,

Toelichting

In de kop van het wetsvoorstel wordt na de naam van de begroting tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie [De inrichting van de rijksbegroting](#)).

Een kamerstuknummer wordt door de Sdu Uitgevers in afstemming met de griffie van de Tweede Kamer aangebracht.

Toelichting artikel 2

Als er geen sprake is van agentschappen vervalt wetsartikel 2. In dat geval de wetsartikelen 3 t/m 6 vernummen.

Als er sprake is van één agentschap worden de woorden "de agentschappen" in wetsartikel 2 vervangen door "het agentschap [naam van het betreffende agentschap]".

Toelichting artikel 3

Als er sprake is van twee of meer niet-departementale begrotingen, dan wordt na wetsartikel 3 nog een wetsartikel ingevoegd over de tweede, derde, vierde, etc. niet-departementale begroting. De wetsartikelen 4 en 5 worden vervolgens vernummert.

Toelichting artikel 4

Als er geen sprake is van agentschappen vervalt wetsartikel 4. In dat geval de wetsartikelen 5 en 6 vernummen.

Als er sprake is van één agentschap worden de woorden "de agentschappen" in wetsartikel 4 vervangen door "het agentschap [naam van het betreffende agentschap]".

Toelichting ondertekening Minister

De minister ondertekent NIET het wetsvoorstel. De minister ondertekent wel de memorie van toelichting na onderdeel A, te weten de artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel (en niet na onderdeel B, te weten de begrotingstoelichting). Zie toelichting model 1.30.

De begrotings- en verantwoordingsstukken van de **programmaministers** worden alleen ondertekend door de betrokken minister, **tenzij** de stukken ook agentschapsbegrotingen bevatten.

N.B. agentschapsbegrotingen bevatten apparaatsgeld. Een minister zonder portefeuille kan niet verantwoordelijk zijn voor de personele component in het apparaatsbudget van het agentschap. Voor dit gedeelte van het

apparaatsbudget moet de minister die met de leiding van het betrokken ministerie (het ambtelijk personeel en het daarvoor benodigde apparaatsgeld) is belast, **mede** ondertekenen. Dit kan eventueel met de mede-namens-constructie ofwel dat de minister die met de leiding van het ministerie is belast mede namens de minister zonder portefeuille ondertekent.

4.1.7 Model 1.14 - Wetsvoorstel departementale begroting en begroting begrotingsfonds

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van (....) en van de begrotingsstaat van hetfonds voor het jaar 20....

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in de overweging genomen hebben, dat ingevolge artikel 105 van de [Grondwet](#) de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Rijk bij de wet moet worden vastgesteld, dat artikel 2.1 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) bepaalt welke begrotingen tot de rijksbegroting behoren en dat de inrichting van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hetfonds geschiedt met inachtneming van de bepalingen van de Wet

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De bij deze wet behorende departementale begrotingsstaat voor het jaar 20.. wordt vastgesteld.

Artikel 2

De bij deze wet behorende begrotingsstaat inzake agentschappen voor het jaar 20.. wordt vastgesteld.

Artikel 3

De bij deze wet behorende begrotingsstaat inzake het begrotingsfonds voor het jaar 20.. wordt vastgesteld.

Artikel 4

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 5

(Eventueel specifiek artikel m.b.t. het fonds.)

Artikel 6

Deze wet treedt in werking met ingang van 1 januari van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na deze datum van 1 januari, treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en met 1 januari.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van,

Toelichting

1. In de kop van het wetsvoorstel wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie de inrichting van de rijksbegroting).
2. Als er geen sprake is van agentschappen vervalt wetsartikel 2. In dat geval wordt in de kop “begrotingsstaten” vervangen door “begrotingsstaat”.
3. De artikelnummering wordt aangepast als er geen sprake is van wetsartikel 2 en/of 5.
4. Een kamerstuknummer wordt door Sdu Uitgevers in afstemming met de griffie van de Tweede Kamer aangebracht.
5. **Toelichting ondertekening Minister**
De minister ondertekent NIET het wetsvoorstel. De minister ondertekent wel de memorie van toelichting na onderdeel A, te weten de artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel (en niet na onderdeel B, te weten de begrotingstoelichting). Zie toelichting model 1.30.

4.1.8 Model 1.15 - Wetsvoorstel niet-departementale begroting (inclusief eventuele programmabegrotingen) en begroting begrotingsfonds

Vaststelling van de begrotingsstaten van (...) en de begrotingsstaat van het fonds.....(....) voor het jaar 20..

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat ingevolge artikel 105 van de [Grondwet](#) de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Rijk bij de wet moet worden vastgesteld en dat artikel 2.1 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) bepaalt welke begrotingen tot de rijksbegroting behoren en dat de inrichting van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hetfonds geschiedt met inachtneming van de bepalingen van de Wet

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De bij deze wet behorende begrotingsstaat vanvoor het jaar 20.. wordt vastgesteld.

Artikel 2

De bij deze wet behorende begrotingsstaat inzake agentschappen van het Ministerievoor het jaar 20.. worden vastgesteld.

Artikel 3

De bij deze wet behorende begrotingsstaat inzake het begrotingsfondsvoor het jaar 20.. wordt vastgesteld.

Artikel 4

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 5

Deze wet treedt in werking met ingang van 1 januari van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na deze datum van 1 januari, treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en met 1 januari.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van,

[in geval van een programmaminister]:

De Minister voor.....,

Toelichting

In de kop van het wetsvoorstel wordt na de naam van de begroting tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie [De inrichting van de rijksbegroting](#)).

Een kamerstuknummer wordt door de Sdu Uitgevers in afstemming met de griffie van de Tweede Kamer aangebracht.

Toelichting artikel 2

Als er geen sprake is van agentschappen vervalt wetsartikel 2. In dat geval de wetsartikelen 3 t/m 5 vernummen.

Als er sprake is van één agentschap worden de woorden "de agentschappen" in wetsartikel 2 vervangen door "het agentschap [naam van het betreffende agentschap]".

Als er sprake is van twee of meer niet-departementale begrotingen, dan wordt na wetsartikel 2 nog een wetsartikel ingevoegd over de tweede, derde, vierde, etc. niet-departementale begroting. De wetsartikelen 3 t/m 5 worden vervolgens vernummert.

Toelichting artikel 3

Als er sprake is van twee of meer begrotingsfondsen, dan wordt na wetsartikel 3 nog een wetsartikel ingevoegd over het tweede, derde, vierde, etc. begrotingsfonds. De wetsartikelen 4 en 5 worden vervolgens vernummert.

Toelichting ondertekening Minister

De minister ondertekent NIET het wetsvoorstel. De minister ondertekent wel de memorie van toelichting na onderdeel A, te weten de artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel (en niet na onderdeel B, te weten de begrotingstoelichting). Zie toelichting model 1.30.

De begrotings- en verantwoordingsstukken van de **programmaministers** worden alleen ondertekend door de betrokken minister, **tenzij** de stukken ook agentschapsbegrotingen bevatten.

N.B. agentschapsbegrotingen bevatten apparaatsgeld. Een minister zonder portefeuille kan niet verantwoordelijk zijn voor de personele component in het apparaatsbudget van het agentschap. Voor dit gedeelte van het apparaatsbudget moet de minister die met de leiding van het betrokken ministerie (het ambtelijk personeel en het daarvoor benodigde apparaatsgeld) is belast, **mede** ondertekenen. Dit kan eventueel met de mede-namensconstructie ofwel dat de minister die met de leiding van het ministerie is belast mede namens de minister zonder portefeuille ondertekent.

4.1.9 Model 1.20 - Begrotingsstaat departementale begroting (inclusief agentschappen)

Model:

Vastgestelde departementale begrotingsstaat van het Ministerie van ... (...)voor het jaar 20..(Bedragen x € 1.000)

Art. no	Omschrijving	Vastgestelde begroting (1)		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
.	.			
.	Totaal			
.				
.	Beleidsartikelen			
01	Beleidsartikel 01			
02				
03				
04				
05				
06				
	Niet-beleidsartikelen			
20	Algemeen			
21	Apparaat Kerndepartement			
2*	Evt. overige (apparaat) niet-beleidsartikelen			
2*	Geheim			
2*	Nog onverdeeld			

Vastgestelde begrotingsstaat inzake de agentschappen voor het jaar .. Bedragen x € 1.000

Naam	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo uitgaven en ontvangsten
Verplichtingen-kasagentschap 1				

Naam	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo uitgaven en ontvangsten
Verplichtingen-kasagentschap 2				
Verplichtingen-kasagentschap 3				
Totaal				
	Baten	Lasten		Saldo baten en lasten
Baten-lastenagentschap 1				
Baten-lastenagentschap 2				
Baten-lastenagentschap 3				
Totaal				

Vastgestelde begrotingsstaat inzake de baten-lastenagentschappen voor het jaar .. Bedragen x € 1.000.

Naam baten-lastenagentschap	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten
Baten-lastenagentschap 1		
Baten-lastenagentschap 2		
Baten-lastenagentschap 3		
Totaal		

Toelichting

1. In de kop en in de subkop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting).
2. Als er geen sprake is van agentschappen vervallen de begrotingsstaten inzake de agentschappen.
3. Als er sprake is van één agentschap worden de woorden "de agentschappen" in de kop van de begrotingsstaat vervangen door: "het agentschap [naam van het betreffende agentschap]".
4. De termen 'kapitaaluitgaven' en '-ontvangsten' worden als volgt gedefinieerd:
 - > kapitaaluitgaven betreft de som van investeringen, eenmalige uitkeringen aan moederdepartement en aflossingen op leningen;
5. kapitaalontvangsten betreft de som van desinvesteringen, eenmalige storting door moederdepartement en beroep op de leenfaciliteit. Voor deze posten wordt verder verwezen naar het kasstroomoverzicht (model 1.35).

6. Ingeval van de begroting IXA (Nationale Schuld) wordt in dit model een extra begrotingsstaat opgenomen dat luidt: "Wijziging van de begrotingsstaat van Nationale Schuld (IXA) voor het jaar 20..".

4.1.10 Model 1.21 - Begrotingsstaat niet-departementale begroting (inclusief eventuele programmabegrotingen)

Model:

Vastgestelde begrotingsstaat van.....() voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Art. no.	Omschrijving	V astgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	Totaal			
	Beleidsartikelen			
01	Beleidsartikel 01			
02				
03				
04				
05				
06				
	Niet-beleidsartikel			
20	Algemeen			
21	Geheim			
22	Nog onverdeeld			

Vastgestelde begrotingsstaat inzake agentschappen voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Naam	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo ontvangsten en uitgaven
Verplichtingen- kasagentschap 1				
Verplichtingen- kasagentschap 2				
Verplichtingen- kasagentschap 3				

Naam	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo ontvangsten en uitgaven
Totaal				
Naam	Baten	Lasten	Saldo baten en lasten	
Baten-lastenagentschap 1				
Baten-lastenagentschap 2				
Baten-lastenagentschap 3				
Totaal				

Vastgesteld begrotingsstaat inzake baten-lastenagentschap voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Naam	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten
Baten-lastenagentschap 1		
Baten-lastenagentschap 2		
Baten-lastenagentschap 3		
Totaal		

Toelichting

1. In de kop wordt de naam van de niet-departementale begroting vermeld met tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers. Het Romeinse nummer herhalen in de subkop tussen de haken achter "Begrotingsstaat" en de naam van de niet-departementale begroting (zonder Romeins nummer) herhalen in de subkop op de plaats van de puntjes (boven "Bedragen x € 1.000"). De nummering is conform de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting).
2. Van een begrotingsstaat inzake de baten-lastenagentschappen zal geen sprake zijn bij de begrotingen I, IIA, IIB en IV. Het is wel mogelijk in combinatie met een begroting van een programmaminister. In dat geval in de kop "begrotingsstaat" vervangen door "begrotingsstaten".
3. De termen 'kapitaaluitgaven' en '-ontvangsten' worden als volgt gedefinieerd: - kapitaaluitgaven betreft de som van investeringen, eenmalige uitkeringen aan moederdepartement en aflossingen op leningen; - kapitaalontvangsten betreft de som van desinvesteringen, eenmalige storting door moederdepartement en beroep op de leenfaciliteit.
4. Voor deze posten wordt verder verwezen naar de agentschapsparagraaf (zie model 1.35 en model 1.35a).

5. De niet-departementale begrotingen (I, IIA, IIB, IV, IXA, XVII, XVIII) hoeven geen apart centraal apparaatsartikel op te nemen in de begroting.
6. In de leeswijzer van niet-departementale begrotingen wordt vermeld dat er sprake is van een afwijkend regime voor het centraal apparaatsartikel.
7. De programmabegrotingen maken voor de uitvoering van het programma gebruik van het apparaat van een ander ministerie. Er wordt dan ook geen apart centraal apparaatsartikel in de begroting opgenomen.
8. In de leeswijzer van de begrotingen van de **programmaministers** wordt vermeld dat voor de uitvoering van het programma gebruik wordt gemaakt van het apparaat van een ander ministerie.

4.1.11 Model 1.22 - Begrotingsstaat begrotingsfonds

Vastgestelde begrotingsstaat van hetfonds voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Art.nr.	Omschrijving	V astgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
.	Beleidsartikel			
01	Beleidsartikel 01			
02	Beleidsartikel 02			
0*	Niet-beleidsartikel 0*			
.	Subtotaal		a_(t)	b_(t)
0*	Na-/ voordelig eindsaldo (cumulatief) vorig jaar (t-1)		$u(t-1) - o(t-1)$	$o(t-1) - u(t-1)$
.	Subtotaal		u (t)	o (t)
0*	Na-/Voordelig eindsaldo (cumulatief) begrotingsjaar (t)		$o(t) - u(t)$	$u(t) - o(t)$
	Totaal		c (t)	d(t)

Toelichting

1. De inhoud van dit model wordt zoveel mogelijk toegepast. Niet alle onderdelen zullen gelden voor elk fonds. De subtotalen voor de uitgaven en de ontvangsten moeten in elk geval uit de staat blijken. Deze subtotalen worden verwerkt in de Rijksbegroting (Miljoenennota) en - wat betreft de realisaties - in de Rijksrekening (Financieel Jaarverslag van het Rijk). In de kolom "verplichtingen" worden géén (sub)totalen opgenomen. Ook de gecumuleerde saldi van het vorige en het huidige jaar moeten worden opgenomen. In de oorspronkelijke begroting kan zo nodig worden volstaan met een PM-raming; in de rekening (jaarverslag, zie model 3.30b) wordt het realisatiebedrag opgenomen.
2. In de begroting van een fonds worden geen apparaatsuitgaven/ontvangsten opgenomen. Apparaatsuitgaven/ontvangsten dienen te worden geautoriseerd in het begrotingshoofdstuk van het moederdepartement.
3. Wel kunnen uitgaven die in een artikel uit een begrotingshoofdstuk als programma-uitgaven zijn opgenomen, in een fonds worden uitgesplitst in apparaat (van een agentschap of ZBO/RWT) en/of programmakosten.

4. In de leeswijzer bij de begroting van het fonds wordt aangegeven dat de apparaatsuitgaven/ontvangsten voor de uitvoering van het fonds zijn opgenomen bij het moederdepartement.

4.1.12 Model 1.23 - Begrotingsstaat departementale begroting (inclusief agentschappen) en niet-departementale begroting

Model:

Vastgestelde departementale begrotingsstaat van het Ministerie van ... (...)voor het jaar 20..(Bedragen x € 1.000)

Art. no	Omschrijving	Vastgestelde begroting (1)		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
.	.			
.	Totaal			
.				
.	Beleidsartikelen			
01	Beleidsartikel 01			
02				
03				
04				
05				
06				
	Niet-beleidsartikelen			
20	Algemeen			
21	Apparaat Kerndepartement			
2*	Evt. overige (apparaat) niet-beleidsartikelen			
2*	Geheim			
2*	Nog onverdeeld			

Vastgestelde begrotingsstaat inzake de agentschappen voor het jaar .. Bedragen x € 1.000

Naam	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo uitgaven en ontvangsten
Verplichtingen-kasagentschap 1				

Naam	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo uitgaven en ontvangsten
Verplichtingen-kasagentschap 2				
Verplichtingen-kasagentschap 3				
Totaal				
	Baten	Lasten		Saldo Baten en lasten
Baten-lastenagentschap 1				
Baten-lastenagentschap 2				
Baten-lastenagentschap 3				
Totaal				

Vastgestelde begrotingsstaat inzake de baten-lastenagentschappen voor het jaar .. Bedragen x € 1.000.

Naam baten-lastenagentschap	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten
Baten-lastenagentschap 1		
Baten-lastenagentschap 2		
Baten-lastenagentschap 3		
Totaal		

Vastgestelde niet-departementale begrotingsstaat van.....() voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Art. no.	Omschrijving	V astgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	Totaal			
	Beleidsartikelen			
01	Beleidsartikel 01			
02				
03				

Art. no.	Omschrijving	Vastgestelde begroting		
04				
05				
06				
	Niet-beleidsartikel			
20	Algemeen			
21	Geheim			
22	Nominaal en onvoorzien			

Vastgestelde begrotingsstaat inzake agentschappen voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Naam	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo uitgaven en ontvangsten
Verplichtingen- kasagentschap 1				
Verplichtingen- kasagentschap 2				
Verplichtingen- kasagentschap 3				
Totaal				
Naam	Baten	Lasten	Saldo Baten en Lasten	
Baten-lastenagentschap 1				
Baten-lastenagentschap 2				
Baten-lastenagentschap 3				
Totaal				

Vastgesteld begrotingsstaat inzake baten-lastenagentschap voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Naam	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten
Baten-lastenagentschap 1		
Baten-lastenagentschap 2		

Naam	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten
Baten-lastenagentschap 3		

Toelichting

1. In de kop en in de subkop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling ijsbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting).
2. Als er geen sprake is van agentschappen vervallen de begrotingsstaten inzake de agentschappen.
3. Als er sprake is van één agentschap worden de woorden "de agentschappen" in de kop van de begrotingsstaat vervangen door: "het agentschap [naam van het betreffende agentschap]".
4. De termen 'kapitaaluitgaven' en '-ontvangsten' worden als volgt gedefinieerd: - kapitaaluitgaven betreft de som van investeringen, eenmalige uitkeringen aan moederdepartement en aflossingen op leningen; - kapitaalontvangsten betreft de som van desinvesteringen, eenmalige storting door moederdepartement en beroep op de leenfaciliteit. Voor deze posten wordt verder verwezen naar de agentschapsparagraaf (zie model 1.35 en model 1.35a).
5. Ingeval van de begroting IX (Financiën en Nationale Schuld) wordt in dit model een extra begrotingsstaat opgenomen dat luidt: "Wijziging van de begrotingsstaat van Financiën en Nationale Schuld (IX) voor het jaar 20..".
6. Van een begrotingsstaat inzake de baten-lastenagentschappen zal geen sprake zijn bij de begrotingen I, IIA, IIB en IV. Het is wel mogelijk in combinatie met een begroting van een programmaminister. In dat geval in de kop "begrotingsstaat" vervangen door "begrotingsstaten".
7. De niet-departementale begrotingen hoeven geen apart apparaatsartikel op te nemen in de begroting.
8. In de leeswijzer van niet-departementale begrotingen wordt vermeld dat er sprake is van een afwijkend regime voor het centraal apparaatsartikel.
9. De programmabegrotingen maken voor de uitvoering van het programma gebruik van het apparaat van een ander ministerie. Er wordt dan ook geen apart centraal apparaatsartikel in de begroting opgenomen.
10. In de leeswijzer van de begrotingen van de **programmaministers** wordt vermeld dat voor de uitvoering van het programma gebruik wordt gemaakt van het apparaat van een ander ministerie.

4.1.13 Model 1.24 - Begrotingsstaat departementale begroting (inclusief begrotingsstaat agentschappen) en begrotingsstaat begrotingsfonds

Model:

Vastgestelde begrotingsstaat van het Ministerie van(....) voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Art.nr.	Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	Totaal			
	Beleidsartikelen			
01	Beleidsartikel 01			
02				
03				
04				
05				
0*				
.	Niet-beleidsartikelen			
20	Algemeen			
21	Apparaat kerndepartement			
2*	Evt. overig (apparaat) niet-beleidsartikelen			
2*	Geheim			
2*	Nog onverdeeld			

Vastgestelde begrotingsstaat inzake agentschappen voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Naam	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo uitgaven en ontvangsten
Verplichtingen-kasagentschap 1				
Verplichtingen-kasagentschap 2				
Verplichtingen-kasagentschap 3				
Totaal				
Naam	Baten	Lasten		Saldo baten en lasten
Baten-lastenagentschap 1				
Baten-lastenagentschap 2				
Baten-lastenagentschap 3				
Totaal				

Vastgestelde begrotingsstaat inzake baten-lastenagentschappen voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Naam Baten-lastenagentschap	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten
Baten-lastenagentschap 1		
Baten-lastenagentschap 2		
Baten-lastenagentschap 3		
Totaal		

Vastgestelde begrotingsstaat van het.....fonds voor het jaar 20..(Bedragen x € 1.000)

Art.nr	Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
01	Beleidsartikel 01			
02	Beleidsartikel 02			

Art.nr	Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting		
0*	Niet-beleidsartikel 0*			
	Sub-totaal		a(t)	b(t)
0*	Na-/Voordelig eindsaldo (cumulatief) vorig jaar (t-1)		$u(t-1)-o(t-1)$	$o(t-1)-u(t-1)$
	Sub-totaal		u(t)	o(t)
0*	Na-/Voordelig eindsaldo (cumulatief) begrotingsjaar jaar (t)		$o(t-1)-u(t)$	$u(t-1)-o(t)$
	Totaal		c(t)	d(t)

Toelichting

1. Indien er geen sprake is van baten-lastenagenschappen vervalt de begrotingsstaat inzake de baten-lastenagenschappen. In dat geval wordt in de kop "begrotingsstaten van het Ministerie ..." vervangen door "begrotingsstaat van het Ministerie van....."
2. De termen 'kapitaaluitgaven' en '-ontvangsten' worden als volgt gedefinieerd:
 - > kapitaaluitgaven betreft de som van investeringen, eenmalige uitkeringen aan het moederdepartement en aflossingen op leningen;
 - > kapitaalontvangsten betreft de som van des-investeringen, eenmalige stortingen door het moederdepartement en beroep op de leenfaciliteit.
 - > Voor deze posten wordt verder verwezen naar de agentschapsparagraaf (zie model 1.35 en model 1.35a).
3. In de kop en in de subkop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie de inrichting van de rijksbegroting).
4. Specifiek voor de begrotingsfondsen: de inhoud van de begrotingsstaat wordt zoveel mogelijk ingevuld. De subtotalen voor de uitgaven en de ontvangsten moeten in elk geval uit de staat blijken. Deze subtotalen worden verwerkt in de Rijksbegroting (Miljoenennota) en - wat betreft de realisaties - in de Rijksrekening (Financieel Jaarverslag van het Rijk). In de kolom "verplichtingen" worden géén (sub)totalen opgenomen. Ook de gecumuleerde saldi van het vorig en het huidige jaar moeten worden opgenomen. In de oorspronkelijke begroting kan zo nodig worden volstaan met een PM-raming; in de rekening (jaarverslag, zie model 3.30b) wordt het realisatiebedrag opgenomen.
5. In de begroting van een fonds worden geen apparaatsuitgaven/ontvangsten opgenomen. Deze apparaatsuitgaven/ontvangsten zijn opgenomen in het centrale apparaatsartikel van het moederdepartement.

6. In de leeswijzer bij de begroting van het fonds wordt aangegeven dat de apparaatsuitgaven/ontvangsten voor de uitvoering van het fonds zijn opgenomen bij het moederdepartement.

4.1.14 Model 1.25 - Begrotingsstaat niet-departementale begroting (inclusief eventuele programmabegrotingen) en begrotingsfonds

Model:

Vastgestelde begrotingsstaat van.....() voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Art. no.	Omschrijving	V astgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	Totaal			
	Beleidsartikelen			
01	Beleidsartikel 01			
02				
03				
04				
05				
06				
	Niet-beleidsartikel			
20	Algemeen			
21	Geheim			
22	Nog onverdeeld			

Vastgestelde begrotingsstaat inzake agentschappen voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Naam	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo ontvangsten en uitgaven
Verplichtingen- kasagentschap 1				
Verplichtingen- kasagentschap 2				
Verplichtingen- kasagentschap 3				

Naam	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo ontvangsten en uitgaven
Totaal				
Naam	Baten	Lasten	Saldo baten en lasten	
Baten-lastenagentschap 1				
Baten-lastenagentschap 2				
Baten-lastenagentschap 3				
Totaal				

Vastgesteld begrotingsstaat inzake baten-lastenagentschap voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Naam	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten
Baten-lastenagentschap 1		
Baten-lastenagentschap 2		
Baten-lastenagentschap 3		
Totaal		

Vastgestelde begrotingsstaat van hetfonds voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Art.nr.	Omschrijving	Vastgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
.	Beleidsartikel			
01	Beleidsartikel 01			
02	Beleidsartikel 02			
0*	Niet-beleidsartikel 0*			
.	Subtotaal		a_(t)	b_(t)
0*	Na-/ voordelig eindsaldo (cumulatief) vorig jaar (t-1)		u (t-1) - o(t-1)	o (t-1) - u(t-1)

	Subtotaal		u (t)	o (t)
0*	Na-/Voordelig eindsaldo (cumulatief) begrotingsjaar (t)		$o(t) - u(t)$	$u(t) - o(t)$
	Totaal		c (t)	d(t)

Toelichting

1. In de kop en in de subkop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting).
2. Van een begrotingsstaat inzake de baten-lastenagentschappen zal geen sprake zijn bij de begrotingen I, IIA, IIB en IV. Het is wel mogelijk in combinatie met een begroting van een programmaminister. In dat geval in de kop "begrotingsstaat" vervangen door "begrotingsstaten".
3. De termen 'kapitaaluitgaven' en '-ontvangsten' worden als volgt gedefinieerd: - kapitaaluitgaven betreft de som van investeringen, eenmalige uitkeringen aan moederdepartement en aflossingen op leningen; - kapitaalontvangsten betreft de som van desinvesteringen, eenmalige storting door moederdepartement en beroep op de leenfaciliteit. Voor deze posten wordt verder verwezen naar de agentschapsparagraaf (zie model 1.35 en model 1.35a).
4. De niet-departementale begrotingen hoeven geen apart centraal apparaatsartikel op te nemen in de begroting.
5. In de leeswijzer van niet-departementale begrotingen wordt vermeld dat er sprake is van een afwijkend regime voor het centraal apparaatsartikel.
6. De programmabegrotingen maken voor de uitvoering van het programma gebruik van het apparaat van een ander ministerie. Er wordt dan ook geen apart centraal apparaatsartikel in de begroting opgenomen.
7. In de leeswijzer van de begrotingen van de **programmaministers** wordt vermeld dat voor de uitvoering van het programma gebruik wordt gemaakt van het apparaat van een ander ministerie.
8. De inhoud van het model voor het begrotingsfonds wordt zoveel mogelijk toegepast. Niet alle onderdelen zullen gelden voor elk fonds. De subtotalen voor de uitgaven en de ontvangsten moeten in elk geval uit de staat blijken. Deze subtotalen worden verwerkt in de Rijksbegroting (Miljoenennota) en - wat betreft de realisaties - in de Rijksrekening (Financieel Jaarverslag van het Rijk). In de kolom "verplichtingen" worden géén (sub)totalen opgenomen. Ook de gecumuleerde saldi van het vorige en het huidige jaar moeten worden opgenomen. In de oorspronkelijke begroting kan zo nodig worden volstaan met een PM-raming; in de rekening (jaarverslag, zie model 3.30b) wordt het realisatiebedrag opgenomen.
9. In de begroting van een fonds worden geen apparaatsuitgaven/ontvangsten opgenomen. Apparaatsuitgaven/ontvangsten dienen te worden geautoriseerd in het begrotingshoofdstuk van het moederdepartement.
- 10 Wel kunnen uitgaven die in een artikel uit een begrotingshoofdstuk als programma-uitgaven zijn opgenomen, in een fonds worden uitgesplitst in apparaat (van een agentschap of ZBO/RWT) en/of programmakosten.
- 11 In de leeswijzer bij de begroting van het fonds wordt aangegeven dat de apparaatsuitgaven/ontvangsten voor de uitvoering van het fonds zijn opgenomen bij het moederdepartement.

4.1.15 Model 1.29 - Geraamde uitgaven en geraamde ontvangsten van het departement verdeeld over de beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen

Model:

Staafdiagram

Toelichting

Er komen minimaal 2 modellen:

1. Geraamde uitgaven van het departement verdeeld over de beleidsartikelen en de niet-beleidsartikelen.
2. Geraamde ontvangsten van het departement verdeeld over de beleidsartikelen en de niet-beleidsartikelen.

Er komen minimaal 2 horizontale staafdiagrammen, die direct na de begrotingsstaat wordt opgenomen. De staafdiagrammen moeten 2-dimensionaal zijn, geen 3D of andere verfraaiingen.

4.1.16 Model 1.30 - Memorie van toelichting

Toelichting

Afhankelijk van het model dat wordt toegepast een van de volgende koppen gebruiken.

1. In geval van model 1.10: **Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van**(...) **voor het jaar 20..**
2. In geval van model 1.11: **Vaststelling van de begrotingsstaat van** () **voor het jaar 20..**
3. In geval van model 1.12: **Vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Algemene Zaken (IIIA), de begrotingsstaat van het Kabinet van de Koning (IIIB) en de begrotingsstaat van de Commissie van toezicht betreffende de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (IIIC) voor het jaar 20..**
4. In geval van model 1.13: **Vaststelling van de begrotingsstaat van hetfonds voor het jaar 20..**
5. In geval van model 1.14: **Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van (..) en van de begrotingsstaat van hetfonds voor het jaar 20..**

Model:

Memorie van toelichting

Inhoudsopgave

A. Artikelsgewijze toelichting bij het begrotingswetsvoorstel

Wetsartikel 1

Wetsartikel 2

Wetsartikel x

(Standaard) wetsartikel

(Standaard) inwerkingstredingsartikel

De Minister van

[handtekening]

B. Artikelgewijze toelichting bij de begrotingsartikelen.

Toelichting

A. Artikelsgewijze toelichting bij het begrotingswetsvoorstel:

Bij een begrotingswetsvoorstel wordt geen algemene toelichting opgenomen. De beleidsinhoudelijke toelichting bij de begrotings(staat) wordt opgenomen in onderdeel B van de Memorie van Toelichting (de begrotingstoelichting).

Toelichting bij Wetsartikel 1

De toelichting bij de wetsartikelen inzake de (departementale) begrotingsstaat wordt kort gehouden. **Volstaan kan worden met de volgende standaardtekst:**

"De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 2.3, eerste lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaat/begrotingsstaten voor het aangegeven jaar vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten vastgesteld. De in de begrotingsstaat/begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zogenoemde begrotingstoelichting)."

Toelichting bij Wetsartikel 2

De toelichting bij dit wetsartikel inzake de begrotingsstaat van de agentschappen kan in het algemeen beperkt worden tot een opsomming van de agentschappen die onder het betrokken ministerie ressorteren. Speciale aandacht kan worden geschonken aan eventuele nieuwe agentschappen of agentschappen die volgens een ander begrotingsstelsel worden ingericht (bijvoorbeeld als verplichtingen-kasagentschap in plaats van een baten-lastenagentschap) en die voor het eerst in de begroting zijn verwerkt.

Zo nodig kan ingegaan worden op het beleid dat de minister voert ter zake van de omvorming van bestaande diensten in agentschappen. Indien aan dit beleid aandacht wordt besteed in de algemene toelichting bij de begroting(sstaat) (onderdeel B van de memorie van toelichting) kan hier volstaan worden met een verwijzing naar die toelichting.

Bij dit wetsartikel wordt niet opgenomen de toelichting bij de begrotingen van de agentschappen. Die toelichting wordt opgenomen in onderdeel B (onderdeel agentschappen).

De toelichting bij dit wetsartikel kan (daarom) worden afgesloten met de volgende standaardtekst:

"Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en de lasten, het saldo van de baten en de lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de in de staat opgenomen baten-lastenagentschappen voor het onderhavige jaar vastgesteld en worden de verplichtingen, ontvangsten en uitgaven van

verplichtingen-kasagentschappen voor het onderhavige jaar vastgesteld. De in die begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (Begrotingstoelichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake de agentschappen."

Toelichting bij Wetsartikel x

Het (standaard-)wetsartikel inzake de euro als waarde-eenheid van de begroting behoeft geen toelichting.

Het (standaard-)inwerkingstredingsartikel van een begrotingswet behoeft geen toelichting.

Toelichting ondertekening minister

De ondertekening van de memorie van toelichting door de minister vindt plaats na de toelichting bij de wetsartikelen (dus na onderdeel A van de memorie van toelichting).

B. Artikelsgewijze toelichting bij de begrotingsartikelen

Zie model 1.00. voor de artikelsgewijze toelichting bij de begrotingsartikelen.

4.1.17 Model 1.31 - Leeswijzer begroting

Model:

Voor dit onderdeel is geen standaardmodel voorgeschreven. Wel zijn enkele passages voorgeschreven (zie toelichting).

Toelichting

1. De leeswijzer volgt de opbouw van de memorie van toelichting van de begroting.
2. Indien de memorie van toelichting (een) overzichtsconstructie(s) bevat, geeft de leeswijzer aan welke overzichtsconstructie dit is en op welk beleidsartikel de constructie te vinden is.
3. Eventuele afwijkingen van de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften worden – na instemming van het Ministerie van Financiën – apart in de leeswijzer toegelicht.
4. Indien er sprake is van significante wijzigingen in de begrotingsindeling ten opzichte van het voorgaande begrotingsjaar dan worden deze in de leeswijzer toegelicht.
5. In juni 2011 is de [motie Schouw](#) ingediend en aangenomen (debat ter voorbereiding Europese Raad). Deze motie bepaalt dat in de departementale begrotingen moet worden aangegeven hoe omgegaan wordt met de aanbevelingen van de Raad (voor zover betrekking hebbend op het betreffende vakdepartement). Deze aanbevelingen worden jaarlijks medio juni bekend gemaakt. In de leeswijzer wordt bij het desbetreffende departement de volgende standaardtekst opgenomen: "In juni 2011 is de motie Schouw ingediend en aangenomen. Deze motie zorgt er voor dat de landenspecifieke aanbevelingen van de Raad op grond van de nationale hervormingsprogramma's een eigenstandige plaats krijgen in de departementale begrotingen. In de beleidsagenda wordt ingegaan op de uitwerking van de aanbeveling (pagina....)."
6. In zowel de begroting als het jaarverslag wordt in de leeswijzer onder het kopje "Groeiparagraaf" kort aangegeven wat de belangrijkste verbeteringen in de begroting zijn ten opzichte van het vorige jaar. In dit onderdeel wordt dus niet vooruit gekeken naar nog te realiseren verbeteringen. Het verdient de voorkeur hierin aan te sluiten bij specifieke toezeggingen die voor het desbetreffende departement aan de Tweede Kamer zijn gedaan. De opname van deze verbeteringen in de leeswijzer komt voort uit een toezegging van de Minister van Financiën tijdens een Algemeen Overleg van 19 februari 2009.
7. De niet-departementale begrotingen (I, IIA, IIB, IV, IXA, XVII, XVIII) hoeven geen apart centraal apparaatsartikel op te nemen in de begroting. Dit geldt tevens voor de departementale begroting III. In de leeswijzer van deze begrotingen wordt vermeld dat er sprake is van een afwijkend regime voor het centraal apparaatsartikel. De apparaatsuitgaven van deze begrotingen worden wel inzichtelijk gemaakt in het jaarverslag conform de categorieën van apparaatsuitgaven, zoals vermeld in de Rijksbrede kostensoortentabel.
8. In de leeswijzer bij de begroting van een fonds wordt aangegeven dat de apparaatsuitgaven/ontvangsten voor de uitvoering van het fonds zijn opgenomen bij het moederdepartement.
9. In de leeswijzer van eventuele programmabegrotingen wordt vermeld dat voor de uitvoering van het programma gebruik wordt gemaakt van het apparaat van een ander ministerie.

4.1.18 Model 1.32a - Beleidsagenda

Model:

Voor dit onderdeel is vooralsnog geen standaardmodel voorgeschreven.

Toelichting

1. De beleidsagenda is vormvrij en er is geen standaardtekst voorgeschreven. In ieder geval wordt de beleidsagenda afgesloten met de onderdelen “belangrijkste mutaties ten opzichte van vorig jaar” ([model 1.32b](#)), het “overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven” (model 1.32c), de “meerjarenplanning beleidsdoorlichtingen” (model 1.32d) en, indien van toepassing, het “overzicht van risicoregelingen” (model 1.32e) worden opgenomen.
2. De beleidsagenda is een kernachtig overzicht van de hoofdlijnen van (budgettair) beleid en beslaat daarom maximaal uit acht pagina's (exclusief de hierboven genoemde verplichte modellen).
3. In de beleidsagenda kunnen historische en grafische overzichten worden opgenomen. Ook kunnen artikeloverschrijdende kengetallen of kosten van een beleidsketen worden opgenomen.
4. Beleidsterreinen waarmee voornamelijk apparaatsuitgaven zijn gemoeid komen niet naar voren bij de beleidsartikelen. Deze apparaatsuitgaven staan op het centrale apparaatsartikel. De beleidsagenda is dan de aangewezen plaats om op hoofdlijnen in te gaan op deze beleidsterreinen.
5. Indien een belastinguitgave wordt ingezet als instrument van beleid en tegelijkertijd bij verschillende beleidsartikelen wordt ingezet (op één of verschillende begrotingen) wordt het instrument in de beleidsagenda toegelicht (zie ook [model 1.33](#)).

4.1.19 Model 1.32b - Overzichtstabel voor beleidsagenda

Model:

Belangrijkste beleidsmatige mutaties t.o.v. vorig jaar (ontvangsten, uitgaven en niet-belastingsontvangsten) Bedragen x € 1.000

	artikel nummer	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Stand ontwerpbegroting t-1(inclusief NvW)							
Belangrijkste mutaties							
1)							
2)							
3)							
4)							
5)							
6)							
Overige mutaties							
Stand ontwerpbegroting t							

Toelichting

1. De belangrijkste mutaties worden geëxpliciteerd in de beleidsagenda (dit geldt alleen voor prioriteiten; niet alle belangrijke mutaties worden in de beleidsagenda toegelicht). Voor eventuele verdere toelichting op de mutaties kan daar verwezen worden naar de verdiepingsbijlage (model 1.41). Daar staan de mutaties c.q. stromen centraal. In de (niet-)beleidsartikelen zijn dit de 'standen' en de daarmee te bereiken doelen en prestaties. Wat 'belangrijk' is kan door het departement zelf worden ingevuld.
2. Een goede verticale toelichting is van belang voor de informatievoorziening van de Kamer. Dit model geeft inzicht in alle belangrijke wijzigingen. In de overzichtstabel worden zowel de uitgaven als de niet-belastingontvangsten opgenomen.
3. In de tabel worden zowel de beleidsmatige als de autonome mutaties opgenomen. Een concreet onderscheid in de tabel tussen beide soorten mutaties is niet noodzakelijk.
4. Als startpunt voor de nieuwe ontwerpbegroting geldt de vastgestelde begroting t-1, dus inclusief de Nota's van Wijziging. Voor de belangrijkste mutaties wordt deze beginstand en de stand ontwerpbegroting van

het jaar t weergegeven, evenals de geraamde bedragen voor de periode $t-1$ tot en met $t+4$. Alle in de tabel genoemde mutaties worden onder de tabel toegelicht.

5. Dit model is een invulling van de motie Van Walsem ([Kamerstukken II, 26.573, nr. 55](#)) waarin de regering wordt opgeroepen “beleidsmatig relevante mutaties tussen de artikelonderdelen bij (suppletoire) begrotingen aan de Kamer te vermelden en financieel en inhoudelijk toe te lichten”.

4.1.20 Model 1.32c - Overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven

Model:

Overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven en bestemming (bijdragen x €1.000)

Art.nr	Naam artikel (€ tot. uitg. art.)	Juridisch verplichte uitgaven	Niet-juridische verplichte uitgaven	Bestemming van de niet juridisch verplichte uitgaven
...	Naam artikel (€)	€(...%)	€.....(....%).	
Totaal aan niet verplichte uitgaven			€.....	

Toelichting

1. Het percentage en het bedrag niet-juridisch verplichte uitgaven per beleidsartikel worden bepaald op basis van het percentage 'juridisch verplicht' uit de budgettaire tabellen van de beleidsartikelen (zie model 1.33d).
2. Niet-beleidsartikelen ontbreken in dit overzicht want hiervoor wordt geen percentage juridisch verplicht in de begroting gemeld.
3. In de vijfde kolom 'bestemming' wordt in bullets en op een hoog abstractieniveau het niet verplichte bedrag opgesplitst naar de bestemming van de uitgaven. Hierbij kan eventueel ook worden gekozen voor een categorie 'overig' zolang hier niet meer dan 25% van de niet verplichte uitgaven van het artikel onder valt. Indien mogelijk wordt gerefereerd aan eerder met de Tweede Kamer gecommuniceerde bronnen waaruit de bestemming van de uitgaven blijkt.
4. De lengte van de tabel is afhankelijk van het aantal beleidsartikelen en omvang van de niet verplichte uitgaven. Als richtlijn geldt: gemiddeld ruim 3 artikelen per bladzijde met een maximum van 5 bladzijden als totaal.

4.1.21 Model 1.32d - Meerjarenplanning Beleidsdoorlichtingen

Model:

Planning beleidsdoorlichtingen

Artikel	Naam artikel	(realisatie)		(planning)				Geheel artikel?	
		t-2	t-1	t	t+1	t+2	t+3		t+4
(Nummer artikel)	(Naam artikel en eventueel artikelonderdeel)								

Voor het meest recente overzicht van de realisatie van beleidsdoorlichtingen, klik op deze link [[verwijzing naar rijksbegroting.nl/evaluaties/realisatie t-1/betreffende departement](https://rijksbegroting.nl/evaluaties/realisatie-t-1/betreffende-departement)].

Voor een verdere onderbouwing van de meerjarenprogrammering zie de bijlage “evaluatie en overig onderzoek” (bijlagenummer).

Toelichting

1. Een beleidsdoorlichting heeft alleen betrekking op beleidsartikelen.
2. Alle artikelen (en eventueel de onderdelen binnen het artikel) worden in de tabel opgenomen, ook als op dat artikel of artikelonderdeel geen beleidsdoorlichting is gerealiseerd of gepland. De naam van de artikeldoelstelling of benaming van het onderdeel kan kort worden omschreven (vergelijkbaar met budgettaire tabellen).
3. Een beleidsdoorlichting heeft in principe betrekking op het gehele artikel. Als inderdaad het hele artikel volledig in één keer wordt doorgelicht, wordt de vraag in de kolom “geheel artikel?” met “ja” beantwoord.
4. Als niet het hele artikel in één keer volledig wordt doorgelicht, wordt de vraag in de kolom “geheel artikel?” met “nee” beantwoord. Dit kan het geval zijn als het artikel te omvangrijk is. Er kan dan gekozen worden om een samenhangend onderdeel van een artikel door te lichten, bijvoorbeeld een artikelonderdeel. In dat geval worden in de tabel alle onderdelen van het artikel weergegeven en wordt per onderdeel aangegeven of en wanneer er een beleidsdoorlichting is gepland of is uitgevoerd.
5. Indien in de kolom “Geheel artikel?” het antwoord “Nee” is, wordt de achtergrond daarvan onder de tabel toegelicht.
6. In de tabel wordt door middel van een vinkje aangegeven in welk jaar de desbetreffende beleidsdoorlichting verzonden is of wordt verzonden aan de Tweede Kamer.
7. Onder de tabel wordt via een hyperlink verwezen naar de tabel “Tabel realisatie beleidsdoorlichtingen” uit het meest recente jaarverslag op de website rijksbegroting.nl/beleidsevaluaties.

8. Daarnaast wordt onderin de tabel verwezen naar de bijlage overzicht Evaluaties (zie model 1.44).

4.1.22 Model 1.32e - Overzicht van Risicoregelingen

Model:

Overzicht verstrekte garantie (bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	Uitstaande garanties t-2	Geraamd te verlenen t-1	Geraamd te vervallen t-1	Uitstaande garanties t-1	Geraamd te verlenen t	Geraamd te vervallen t	Uitstaande garanties t	Garantieplafond	Totaal
Artikel 1 (naam artikel)	Garantie X									
Artikel 2 (naam artikel)	Garantie Y									
	Totaal									

Overzicht uitgaven en ontvangsten garanties (bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	Uitgaven t-2	Ontvangsten t-2	Stand risicovoordziening t-2	Saldo t-2	Uitgaven t-1	Ontvangsten t-1	Stand risicovoordziening t-1	Saldo t-1	Uitgaven t	Ontvangsten t	Stand risicovoordziening t	Saldo t
Artikel 1 (naam artikel)	Garantie X												
Artikel 2 (naam artikel)	Garantie Y												
	Totaal												

Overzicht achterborgstellingen (bedragen x € 1.000.000)

Omschrijving	t-2	t-1	t
Achterborgstelling			
Bufferkapitaal			
Obligo			

Omschrijving	t-2	t-1	t
Stand risicovoorziening			

Overzicht verstrekte leningen (bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	Uitstaande lening	Looptijd lening
Artikel 1 (naam artikel)	Lening X		
Artikel 2 (naam artikel)	Lening Y		

Toelichting

1. In de departementale begrotingen wordt in de beleidsagenda een aparte risicoparagraaf opgenomen met daarin het "Overzicht van Risicoregelingen". In deze paragraaf worden garanties, leningen en achterborgstellingen gepresenteerd. Het soort risicoregelingen dat wordt gepresenteerd in deze paragraaf is gespecificeerd onder punt 3 van deze toelichting.
2. Voor de jaartelling in de tabellen in de risicoparagraaf geldt dat jaar t-1 het jaar is dat de begroting wordt aangeboden aan het Parlement, t-2 is de realisatie van het afgelopen boekjaar volgend uit het FJR en t is het begrotingsjaar. Voor de kolommen t-1 en t wordt uitgegaan van de stand (raming) in augustus jaar t-1.
3. In de risicoparagraaf worden, indien van toepassing, vier tabellen gepresenteerd, elk geordend naar begrotingsartikel:
 - a. Tabel 1 geeft de door het departement verstrekte garanties en de mutaties daarop (horizontale ontwikkeling) apart weer. Tevens wordt het jaarlijks garantiëplafond of het totaalplafond weergegeven. Het betreffen hier alleen de uitstaande garanties die het Rijk verstrekt aan derden buiten de overheid. Deze sector wordt gedefinieerd door het CBS op basis van de ESA 2010 richtlijnen. Garanties voortkomend uit schatkistbankieren worden niet gepresenteerd. in het overzicht van risicoregelingen. Deze worden wel apart bijgehouden in IBOS.
 - b. In tabel 2 staan de uitgaven en ontvangsten per garantie. Deze dienen overeen te komen met de kasbedragen die ook in de tabel budgettaire gevolgen van beleid staan (model 1.33d). Voorts wordt in tabel 2 ook informatie gegeven over de stand van de risico voorzieningen t-1 en t. De verplichtingstand van de risicovoorziening wordt in de saldibalans gerapporteerd¹
 - c. Indien het departement een achterborgstelling kent, dient ook tabel 3 gevuld te worden met de totale achterborgstelling, het bufferkapitaal en de obligo en de stand van de risicovoorziening.
 - d. Indien het departement een (incidentele) lening kent met een instelling die geen onderdeel uitmaakt van de 'sector overheid' (CBS-definitie) dan dient ook tabel 4 gevuld te worden met de totale uitstaande lening en de looptijd.
4. Bij elke garantie, lening of achterborgstelling wordt het volgende toegelicht:
 - a. Een korte beschrijving gegeven van de werking, het doel en de noodzaak van de risicoregeling. Ook wordt ingegaan op het soort risico's behorende bij deze regelingen en de beheersing van deze risico's. Voor gedetailleerde informatie kan verwezen worden naar brondocumenten zoals het toetsingskader risicoregelingen dat door het vakdepartement is gedeeld met het parlement.

- b. Mutaties (horizontale ontwikkeling) in de tabellen worden per risicoregeling toegelicht. Voor leningen worden de horizontale ontwikkelingen toegelicht die voortkomen uit een (autonome) herziening van de lening.
- c. Er wordt toegelicht of er een premie wordt gevraagd en of deze premie kostendekkend is. Hierbij wordt ook toegelicht welke definitie van kostendekkendheid wordt gehanteerd.
- d. Er wordt aangegeven wanneer de horizonbepaling van de regeling is en of de regeling wanneer op welke wijze wordt geëvalueerd.
- e. Specifiek voor garanties: Indien er sprake is onderbenutting van de garantieruimte dan moet het historisch gebruik in relatie tot het garantieplafond inzichtelijk worden gemaakt (relaties over de afgelopen 5 jaar) en worden besproken in de toelichting. Indien de afwijking meer dan 10 procent is, dan wordt het plafond neerwaarts bijgesteld, tenzij wordt aangetoond dat een hoger plafond gerechtvaardigd is.
- f. Specifiek voor leningen: in de toelichting wordt op het doel, nut, noodzaak en informatie over de voorwaarden van de lening worden gegeven. De informatie over de voorwaarden moet in ieder geval bevatten: de looptijd, rente en wijze van aflossing

1

1) 1 De verplichtingen zijn 100% juridisch verplicht zolang de stand van de risicovoorziening niet groter is dan het totale uitstaande risico

4.1.23 Model 1.33 - Toelichting bij een beleidsartikel

Model:

Een beleidsartikel is opgebouwd uit de volgende elementen:

Elementen beleidsartikel	Model
A. Algemene doelstelling	zie model 1.33a
B. Rol en verantwoordelijkheid	zie model 1.33b
C. Beleidswijzigingen	zie model 1.33c
D. Tabel Budgettaire gevolgen van beleid	zie model 1.33d
E. Toelichting op de instrumenten	zie model 1.33e

Toelichting

1. Een beleidsartikel bevat alleen programma-uitgaven. Hiervan kan worden afgeweken met instemming van het Ministerie van Financiën.
2. Het beleidsartikel wordt zo kort en bondig mogelijk beschreven. Het totale aantal pagina's per beleidsartikel is maximaal 10.
3. De bovenstaande punten zijn uitgangspunten. Hierdoor kan desgewenst ook rekening worden gehouden met specifieke politiek of beleidsmatige relevante onderverdelingen. Eventueel kan er voor gekozen worden om een artikel te splitsen in 2 of meer artikelen, wanneer dit de inzichtelijkheid ten goede komt.
4. De financiële instrumenten in de tabel "budgettaire gevolgen van beleid" kunnen, indien dit de inzichtelijkheid vergroot, worden onderverdeeld naar artikelonderdeel. In de toelichting op de instrumenten wordt deze onderverdeling dan aangehouden. Deze artikelonderdelen worden verder niet toegelicht met beleidsinformatie en/of indicatoren. De beleidsmatige toelichting gebeurt op het niveau van de algemene doelstelling en op het niveau van de financiële instrumenten.

4.1.24 Model 1.33a - Algemene doelstelling

Model:

Voor dit onderdeel is geen standaardmodel voorgeschreven.

Toelichting

1. De algemene doelstelling bevat een korte bondige omschrijving van het doel. Dit kan een gewenste maatschappelijke toestand zijn, maar is minimaal een typering van het beleidsterrein waarin naar voren komt 'waartoe het geld wordt uitgegeven'.
2. De rol en verantwoordelijkheid van de minister (zie model 1.33b) geven verder inhoud aan de vraag hoe de minister met behulp van zijn bevoegdheden en instrumentkeuze bijdraagt aan het behalen van algemeen doel en in hoeverre hij hier ook op afrekenbaar is.

4.1.25 Model 1.33b - Rol en verantwoordelijkheid

Model:

Voor dit onderdeel is geen standaardmodel voorgeschreven.

Toelichting

Algemeen

Welke rol speelt de minister bij het bereiken van het doel? Hier moet duidelijk worden waar de minister zelf verantwoordelijk voor is en wat zijn belangrijkste instrumenten zijn. Er hoeft dus niet uitgelegd te worden waarom een minister ergens **niet** voor verantwoordelijk kan worden gesteld en waar dat aan ligt.

Hier wordt ook aangegeven op welke wet- of regelgeving de verantwoordelijkheid en rol is gebaseerd.

Voor de keuze van de rol van de minister zijn vier typologieën van toepassing. Aangezien het gaat om typologieën zal de rol van de minister in veel gevallen niet geheel één-op-één aansluiten bij een van de beschreven rollen maar kan wel de meest van toepassing zijnde rol kunnen worden bepaald (zie ook hieronder onder informatieve tekst onder 1).

Indien er sprake is van verschillende rollen binnen een beleidsartikel dan worden de belangrijkste rollen achtereenvolgens kort besproken met verwijzing naar de relevante instrumenten per rol.

Ook bij beleidsinformatie geldt dat soorten beleidsinformatie naast elkaar kunnen voorkomen binnen één artikel. In de Rijksbegroting worden, afgezien van evaluaties, drie soorten beleidsinformatie onderscheiden:

- > Indicatoren: deze maken de beleidsinzet van de minister afrekenbaar. Wat mag er van de minister worden verwacht gelet op de beleidsinzet en/of budget?
- > Beleidsrelevante kengetallen: deze illustreren de gewenste beleidsrichting, de context van het beleid en de urgentie van het betreffende beleidsterrein.
- > PxQ informatie: cijfers over P (prijs) maal Q (hoeveelheid) geven een onderbouwing van de financiële raming en de hoeveelheid 'productie' die er tegenover staat.

Beleidsinformatie kan worden opgenomen onder zowel 'rol en verantwoordelijkheid' (model 1.33b) als deze betrekking heeft op de algemene doelstelling of onder de 'toelichting op de financiële instrumenten' (model 1.33e) als deze samenhangt met een bepaald beleidsinstrument.

Over het algemeen geldt dat beleidsrelevante kengetallen worden opgenomen onder rol en verantwoordelijkheid (model 1.33b) en P*Q informatie gerelateerd kan worden aan bepaalde beleidsinstrumenten en dus onderdeel vormt van de toelichting op de financiële instrumenten (model 1.33e).

Indicatoren worden voorzien van een concrete streefwaarde en worden alleen in de begroting opgenomen wanneer sprake is van een zogenaamde 'uitvoerende rol' of als er, in de rol van financieren of stimuleren, sprake is van prestatie-overeenkomsten waar financiële consequenties aan worden verbonden.

Indien in dit onderdeel indicatoren en/of kengetallen wordt opgenomen, wordt voor elke indicator/kengetal wordt de bron aangegeven waarop dit gegeven gebaseerd is. Indien mogelijk worden bestanden met kwantitatieve beleidsinformatie als open data toegankelijk gemaakt via een hyperlink.

Indien kengetallen of P*Q-informatie al via andere documenten aan de Kamer wordt verstrekt dan kan hier met een korte toelichting naar worden verwezen.

Informatieve teksten

1. VOOR HET BEPALEN VAN DE VAN TOEPASSING ZIJNDE ROL

Hieronder staan de vier typische rollen beschreven. Het gaat om stimuleren, regisseren, financieren en (doen) uitvoeren. Deze rollen onderscheiden zich op basis van vier aspecten. De rol van de minister zal in veel gevallen niet geheel één-op-één aansluiten bij een van de beschreven rollen omdat het gaat om typologieën. Wel kan op basis van de vier aspecten de meest van toepassing zijnde rol worden bepaald.

Kenmerken van de 4 typologieën	Beleidsinzet	Invloed minister	Financiële instrumenten	Sturingswijze
Stimuleren	Beoogt bijsturing in een bepaalde gewenste richting (meer/minder/beter).	Voor de gewenste uitkomst is duidelijk meer nodig dan alleen bijdrage van de minister.	Sprake van het geven van een financiële impuls.	Kan sprake zijn van sturing op prestatieafspraken maar ook van een ongebonden financiële bijdrage.
Financieren	Instandhouding of faciliteren van stelsel of systeem d.m.v. geld. De minister voert niet zelf uit.	De bijdrage van de minister is essentieel voor voortbestaan stelsel of systeem.	Financiële instrumenten zijn het meest belangrijk.	De nadruk ligt niet op een overeenkomst met jaarlijkse prestatieafspraken waar op wordt afgerekend. Wel eventueel handhaving d.m.v. inspectie en/of toezicht.
Regisseren	Instandhouding of faciliteren van stelsel of systeem. De minister is coördinerend.	De financiële bijdrage van het ministerie kan aanzienlijk zijn maar dit is niet het belangrijkste instrument.	De nadruk ligt op instrumenten anders dan begrotingsgeld zoals wet- en regelgeving, premies en tarieven.	Geen overeenkomst met jaarlijkse prestatieafspraken waar op wordt afgerekend. Wel handhaving d.m.v.

Kenmerken van de 4 typologieën	Beleidsinzet	Invloed minister	Financiële instrumenten	Sturingswijze
				inspectie en toezicht.
(doen) Uitvoeren	Uitvoering van een overheidstaak. De minister is zelf uitvoerder of opdrachtgever.	De inzet van het ministerie is nauwelijks weg te denken binnen het beleidsterrein.	Begrotingsgeld wordt besteed aan de uitvoering door het kernministerie zelf (apparaatsuitgaven) of aan de uitvoering door derden (programma-uitgaven). Daarnaast kunnen ook niet-financiële instrumenten worden ingezet.	Overeenkomst met jaarlijkse productieafspraken waar op wordt afgerekend in aanvulling op toetsende rol d.m.v. inspectie en toezicht.

2. BEPALEN RELEVANTE BELEIDSINFORMATIE

In de Rijksbegroting worden, afgezien van evaluaties, drie soorten beleidsinformatie onderscheiden:

1. Indicatoren

Een indicator geeft inzicht in de mate waarin beleid succesvol is uitgevoerd en of het de verwachte resultaten oplevert. Indicatoren zijn in principe gewenst als er veel invloed is op het beleidsterrein, de minister actief is en er voornamelijk gebruik wordt gemaakt van financiële instrumenten. Als een minister een indicator in de begroting zet dan is hij/zij ook afrekenbaar op de verwachte resultaten die in de vorm van een streefwaarde en/of doelstelling worden opgenomen.

2. Beleidsrelevante kengetallen

Beleidsrelevante kengetallen hebben betrekking op het functioneren van het stelsel of systeem waarvoor de minister verantwoordelijk is, maar weinig directe invloed op heeft. Deze worden opgenomen als dit politiek relevant wordt geacht. Als er sprake is van een stimulerende rol (dus relatief weinig invloed van de minister maar wel een beleidsdoel) dan moet een kengetal iets zeggen over de gewenste maatschappelijk toestand waaraan het beleid naar verwachting bijdraagt.

3. PxQ

Cijfers over P (prijs) maal Q (hoeveelheid) geven een onderbouwing van de financiële raming en de hoeveelheid 'productie' die er tegenover staat. Deze Q kan uit van alles bestaan (activiteiten, gebruikers, ontvangers, hectares areaal etc.) . De keuze voor het al dan niet opnemen van PxQ informatie is afhankelijk van twee overwegingen: de grootte van het te onderbouwen bedrag (in relatie tot omvang artikel en begroting) en de vraag of er een bruikbare Q is.

Om te bepalen of er beleidsinformatie moet worden opgenomen als onderdeel van het begrotingsartikel wordt per beleidsterrein gekeken naar (1) de relatie tussen geld en resultaat en (2) de invloed van het Rijk op het beoogde resultaat.

Beide aspecten bepalen is vaak een ingewikkelde aangelegenheid en kan het beste met behulp van een directieoverstijgende blik. Onderstaande tabel geeft een indicatie over welke beleidsinformatie passend is om op te nemen bij een artikel. Zij is bedoeld als hulpmiddel om een beredeneerde keuze te maken.

<i>Bepalen type beleidsinformatie</i>		Relatie tussen geld en resultaat	
		+	-
Invloed van Rijk op beoogd resultaat	+	Indicatoren	Beleidsrelevante kengetallen
	-	P*Q informatie	Waarde beleidsinformatie beperkt

Om beide vragen te beantwoorden gelden de volgende hulpvragen als leidraad:

1. De invloed van het Rijk op het beoogde resultaat (ja = -; nee = +)
 - a. Zijn er andere bestuurslagen primair verantwoordelijk voor het beleidsterrein?
 - b. Speelt de private sector een grote rol?
 - c. Is het beleidsterrein een internationaal speelveld?
 - d. Is het beleidsterrein afhankelijk van economische, sociaal-maatschappelijke of technologische ontwikkelingen die zich moeilijk laten sturen door de Rijksoverheid?
2. De relatie tussen geld en resultaten (ja = -; nee = +)
 - a. Zou bij een grote vermindering van het budget (bijvoorbeeld -25%) de beleidsdoelstelling wijzigen?
 - b. Hangen de kosten van het beleidsterrein sterk samen met autonome factoren zoals bevolkingsgroei, conjunctuur, CAO onderhandeling etcetera (dit in tegenstelling tot beleidsinhoudelijke keuzes)?
 - c. Wordt er vooral geld overgemaakt dat de ontvangende partij naar, op basis van hun eigen expertise, mag besteden?
 - d. Staat de dialoog over beleidsresultaten grotendeels los van het gesprek over geld?

Beleidsinformatie die wel wordt verzameld en gebruikt door het departement, maar die niet naar voren komt als relevant om op te nemen als onderdeel van het begrotingsartikel, kan in de vorm van open data beschikbaar worden gesteld. Hier kan met een link naar worden verwezen bij dit onderdeel of bij de toelichting op de financiële instrumenten (model 1.33e).

4.1.26 Model 1.33c - Beleidswijzigingen

Model:

Voor dit onderdeel is geen standaardmodel beschreven.

Toelichting

1. Het beleidsartikel bevat een paragraaf beleidswijzigingen waarin wordt ingegaan op belangrijke beleidswijzigingen, nieuw beleid, de resultaten van beleidsdoorlichtingen en – evaluatie en de financiële consequenties daarvan.
2. In deze paragraaf wordt ook informatie geboden over de invulling van een taakstelling en/of de voortgang van een politieke prioriteit.
3. Alleen die zaken worden gemeld die echt nieuw of anders zijn ten opzichte van het voorgaande jaar. Het is dus geen opsomming van alles wat er komend jaar in de planning staat.
4. In deze paragraaf wordt zoveel mogelijk verwezen naar de beleidsevaluatie en –doorlichtingen die ten grondslag liggen aan de wijzigingen en worden de conclusies hiervan opgenomen. Ook kan worden verwezen naar andere beleidsstukken. De teksten mogen geen herhaling vormen van eerdere beleidsstukken.
5. Wanneer in de beleidsagenda al uitgebreid ingegaan wordt op de beleidswijzigingen, kan bij dit onderdeel kort worden ingegaan op de beleidswijzigingen en verder worden verwezen naar de desbetreffende passage in de beleidsagenda.

4.1.27 Model 1.33d - Tabel budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

Model:

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid art. .. (bedragen x € 1.000)

	t-2	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Verplichtingen							
Waarvan garantieverplichtingen (indien van toepassing)							
Uitgaven							
Waarvan juridisch verplicht (percentage)			%				
Subsidies(-regelingen)							
-							
Leningen (eventueel)							
-							
-							
Garanties (eventueel)							
-							
-							
Bekostiging							
-							
-							
Inkomensoverdrachten							
-							

	t-2	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
-							
Opdrachten							
-							
-							
Bijdragen aan agentschappen							
-							
-							
Bijdragen aan ZBO's /RWT's							
-							
-							
Bijdragen aan medeoverheden							
-							
-							
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties							
-							
-							
Bijdragen aan (andere) begrotingshoofdstukken							
-							
-							
Bijdragen aan sociale fondsen							
-							
-							

	t-2	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Ontvangsten							

Inleiding

In de tabel Budgettaire gevolgen van beleid bij dit beleidsartikel is in regel een bedrag van €.....aan subsidieverplichtingen voor het jaar 20.. opgenomen. Dit bedrag heeft betrekking op [of: Van dit bedrag heeft een bedrag van ten hoogste €.....betrekking op] de mogelijke verlening van een subsidie voor.....[doel vermelden] aan[subsidieontvanger(s) vermelden].

Toelichting

1. Bij de budgettaire gevolgen van beleid worden per beleidsartikel de verplichtingen, uitgaven, ontvangsten evenals de budgetflexibiliteit in één tabel gepresenteerd.
2. Per beleidsartikel is sprake van één tabel Budgettaire gevolgen van beleid. Hiermee worden de integrale uitgaven en ontvangsten die samenhangen met één beleidsdoelstelling in één oogopslag zichtbaar.
3. Bij het opstellen van begroting t (in de zomer van t-1) wordt voor de stand t-2 in de tabel de stand opgenomen van de Slotwet t-2. Voor de stand t-1 wordt in de tabel de meest recente stand opgenomen. Dit is de stand na de Augustusbrief, waarover met de IRF overeenstemming is bereikt. Voor de kolommen t t/m t+4 wordt uitgegaan van de stand (raming) per 1 januari t (dus bijvoorbeeld voor de begroting 2015 wordt uitgegaan van de ramingen per 1 januari 2015 volgens de laatst overeengekomen stand; dit is dus ook de stand na Augustusbrief).
4. Op de regel **Verplichtingen** worden de financiële verplichtingen opgenomen. Financiële verplichtingen kunnen zijn:
 - a. de gewone verplichtingen. Dit zijn de verplichtingen die op een later moment tot betaling (kasuitgaven) leiden. Dit zijn onvoorwaardelijke financiële verplichtingen die in het algemeen voor 100% tot betaling leiden.
 - b. garantieverplichtingen. Dit zijn de verplichtingen waarvan de betaling op een later moment, afhankelijk is van een bepaalde omstandigheid (een bepaald risico of een bepaalde onzekere gebeurtenis) bij de partij die de garantie ontvangt. Deze zijn ook integraal onderdeel van de stand openstaande verplichtingen. Het zijn voorwaardelijke financiële verplichtingen die in het algemeen niet of slechts voor een bepaald (meestal klein) percentage tot betaling leiden.
5. **Garantieverplichtingen** worden, indien van toepassing, apart opgenomen op de regel "waarvan garantieverplichtingen". Ook hier geldt dat ter bepaling van het percentage dat als juridisch verplicht moet worden beschouwd, uitgegaan moet worden van de peildatum 1 januari van jaar t. Garantieverplichtingen kunnen worden onderscheiden in:
 - a. garanties niet in het kader van schatkistbankieren/ leenfaciliteit. Dit zijn 'gewone' garanties (waaronder achterborgstellingen) aan externe partijen.
 - b. garanties in het kader van schatkistbankieren/ leenfaciliteit. Dit kunnen garanties zijn aan externe partijen (ZBO's/RWT's) of aan interne partijen (agentschappen). Dit onderscheid is met name van belang in het kader van het Toetsingskader Risicoregelingen. Het is echter niet verplicht om dit onderscheid in deze regel door te voeren. Indien het voor goed inzicht zinvol wordt geacht kan het onderscheid ook in de toelichting bij de tabel worden gepresenteerd.

6. Indien er geen reële meerjarige raming van de programma-uitgaven is te geven, dan worden de garantieverplichtingen niet in de tabel Budgettaire gevolgen van beleid verwerkt. In dat geval wordt er in de toelichting bij de tabel expliciet aandacht aan besteed.

Juridisch verplichte uitgaven/budgetflexibiliteit

1. Van de ramingen van de programma-uitgaven wordt vermeld – in percentages – welk deel daarvan juridisch is verplicht (alleen invullen voor het jaar t). Als peildatum voor de omvang van de juridische verplichtingen wordt 1 januari van het begrotingsjaar (t) genomen. Dat betekent dat op het moment van opstellen van de begroting voor jaar t (in de zomer van jaar t-1) er ook al rekening gehouden moet worden met de juridische verplichtingen die nog in de tweede helft van het jaar t-1 zullen worden aangegaan en dus tot een kasbeslag leiden in het begrotingsjaar t. Met andere woorden: alle verplichtingen die in de jaren voorafgaand aan het begrotingsjaar t zijn aangegaan en leiden tot een kasbeslag in het begrotingsjaar t.
2. Van juridisch verplichte uitgaven is in zijn algemeenheid alleen sprake op grond van verdrag, wet, koninklijk besluit, ministeriële regeling, beschikking, verbintenis of een vastgelegde afspraak tussen dienstonderdelen. Bestuurlijke of beleidsmatig verplichte uitgaven waarvoor nog geen juridische verplichting is aangegaan worden dan ook niet opgeteld bij het percentage juridisch verplichte uitgaven. Het feit dat er een subsidieregeling is die recht geeft op een subsidie betekent niet dat het 100% juridisch verplicht is en dus ook niet automatisch op 100% kan worden gezet in de tabel. De mate waarin dergelijke budgetten in het verleden daadwerkelijk zijn aangevraagd, toegekend en verplicht waren op 1 januari, vormen het beste aanknopingspunt voor het inschatten van dit percentage.
3. Het verschil tussen totale programma-uitgaven en juridische verplichte programma-uitgaven geeft de mate aan waarin de programma-uitgaven nog niet juridisch verplicht zijn. Dit vormt een indicatie voor de mate van de **budgetflexibiliteit**: de ruimte die budgettair-technisch bezien beschikbaar is voor een alternatieve besteding. Deze niet-juridisch verplichte uitgaven worden met hun beoogde bestemming toegelicht in model 1.31a.
4. In de tabel Budgettaire gevolgen van beleid worden **alleen de juridische** verplichtingen opgenomen.
5. Voor de juridisch verplichte uitgaven wordt, naast een kwantitatief percentage op artikelniveau, ook een kwalitatieve toelichting opgenomen op het niveau van een financieel instrument als geheel (bijv. het geheel van de subsidies of het geheel van opdrachten). Daarbij wordt aandacht besteed aan:
 - > waarom deze uitgaven verplicht zijn (wat is de afspraak met bijvoorbeeld een verwijzing naar de regelgeving);
 - > met welke partij(en), instanties is deze juridische verplichting aangegaan;
 - > wat is de tijdshorizon van de verplichting (voor welke periode geldt deze verplichting).Deze aspecten hoeven niet voor alle individuele juridische verplichtingen te worden opgenomen. Binnen het cluster van instrumenten als totaal kunnen de belangrijkste afspraken met partijen benoemd worden. Met de kwalitatieve toelichting op het totaal van het juridische verplichte percentage moet het grootste gedeelte van de juridische verplichtingen worden afgedekt (80/20-regel of bijvoorbeeld de drie grootste verplichtingen daarbinnen). Bij subsidies kan ook worden verwezen naar de subsidiebijlage. Deze bepaling komt voort uit de toezegging van de minister van Financiën tijdens het Algemeen Overleg over Verantwoord Begroten van 6 maart 2013 (TK, vergaderjaar 2012-2013, 31 865, nr. 50).

Financiële instrumenten

1. In de tabel budgettaire gevolgen van beleid wordt onderscheid gemaakt naar de **financiële instrumenten** die de minister tot zijn beschikking heeft. De te onderscheiden financiële instrumenten zijn (limitatief):
 - > subsidies(regelingen);

- > leningen;
- > garanties;
- > bekostiging;
- > inkomstenoverdrachten;
- > opdrachten;
- > Bijdragen aan agentschappen;
- > Bijdragen aan ZBO's/RWT's;
- > Bijdragen aan medeoverheden;
- > Bijdragen aan (inter-)nationale organisaties;
- > Bijdragen aan (andere) begrotingshoofdstukken;
- > Bijdragen aan sociale fondsen.

2. Indien het de verwachting is dat uitstaande garantieverplichtingen tot betaling zullen komen, wordt het financieel instrument **garanties** als aparte categorie onder de kasuitgaven opgenomen.
3. In de tabel worden de individuele regelingen van 1 miljoen euro of meer apart gepresenteerd onder het financiële instrument. Bijvoorbeeld subsidieregelingen van 1 miljoen euro of meer worden apart gepresenteerd onder het kopje subsidies. Van deze ondergrens van 1 miljoen euro mag alleen in overleg met de betreffende IRF-sectie worden afgeweken.
4. De afzonderlijke financiële instrumenten die onder deze ondergrens vallen worden geclusterd opgenomen onder het kopje "Overige financieel instrument < 1 miljoen euro. Het totaal van de budgettaire tabel wordt daarmee dus sluitend. **Let op:** de ondergrens van < 1 miljoen euro geldt niet voor subsidies die < 1 miljoen euro en waarbij de begrotingswet -als wettelijke grondslag voor het betreffend subsidiebedrag gaat gelden op basis van artikel 4:23, derde lid, aanhef en onder c, van de Awb. In die gevallen worden de afzonderlijke subsidiebedragen in de toelichting van het betreffend begrotingsartikel en optioneel in de tabel vermeld.
5. Voor het bepalen van de financiële instrumenten wordt uitgegaan van de volgende begrippen:
6. **Subsidies:** De aanspraak op financiële middelen, door een bestuursorgaan verstrekt met het oog op bepaalde activiteiten van de aanvrager, anders dan als betaling voor aan het bestuursorgaan geleverde goederen of diensten (Awb, [artikel 4.21](#)).
7. Op grond van de Algemene Wet Bestuursrecht moet in het algemeen voor subsidieverlening een wettelijke grondslag bestaan. Eén van de uitzonderingen hierop vormen subsidies waarvan zowel de subsidieontvanger als het maximale bedrag in de begroting worden vermeld. **De vermelding in de begrotingswet in jaar t vormt dan conform artikel 4:23, derde lid, aanhef en onder c, van de Algemene Wet Bestuursrecht de wettelijke grondslag** voor deze subsidieverlening. In die situatie wordt in het model "Tabel budgettaire gevolgen van beleid", of in de toelichting van het betreffend artikel de ontvanger en het maximum bedrag expliciet vermeld. Het geautoriseerd bedrag door de Staten-Generaal geldt als maximum (artikel 2.3, vierde lid, van de Comptabiliteitswet 2016). Hiermee wordt het budgetrecht van de Staten-Generaal gerespecteerd. *(zie ook onder voorschriften, bepaling 5 van de Toelichting bij de beleidsartikelen)*.
8. De uitgaven voor **leningen** worden eventueel onder de categorie subsidies opgenomen. Vaak hebben die contracten door de 'zachte' voorwaarden (lagere dan markttrente, kwijtscheldingsclausules, e.d.) die eraan zijn verbonden, het karakter van een subsidie; de vormgeving is dan meestal publiekrechtelijk (subsidiebeschikking). De uitgaven voor **leningen** worden als apart instrument opgenomen, indien hiermee het inzicht wordt vergroot.
9. **Garanties:** hier wordt een raming van de kasgevolgen van de garanties opgenomen als daarvan, bijvoorbeeld op basis van ervaringsgegevens, een realistische raming te maken valt. Zie voor een nadere toelichting bij garanties hierboven bij "toelichting".

- 10Bekostiging:** financiële overdracht voor beleidsuitvoering aan instellingen, voor zover niet vallend onder opdrachten en subsidies. Het betreft hier vooral overdrachten aan wetenschappelijke en/of onderwijsinstellingen voor onderwijs en/of onderzoek.
- 11Inkomensoverdracht:** het overdragen van financiële middelen aan een individu en/of huishouden zonder daarvoor een directe tegenprestatie te verlangen en met het oogmerk de wederpartij te ondersteunen in de bekostiging van zijn lopende uitgaven. In het algemeen vindt de overdracht plaats in de vorm van een uitkering of Bijdragen van de overheid.
- 12Opdracht:** Directe bestedingen aan derden voor de inkoop van diverse goederen en diensten (communicatie, voorlichting, projecten, infrastructuur e.d.) ten behoeve van het beleid. Bij een opdracht is sprake van een concreet eindproduct/resultaat (uitbesteding). Over het algemeen zijn dit de opdrachten voor zover deze niet vallen onder externe inhuur. Externe inhuur is het uitvoeren van werkzaamheden in opdracht van een bij de rijksoverheid in dienst zijnde opdrachtgever, door een private organisatie met winstoogmerk, middels het tegen betaling inzetten van personele capaciteit en deskundigheid, waarop door de opdrachtgever mede gestuurd wordt (zie). De uitgaven voor externe inhuur worden opgenomen bij de apparaatsuitgaven.
- 13Bijdragen aan agentschappen:** Het financiële instrument “Bijdragen aan agentschap” op een programma artikel is bedoeld voor dekking van het apparaat van een agentschap en bestaat uit: de eigenaarsbijdragen van het moederdepartement en de uitvoeringskosten van de opdrachtgever aan een Agentschap. Programmaged als bedragen benodigd voor bijv. subsidieregelingen worden onder ‘subsidie’ gepresenteerd in de tabel budgettaire gevolgen van beleid en niet onder de Bijdragen Agentschap. Als de minister ze laat uitvoeren door een andere partij, wordt deze bij de subsidieregeling in de tabel vermeld.
- 14Bijdragen aan ZBO’s/RWT’s:** De totale financiële Bijdragen (programma en apparaat) aan de ketenpartners (ZBO’s/RWT’s) die de overheid bij de uitvoering van het beleid inschakelt .
- 15Bijdragen aan medeoverheden:** de financiële Bijdragen aan de medeoverheden zoals provincies, gemeenten en waterschappen die de overheid bij de uitvoering van het beleid inschakelt, bijvoorbeeld de specifieke uitkeringen aan gemeenten en provincies.
- 16Bijdragen aan (inter)nationale organisaties:** de financiële Bijdragen aan (inter)nationale organisatie die de overheid bij de uitvoering van het beleid inschakelt en/of lidmaatschappen van (inter)nationale organisaties, bijvoorbeeld Bijdragen aan de Europese Unie, VN, NGO’s.
- 17Bijdragen aan (andere) begrotingshoofdstukken:** de financiële Bijdragen aan (andere) begrotingshoofdstukken (inclusief begrotingsfondsen). In de tabel budgettaire gevolgen van beleid wordt de naam van het begrotingshoofdstuk vermeld die de Bijdragen krijgt alsmede waarvoor de Bijdragen wordt versterkt. Bijv. Defensie: Kustwacht.
- 18Bijdragen aan sociale fondsen:** de financiële Bijdragen aan de fondsen waaruit uitkeringen en voorzieningen worden verstrekt krachtens sociale verzekeringswetten.
- 19**Voor de instrumenten **Bijdragen aan...** geldt dat waar mogelijk, conform het instrument Bijdragen aan agentschappen, de Bijdragen los wordt gepresenteerd van de uitvoeringskosten van het beleid zelf, bijvoorbeeld een subsidieregeling van het Rijk.
- 20**De **programmaontvangsten** bij een beleidsartikel bevatten, voor zover aan de orde, in ieder geval: niet belastingontvangsten, heffingen, concessies, tarieven, boetes, risicopremies, aflossingen op deelnemingen, verkopen op deelnemingen, desinvesteringen (= verkoop onroerend goed), restitutie teveel betaalde subsidies of Bijdragen en overige programmaontvangsten.
- 21**Ter uitvoering van de motie Hachchi c.s. ([nr. 28, 33000-IV](#)) brengen departementen in kaart welke uitgaven zij doen in Caraïbisch Nederland, uitgesplitst per beleidsartikel en per instrument. Voor zover die uitgavenreeksen de € 1 mln. te boven gaan, maken de departementen deze in een aparte regel (instrument) expliciet zichtbaar onder de van toepassing zijnde uitgavencategorie in de desbetreffende tabel budgettaire gevolgen van beleid. Ten behoeve van het op te stellen extracomptabele overzicht

in de begroting van het BES-fonds leveren de departementen alle reeksen van uitgaven in Caraïbisch Nederland, ook waar die de ondergrens van € 1 mln. niet halen, aan bij de Postbus Begrotingszaken van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (postbus.begrotingszaken@minbzk.nl). Zie tijdschema voor de aanleverdatum. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties stelt het totaaloverzicht van uitgaven in Caraïbisch Nederland op en draagt zorg voor de opname daarvan in de begroting van het BES-fonds.

- 22 Bij het indelen van de uitgaven naar financieel instrument wordt aansluiting gezocht bij de rol en verantwoordelijkheid van de minister. Hierdoor wordt de wijze waarop de uitgaven het ministerie verlaten leidend voor de indeling naar financiële instrumenten.
- 23 Wanneer bij het opstellen van de begroting nog niet duidelijk of de uitgaven via bijvoorbeeld een opdrachtverstrekking dan wel een subsidieverstrekking zullen lopen, zal toch een duidelijke keuze gemaakt moeten worden. Een te hanteren richtlijn hierbij is om het gehele bedrag te plaatsen onder de categorie waar over het algemeen de meeste uitgaven op drukken, mede gelet op voorgaande jaren.
- 24 De financiële instrumenten in de tabel “budgettaire gevolgen van beleid” kunnen, indien dit het inzicht vergroot, **in samenhang worden gepresenteerd. Hiervoor kan de term artikelonderdeel worden gebruikt.** In de toelichting op de instrumenten wordt het artikelonderdeel aangehouden. Deze beleidsmatige onderverdeling wordt verder niet toegelicht met beleidsinformatie en/of indicatoren. De beleidsmatige toelichting gebeurt op het niveau van de algemene doelstelling en op het niveau van de financiële instrumenten.
- 25 Bij de beleidsartikelen worden onder het kopje “Extracomptabel” de **fiscale regelingen** op het betreffende terrein vermeld direct achter de toelichting op de financiële instrumenten. De budgettaire cijfers van fiscale regelingen worden overgenomen uit de bijlage “Fiscale regelingen” bij de Miljoenennota. In juli/augustus stuurt het Ministerie van Financiën (directie Algemene Fiscale Politiek) een budgettair overzicht van fiscale regelingen naar de departementen. De toedeling van fiscale regelingen aan de begrotingsartikelen wordt vermeld in de bijlage ‘Toelichting op de fiscale regelingen’ bij de Miljoenennota. Als de fiscale regeling tegelijkertijd bij verschillende beleidsartikelen als instrument wordt ingezet (op een of verschillende begrotingen) wordt het instrument in de beleidsagenda toegelicht. Hierbij worden ook de budgettaire gegevens gepresenteerd.
- 26 De fiscaleregelingen worden als volgt vermeld in de begrotingen: **Begeleidende tekst bij de tabel Fiscale regelingen** : *Naast de in dit begrotingsartikel genoemde instrumenten, zijn er fiscale regelingen die betrekking hebben op dit beleidsterrein. In onderstaande tabel is het budgettaire belang van deze regelingen vermeld. De cijfers zijn ontleend aan de corresponderende bijlage ‘Fiscale regelingen’ in de Miljoenennota. Voor een beschrijving van de regelingen, de doelstelling, de ramingsgrond, een verwijzing naar de laatst uitgevoerde evaluatie en een programmering van evaluaties voor toekomstige jaren wordt verwezen naar de bijlage bij de Miljoenennota ‘Toelichting op de fiscale regelingen’.*

Extracomptabel: Fiscale regelingen budgettair belang op transactiebasis in lopende prijzen (x € miljoen)

	T-2	T-1	T
regeling 1			
regeling 2			
regeling ...			

regeling N-1

regeling N

Informatieve tekst bij splitsing Bijdragen en uitvoeringskosten

Om de Kamer een compleet overzicht te geven van bijvoorbeeld alle subsidieregelingen, zonder dat deze wegvallen in de verschillende soorten Bijdragen, is het wenselijk om deze definitie uniform te hanteren voor alle Bijdragen. De subsidies, opdrachten e.a. financiële instrumenten waarvan de uitvoering via een agentschap, ZBO /RWT, mede-overheid, (inter)nationale organisatie of een andere begrotingshoofdstuk loopt, worden inzichtelijk onder het desbetreffende financiële instrument in de tabel budgettaire beleid en niet in de Bijdragen.

In de toelichting op de financiële instrumenten wordt aangegeven wanneer er sprake is van uitvoering door derden zoals agentschap of Zelfstandig Bestuursorgaan. Het is van belang om hier goed scherp te hebben dat het hier echt gaat om het beleid van de minister zelf en niet om het beleid van bijvoorbeeld een agentschap of ZBO. De volgende twee vragen helpen hierbij: Is het een instrument van de minister en wie voert het beleid uit?

Voorbeeld werkwijze: de instrumenten zijn leidend. Uitvoeringskosten zijn afgesplitst van Bijdragen.

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid artikel... (Bedragen x €1.000)

	t-2	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Verplichtingen							
Waarvan Garantieverplichtingen							
U itgaven							
Waarvan juridisch verplicht (percentage)			%				
Subsidies(-regelingen)							
- Regeling 1 (uitvoering Agentschap x)							
- Regeling 2 (uitvoering Agentschap x)							
Bijdragen aan agentschappen							
- Bijdragen aan Agentschap x							
Ontvangsten							

Het zal niet altijd mogelijk zijn de uitvoeringskosten in de begroting af te splitsen van de uitgaven voor het financiële instrument. Vooral bij ZBO/RWT's bestaat vaak pas met enige vertraging inzicht in de uitvoeringskosten. Dit is afhankelijk van het wettelijk kader dat geldt voor de verschillende ZBO/RWT's. Wanneer de uitvoeringskosten

niet afzonderlijk kunnen worden weergegeven, worden de uitvoeringskosten en de kosten van het financiële instrument gezamenlijk opgenomen bij het meest passende financiële instrument. Bij de toelichting wordt vervolgens aangegeven dat het gaat om de kosten van het instrument, inclusief de uitvoeringskosten.

4.1.28 Model 1.33e - Toelichting op de financiële instrumenten

Model:

Voor dit onderdeel is geen standaardmodel voorgeschreven.

Toelichting

1. Voor de financiële instrumenten wordt zoveel mogelijk aangegeven waarvoor de financiële overdracht is bedoeld. Inzicht wordt geboden in de instrumenten zoals opgenomen in de budgettaire tabel (wie ontvangt ze, waar zijn ze voor bedoeld, welk doel hebben ze). Voor de toe te lichten instrumenten wordt een keuze gemaakt op basis van financieel belang en politieke relevantie. Hierbij wordt ingegaan op de wijze van financieren en indien mogelijk een PxQ onderbouwing (zie model 1.33d).
2. Bij de verschillende rollen en verantwoordelijkheden wordt op maat gesneden beleidsinformatie aangeboden. Wat betreft de op te nemen beleidsinformatie worden er drie situaties onderscheiden:
 - > Indicatoren maken de beleidsinzet van de minister afrekenbaar: wat mag er van de minister worden verwacht gelet op de beleidsinzet en/of het budget;
 - > Kengetallen illustreren de gewenste beleidsrichting, de context van het beleid en de urgentie van het betreffende beleidsterrein;
 - > PxQ informatie. Cijfers over P (prijs) maal Q (hoeveelheid) geven een onderbouwing van de financiële raming en de hoeveelheid 'productie' die er tegenover staat.
3. Indien in dit onderdeel indicatoren en/of kengetallen worden opgenomen, wordt voor elke indicator/kengetal wordt de bron aangegeven waarop dit gegeven gebaseerd is.
4. In sommige gevallen zijn geen van de bovenstaande types informatie relevant voor de allocatie van middelen door de Tweede Kamer en Eerste Kamer. De beoordeling van het beleid zal dan slechts middels beleidsevaluatie achteraf plaats vinden.
5. In de ontwerpbegroting moet ingegaan worden op de cijfermatige verdeling van de Rutte II taakstelling over de kerndepartementen, agentschappen en ZBO's. Het cijfermatige beeld wordt gepresenteerd als een extracomptabele tabel bij het centrale apparaatsartikel. In de beleidsartikelen kan bij het onderdeel 'toelichting op de financiële instrumenten' kort worden ingegaan op de - in ieder geval cijfermatige - impact voor de grote uitvoeringsorganisaties. Dit voorschrift voort uit een toezegging van de Mnister van Financiën bij het Verantwoordingsdebat 2012 en heeft een meerjarig karakter.
6. Indien in aansluiting op de financiële instrumenten, ook de inzet van fiscale instrumenten wordt opgenomen bij het beleidsartikel, kan op deze fiscale instrumenten een korte toelichting opgenomen worden.

4.1.29 Model 1.33f - Budgettaire tabel Grote Uitvoerende Dienst (geen Zelfstandig Bestuursorgaan of Agentschap)

Model:

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid art. .. (bedragen x € 1.000)

	t-2	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Verplichtingen							
Waarvan garantieverplichtingen (indien van toepassing)							
Uitgaven							
Waarvan juridisch verplicht (percentage)			%				
Programmauitgaven							
- Financieel instrument A							
- Financieel instrument B							
Apparaatsuitgaven							
- Personele uitgaven							
- waarvan eigen personeel							
- waarvan inhuur externen							
- waarvan overige personele uitgaven							
- Materiële uitgaven							
- waarvan ICT							
- waarvan bijdrage SSO's							
- waarvan overige materiele uitgaven							
Programmaontvangsten							
Apparaatsontvangsten							

Algemene toelichting

1. De apparaatsuitgaven van het kerndepartement worden in principe gepresenteerd in één centraal apparaatsartikel. Hier mag alleen gemotiveerd van afgeweken worden indien het kerndepartement een uitvoerende dienst heeft die geen agentschap of Zelfstandig Bestuursorgaan is.
2. Een beperkt aantal artikelen in de Rijksbegroting kent de status van 'Grote Uitvoerende Dienst' artikel. Het betreft de volgende artikelen:
 - > Ministerie van Veiligheid en Justitie (artikel 32: Rechtsbijstand en rechtspleging, artikel 33: Veiligheid en criminaliteitsbestrijding, artikel 35: Jeugd)
 - > Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (artikel 2: Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst)
 - > Ministerie van Financiën (artikel 1: Belastingen)
 - > Ministerie van Defensie (alle beleidsartikelen (1 t/m 8))
3. Deze uitzondering heeft geen gevolgen voor de te presenteren categorieën van apparaatsuitgaven.
4. Voor het bepalen of een uitvoerende dienst in aanmerking komt voor deze presentatievorm worden de volgende criteria gehanteerd:
 - a. Aanzienlijk financieel belang;
 - b. Politiek belang;
 - c. Geen informatieverlies (in begroting en jaarverslag).
5. Het departement heeft 2 opties om de apparaatsuitgaven van deze diensten te presenteren:
 - > Optie 1) Een specifiek apparaatsartikel: de apparaatsuitgaven worden onderverdeeld in die van het kerndepartement en die van uitvoerende diensten die geen agentschap of Zelfstandig Bestuursorgaan zijn. De uitvoerende dienst krijgt een eigen specifiek apparaatsartikel naast het centraal apparaatsartikel.
 - > Optie 2) Apparaatsuitgaven in het beleidsartikel: de uitvoerende dienst krijgt bij voorkeur een eigen begrotingsartikel. Afwijking is mogelijk na overeenstemming met Financiën.
6. Indien de apparaatsuitgaven worden opgenomen in een beleidsartikel (optie 2), gelden voor de overige onderdelen van het beleidsartikel (algemene doelstelling, rol en verantwoordelijkheid, beleidswijzigingen, budgetflexibiliteit en toelichting op de instrumenten) de bepalingen zoals opgenomen onder model 1.33. De totale apparaatsuitgaven van de uitvoerende dienst worden ook opgenomen in het totaaloverzicht Apparaatsuitgaven in de toelichting bij het centrale apparaatsartikel.
7. Voor de artikelen voor de AIVD (Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) en de MIVD (Defensie) geldt dat geen uitsplitsing van apparaatsuitgaven en programma-uitgaven hoeft te worden gepresenteerd.

4.1.30 Model 1.33g - Begrotingsreserves

Begrotingsreserve < naam >

1. Een korte uiteenzetting over de reden/noodzaak/doel van de begrotingsreserve, waarbij ook aandacht wordt besteed aan de redenen waarom niet voor een van de alternatieve begrotingsinstrumenten is gekozen (t.w. aanpassing van de meerjarenramingen, toepassing eindejaarsmarge of toepassing van een kasschuif). Verwijzing naar relevante Kamerstukken waarin de begrotingsreserve is opgericht en of wordt beschreven.

2. Er wordt een verloopoverzicht gepresenteerd, waarin de volgende kwantitatieve informatie wordt opgenomen

Overzicht geraamd verloop begrotingsreserve <naam> (x € 1 mln.)

Stand per 1/1/t-1	Verwachte toevoegingen t-1	Verwachte onttrekkingen t-1	Verwachte stand per 1/1/t	Verwachte toevoegingen t	Verwachte onttrekkingen t	Verwachte stand per 31/12/t

3. Kwalitatieve duiding bij de gegeven informatie in het verloopoverzicht van de begrotingsreserve en aanvullend relevante informatie voor de Tweede en Eerste Kamer

4. Van de verwachte stand van de begrotingsreserve per 1 januari van het jaar t wordt vermeld – in percentages – welk deel daarvan juridisch is verplicht.

Toelichting

1. Dit model geeft aan welke standaard-informatie in een toelichting bij een beleidsartikel moet worden opgenomen, indien aan dat artikel een begrotingsreserve is gekoppeld. De informatie wordt per begrotingsreserve verstrekt. In theorie is het mogelijk dat een beleidsartikel meer dan één begrotingsreserve omvat.
2. Dit model geldt alleen voor begrotingsreserves op basis van artikel 2.21 van de Comptabiliteitswet 2016, en niet voor een risicovoorziening zoals besproken in model 1.32e en toegelicht in het [ABC Fiche begrotingsreserves](#).
3. Aanvullend op de kwalitatieve toelichting op de gegeven informatie in het verloopoverzicht, wordt als relevante aanvullende informatie bijvoorbeeld ook beschouwd (indien van toepassing): de onderbouwing van de omvang van de reserve, het jaar van beëindiging van de reserve, de met de Minister van Financiën gemaakte afspraken over het vullen en afkomen van de reserve en evaluatieafspraken.
4. Aangegeven wordt welk deel (percentage) van de begrotingsreserve juridisch verplicht is. Dat betekent dat op het moment van opstellen van de begroting voor jaar t (in de zomer van jaar t-1) er ook al rekening gehouden moet worden met de juridische verplichtingen die nog in de tweede helft van het jaar t-1 zullen worden aangegaan en dus tot een kasbeslag leiden in het begrotingsjaar t. Met andere woorden: alle verplichtingen die in de jaren voorafgaand aan het begrotingsjaar t zijn aangegaan en leiden tot een kasbeslag in het begrotingsjaar t.
Voor een definitie van juridisch verplicht wordt verwezen naar de toelichting van model model 1.33d.

4.1.31 Model 1.34a - Toelichting bij niet-beleidsartikel Algemeen

Model:

Budgettaire gevolgen (x € 1.000)

Algemeen	t-2	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Verplichtingen							
Uitgaven							
Programma-uitgaven							
Financieel instrument yyy							
Ontvangsten							

Toelichting

1. Op het niet-beleidsartikel Algemeen worden de departementsbrede programma-uitgaven geboekt die niet zinnig kunnen toegerekend aan een beleidsartikel.
2. De departementsbrede programma-uitgaven worden conform de bepalingen voor een beleidsartikel toegelicht.
3. De programma-uitgaven op de niet-beleidsartikelen worden met volume- en prijsgegevens toegelicht.

4.1.32 Model 1.34b - Toelichting bij het niet-beleidsartikel 'Apparaat Kerndepartement'

Model:

A. Apparaatsuitgaven Kerndepartement Budgettaire gevolgen (x € 1.000)

Apparaat Kerndepartement	t-2	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Verplichtingen							
Uitgaven							
Personele uitgaven							
- waarvan eigen personeel							
- waarvan inhuur externen							
- waarvan overige personele uitgaven							
Materiele uitgaven							
- waarvan ICT							
- waarvan bijdrage aan SSO's							
- waarvan overige materiele uitgaven							
Ontvangsten							

B. Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten inclusief agentschappen en ZBO's/RWT's (Bedragen x € 1.000)

	t-2	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Totaal apparaatsuitgaven ministerie							
Kerndepartement							
Grote uitvoeringsorganisaties*							

* Indien van toepassing

	t-2	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Totaal apparaatsuitgaven Agentschappen							
Verplichtingen-kas agentschap 1							
Verplichtingen-kas agentschap 2							
Totaal apparaatskosten Agentschappen							
Batenlasten agentschap 1							
Batenlasten agentschap 2							
Totaal apparaatskosten ZBO's en RWT's							
ZBO/RWT 1							
ZBO/RWT 2							

C. Tabel apparaatsuitgaven per beleidsterrein/Directoraat Generaal/artikel Budgettaire gevolgen (Bedragen x € 1.000)

Beleidssterrein/Directoraat Generaal/artikel	t
Totaal apparaat	
Onderverdeling 1	
Onderverdeling 2	

D. Extracomptabele tabel invulling taakstelling (Bedragen x € 1.000)

	2016	2017	2018	Structureel
Departementale taakstelling (totaal)				
Kerndepartement				
Agentschappen				

	2016	2017	2018	Structureel
X				
Y				
Z				
Totaal agentschappen				
ZBO's				
X				
Y				
Z				
Totaal ZBO's				

Toelichting

Op dit artikel worden alle personele en materiële verplichtingen, uitgaven en ontvangsten van het ministerie opgenomen met uitzondering van de grote uitvoeringsorganisaties en die onderdelen waarvan met het Ministerie van Financiën is overeengekomen dat de apparaatsuitgaven op het beleidsartikel opgenomen worden. Het omvat de uitgaven voor personeel (uitgesplitst naar eigen personeel, inhuur van externen en overig) en materieel (uitgesplitst naar ICT, bijdragen SSO's en overig) voor het kerndepartement. De te hanteren definities zijn opgenomen in de Begrippenlijst.

De programmabegrotingen maken voor de uitvoering van het programma gebruik van het apparaat van een ander ministerie. Er wordt dan ook geen apart centraal apparaatsartikel in de begroting opgenomen.

Toelichting bij onderdeel A

De apparaatsuitgaven van het kerndepartement worden zichtbaar gemaakt op een centraal apparaatsuitgavenartikel met de naam "Apparaatsuitgaven Kerndepartement". Deze uitgaven worden gesplitst in personele- en materiële uitgaven. Met ingang van de begroting 2013 worden daarbij de uitgaven aan externe inhuur en de uitgaven aan ICT en bijdrage aan SSO's apart inzichtelijk gemaakt en meerjarig geraamd. In de begrippenlijst is bij de Rijksbrede kostensoortentabel een limitatieve lijst van SSO's opgenomen.

Toelichting bij onderdeel B

De apparaatsuitgaven/kosten voor agentschappen en de apparaatskosten van de begrotingsgefinancierde ZBO's/RWT's worden eveneens inzichtelijk gemaakt in een toelichtende tabel. Deze bedragen worden niet nader uitgesplitst. In deze tabel worden alleen de begrotingsgefinancierde ZBO's meegenomen.

Apparaatkosten van de ZBO's dienen zo actueel mogelijk te zijn. Bij voorkeur dus over het jaar t, als dit niet mogelijk is dan de gegevens over het jaar t-1. Daar waar ook dat niet mogelijk is, dient uitgegaan te worden van de cijfers van t-2. De gegevens worden in de desbetreffende jaar kolom opgenomen. Er hoeft geen meerjarige raming voor deze kosten te worden gegeven.

In deze tabel mag geen overall optelling van de apparaatscijfers plaatsvinden. Naast het feit dat uitgaven en kosten niet zomaar kunnen worden opgeteld, zou op deze manier ook een mogelijke dubbeltelling ontstaan voor de post bijdrage SSO: In de departementale begroting staat in het centrale apparaatsartikel de post *Bijdrage SSO*. Deze post komt vervolgens als Baten terug in de (agentschaps-)begroting van het SSO. Aan de SSO-kant volgt vervolgens een vertaling in Personele en Materiële lasten.

Toelichting bij onderdeel C

In de toelichting bij het centrale apparaatsartikel worden de apparaatsuitgaven van het kerndepartement in tabelvorm naar keuze onderverdeeld naar of het Beleidsterrein, of Directoraat-Generaal, of artikel. Deze verdere uitsplitsing komt tegemoet aan de wens van de Tweede Kamer om inzicht te hebben in de nadere onderverdeling.

Bij deze tabellen gelden de volgende definities:

Onder apparaat wordt verstaan: uitgaven voor personeel en materieel die nodig zijn om de organisatie te doen functioneren. Dit zijn uitgaven voor personeel en materieel voor het primaire proces (beleidsproces) en voor de ondersteuning van het primaire proces (de bedrijfsvoering).

In de afbakening van apparaatsuitgaven wordt een onderscheid gemaakt tussen de **brede en smalle definitie**. Het onderscheid tussen ondersteunende - en primaire processen is leidend in de afbakening van apparaatsuitgaven.

Indien alleen de uitgaven voor personeel en materieel van de ondersteunende processen als apparaat wordt beschouwd, wordt gesproken van de **smalle definitie**. Daarentegen wordt gesproken van de **brede definitie** indien de uitgaven voor personeel en materieel van zowel de ondersteunende als de primaire processen als apparaat wordt beschouwd.

In de toepassing wordt een onderscheid gemaakt tussen Personeel en Materieel. Bij Personeel wordt de brede definitie toegepast en bij Materieel de smalle definitie.

Personeel – brede definitie: Alle personeelsuitgaven (incl. externe inhuur) van zowel primaire - als ondersteunende processen worden toegevoegd aan het centrale apparaatsartikel. Dit betekent o.a. dat de beleidsmedewerkers, cipers, douaniers, belastingtelefoonmedewerkers, voorlichters allemaal tot het apparaat behoren.

Materieel – smalle definitie: Alleen de materieeluitgaven van de ondersteunende processen worden toegevoegd aan het centrale apparaatsartikel. Dit betekent onder andere de bureaucomputers, telefoons, potloden, pennen tot het apparaat behoren. Het elektronische patiëntendossier, de digitale snelwegborden, en de specifieke belastingdienstsystemen behoren echter niet tot het apparaat. Deze ICT-middelen zijn direct verbonden met het primaire proces.

Definitie Personele uitgaven en materieel: Voor de definities van Personele uitgaven en materieel en de nadere uitsplitsing daarvan wordt verwezen naar de Rijksbrede kostensoortentabel.

Toelichting bij onderdeel D

In de ontwerpbegroting moet ingegaan worden op de cijfermatige verdeling van de Rutte II taakstelling over de kerndepartementen, agentschappen en ZBO's conform tabel D. Het cijfermatige beeld wordt gepresenteerd als een extracomptabele tabel bij het centrale apparaatsartikel. In de beleidsartikelen kan bij het onderdeel 'beleidswijzigingen' kort worden ingegaan op de – in ieder geval cijfermatige - impact voor de grote uitvoeringsorganisaties. Dit voorschrift voort uit een toezegging van de Minister van Financiën tijdens het Verantwoordingsdebat 2012 en heeft een meerjarig karakter.

Definities apparaat

Bij deze tabellen gelden de volgende definities:

Onder apparaat wordt verstaan: uitgaven voor personeel en materieel die nodig zijn om de organisatie te doen functioneren. Dit zijn uitgaven voor personeel en materieel voor het primaire proces (beleidsproces) en voor de ondersteuning van het primaire proces (de bedrijfsvoering).

In de afbakening van apparaatsuitgaven wordt een onderscheid gemaakt tussen de **brede en smalle definitie**. Het onderscheid tussen ondersteunende - en primaire processen is leidend in de afbakening van apparaatsuitgaven.

Indien alleen de uitgaven voor personeel en materieel van de ondersteunende processen als apparaat wordt beschouwd, wordt gesproken van de **smalle definitie**. Daarentegen wordt gesproken van de **brede definitie** indien de uitgaven voor personeel en materieel van zowel de ondersteunende als de primaire processen als apparaat wordt beschouwd.

In de toepassing wordt een onderscheid gemaakt tussen Personeel en Materieel. Bij Personeel wordt de brede definitie toegepast en bij Materieel de smalle definitie.

Personeel – brede definitie: Alle personeelsuitgaven (incl. externe inhuur) van zowel primaire - als ondersteunende processen worden toegevoegd aan het centrale apparaatsartikel. Dit betekent o.a. dat de beleidsmedewerkers, cipers, douaniers, belastingtelefoonmedewerkers, voorlichters allemaal tot het apparaat behoren.

Materieel – smalle definitie: Alleen de materieeluitgaven van de ondersteunende processen worden toegevoegd aan het centrale apparaatsartikel. Dit betekent onder andere de bureaucomputers, telefoons, potloden, pennen tot het apparaat behoren. Het elektronische patiëntendossier, de digitale snelwegborden, en de specifieke belastingdienstsystemen behoren echter niet tot het apparaat. Deze ICT-middelen zijn direct verbonden met het primaire proces.

Definitie Personele uitgaven en materieel: Voor de definities van Personele uitgaven en materieel en de nadere uitsplitsing daarvan wordt verwezen naar de [Rijksbrede kostensoortentabel](#).

Informatieve tekst

Bij de toepassing van de smalle definitie van apparaat, kan het voorkomen dat ICT-middelen van (voornamelijk grote) verzelfstandigde uitvoerende diensten, zich moeilijk of niet laten splitsen. Bij deze

organisaties wordt ICT zowel voor de ondersteunende processen (kantoorautomatisering) als primaire processen ingezet. Een zinvolle splitsing is dan niet goed mogelijk. Indien dit het geval is, wordt bij wijze van uitzondering, de optie geboden om de brede definitie te hanteren voor ICT-middelen en deze dus op te nemen onder de categorie ICT bij de apparaatsuitgaven. In dit geval worden de ICT-middelen die verbonden zijn met de primaire processen dus niet geboekt als programma-uitgaven, maar als apparaatsuitgaven. In de toelichting dient dit dan expliciet te worden gemeld.

Als advies wordt wel meegegeven om het besluit tot het niet splitsen van de ICT-middelen niet gemakkelijk te nemen. Eén van de opties van het kabinet om besparingen te realiseren is door (onderdelen van) de bedrijfsvoering te centraliseren. Alle budgetten in de begrotingen die als ICT zijn gekenmerkt, kunnen dan hiervoor in aanmerking komen. Het kabinet schrijft: "Besparingen kunnen worden behaald door een vergaande standaardisering en samenwerking binnen de bedrijfsvoering van de 'kernministeries' van de rijksdienst. (...) Het gaat hierbij om budgetten voor huisvesting (incl. nutsvoorziening), facilitaire diensten, vervoer en gebouw- en werkplek gerelateerde ICT. Budgetten die onlosmakelijk zijn verbonden met het primaire proces moeten, om de integrale (beleids)afweging te kunnen blijven maken, nadrukkelijk niet gecentraliseerd worden."

4.1.33 Model 1.34c - Toelichting bij niet-beleidsartikel Geheim

Model:

Budgettaire gevolgen (x € 1.000)

	t-2	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Verplichtingen							
Uitgaven							
Ontvangsten							

Toelichting

1. Het niet-beleidsartikel Geheim op basis van artikel 2.8 van de Comptabiliteitswet 2016 kent geen artikelonderdelen
2. Dit niet-beleidsartikel is bestemd voor de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten waarvoor geldt dat openbaarmaking via toedeling aan een expliciet beleidsartikel niet in het belang van de Staat is.

4.1.34 Model 1.34d - Toelichting bij niet-beleidsartikel Nog onverdeeld

Model:

Budgettaire gevolgen (x € 1.000)

	t-2	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Verplichtingen							
Uitgaven							
Loonbijstelling							
-waarvan programma							
-waarvan apparaat							
Prijsbijstelling							
-waarvan programma							
-waarvan apparaat							
Onvoorzien							
Ontvangsten							

Toelichting

1. Het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld bestaat uit verplichtingen, uitgaven en ontvangsten. Uitgaven worden onderverdeeld naar loonbijstelling, prijsbijstelling, onvoorzien en een eventuele taakstelling (negatief bedrag).
2. Indien er sprake is van een taakstelling wordt expliciet inzichtelijk gemaakt hoe de taakstelling wordt ingevuld. Het bedrag dat in de tabel wordt opgenomen, kan bestaan uit het saldo van de positieve en negatieve posten. Om die reden wordt in de toelichting inzichtelijk gemaakt uit welke posten dit bedrag is opgebouwd. Zie voor nadere informatie artikel 2.7 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) en bijbehorende memorie van toelichting.
3. Indien op het niet-beleidsartikel *Nog onverdeeld* sprake is van een nog toe te bedelen negatief bedrag als gevolg van een nog in te vullen bezuiniging of taakstelling wordt in de ontwerpbegroting toegelicht waarom dit bedrag pas bij de 1e supplettoire begroting kan worden toebedeeld. Er moet een bijzondere omstandigheid zijn waarom dit bedrag in de ontwerpbegroting nog niet ingevuld kan worden. **Dit nog toe te bedelen negatieve bedrag wordt in beginsel uiterlijk bij de 1e supplettoire begroting toebedeeld.** [Conform

toezegging van de Minister van Financiën tijdens het plenaire debat van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016 op 28 september 2016].

4.1.35 Model 1.35 - Begroting baten-lastenagentschap

Model:

Begroting van baten-lastenagentschap voor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

	t-2 Stand Slotwet	t-1 Vastgestelde begroting, ontwerpbegroting of in voorkomende gevallen de 1e suppletoire begroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Baten							
Omzet moederdepartement							
Omzet overige departementen							
Omzet derden							
Rentebaten							
Vrijval voorzieningen							
Bijzondere baten							
Totaal baten							
Lasten							
Apparaatskosten							
- personele kosten							
- waarvan eigen personeel							
- waarvan inhuur externen							
- waarvan overige personele kosten							
- materiele kosten							

	t-2 Stand Slotwet	t-1 Vastgestelde begroting, ontwerpbegroting of in voorkomende gevallen de 1e suppletoire begroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
- waarvan apparaat ICT							
- waarvan bijdrage aan SSO's							
- waarvan overige materiële kosten							
Rentelasten							
Afschrijvingskosten							
- materieel							
- waarvan apparaat ICT							
- immaterieel							
Overige kosten							
- dotaties voorzieningen							
- bijzondere lasten							
Totaal lasten							
Saldo van baten en lasten							

Kasstroomoverzicht over het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

		t-2 Stand Slotwet	t-1 Vastgestelde begroting, ontwerpbegroting of in voorkomende gevallen de 1e suppletoire begroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
1.	Rekening courant RHB 1 januari + depositorekeningen							
	+/+ totaal ontvangsten operationele kasstroom							
	-/- totaal uitgaven operationele kasstroom							
2.	Totaal operationele kasstroom							
	-/- totaal investeringen							
	+/+ totaal boekwaarde desinvesteringen							
3.	Totaal investeringskasstroom							
	-/- eenmalige uitkering aan moederdepartement							
	+/+ eenmalige storting door moederdepartement							
	-/- aflossingen op leningen							
	+/+ beroep op leenfaciliteit							
4.	Totaal financieringskasstroom							
5.	Rekening courant RHB 31 december + stand depositorekeningen (=1+2+3+4) (noot: maximale roodstand 0,5 miljoen euro)							

Overzicht doelmatigheidsindicatoren

	t- 2 Slotwet	t-1 Vastgestelde begroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Omschrijving Generiek Deel							
Kostprijzen per product (groep)							
Tarieven/uur							
Omzet per productgroep (pxq)							
FTE-totaal (excl. externe inhuur)							
Saldo van baten en lasten (%)							
Kwaliteitsindicator 1							
Kwaliteitsindicator 2							
Omschrijving Specifiek Deel							
Inspectie Diensten							
Kostprijs/product:							
Inspectie							
Vergunningverlening							
Monsterafname							
Advies							
Doorlichting uitgevoerd cq. gepland in:							

Toelichting

Er wordt gestreefd naar een zo kort en bondig mogelijke beschrijving. Voor het totale aantal pagina's per agentschap geldt een indicatieve norm van 5 bladzijden met een maximum van 10. Het betreft hier een uitgangspunt waar met instemming van het Ministerie van Financiën kan worden afgeweken.

Omzet moederdepartement: omzet moederdepartement, inclusief de daaronder vallende baten-lastenagentschappen en/of SSO's.

Omzet overige departementen: omzet alle departementen niet zijnde het moederdepartement, inclusief de bij deze departementen horende baten-lastenagentschappen en/of SSO's.

Omzet derden: alle overige omzet niet afkomstig van moederdepartement, overige departementen en de hierbij horende baten-lastenagentschappen en ZBO's. Derden zijn bijvoorbeeld ZBO's, burgers (leges) en bedrijfsleven (retributies).

Voor de definities van personele en materiële kosten wordt verwezen naar het model 1.34b.

De baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben. Posten die niet separaat zijn vermeld in dit model maar die van belang zijn voor een goed inzicht in de baten, de lasten of het saldo van baten en lasten worden apart zichtbaar gemaakt.

In de toelichting wordt minimaal opgenomen:

- > De omzet verdeeld naar productgroepen op basis van een p*q-onderbouwing (prijs x hoeveelheid);
- > Een specificatie en toelichting van alle bijzondere baten en lasten;
- > Indien een negatief resultaat wordt begroot: de wijze waarop dit verlies wordt gedekt en welke maatregelen worden genomen om toekomstige verliezen te voorkomen.

De meerjarige doorwerking (t tot t+4) van elke taakstelling dient eenmalig te worden toegelicht onder de post Omzet moederdepartement c.q. Omzet overige departementen. Hierbij dient aangegeven te worden op welke manier deze taakstelling(en) uitgevoerd word(t)(en). In de volgende begroting is de meerjarige reeks overeenkomstig verlaagd en zal de taakstelling niet meer apart zichtbaar zijn.

Het is niet noodzakelijk om de toelichting op de taakstelling zowel bij het beleidsartikel van het moederdepartement als bij de agentschapsparagraaf op te nemen. Indien mogelijk kan een verwijzing worden gemaakt vanuit de agentschapsparagraaf naar de toelichting op het desbetreffende beleidsartikel. Deze werkwijze is allen mogelijk bij baten-lastenagentschappen die volledig onder het moederdepartement vallen. Wanneer door een opdrachtgever van een ander departement een taakstelling wordt opgelegd aan een baten-lastenagentschap van het moederdepartement, kan niet verwezen worden naar de toelichting bij het andere departement. In die gevallen is het dus wel noodzakelijk om in de agentschapsparagraaf een toelichting op te nemen.

De maatregelen die genomen worden om de taakstelling in te vullen dienen toegelicht te worden in het eerste jaar dat de taakstelling zichtbaar wordt in de meerjarenreeks. Eventuele afwijkingen c.q. nieuwe maatregelen in de daarop volgende jaren dienen in het desbetreffende jaar (wederom) toegelicht te worden.

NB: Bijzondere baten/lasten vloeien voort uit normale bedrijfsuitoefening, maar op grond van aard of omvang of het incidentele karakter worden deze apart gepresenteerd binnen het resultaat uit normale bedrijfsuitoefening (bijvoorbeeld een reorganisatie). Buitengewone baten en lasten (baten en lasten niet voortvloeiend uit de normale bedrijfsuitoefening) komen zelden voor en zijn daarom niet in het standaardmodel opgenomen.

Kasstroomoverzicht

De eindstand realisatie rekening-courant RHB t-2 en de beginstand vastgestelde begroting rekening courant RHB t-1 enerzijds en de eindstand vastgestelde begroting rekening courant RHB t-1 en de beginstand vastgestelde begroting rekening courant t sluiten vanwege verschillen tussen begroting en realisatie en de verschillende momenten van opstellen van de begrote cijfers niet op elkaar aan. **Het is niet noodzakelijk dat ze op elkaar aansluiten.** De posten 1 en 5 dienen alleen het rekening-courantsaldo bij de Rijkshoofdboekhouding weer te geven, exclusief kassaldo en betalingen onderweg.

Opmerkelijke ontwikkelingen in de verschillende kasstromen worden toegelicht.

Er wordt vermeld in welke soorten (im)materiële vaste activa is geïnvesteerd.

De uitsplitsing van de totale operationele kasstroom naar ontvangsten en uitgaven is verplicht per (ontwerp)begroting 2017. Eerdere toepassing wordt aanbevolen. Indien de uitsplitsing nog niet blijkt uit de begroting in eerdere jaren, dan kan volstaan worden in de betreffende kolom met vermelding van alleen het totaal van de operationele kasstroom.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren

Het overzicht bestaat uit een generiek deel en een specifiek deel. Afhankelijk van het type agentschap bestaat de invulling van de doelmatigheidsparagraaf uiteindelijk uit een combinatie van generieke en specifieke doelmatigheidsindicatoren.

Het generieke deel bevat de meest gangbare doelmatigheidsindicatoren in meerjarig perspectief, en is voor alle agentschappen van toepassing. In het generieke deel zijn de volgende indicatoren opgenomen:

- > De (gemiddeld gewogen) kostprijs per product dan wel productgroep, waarbij er (in samenspraak met de departementale FEZ) gezocht dient te worden naar het juiste aggregatie-niveau;
- > Het (gemiddeld gewogen) tarief per uur (er wordt in principe gerapporteerd op basis van indices, maar er mag ook gerapporteerd worden op basis van reële tarieven, zodat er zicht wordt geboden op de reële tarief-ontwikkeling);
- > De totale omzet per product(groep);
- > Het totaal aantal fte werkzaam bij het agentschap per 31 december van het jaar, exclusief externe inhuur;
- > Het saldo van baten en lasten als percentage van de totale baten.

Ieder agentschap dient in het generieke deel van de tabel ten minste twee kwaliteitsindicatoren op te nemen. De minimaal twee te kiezen indicatoren dienen bij voorkeur ontleend te zijn aan bestaande prestatieafspraken tussen eigenaar, opdrachtgevers, en klanten. Voorbeelden van kwaliteitsindicatoren zijn: klanttevredenheid, doorlooptijd, behandelzeiten, percentage toegewezen bezwaarschriften, beschikbaarheid/bereikbaarheid organisatie, etc.

Het specifieke deel in de tabel is bestemd voor dat agentschap dat tot een bepaald subtype gerekend kan worden. Het bevat doelmatigheidsindicatoren die gerelateerd zijn aan de specifieke bedrijfsprocessen van de organisatie.

Informatieve tekst

Voor inspectiediensten (NVWA en ILT) is er sprake van standaardisatie. Deze diensten nemen als kostprijs het (gemiddeld gewogen uur)tarief per product op. Voorbeelden van producten van inspectiediensten zijn: inspecties, vergunningverlening, monsterafname, en advies.

Voor de categorie ICT-diensten (Basisadministratie Persoonsgegevens en Reisdocumenten, IVENT, Gemeenschappelijk Dienstencentrum ICT, P-Direkt) is eveneens een standaardisatie gemaakt van de doelmatigheidsindicatoren. Deze diensten nemen een (gewogen gemiddelde) kostprijs voor beheertaken op. Als te onderscheiden beheertaken worden genoemd: werkplek-, infrastructuur-, en applicatiebeheer. Indien van toepassing neemt een ICT-dienst ook een (gewogen gemiddelde) kostprijs/uurtarief op voor ontwikkeltaken.

Voor subsidiediensten (RVO.nl, Agentschap SZW, Dienst Uitvoering Onderwijs) is een standaardisatie gemaakt. Deze diensten vullen in plaats van de kostprijs per product, de uitvoeringskosten per behandelde aanvraag in. Het betreft hier het gewogen gemiddelde van de uitvoeringskosten bezien over alle subsidieregelingen.

Verklarende variabelen: Een getal op zich krijgt pas meerwaarde en diepgang als het in perspectief wordt geplaatst. Daarom is een goede toelichting op de doelmatigheidsindicatoren van het grootste belang. In de toelichting wordt gebruik gemaakt van zogenaamde verklarende variabelen voor zover relevant. Het gaat hier om de voor het agentschap meest betekenisvolle variabelen. Aangegeven wordt waarom deze variabelen het meest inzicht geven in de doelmatigheid van de dienst. Naar keuze van de dienst kunnen deze getallen absoluut of geïndexeerd worden opgenomen.

Voorbeelden van verklarende variabelen zijn: percentage overhead, verhouding tussen directe en indirecte kosten, declarabiliteit, percentage externe inhuur, ziekteverzuim, wijzigingen in het 'productieproces' bijvoorbeeld als gevolg van toenemende complexiteit van regelgeving, wijzigingen als gevolg van een toe- of afname van de vraag naar producten of diensten, aantal locaties per organisatie-eenheid, nieuwe wetgeving, personeelsopbouw, etc.

NB: Bij indexering dient gecorrigeerd te worden conform de reguliere jaarlijkse loon- en prijsbijstellingstabellen.

4.1.36 Model 1.35a - Begroting van verplichtingen-kasagentschap

Begroting van verplichtingen-kasagentschapvoor het jaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

	t-2 stand slotwet	t-1 Vastgestelde begroting ontwerpbegroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Ontvangsten							
Ontvangsten moederdepartement							
Ontvangsten overige departementen							
Ontvangsten derden							
Rente ontvangsten							
Bijzondere ontvangsten							
Totaal ontvangsten							
Uitgaven							
Personele uitgaven							
- waarvan eigen personeel							
- waarvan inhuur externen							
- waarvan overige personele kosten							
Materiële uitgaven							
- waarvan apparaat ICT							
- waarvan bijdrage aan SSO's							

	t-2 stand slotwet	t-1 Vastgestelde begroting ontwerpbegroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
- waarvan overige materiele kosten							
Bijzondere uitgaven							
Totaal uitgaven							
Totaal verplichtingen							
Saldo van ontvangsten en uitgaven							

Overzicht doelmatigheidsindicatoren

	t-2 Slotwet	t-1 Vastgestelde begroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Omschrijving Generiek Deel							
Kostprijzen per product (groep)							
Tarieven/uur							
Omzet per productgroep (pxq)							
FTE-totaal(excl. externe inhuur)							
Saldo van ontvangsten en uitgaven (%)							
Kwaliteitsindicator 1							
Kwaliteitsindicator 2							
Omschrijving Specifiek Deel							

	t-2 Slotwet	t-1 Vastgestelde begroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Inspectie Diensten							
Kostprijs/product:							
Inspectie							
Vergunningverlening							
Monsterafname							
Advies							
Planning eerstvolgende doorlichting				...			

Toelichting

1. Er wordt gestreefd naar een zo kort en bondig mogelijke beschrijving. Voor het totale aantal pagina's per agentschap geldt een indicatieve norm van 5 bladzijden met een maximum van 10. Het betreft hier een uitgangspunt waar met instemming van het Ministerie van Financiën kan worden afgeweken.
2. Ontvangsten:
 - > *Ontvangsten moederdepartement*: ontvangsten moederdepartement, inclusief de daaronder vallende verplichtingen- kasagentschappen en/of SSO's.
 - > *Ontvangsten overige departementen*: ontvangsten van alle departementen niet zijnde het moederdepartement, inclusief de bij deze departementen horende verplichtingen- kasagentschappen en/of SSO's.
 - > *Ontvangsten derden*: alle overige ontvangsten niet afkomstig van moederdepartement, overige departementen en de hierbij horende agentschappen en ZBO's. Derden zijn bijvoorbeeld ZBO's, burgers (leges) en bedrijfsleven (retributies).
3. Voor de definities van personele en materiële uitgaven wordt verwezen naar model 1.34b.
4. Onder 'totaal verplichtingen' wordt opgenomen de financiële verplichtingen zijnde de verplichtingen, voorwaardelijk of onvoorwaardelijk, tot het (in de toekomst) doen van een kasbetaling aan een wederpartij of aan een andere dienst. Wanneer de totale verplichtingen hoger zijn dan de totale uitgaven, dan dient toegelicht te worden waardoor dit wordt veroorzaakt.
5. Posten die niet separaat zijn vermeld in dit model maar die van belang zijn voor een goed inzicht in de ontvangsten, de uitgaven of het saldo van ontvangsten en uitgaven worden apart zichtbaar gemaakt.
6. In de toelichting wordt minimaal opgenomen:
 - > De ontvangsten verdeeld naar productgroepen op basis van een p*q-onderbouwing (prijs x hoeveelheid);
 - > een overzicht en toelichting van de investeringen die worden gedaan. Investerings zijn die uitgaven aan duurzame kapitaalgoederen die een levensduur hebben van meer dan één jaar (Zie voor een overzicht van dergelijke goederen de Regeling Agentschappen, de toelichting op artikel 27, tweede lid, onder c);

- > Indien er sprake is van een negatief begroot saldo van ontvangsten en uitgaven, een toelichting hierop. Hierbij wordt ten minste aangegeven of het negatieve saldo gecompenseerd wordt door de kasreserve en welke maatregelen worden genomen om toekomstige negatieve saldi te voorkomen;
- > Een specificatie en toelichting van de bijzondere ontvangsten en uitgaven die meer dan 10% van de totale post bedragen.

7. De meerjarige doorwerking (t tot t+4) van elke taakstelling wordt eenmalig toegelicht onder de post Omzet moederdepartement c.q. Omzet overige departementen. Hierbij wordt aangegeven op welke manier deze taakstelling(en) uitgevoerd word(t)(en). In de volgende begroting is de meerjarige reeks overeenkomstig verlaagd en zal de taakstelling niet meer apart zichtbaar zijn. Het is niet noodzakelijk om de toelichting op de taakstelling zowel bij het beleidsartikel van het moederdepartement als bij de agentschapsparagraaf op te nemen. Indien mogelijk kan een verwijzing worden gemaakt vanuit de agentschapsparagraaf naar de toelichting op het desbetreffende beleidsartikel. Deze werkwijze is allen mogelijk bij verplichtingen- kasagentschappen die volledig onder het moederdepartement vallen. Wanneer door een opdrachtgever van een ander departement een taakstelling wordt opgelegd aan een agentschap van het moederdepartement, kan niet verwezen worden naar de toelichting bij het andere departement. In die gevallen is het dus wel noodzakelijk om in de agentschapsparagraaf een toelichting op te nemen. De maatregelen die genomen worden om de taakstelling in te vullen worden toegelicht in het eerste jaar dat de taakstelling zichtbaar wordt in de meerjarenreeks. Eventuele afwijkingen c.q. nieuwe maatregelen in de daarop volgende jaren worden in het desbetreffende jaar (wederom) toegelicht te worden.

NB: Bijzondere ontvangsten en uitgaven vloeien voort uit normale bedrijfsuitoefening, maar op grond van aard of omvang of het incidentele karakter worden deze apart gepresenteerd binnen het resultaat uit normale bedrijfsuitoefening (bijvoorbeeld een reorganisatie). Buitengewone ontvangsten en uitgaven (ontvangsten en uitgaven niet voortvloeiend uit de normale bedrijfsuitoefening) komen zelden voor en zijn daarom niet in het standaardmodel opgenomen.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren

1. Het overzicht bestaat uit een generiek deel en een specifiek deel. Afhankelijk van het type agentschap bestaat de invulling van de doelmatigheidsparagraaf uiteindelijk uit een combinatie van generieke en specifieke doelmatigheidsindicatoren.
2. Het generieke deel bevat de meest gangbare doelmatigheidsindicatoren in meerjarig perspectief, en is voor alle verplichtingen- kasagentschappen van toepassing. In het generieke deel zijn de volgende indicatoren opgenomen:
 - a. De (gemiddeld gewogen) kostprijs per product dan wel productgroep, waarbij er (in samenspraak met de departementale FEZ) gezocht dient te worden naar het juiste aggregatie-niveau;
 - b. Het (gemiddeld gewogen) tarief per uur (er wordt in principe gerapporteerd op basis van indices, maar er mag ook gerapporteerd worden op basis van reële tarieven, zodat er zicht wordt geboden op de reële tarief-ontwikkeling);
 - c. De totale ontvangsten per product(groep), aansluitend bij het aggregatieniveau zoals dat bepaald is bij a;
 - d. Het totaal aantal fte werkzaam bij het agentschap per 31 december van het jaar, exclusief externe inhuur;
 - e. Het saldo van ontvangsten en uitgaven als percentage van de totale ontvangsten.
3. Ieder verplichtingen- kasagentschap neemt in het generieke deel van de tabel ten minste twee kwaliteitsindicatoren op. De minimaal twee te kiezen indicatoren worden bij voorkeur ontleend aan bestaande prestatieafspraken tussen eigenaar, opdrachtgevers, en klanten. Voorbeelden van

kwaliteitsindicatoren zijn: klanttevredenheid, doorlooptijd, behandelzeiten, percentage toegewezen bezwaarschriften, beschikbaarheid/bereikbaarheid organisatie, etc.

4. Het specifieke deel in de tabel is bestemd voor die verplichtingen- kasagentschappen die tot een bepaald subtype gerekend kunnen worden. Het bevat doelmatigheidsindicatoren die gerelateerd zijn aan de specifieke bedrijfsprocessen van de organisatie:
 5. Voor inspectiediensten (Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit, Inspectie van de Leefomgeving en Transport, en Agentschap Telecom) is er sprake van standaardisatie. Deze diensten nemen als kostprijs het (gemiddeld gewogen) uurtarief per product op. Voorbeelden van producten van inspectiediensten zijn: inspecties, vergunningverlening, monsterafname, en advies.
 6. Voor de categorie ICT-diensten (Basisadministratie Persoonsgegevens en Reisdocumenten, IVENT, Gemeenschappelijk Dienstencentrum ICT, P-Direkt) is eveneens een standaardisatie gemaakt van de doelmatigheidsindicatoren. Deze diensten nemen een (gewogen gemiddelde) kostprijs voor beheertaken op. Als te onderscheiden beheertaken worden genoemd: werkplek-, infrastructuur-, en applicatiebeheer. Indien van toepassing neemt een ICT-dienst ook een (gewogen gemiddelde) kostprijs/uurtarief op voor ontwikkeltaken.
 7. Voor subsidiediensten (RVO.nl, Agentschap SZW, Dienst Uitvoering Onderwijs) is een standaardisatie gemaakt. Deze diensten vullen in plaats van de kostprijs per product, de uitvoeringskosten per behandelde aanvraag in. Het betreft hier het gewogen gemiddelde van de uitvoeringskosten bezien over alle subsidieregelingen.
 8. Een getal op zich krijgt pas meerwaarde en diepgang als het in perspectief wordt geplaatst. Daarom is een goede toelichting op de doelmatigheidsindicatoren van het grootste belang. In de toelichting worden de voor de agentschappen meest betekenisvolle variabelen besproken. Aangegeven wordt waarom deze variabelen het meest inzicht geven in de doelmatigheid van het agentschap. Naar keuze van het agentschap kunnen deze getallen absoluut of geïndexeerd worden opgenomen.
 9. Gedacht kan worden aan percentage overhead, verhouding tussen directe en indirecte kosten, declarabiliteit, percentage externe inhuur, ziekteverzuim, wijzigingen in het 'productieproces' bijvoorbeeld als gevolg van toenemende complexiteit van regelgeving, wijzigingen als gevolg van een toe- of afname van de vraag naar producten of diensten, aantal locaties per organisatie-eenheid, nieuwe wetgeving, personeelsopbouw, etc.
- 10NB: Bij indexering wordt conform de reguliere jaarlijkse loon- en prijsbijstellingstabellen gecorrigeerd.

4.1.37 Model 1.36 - Bijlage Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak

Model:

Overzicht Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen (vallend onder ministerie.....)

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikel	Begrotingsraming	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Hyperlink uitgevoerde evaluatie Z BO onder Kaderwet

Overzicht Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen (vallend onder andere ministeries)

Naam organisatie	Ministerie	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikel	Begrotingsraming	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO

Toelichting

1. Deze bijlage bevat in elk geval een overzicht van alle ZBO's en RWT's van het desbetreffende moederdepartement (dus niet alleen begrotingsgefinancierde ZBO's/RWT's). Dit betekent dat ook de ZBO's die niet onder de Kaderwet ZBO vallen een onderdeel van het overzicht uitmaken. Indien deze ZBO's en RWT's uit de departementale begroting een bijdrage ontvangen, wordt tevens aangegeven ten laste van welk beleidsartikel de bijdrage aan het ZBO of de RWT komt. Deze bijdrage kan zowel programma als apparaatsuitgaven bevatten. Voor een volledig beeld inzake de financieringsstromen bij begrotingsgefinancierde ZBO's/RWT's (begroting, premies, tarieven of een combinatie), dienen departementen een verwijzing op te nemen naar de departementale verantwoording van het voorgaande jaar naar model 3.40 alwaar deze stromen worden uitgesplitst.
2. De bijdragen aan RWT's en ZBO's die onder de verantwoordelijkheid van een ander ministerie vallen, worden in een apart overzicht opgenomen. De bijdragen worden niet meerjarig opgenomen. Het Ministerie van Financiën kan, indien gewenst deze meerjarige gegevens opvragen bij de departementen.
3. RWT: alleen een kruisje (X) plaatsen als de organisatie een RWT is.
4. ZBO: alleen een kruisje (X) plaatsen als de organisatie een ZBO is.
5. In het geval dat een ZBO ook RWT is, dan beide hokjes aankruisen.

6. Functie: de belangrijkste publieke (wettelijk geregelde taken) van het ZBO en de RWT in maximaal 100 woorden beschrijven.
7. Begrotingsartikel(en): artikelen noemen op basis waarvan het begrotingsgeld wordt verstrekt.
8. Begrotingsramingen: begrotingsramingen voor het volgende jaar.
9. Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO: link naar de websites van betreffende organisatie.
- 10 ZBO's die vallen onder de Kaderwet ZBO worden volgens artikel 39 van betreffende wet iedere vijf jaar geëvalueerd door de verantwoordelijke minister op doeltreffendheid en de doelmatigheid van het functioneren. Een verslag hiervan wordt aan de Tweede Kamer verzonden. In deze kolom wordt een hyperlink opgenomen naar uitgevoerde evaluatie. Indien evaluatie niet is uitgevoerd, wordt aangegeven waarom niet. Indien ZBO niet onder de Kaderwet ZBO valt, of een uitzondering heeft op artikel 39, dan volstaat 'evaluatieplicht niet van toepassing'.
- 11 Indien evaluatie nog niet is uitgevoerd, wordt vermeld wanneer evaluatie is voorzien. Indien ZBO niet onder de Kaderwet valt, of een uitzondering heeft op artikel 39, dan volstaat 'evaluatieplicht niet van toepassing'.

4.1.38 Model 1.41 - Verdiepingshoofdstuk

Model:

Uitgaven beleidsartikel (Bedragen x € 1.000)

	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Stand ontwerpbegroting t-1						
Mutatie Nota van Wijziging t-1						
Mutatie amendement t-1						
Mutatie 1e suppletoire begroting t-1						
Nieuwe mutaties						
Stand ontwerpbegroting t						

Ontvangsten beleidsartikel (X € 1000)

	t-1	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Stand ontwerpbegroting t-1						
Mutatie Nota van Wijziging t-1						
Mutatie amendement t-1						
Mutatie 1e suppletoire begroting t-1						
Nieuwe mutaties						
Stand ontwerpbegroting t						

Toelichting

1. De belangrijkste mutaties worden geëxpliciteerd in de beleidsagenda (dit geldt alleen voor prioriteiten; niet alle belangrijke mutaties worden in de beleidsagenda toegelicht). Voor eventuele verdere toelichting op de mutaties is deze verdiepingsbijlage. In deze bijlage staan de mutaties c.q. stromen centraal. In de (niet-)beleidsartikelen zijn dit de 'standen' en de daarmee te bereiken doelen en prestaties. Wat 'belangrijk' is kan door het departement zelf worden ingevuld.
2. De tabellen worden opgesteld voor zowel de beleidsartikelen als de niet-beleidsartikelen.
3. De omschrijving bij de nieuwe mutaties zijn helder en kernachtig. Hetzelfde geldt voor eventuele toelichtingen.

4. Het is verplicht om alle aangenomen amendementen op te nemen.
5. Amendementen hebben in beginsel betrekking op het begrotingsjaar. Soms kunnen amendementen een meerjarige werking hebben. Meerjarige begrotingsamendementen met een deugdelijke dekking worden zowel in het betrokken jaar als de jaren daarna in de (supplettoire) begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen meerjarig verwerkt. De verantwoordelijke minister kan hiervan slechts afwijken ingeval van ernstige bezwaren. In dat geval informeert de betrokken minister conform artikel 2.3, vijfde lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) de Tweede Kamer afzonderlijk hierover. Zwaarwegende redenen kunnen betrekking hebben op het ontbreken van een deugdelijke dekking, het ontbreken van een meerjarige dekking of de technische onuitvoerbaarheid van het amendement. In een dergelijk geval worden de financiële gevolgen van amendementen die een meerjarige werking hebben alleen in de begrotingsstaat van het lopend jaar in de supplettoire begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen verwerkt. Deze procedure geldt ook wanneer een amendement alleen een eenmalige verwerking in de begroting beoogd. Uit de toelichting bij dit model moet blijken of het amendement meerjarig of incidenteel wordt verwerkt.¹
6. Bij Mutatie Nota van Wijziging t-1, Mutatie amendement t-1 en Mutatie 1e supplettoire begroting t-1 worden de totalen weergegeven. De afzonderlijke mutaties zijn (als het goed is) eerder aan de Tweede Kamer en de Eerste Kamer gemeld. Op deze manier kan de opbouw van de Stand ontwerpbegroting t worden afgeleid.
7. Er wordt aanbevolen om het aantal pagina's per beleidsartikel te maximeren op 1 pagina.
8. Voor de toelichting van de nieuwe mutaties worden dezelfde ondergrenzen als in de supplettoire begroting gehanteerd. Zie hiervoor onderstaande staffel. **Let op:** de ondergrens van < 1 miljoen euro geldt niet voor subsidies die < 1 miljoen euro en waarbij de begrotingswet -als wettelijke grondslag voor het betreffend subsidiebedrag gaat gelden op basis van artikel 4:23, derde lid, aanhef en onder c, van de Awb. In die gevallen worden de afzonderlijke subsidiebedragen in de toelichting van het betreffend begrotingsartikel en optioneel in de tabel vermeld.

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 < 1000	5	10
=> 1000	10	20

1) N.a.v. amendement Vermoe tijdens de behandeling van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016, 34426, nr. 12

4.1.39 Model 1.42 - Bijlage Moties en toezeggingen

Model:

Door de Staten-Generaal aanvaarde moties

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken

Door bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken

Toelichting

Deze bijlage bevat de stand van zaken van alle nieuwe moties en toezeggingen sinds de vorige begroting, de nog openstaande moties en toezeggingen uit voorgaande jaren en de moties en toezeggingen die sinds de vorige begroting zijn afgehandeld.

4.1.40 Model 1.43 - Bijlage Subsidies

Model:

Tabel Subsidies (Bedragen X 1.000 euro)

Begrotings artikel	Naam subsidie (-regeling) (met hyperlink naar vindplaats)	t-2	t -1	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Laatste evaluatie (jaartal + hyperlink naar vindplaats)	Volgende evaluatie (jaartal)	Einddatum subsidie (-regeling) (jaartal)
Totaal subsidie (-regelingen)											

Toelichting

- In de begroting zelf worden subsidies per begrotingsartikel in de tabel 'budgettaire gevolgen van beleid' opgenomen (met een ondergrens van € 1 miljoen of anders indien met het Ministerie van Financiën afgesproken). **Let op:** de ondergrens van < 1 miljoen euro geldt niet voor subsidies die < 1 miljoen euro en waarbij de begrotingswet -als wettelijke grondslag voor het betreffend subsidiebedrag gaat gelden op basis van artikel 4:23, derde lid, aanhef en onder c, van de Awb. In die gevallen worden de afzonderlijke subsidiebedragen in de toelichting van het betreffend begrotingsartikel en optioneel in de tabel vermeld.
- In een bijlage bij de begroting wordt een overzicht van alle subsidie(-regelingen) voor het betreffende departement opgenomen.
- In de begroting en de bijlage wordt de subsidie-definitie van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) gebruikt. Volgens [artikel 4.21](#) van de Awb wordt onder een subsidie verstaan: *'De aanspraak op financiële middelen, door een bestuursorgaan verstrekt met het oog op bepaalde activiteiten van de aanvrager, anders dan als betaling voor aan het bestuursorgaan geleverde goederen of diensten.'* Volgens deze definitie worden niet als subsidies aangemerkt: de aanspraken op financiële middelen die worden verstrekt op grond van een wettelijk voorschrift dat uitsluitend voorziet in verstrekking aan rechtspersonen die krachtens publiekrecht zijn ingesteld, en: de bekostiging van het onderwijs en onderzoek.
- In de kolom "Laatste evaluatie (jaartal met hyperlink naar vindplaats)" en de kolom "Volgende evaluatie (jaartal)" wordt in geval van een subsidie in de zin van artikel 4:23, derde lid, onder a of d de markering * ingevoegd. Aan deze markering wordt een hyperlink geplaatst naar de vindplaats van het verslag als bedoeld in artikel 4:23, vierde lid Awb. In geval van een subsidie in de zin van artikel 4:23 derde lid Awb onder b of c wordt de markering ** ingevoegd.
- In de kolommen worden geen opmerkingen als 'PM', 'n.n.b' of 'n.v.t.' opgenomen. Indien men van mening is dat iets daadwerkelijk niet van toepassing is, dan dient dit in de toelichting te worden opgenomen.

6. De hyperlink naar de vindplaats van de subsidie(-regeling) verwijst bijvoorbeeld naar de publicatie van de regeling in de Staatscourant of de (kader-)wet op grond waarvan een subsidie wordt verstrekt. Via de hyperlink moet nadere informatie over doelstelling, doelgroep, looptijd, etc. raadpleegbaar zijn.
7. In de budgetkolommen worden alleen bedragen € x 1.000 ingevuld.
8. Bij subsidieregelingen wordt het totaal aantal verleningen vermeld.
9. De hyperlink naar de vindplaats van de laatst uitgevoerde evaluatie verwijst bijvoorbeeld naar de vindplaats van het betreffende rapport of het kamerstuk waarmee de Tweede Kamer is geïnformeerd over de bevindingen uit de evaluatie. Via de hyperlink moet dus nadere informatie over de evaluatie en de bevindingen raadpleegbaar zijn.
NB: De Awb [artikel 4:24](#) stelt het verplicht om subsidies elke vijf jaar te evalueren, er worden uitzonderingen op deze regel aangegeven. Nadere regels over evaluaties, waaronder subsidie-evaluaties zijn te vinden in de Regeling periodiek evaluatieonderzoek.
- 10 In de kolom einddatum wordt de einddatum (jaartal) van de subsidie(-regeling) vermeld. Het gaat om het jaartal van de uiterste datum waarop nog verplichtingen (verleningsbeschikkingen) kunnen ontstaan. Indien de subsidie(-regeling) géén einddatum heeft, dan mag in deze kolom géén 'n.v.t.' worden ingevuld, maar wordt in de toelichting op de tabel aangegeven wat de reden hiervoor is.
- 11 Departementen zijn vrij om zelf nader onderscheid te maken in subsidies o.g.v. de kaderwet en subsidies o.g.v. regelingen. Voorwaarde is wel dat de bijlage een totaal overzicht blijft bieden.

4.1.41 Model 1.44 - Bijlage Overzicht evaluaties- en overig onderzoek

Model:**Overzicht Evaluatie- en overig onderzoek**

Artikel [artikelnummer] - [artikelnaam]			
Artikelnummer	Titel/onderwerp	Start	Afronding
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
	titel beleidsdoorlichting		
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
	titel onderzoek		
2 Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
	titel onderzoek		
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
	titel onderzoek		
3. Overig onderzoek			
	titel onderzoek		

Toelichting

In deze bijlage bij de begroting wordt een overzicht van al het evaluatie- en overig onderzoek voor het betreffende departement opgenomen.

1. Per begrotingsartikel wordt een aparte tabel opgesteld.

2. Het overzicht maakt onderscheid tussen:

- Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid. Binnen deze categorie worden beleidsdoorlichtingen apart vermeld.

- b. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid. Binnen deze categorie worden MKBA's apart vermeld.
- c. Overig onderzoek.
Zie de [Regeling periodiek evaluatieonderzoek](#) voor definities en kwaliteitseisen aan onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid.
3. Zo nodig wordt onder de tabel een toelichting gegeven op de inhoud en de criteria van de onderzoeken in maximaal 10 regels.
4. Met het aangeven van het (beoogde) jaar van aanbidding krijgt de Tweede Kamer zicht op de programmering en de momenten waarop ze over de uitkomsten van het onderzoek kan beschikken. In de kolom "afgerond" wordt het jaar (jan t/m dec) opgenomen waarin het onderzoek aan de Tweede Kamer aangeboden is of wordt.
5. De tijdshorizon van de programmering sluit aan bij de periode t tot en met $t+4$. Met andere woorden: als de begroting betrekking heeft op het jaar 2017 (= jaar t), toont de tabel al het onderzoek dat wordt afgerond in de periode 2017-2021. Wanneer het beleidsmatig zinvol is kan de tabel worden uitgebreid ($t+\dots$). Ook nog niet afgeronde onderzoeken die zijn gestart in $t-1$ of eerder worden meegenomen.

4.1.42 Model 1.50 - Bijlage bij Nader Rapport

Model:

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van (...) voor het jaar 20..

Bijlage bij Nader Rapport inzake de begroting 20..

Betreft: Advies van de Raad van State d.d....., nr.

IA. Beantwoording niet-blanco advies

Blijkens bijgaand advies heeft de Afdeling advisering van de Raad van State over bovenvermelde begroting een aantal opmerking gemaakt. Dit geeft mij aanleiding tot de volgende reactie.

1. ad. 1
2. ad. 2
3. etc.

IB. Beantwoording blanco advies

Blijkens het bijgaande advies kan de Afdeling advisering van de Raad van State zich verenigen met bovenvermelde begroting.

II. Nadere wijzigingen

Inmiddels is het noodzakelijk gebleken in bovenvermelde begroting een aantal wijzigingen/aanpassingen aan te brengen. De wijzigingen/aanpassingen betreffen (*bij voorbeeld technische bijstellingen/betreffen met name de artikelen*). De memorie van toelichting is met deze wijzigingen in overeenstemming gebracht. Het totaal van de uitgaven/ontvangsten komt daarmee op euro.....(was euro.....).

De Minister van

Toelichting

1. Indien sprake is van een niet-blanco advies door de Raad van State (dat wil zeggen een advies met opmerkingen) wordt gekozen voor de tekst onder IA.
2. Indien sprake is van een blanco advies wordt de tekst onder IB gehanteerd.
3. Beantwoording van een blanco-advies is alleen noodzakelijk indien via II mededelingen wordt gedaan van nadere wijzigingen. Indien er geen sprake is van nadere wijzigingen dan kan beantwoording van een blanco-advies achterwege blijven en hoeft deze bijlage niet te worden opgesteld.
4. Indien het totaal van de uitgaven/ontvangsten niet wijzigt, dan kan de tweede zin luiden: "Het totaal van de uitgaven (of: ontvangsten) verandert niet".
5. In de kop van de bijlage bij het Nader Rapport wordt na de naam van de begroting tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting).

6. Ondertekening door de minister van de bijlage bij het Nader Rapport is **niet** nodig.

4.1.43 Model 1.51 - Nota van wijziging op begrotingswetsvoorstel

Model:

NOTA VAN WIJZIGING

A
In het voorstel van wet tot vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van (...) voor het jaar 20.. (kamerstukken II, /,) wordt de begrotingsstaat als volgt gewijzigd (Bedragen x € 1.000).

Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van (...) voor het jaar 20..

Art.	Omschrijving	Stand van ontwerp-begroting vóór Nota van Wijzigingen			Stand van ontwerp-begroting na Nota van Wijzigingen		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten

De (sub-)totaaltellingen in de begrotingsstaat worden met deze wijzigingen in overeenstemming gebracht.

Indien van toepassing:

B

In het voorstel van wet tot vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van(..) voor het jaar (kamerstukken II,) wordt de begrotingsstaat inzake agentschappen als volgt gewijzigd.

Agentschap	Stand van ontwerp-begroting vóór Nota van wijzigingen			Stand van ontwerp-begroting na Nota van wijzigingen		
	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten
	Totaal kapitaal- uitgaven	Totaal kapitaal- ontvangsten		Totaal kapitaal- uitgaven	Totaal kapitaal- ontvangsten	

Agentschap	Stand van ontwerp-begroting vóór Nota van wijzigingen	Stand van ontwerp-begroting na Nota van wijzigingen

De (sub-)totaaltellingen in de begrotingsstaat worden met deze wijzigingen in overeenstemming gebracht.

TOELICHTING

Algemeen
(Eventueel)

Onderdeel A

Indien van toepassing:

Onderdeel B

De Minister van

(handtekening)

Toelichting

1. Een nota van wijziging kan staatsrechtelijk alleen betrekking hebben op het wetsgedeelte van het wetsvoorstel. Dat wil zeggen op het wetslichaam en de daarbij behorende begrotingsstaat, maar nooit op de oorspronkelijke memorie van toelichting van het wetsvoorstel. Wijzigingen in de memorie van toelichting van een wetsvoorstel kunnen via een brief, gericht aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, worden uiteengezet.
2. In de begrotingsstaat worden alleen de artikelen opgenomen waarop wijzigingen hebben plaatsgevonden.
3. In de begrotingsstaat worden geen totalen opgenomen.
4. Een nota van wijziging heeft een zelfstandige toelichting. In die toelichting kan worden aangegeven welke wijzigingen in de oorspronkelijke memorie van toelichting worden aangebracht als gevolg van de Nota van wijziging.
5. De betrokken minister ondertekent de toelichting van de nota van wijziging. Dit betekent dat de handtekening van de minister onderaan de toelichting komt. Bij voorkeur wordt de toelichting alleen ondertekend door de eerstverantwoordelijke bewindspersoon. De medebetrokkenheid van een andere bewindspersoon wordt in dat geval in de toelichting vermeld.
6. De nota van wijziging wordt vergezeld van een door de betrokken minister(s) ondertekende aanbiedingsbrief, gericht aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. De aanbiedingsbrief wordt bij voorkeur alleen ondertekend door de eerstverantwoordelijke bewindspersoon. De medebetrokkenheid van een andere bewindspersoon kan dan in de aanbiedingsbrief worden vermeld. Deze stukken worden via het Ministerie van Financiën naar de Tweede Kamer doorgeleid, indien de

Nota van wijziging betrekking heeft op de eerder in de ministerraad behandelde beleidsbeslissingen met financiële gevolgen.

7. De Nota's van wijziging die betrekking hebben op de beleidsbeslissingen met financiële gevolgen - die NIET eerder in de ministerraad aan de orde zijn gesteld - worden eerst aan de ministerraad voorgelegd. Daarbij beslist de ministerraad of de Nota's van wijziging wel of niet voor advies aan de Raad van State wordt voorgelegd voor de verzending naar de Tweede Kamer.
8. In de kop en in de subkop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting).

4.2 Suppletoire begroting

De modellen beginnend met 2.1 hebben betrekking op de Voorjaarsnota/1e suppletoire begroting. De modellen beginnend met 2.2 hebben betrekking op de Najaarsnota/2e suppletoire begroting.

4.2.1 Model 2.10 - Begrotingswetsvoorstel

Model:

Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van..... (...) voor het jaar 20.. (Eerste suppletoire begroting)

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzaak is gebleken van een wijziging van de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van (...), van de begrotingsstaat inzake de agentschappen van dit ministerie en van de begrotingsstaat van het begrotingsfonds, alle voor het jaar;

Zo is het, dat Wij met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De departementale begrotingsstaat voor het jaar 20... wordt gewijzigd, zoals blijkt uit de desbetreffende bij deze wet behorende staat.

Artikel 2

De begrotingsstaat inzake agentschappen voor het jaar 20.. wordt gewijzigd, zoals blijkt uit de desbetreffende bij deze wet behorende staat.

Artikel 3

De begrotingsstaat van het begrotingsfonds voor het jaar 20.. wordt gewijzigd, zoals blijkt uit de desbetreffende bij deze wet behorende staat.

Artikel 4

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 5

Hier kan eventueel een specifiek wetsartikel worden opgenomen.

Artikel 6

Deze wet treedt in werking met ingang van 1 juni... van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na de datum van ..., dan treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en metvan het onderhavige begrotingsjaar.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden

Gegeven

De Minister van

Toelichting

Toelichting op artikel 2

Voor een agentschap kan worden volstaan met één suppletoire begroting, te weten de Slotwet. In geval alleen de Slotwet wordt toegepast, blijft dit artikel in de 1e en 2e suppletoire begroting achterwege.

Toelichting op artikel 3

Opname van artikel 3 in de departementale begrotingswet is facultatief. Indien de oorspronkelijke begroting van het fonds tezamen met de departementale begroting in één begrotingswet is opgenomen, dienen ook de suppletoire begrotingen in één suppletoire begrotingswet te worden opgenomen.

Toelichting op artikel 6

Ingeval aan de wijziging samenhangende met de Voorjaarsnota een incidentele suppletoire begroting voorafgaat, wordt er voor zorggedragen dat die begroting terugwerkt tot een datum die ligt vóór 1 juni van het desbetreffende begrotingsjaar (dus bijvoorbeeld hier dan "1 april" invullen). Deze datering is noodzakelijk om problemen te voorkomen, die ontstaan indien de parlementaire behandeling van een "latere" suppletoire begroting eerder wordt afgerond dan die van een eerder ingediende suppletoire begroting.

In de tekst wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie De inrichting van de rijksbegroting).

NB. Voor de niet-departementale begrotingen (waaronder de programmabegrotingen) wordt voor de teksten voortgebouwd op de modellen van de begrotingen (zie modellen onder Begroting

Toelichting Ondertekening minister

De Minister ondertekent niet het voorstel van wet van de 1e suppletoire begroting. De minister zet alleen zijn handtekening onderaan de artikelsgewijze toelichting (niet de begrotingstoelichting) van de memorie van toelichting, zie toelichting van model 2.14.

4.2.2 Model 2.11 - Departementale begrotingsstaat

Model:

Wijziging begrotingsstaat van het Ministerie van (...) voor het jaar 20.. (Eerste suppletoire begroting) (Bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	Vastgestelde begroting			Mutaties 1 ^e suppletoire begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	Totaal						
	Beleidsartikelen						
01	Artikel 01						
..	...						
14	...						
	Niet-beleidsartikelen						
20	Algemeen						
21	Apparaat Kerndepartement						
2*	Evt. overige (apparaat) niet-beleidsartikelen						
2*	Geheim						
2*	Nominaal en onvoorzien						

Toelichting

1. In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting).
2. De verplichtingenbedragen worden getotaliseerd.
3. De gerealiseerde bedragen worden steeds naar boven afgerond (€ 1.000).
4. De financiële en niet-financiële toelichting op de departementale verantwoordingsstaat is opgenomen bij de toelichting op de begrotingsartikelen.

5. De niet-departementale begrotingen (I, IIA, IIB, IV, IXA, XVII, XVIII) hoeven geen apart centraal apparaatsartikel in de suppletoire begroting op te nemen (aansluitend op de indeling van de oorspronkelijke begroting). Dit geldt tevens voor de departementale begroting III.
6. Indien van toepassing kolom 'Vastgestelde begroting' hernoemen naar 'Stand na ISB'.

4.2.3 Model 2.12 - Begrotingsstaat inzake de agentschappen

Model:

Wijziging begrotingsstaat inzake agentschappen voor het jaar 20.. (Eerste suppletoire begroting) (Bedragen x € 1.000)

Naam	Vastgestelde begroting				Mutaties 1 ^e suppletoire begroting			
	Totaal verplichtingen	Totaal uitgaven	Totaal ontvangsten	Saldo uitgaven en ontvangsten	Totaal verplichtingen	Totaal uitgaven	Totaal ontvangsten	Saldo uitgaven en ontvangsten
Verplichtingen- kasagentschap 1								
Verplichtingen- kasagentschap 2								
Verplichtingen- kasagentschap 3								
Totaal								

Naam	Vastgestelde begroting			Mutaties 1 ^e suppletoire begroting		
	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo Baten en lasten	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten
Baten- lastenagentschap 1						
Baten- lastenagentschap 2						
Baten- lastenagentschap 3						
Totaal						

Naam	Vastgestelde begroting		Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	
	Totaal kapitaal- uitgaven	Totaal kapitaal- ontvangsten	Totaal kapitaal- uitgaven	Totaal kapitaal- ontvangsten

Naam	V astgestelde begroting		Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	
Baten-lastenagenstschap 1				
Baten-lastenagenstschap 2				
Baten-lastenagentschap 3				
Totaal				

Toelichting

1. In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie De inrichting van de rijksbegroting).
2. De termen 'kapitaaluitgaven' en '-ontvangsten' worden als volgt gedefinieerd:
 - > kapitaaluitgaven: de som van investeringen, eenmalige uitkeringen aan moederdepartement en aflossingen op leningen;
 - > kapitaalontvangsten; de som van desinvesteringen, eenmalige storting door moederdepartement en beroep op de leenfaciliteit.
3. Deze definities bestaan uit verschillende posten die voorkomen in het kasstroomoverzicht (zie model 2.29).

4.2.4 Model 2.13 - Begrotingsstaat Begrotingsfonds

Model:

Wijziging begrotingsstaat van ...fonds (..) voor het jaar 20.. (Eerste suppletoire begroting) (Bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting			(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
01	Beleidsartikel 01						
02	Beleidsartikel 02						
0*	Niet-beleidsartikel 0*						
	Subtotaal						
0*	Na-/ Voordelig eindsaldo (cumulatief) huidig jaar (t)		$U_{t-1} - O_{t-1}$	$O_{t-1} - U_{t-1}$		$U_{t-1} - O_{t-1}$	$O_{t-1} - U_{t-1}$
	Subtotaal						
0*	Na-/ Voordelig eindsaldo (cumulatief) huidig jaar (t)		$O_t - U_t$	$U_t - O_t$		$O_t - U_t$	$U_t - O_t$
	Totaal						

Toelichting

1. In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting).
2. De verplichtingenbedragen worden getotaliseerd.
3. U = uitgaven, O = ontvangsten, t = het jaar waarop het jaarverslag betrekking heeft, t-1 = het jaar voorafgaande aan het verslagjaar (t)

4.2.5 Model 2.14 - Memorie van toelichting

Model:

Memorie van toelichting (Eerste suppletoire begroting)

INHOUDSOPGAVE

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET WETSVOORSTEL

Wetsartikelen 1 tot en met 3

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk afzonderlijk bij wet vastgesteld en derhalve ook gewijzigd. Het onderhavige wetsvoorstel strekt ertoe om voor het jaar 20.. wijzigingen aan te brengen in:

1. de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van
2. de begrotingsstaat inzake de agentschappen van dit ministerie;
3. de begrotingsstaat voor het begrotingsfonds

De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zgn. begrotingstoelichting).

Wetsartikel 5

De Minister van

[handtekening]

B. BEGROTINGSTOELICHTING

Toelichting

A. Artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel

Een inhoudsopgave wordt opgenomen als de omvang van de memorie daar aanleiding toe geeft. In dat geval geeft de inhoudsopgave een compleet beeld van de onderdelen van de memorie van toelichting.

Bij een wetsvoorstel tot een begrotingswijziging wordt geen algemene toelichting opgenomen. De beleidsinhoudelijke toelichting bij de begroting(sstaat) wordt opgenomen in onderdeel B van de memorie van toelichting (de begrotingstoelichting).

Toelichting bij wetsartikelen 1 tot en met 3

De toelichting bij deze wetsartikelen kan kort worden gehouden. Volstaan kan worden met de in het model opgenomen standaardtekst.

Toelichting bij wetsartikel 4

Het (standaard-)wetsartikel inzake de euro als waarde-eenheid van de begroting behoeft geen toelichting.

Toelichting bij wetsartikel 5

Als er in een suppletoire begroting een specifiek wetsartikel wordt opgenomen - los van de wetsartikelen die zijn voorgeschreven in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften - wordt dat wetsartikel op deze plaats toegelicht.

Toelichting ondertekening minister

De minister ondertekent de memorie van toelichting na onderdeel A, te weten de artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel (en niet na onderdeel B, te weten de begrotingstoelichting).

NB. Voor de niet-departementale begrotingen (waaronder de programmabegrotingen) wordt voor de teksten voortgebouwd op de modellen van de begrotingen (zie modellen onder Begroting

B. Toelichting bij de begrotingstoelichting

De begrotingstoelichting bestaat uit de volgende onderdelen:

1. De departementale begroting
 - a. Leeswijzer
 - b. Het beleid
 - a. Overzicht belangrijkste uitgaven- en ontvangstenmutaties (zie model 2.17)
 - b. De beleidsartikelen (zie model 2.15 en model 2.15a)
 - c. De niet-beleidsartikelen (zie model 2.16)
 - d. Agentschappen (zie model 2.18 en model 2.18a). Voor een agentschap kan worden volstaan met één suppletoire begroting, te weten de Slotwet. In geval alleen de Slotwet wordt toegepast, blijft dit onderdeel van de begrotingstoelichting in de 1e en 2e suppletoire begroting achterwege.
2. De begroting van het begrotingsfonds.....
 - a. Leeswijzer
 - b. Het beleid
 - a. Overzicht belangrijkste uitgaven- en ontvangstenmutaties (zie model 2.17)
 - b. De beleidsartikelen (zie model 2.15)
 - c. De niet-beleidsartikelen (zie model 2.16).

4.2.6 Model 2.15 - Budgettaire gevolgen van beleid

Model:

Budgettaire gevolgen van beleid, Beleidsartikel X. (Eerste suppletoire begroting) (Bedragen x € 1.000)

	Ontwerp t (1)	Mutaties via NvW, moties en amendementen (2)	Vastgestelde begroting t (3)=(1+2)	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting (4)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (5)=(3+4)	Mutatie t+1	Mutatie t+2	Mutatie t+3	Mutatie t+4
Verplichtingen									
Waarvan garantieplichtingen									
Uitgaven									
Waarvan juridisch verplicht (percentage)	%				%				
Subsidies(-regelingen)									
-									
Leningen (eventueel)									
-									
-									
Garanties (eventueel)									
-									
-									
Bekostiging									
-									
-									

	Ontwerp t (1)	Mutaties via NvW, moties en amendementen (2)	Vastgestelde begroting t (3)=(1+2)	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting (4)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (5)=(3+4)	Mutatie t+1	Mutatie t+2	Mutatie t+3	Mutatie t+4
Inkomensoverdrachten									
-									
-									
Opdrachten									
-									
-									
Bijdragen aan agentschappen									
-									
-									
Bijdragen aan ZBO's /RWT's									
-									
-									
Bijdragen aan medeoverheden									
-									
-									
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties									
-									
-									

	Ontwerp t (1)	Mutaties via NvW, moties en amendementen (2)	Vastgestelde begroting t (3)=(1+2)	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting (4)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (5)=(3+4)	Mutatie t+1	Mutatie t+2	Mutatie t+3	Mutatie t+4
Bijdragen aan (andere) begrotingshoofdstukken									
-									
-									
Bijdragen aan sociale fondsen									
-									
Ontvangsten									

Toelichting

1. De tabel budgettaire gevolgen van beleid moet in ieder geval de wijzigingen uit model 2.17 bevatten.
2. De suppletoire begrotingswetsvoorstellen hebben (conform de motie van Walsem, Kamerstukken II, [26.573, nr. 55](#)) in de artikelsgewijze toelichting eenzelfde structuur als de 'budgettaire gevolgen van beleid'-tabel van de ontwerpbegroting.
3. Juridisch verplichte uitgaven: van de ramingen van de programma-uitgaven wordt vermeld – in percentages – welk deel daarvan juridisch is verplicht. Als peildatum voor de omvang van de juridische verplichtingen op jaarbasis wordt de sluitingsdatum van IBOS voor de Voorjaarsnota van het begrotingsjaar (t) genomen.
4. De verplichtingen-, uitgaven- en ontvangstenbedragen worden gegeven voor het lopende begrotingsjaar t.
5. Verplichtingen en garantieverplichtingen: in deze tabel wordt het totaal volume van alle uitstaande garanties gerapporteerd. Indien op een beleidsartikel zowel sprake is van "gewone" verplichtingen als garantieverplichtingen worden de garantieverplichtingen apart in de tabel budgettaire gevolgen van beleid gepresenteerd. (NB: gewone verplichtingen komen in het algemeen voor 100% tot betaling; garantieverplichtingen komen slechts tot betaling onder vooraf bepaalde voorwaarden).
6. Amendementen hebben in beginsel betrekking op het begrotingsjaar. Soms kunnen amendementen een meerjarige werking hebben. Meerjarige begrotingsamendementen met een deugdelijke dekking worden zowel in het betrokken jaar als de jaren daarna in de (suppletoire) begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen meerjarig verwerkt. De verantwoordelijke minister kan hiervan slechts afwijken ingeval van ernstige bezwaren. In dat geval informeert de betrokken minister conform artikel 2.3, vijfde lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) de Tweede Kamer afzonderlijk hierover. Zwaarwegende redenen kunnen betrekking hebben op het ontbreken van een deugdelijke dekking, het ontbreken van een meerjarige dekking of de technische onuitvoerbaarheid van het amendement. In een dergelijk geval worden de financiële gevolgen van amendementen die een meerjarige werking hebben alleen in de begrotingsstaat

van het lopend jaar in de suppletoire begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen verwerkt. Deze procedure geldt ook wanneer een amendement alleen een eenmalige verwerking in de begroting beoogd.

Uit de toelichting bij dit model moet blijken of het amendement meerjarig of incidenteel wordt verwerkt.¹

7. De budgettaire gevolgen worden in de tabellen cijfermatig gepresenteerd en in aansluiting op de tabel toegelicht. De beleidsmatige mutaties en technische mutaties groter of gelijk aan onderstaande staffel worden op het niveau van de financiële instrumenten (en eventueel artikelonderdeel) toegelicht. Daarbij wordt de aard en de oorzaak per mutatie afzonderlijk toegelicht, waarbij zoveel mogelijk met PxQ gegevens wordt onderbouwd. **Let op:** de ondergrens van < 1 miljoen euro geldt niet voor subsidies die < 1 miljoen euro en waarbij de begrotingswet -als wettelijke grondslag voor het betreffend subsidiebedrag gaat gelden op basis van artikel 4:23, derde lid, aanhef en onder c, van de Awb. In die gevallen worden de afzonderlijke subsidiebedragen in de toelichting van het betreffend begrotingsartikel en optioneel in de tabel vermeld.
8. Indien er tussen de vastgestelde begroting en de eerste suppletoire begroting één of meerdere incidentele suppletoire begrotingen (ISB) naar de Staten-Generaal zijn verstuurd, wordt er een extra kolom toegevoegd tussen 'Vastgestelde begroting' en 'Mutaties 1e suppletoire begroting', genaamd 'stand vastgestelde ISB'.

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 < 1000	5	10
=> 1000	10	20

1) N.a.v. amendement Vermue tijdens de behandeling van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016, 34426, nr. 12

4.2.7 Model 2.15a - Budgettaire gevolgen beleidsartikel Grote Uitvoerende Dienst

Model:

Budgettaire gevolgen van beleid, beleidsartikel X (Eerste suppletoire begroting) (Bedragen x € 1.000)

	Ontwerp begroting (1)	Mutaties via NvW, ISB, motie en amendementen (2)	Vastgestelde begroting (3)=(1+2)	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting (4)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (5)=(3+4)	Mutatie t+1	Mutatie t+2	Mutatie t+3	Mutatie t+4
Verplichtingen									
Waarvan garantieplichtingen (indien van toepassing)									
Uitgaven									
Waarvan juridisch verplicht	%				%				
Programmauitgaven									
- Financieel instrument A									
- Financieel instrument B									
Apparaatsuitgaven									
Personele uitgaven - waarvan eigen personeel - waarvan inhuur externen									
- waarvan overige personele uitgaven									

	Ontwerpbehoort (1)	Mutaties via NvW, ISB, motie en amendementen (2)	Vastgestelde begroting t (3)=(1+2)	1 ^e suppletoire begroting (4)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (5)=(3+4)	Mutatie t+1	Mutatie t+2	Mutatie t+3	Mutatie t+4
Materiële uitgaven - waarvan ICT - waarvan bijdrage SSO's									
- waarvan overige materiële uitgaven									
Programmaontvangsten									
Apparaatsontvangsten									

Toelichting

1. De budgettaire gevolgen van beleid tabel moet in ieder geval de wijzigingen uit model 2.17 bevatten.
2. De suppletoire begrotingswetsvoorstellen hebben (conform de motie van Walsem, Kamerstukken II, [26.573, nr. 55](#)) in de artikelsgewijze toelichting eenzelfde structuur als de tabel 'budgettaire gevolgen van beleid' van de ontwerpbegroting.
3. Juridisch verplichte uitgaven: van de ramingen van de programma-uitgaven wordt vermeld –in percentages – welk deel daarvan juridisch is verplicht. Als peildatum voor de omvang van de juridische verplichtingen op jaarbasis wordt de sluitingsdatum van IBOS voor de Voorjaarsnota van het begrotingsjaar (t) genomen.
4. De verplichtingen-, uitgaven- en ontvangstenbedragen worden gegeven voor het lopende begrotingsjaar t.
5. Verplichtingen en garantieverplichtingen: in deze tabel wordt het totaal volume van alle uitstaande garanties gerapporteerd. Indien op een beleidsartikel zowel sprake is van "gewone" verplichtingen als garantieverplichtingen worden de garantieverplichtingen apart in de tabel Budgettaire gevolgen van beleid gepresenteerd. (NB: gewone verplichtingen komen in het algemeen voor 100% tot betaling; garantieverplichtingen komen slechts tot betaling onder vooraf bepaalde voorwaarden).
6. De te hanteren definities voor apparaatsuitgaven zijn opgenomen in de begrippenlijst (onderdeel Rijksbrede kostensoortentabel).
7. Voor de artikelen voor de AIVD (Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) en de MIVD (Defensie) geldt dat geen uitsplitsing van apparaatsuitgaven en programma-uitgaven hoeft te worden gepresenteerd.
8. Amendementen hebben in beginsel betrekking op het begrotingsjaar. Soms kunnen amendementen een meerjarige werking hebben. Meerjarige begrotingsamendementen met een deugdelijke dekking worden zowel in het betrokken jaar als de jaren daarna in de (suppletoire) begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen meerjarig verwerkt. De verantwoordelijke minister kan hiervan slechts afwijken ingeval van ernstige bezwaren. In dat geval informeert de betrokken minister conform artikel 2.3, vijfde lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) de Tweede Kamer afzonderlijk hierover. Zwaarwegende redenen kunnen

betrekking hebben op het ontbreken van een deugdelijke dekking, het ontbreken van een meerjarige dekking of de technische onuitvoerbaarheid van het amendement. In een dergelijk geval worden de financiële gevolgen van amendementen die een meerjarige werking hebben alleen in de begrotingsstaat van het lopend jaar in de supplettoire begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen verwerkt. Deze procedure geldt ook wanneer een amendement alleen een eenmalige verwerking in de begroting beoogd.

Uit de toelichting bij dit model moet blijken of het amendement meerjarig of incidenteel wordt verwerkt.¹

9. De budgettaire gevolgen worden in de tabellen cijfermatig gepresenteerd en in aansluiting op de tabel toegelicht. De beleidsmatige mutaties en technische mutaties groter of gelijk aan onderstaande staffel worden op het niveau van de financiële instrumenten (en eventueel artikelonderdeel) toegelicht. Daarbij wordt de aard en de oorzaak per mutatie afzonderlijk toegelicht, waarbij zoveel mogelijk met PxQ gegevens wordt onderbouwd. **Let op:** de ondergrens van < 1 miljoen euro geldt niet voor subsidies die < 1 miljoen euro en waarbij de begrotingswet -als wettelijke grondslag voor het betreffend subsidiebedrag gaat gelden op basis van artikel 4:23, derde lid, aanhef en onder c, van de Awb. In die gevallen worden de afzonderlijke subsidiebedragen in de toelichting van het betreffend begrotingsartikel en optioneel in de tabel vermeld.

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 < 1000	5	10
=> 1000	10	20

1) N.a.v. amendement Vermoe tijdens de behandeling van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016, 34426, nr. 12

4.2.8 Model 2.15b - Begrotingsreserves

Er is geen model voorgeschreven.

Toelichting

Aan begrotingsreserves hoeft in een suppletoire begroting, in de toelichting bij een beleidsartikel, alleen aandacht te worden besteed, indien:

1. Pas in de loop van een begrotingsjaar besloten wordt tot de instelling van een (nieuwe) begrotingsreserve en er (dus) in de ontwerpbegroting nog geen aandacht aan is besteed. In dat geval dient bij de suppletoire begroting model 1.33g - Begrotingsreserves te worden toegepast.
2. De informatie over een begrotingsreserve, verstrekt in de ontwerpbegroting, in substantieel aanvulling of aanpassing behoeft. Wat *substantieel* is, is ter beoordeling van het betrokken ministerie en het ministerie van Financiën. De insteek daarbij is of de informatie relevant is voor de Staten-Generaal.

4.2.9 Model 2.16 - Toelichting niet-beleidsartikelen

Model:

Opbouw verplichtingen-, uitgaven- en ontvangstenramingen vanaf de stand

ontwerpbegroting t naar de stand 1^e suppletoire begroting t

Algemeen (bedragen x € 1.000)

	Ontwerpbegroting t (1)	Mutaties via NvW, ISB, motie en amendementen (2)	Vastgestelde begroting (3)=(1+2)	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting (4)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (5)=(3+4)	Mutatie t+1	Mutatie t+2	Mutatie t+3	Mutatie t+4
Verplichtingen									
Uitgaven									
Programma-uitgaven									
Financieel instrument yyy									
Ontvangsten									

Apparaatsuitgaven Kerndeptement (bedragen x € 1.000)

	Ontwerpbegroting t (1)	Mutaties via NvW, ISB, motie en amendementen (2)	Vastgestelde begroting (3)=(1+2)	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting (4)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (5)=(3+4)	Mutatie t+1	Mutatie t+2	Mutatie t+3	Mutatie t+4
Verplichtingen									
Uitgaven									
Personele uitgaven									
- waarvan eigen personeel									

	Ontwerpbehoort (1)	Mutaties via NvW, ISB, motie en amendementen (2)	Vastgestelde begroting (3)=(1+2)	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting (4)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (5)=(3+4)	Mutatie t+1	Mutatie t+2	Mutatie t+3	Mutatie t+4
- waarvan inhuur externen									
- waarvan overige personele uitgaven									
Materiële uitgaven									
- waarvan ICT									
- waarvan bijdrage aan SSO's									
- waarvan overige materiële uitgaven									
Ontvangsten									

Nominaal en Onvoorzien (bedragen x € 1.000)

	Ontwerpbehoort (1)	Mutaties via NvW, ISB, motie en amendementen (2)	Vastgestelde begroting (3)=(1+2)	Mutaties 1 ^e suppletoire begroting (4)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (5)=(3+4)	Mutatie t+1	Mutatie t+2	Mutatie t+3	Mutatie t+4
Verplichtingen									
Uitgaven									
Loonbijstelling									
Prijsbijstelling									
Onvoorzien									
Ontvangsten									

Tabel verdeling loon- en prijsbijstelling (Eerste suppletoire begroting)(Bedragen x € 1.000)

vervolgens of direct bij de 1e of bij de 2e suppletoire begroting (en bij uitzondering in de slotwet). Die verdeling wordt dan via model 2.27 toegelicht.

3. Indien op het niet-beleidsartikel Nominaal en onvoorzien in de ontwerpbegroting sprake was van een nog toe te bedelen negatief bedrag als gevolg van een nog in te vullen bezuiniging of taakstelling wordt dit bedrag in beginsel in de 1e suppletoire begroting toebedeeld en voorzien van een toelichting. [Conform toezegging van de Minister van Financiën tijdens het plenaire debat van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016 op 28 september 2016].
4. De departementsbrede programma-uitgaven worden conform de bepalingen voor een beleidsartikel toegelicht.
5. De niet-departementale begrotingen (I, IIA, IIB, IV, IXA, XVII, XVIII) hoeven geen apart centraal apparaatsartikel in de suppletoire begroting op te nemen (aansluitend aan de indeling van de oorspronkelijke begroting).
6. De te hanteren definities voor apparaatsuitgaven zijn opgenomen in de begrippenlijst (onderdeel Rijksbrede kostensoortentabel).
7. De verschillende onderdelen van bovenstaand model kunnen als aparte artikelen worden opgenomen (aansluitend aan de indeling van de oorspronkelijke begroting).
8. Amendementen hebben in beginsel betrekking op het begrotingsjaar. Soms kunnen amendementen een meerjarige werking hebben. Meerjarige begrotingsamendementen met een deugdelijke dekking worden zowel in het betrokken jaar als de jaren daarna in de (suppletoire) begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen meerjarig verwerkt. De verantwoordelijke minister kan hiervan slechts afwijken ingeval van ernstige bezwaren. In dat geval informeert de betrokken minister conform artikel 2.3, vijfde lid, van de Comptabiliteitswet 2016 de Tweede Kamer afzonderlijk hierover. Zwaarwegende redenen kunnen betrekking hebben op het ontbreken van een deugdelijke dekking, het ontbreken van een meerjarige dekking of de technische onuitvoerbaarheid van het amendement. In een dergelijk geval worden de financiële gevolgen van amendementen die een meerjarige werking hebben alleen in de begrotingsstaat van het lopend jaar in de suppletoire begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen verwerkt. Deze procedure geldt ook wanneer een amendement alleen een eenmalige verwerking in de begroting beoogd. Uit de toelichting van dit model moet blijken of het amendement meerjarig of incidenteel wordt verwerkt.¹

1) N.a.v. amendement Vermoe tijdens de behandeling van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016, 34426, nr. 12

4.2.10 Model 2.17 - Uitgavenmutaties

Model:

Overzicht belangrijkste suppletoire uitgavenmutaties 20.. (Eerste suppletoire begroting) (bedragen x € 1.000)

	Artikelnummer	Uitgaven t
Vastgestelde begroting t		
Belangrijkste suppletoire mutaties		
1)		
2)		
3)		
4)		
5)		
6) Overige mutaties		
Stand 1^e suppletoire begroting t		

Toelichting

1. Uitgavenmutaties hebben een meerjarige doorwerking.
2. In de toelichting wordt de relevante informatie opgenomen.
3. In z'n algemeenheid geldt dat bij een uitsplitsing van de mutaties de aansluiting met de toelichtingen in de betreffende budgettaire nota wordt gemaakt. In overleg met de betrokken sectie van de Inspectie der Rijksfinanciën wordt daarom bewerkstelligd dat in deze tabellen gepresenteerde uitsplitsingen overeenkomen met de uitsplitsingen in de Verticale Toelichting in de betreffende budgettaire nota.
4. Eénzelfde overzichtstabel wordt gemaakt ten aanzien van de belangrijkste ontvangstenmutaties. Indien geen belangrijkste ontvangstenmutaties te melden zijn, kan de overzichtstabel ten aanzien van de belangrijkste ontvangstenmutaties weggelaten worden.

4.2.11 Model 2.18 - Exploitatie- en kasstroomoverzicht baten-lastenagentschap

Model:

Baten-lastenagentschapSuppletoire begroting 20.. (Eerste suppletoire begroting) (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	(3)=(1)+(2)
			Totaal geraamd
Baten			
Omzet moederdepartement			
Omzet overige departementen			
Omzet derden			
Rentebaten			
Vrijval voorzieningen			
Bijzondere baten			
Totaal baten			
Lasten			
Apparaatskosten			
- Personele kosten			
- <i>Waarvan eigen personeel</i>			
- <i>Waarvan inhuur externen</i>			
- <i>Waarvan overige personele kosten</i>			
Materiële kosten			
- <i>Waarvan apparaat ICT</i>			
- <i>Waarvan Bijdrage aan SSO's</i>			

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	(3)=(1)+(2)
			Totaal geraamd
- <i>Waarvan overige materiële kosten</i>			
Rentelasten			
Afschrijvingskosten			
- Materieel			
- <i>Waarvan apparaat ICT</i>			
- Immaterieel			
Overige lasten			
- Dotaties voorzieningen			
- Bijzondere lasten			
Totaal lasten			
Saldo van baten en lasten			

Suppletoire begroting 20.. (eerste suppletoire begroting), Kasstroomoverzicht baten-lastenagentschap (Bedragen x € 1.000)

	Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	(3)=(1)+(2) Stand 1 ^e suppletoire begroting
1.	Rekening-courant RHB 1 januari 20..			
	Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)			
	Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)			
2.	Totaal operationele kasstroom			
	Totaal investeringen (-/-)			
	Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)			

	Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	(3)=(1)+(2) Stand 1 ^e suppletoire begroting
3.	Totaal investeringkasstroom			
	Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)			
	Eenmalige storting door het moederdepartement (+)			
	Aflossingen op leningen (-/-)			
	Beroep op leenfaciliteit (+)			
4.	Totaal financieringskasstroom			
5.	Rekening-courant RHB 31 december 20.. (=1+2+3+4)			

Toelichting

1. Exploitatieoverzicht: opbouw vanaf de stand ontwerpbegroting naar de stand van de Voorjaarsnota.
2. De posten in de kolom Omschrijving van het exploitatieoverzicht komen overeen met de posten van de overeenkomstige tabel in de ontwerpbegroting.
3. Kasstroomoverzicht: de uitsplitsing van de totale operationele kasstroom naar ontvangsten en uitgaven is verplicht per begroting 2017. Eerdere toepassing wordt aanbevolen. Indien de uitsplitsing nog niet blijkt uit de begroting uit eerdere jaren, dan kan volstaan worden in de betreffende kolom met vermelding van alleen het totaal van de operationele kasstroom.
4. Dit model wordt ingevuld bij cumulatieve mutaties (in totaal) groter dan 5 % van de oorspronkelijk vastgestelde begroting of cumulatieve mutaties (in totaal) groter dan € 20 mln. ten opzichte van de oorspronkelijk vastgestelde begroting.
5. Daarbij geldt dat:
 - > de cumulatieve mutaties bezien worden op het totaal aan baten of lasten van een agentschap (dus niet op een individueel item als bijvoorbeeld omzet moederdepartement of omzet derden);
 - > de cumulatieve mutaties bezien worden ten opzichte van de oorspronkelijk vastgestelde begroting;
 - > dit model niet ingevuld hoeft te worden, indien de mutaties bij 1e suppletoire per saldo 0 zijn. Het saldo is per categorie (baten of lasten).

Voorbeeld: bij 1e suppletoire is sprake van een overschrijding van 2% die absoluut minder is dan € 20 miljoen. Deze mutatie hoeft niet te worden toegelicht. Indien zich bij 2e suppletoire een overschrijding voordoet van 4%, dan moeten beide overschrijdingen worden gemeld bij de 2e suppletoire. Hoewel de twee afzonderlijke mutaties kleiner zijn dan 5%, is sprake van een cumulatieve overschrijding van de oorspronkelijk vastgestelde begroting met 6%.

Voorbeeld: in het geval er bij 1e suppletoire - binnen het totaal aan baten - een mutatie van + € 25 mln. (bv. omzet moederdepartement) en een mutatie van - € 25 mln. (bv. omzet derden) hebben voorgedaan, dan hoeft dit model niet te worden toegelicht. Immers, per saldo bedragen de cumulatieve mutaties 0 en is het totaal aan baten niet gewijzigd ten opzichte van de oorspronkelijk vastgestelde begroting.

4.2.12 Model 2.18a - Overzicht ontvangsten en uitgaven verplichtingen-kasagentschap

Model:

Ontvangsten en uitgaven overzicht: Opbouw vanaf de stand ontwerpbegroting naar de stand van de eerste suppletoire begroting

Verplichtingen-kasagentschap.....Suppletoire begroting 20.. (Eerste suppletoire begroting) (Bedragen x € 1.000)

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	(3)=(1)+(2) Totaal geraamd
Ontvangsten			
Ontvangsten moederdepartement			
Ontvangsten overige departementen			
Ontvangsten derden			
Rente ontvangsten			
Vrijval voorzieningen			
Bijzondere ontvangsten			
totaal ontvangsten			
Uitgaven			
Personele uitgaven			
- <i>Waarvan eigen personeel</i>			
- <i>Waarvan inhuur externen</i>			
- <i>Waarvan overige personele uitgaven</i>			
Materiële uitgaven			

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	(3)=(1)+(2) Totaal geraamd
- <i>Waarvan apparaat ICT</i>			
- <i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>			
- <i>Waarvan overige materiële uitgaven</i>			
Bijzondere uitgaven			
totaal uitgaven			
Totaal verplichtingen			
Saldo van ontvangsten en uitgaven			

Toelichting

Dit model wordt ingevuld bij cumulatieve mutaties (in totaal) groter dan 5 % van de oorspronkelijk vastgestelde begroting of cumulatieve mutaties (in totaal) groter dan € 20 miljoen ten opzichte van de oorspronkelijk vastgestelde begroting.

4.2.13 Model 2.20 - Begrotingswetsvoorstel

Model:

Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van(...) voor het jaar 20.. (Tweede suppletore begroting).

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzaak is gebleken van een wijziging van de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van (...), van de begrotingsstaat inzake de agentschappen van dit ministerie en van de begrotingsstaat van het begrotingsfonds, alle voor het jaar;

Zo is het, dat Wij met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De departementale begrotingsstaat van het Ministerie van (...) voor het jaar 20... wordt gewijzigd, zoals blijkt uit de desbetreffende bij deze wet behorende staat.

Artikel 2

De begrotingsstaat inzake de agentschappen voor het jaar 20.. wordt gewijzigd, zoals blijkt uit de desbetreffende bij deze wet behorende staat.

Artikel 3

De begrotingsstaat van het begrotingsfonds voor het jaar 20.. wordt gewijzigd, zoals blijkt uit de desbetreffende bij deze wet behorende staat.

Artikel 4

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 5

Hier kan eventueel een specifiek wetsartikel worden opgenomen.

Artikel 6

Deze wet treedt in werking met ingang van 1 december van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na de datum van ..., dan treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en met van het onderhavige begrotingsjaar.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden

Gegeven

De Minister van

Toelichting

Toelichting op artikel 2

Voor een agentschap kan worden volstaan met één suppletoire begroting, te weten de slotwet. In geval alleen de slotwet wordt toegepast, blijft dit artikel in de 1e en 2e suppletoire begroting achterwege.

Toelichting op artikel 3

Opname van artikel 3 in de departementale begrotingswet is facultatief. Indien de oorspronkelijke begroting van het fonds samen met de departementale begroting in één begrotingswet is opgenomen, worden ook de suppletoire begrotingen in één suppletoire begrotingswet opgenomen.

In de tekst wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie De inrichting van de rijksbegroting).

NB. Voor de niet-departementale begrotingen (waaronder de programmabegrotingen) wordt voor de teksten voortgebouwd op de modellen van de begrotingen (zie modellen onder Begroting)

Toelichting Ondertekening minister

De Minister ondertekent niet het voorstel van wet van de 2e suppletoire begroting. De minister zet alleen zijn handtekening onderaan de artikelsgewijs toelichting van de memorie van toelichting, zie toelichting van model 2.24.

4.2.14 Model 2.21 - Departementale Begrotingsstaat

Model:

Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van (...) voor het jaar 20.. (Tweede suppletioire begroting)
(Bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	Vastgestelde begroting		Mutaties 1 ^e suppletioire begroting		Mutaties 2 ^e suppletioire begroting	
		Verplichtingen	Uitgaven	Verplichtingen	Uitgaven	Verplichtingen	Uitgaven
	Totaal						
	Beleidsartikelen						
01	Naam artikel						
14							
	Niet-beleidsartikelen						
20	Algemeen						
21	Apparaat Kerndepartement						
2*	Evt. overige (apparaat) niet- beleidsartikelen						
2*	Geheim						
2*	Nominaal en onvoorzien						

Toelichting

1. In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie De inrichting van de rijksbegroting).
2. De verplichtingenbedragen worden getotaliseerd.
3. De gerealiseerde bedragen worden steeds naar boven afgerond (€ 1.000).

4. De financiële en niet-financiële toelichting op de departementale verantwoordingsstaat is opgenomen in de toelichting op de begrotingsartikelen.
5. De niet-departementale begrotingen (I, IIA, IIB, IV, IXA, XVII, XVIII) hoeven geen apart centraal apparaatsartikel in de suppletoire begroting op te nemen (aansluitend op de indeling van de oorspronkelijke begroting). Dit geldt tevens voor de departementale begroting III.

4.2.15 Model 2.22 - Begrotingsstaat inzake de agentschappen

Model:

Wijziging van de begrotingsstaat inzake de verplichtingen-kasagentschappen (Tweede suppletoire begroting)
Begroting 20.. Ministerie van(...) (Bedragen x € 1.000)

Naam	Vastgestelde begroting				Mutaties 1e suppletoire begroting				Mutaties 2e suppletoire begroting			
	Totaal ontvangsten	Totaal uitgaven	Totaal verplichtingen	Saldo ontvangsten en uitgaven	Totaal ontvangsten	Totaal uitgaven	Totaal verplichtingen	Saldo ontvangsten en uitgaven	Totaal ontvangsten	Totaal uitgaven	Totaal verplichtingen	Saldo ontvangsten en uitgaven
Verplichtingen-kasagentschap 1												
Verplichtingen-kasagentschap 2												
Verplichtingen-kasagentschap 3												
Totaal												

Suppletoire begrotingsstaat inzake de baten-lastenagentschappen (Najaarsnota) Begroting 20.. Ministerie van
(...) Bedragen x € 1.000

Naam	Vastgestelde begroting			Mutaties 1e suppletoire begroting			Mutaties 2e suppletoire begroting		
	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten
Baten-lastenagentschap 1									
Baten-lastenagentschap 2									

Naam	Vastgestelde begroting			Mutaties 1e suppletoire begroting			Mutaties 2e suppletoire begroting		
Batenlastenagentschap 3									
Totaal									

Naam	Vastgestelde begroting		Mutaties 1e suppletoire begroting		Mutaties 2e suppletoire begroting	
	Totaal kapitaal-uitgaven	Totaal kapitaal-ontvangsten	Totaal kapitaal-uitgaven	Totaal kapitaal-ontvangsten	Totaal kapitaal-uitgaven	Totaal kapitaal-ontvangsten
Batenlastenagentschap 1						
Batenlastenagentschap 2						
Batenlastenagentschap 3						
Totaal						

Toelichting

- In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie De inrichting van de rijksbegroting).
- De specifieke rijksoverheidstermen kapitaaluitgaven en -ontvangsten worden als volgt gedefinieerd:
 - > kapitaaluitgaven betreft de som van investeringen, eenmalige uitkering aan moederdepartement en aflossingen op leningen.
 - > kapitaalontvangsten betreft de som van desinvesteringen, eenmalige storting door moederdepartement en beroep leenfaciliteit.
- Deze definities bestaan uit verschillende posten die voorkomen in het kasstroomoverzicht (zie [model 2.29](#)).

4.2.16 Model 2.23 - Begrotingsstaat Begrotingsfonds

Model:

Wijziging van de begrotingsstaat van het fonds (..) voor het jaar 20.. (Tweede suppletoire begroting) (Bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting			(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting			(3) Mutaties 2e suppletoire begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
01	Beleidsartikel 01									
02	Beleidsartikel 02									
0*	Niet- beleidsartikel 0*									
	Subtotaal									
0*	Na-/Voordelig eindsaldo (cumulatief) vorig jaar (t-1)		u _{t-1} - o _{t-1}	o _{t-1} -u _{t-1}		u _{t-1} -o _{t-1}	o _{t-1} -u _{t-1}		u _{t-1} -o _{t-1}	o _{t-1} -u _{t-1}
	Subtotaal									
0*	Na-/Voordelig eindsaldo (cumulatief) huidig jaar (t)		o _t -u _t	u _t -o _t		o _t -u _t	u _t -o _t		o _t -u _t	u _t -o _t
	Totaal									

Toelichting

- In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie De inrichting van de rijksbegroting).
- De verplichtingenbedragen worden getotaliseerd.

4.2.17 Model 2.24 - Memorie van toelichting

Model:

Memorie van toelichting (Tweede suppletoire begroting)

Inhoudsopgave

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET WETSVOORSTEL

Wetsartikelen 1 tot en met 3

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld en derhalve ook gewijzigd. Het onderhavige wetsvoorstel strekt ertoe om voor het jaar 20.. wijzigingen aan te brengen in:

1. de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van
2. de begrotingsstaat inzake de agentschappen van dit ministerie;
3. de begrotingsstaat voor het begrotingsfonds

De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zgn. begrotingstoelichting).

Wetsartikel 5

De Minister van

[handtekening]

B. BEGROTINGSTOELICHTING

Toelichting

A. Artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel

Een inhoudsopgave wordt opgenomen als de omvang van de memorie daar aanleiding toe geeft. In dat geval geeft de inhoudsopgave een compleet beeld van de onderdelen van de memorie van toelichting.

Bij een wetsvoorstel tot een begrotingswijziging wordt geen algemene toelichting opgenomen. De beleidsinhoudelijke toelichting bij de begroting(sstaat) wordt opgenomen in onderdeel B van de memorie van toelichting (de begrotingstoelichting).

Toelichting bij wetartikelen 1 tot en met 3

De toelichting bij deze wetsartikelen kan kort worden gehouden. Volstaan kan worden met de in het model opgenomen standaardtekst.

Toelichting bij wetsartikel 4

Het (standaard-)wetsartikel inzake de euro als waarde-eenheid van de begroting behoeft geen toelichting.

Toelichting bij wetsartikel 5

Als er in een suppletoire begroting een specifiek wetsartikel wordt opgenomen - los van de wetsartikelen die zijn voorgeschreven in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften - wordt dat wetsartikel op deze plaats te worden toegelicht.

Toelichting ondertekening minister

De minister ondertekent de memorie van toelichting na onderdeel A, te weten artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel (en niet na onderdeel B, te weten de begrotingstoelichting).

NB. Voor de niet-departementale begrotingen (waaronder de programmabegrotingen) wordt voor de teksten voortgebouwd op de modellen van de begrotingen (zie modellen onder Begroting).

B. Toelichting bij de begrotingsartikelen

De begrotingstoelichting bestaat uit de volgende onderdelen:

1. De departementale begroting
 - a. Leeswijzer
 - b. Het beleid
 1. Overzicht belangrijkste uitgaven- en ontvangstenmutaties (zie model 2.28)
 2. De beleidsartikelen (zie model 2.25 en model 2.25a)
 3. De niet-beleidsartikelen (zie model 2.26 en model 2.27)
 - c. Agentschappen (zie model 2.29 en model 2.29a). Voor een agentschap kan worden volstaan met één suppletoire begroting, te weten de slotwet. In geval alleen de Slotwet wordt toegepast, blijft dit onderdeel van de begrotingstoelichting in de 1e en 2e suppletoire begroting achterwege.
2. De begroting van het begrotingsfonds
 - a. Leeswijzer
 - b. Het beleid
 1. Overzicht belangrijkste uitgaven- en ontvangstenmutaties (zie model 2.28)
 2. De beleidsartikelen (zie model 2.25)
 3. De niet-beleidsartikelen (zie model 2.26 en model 2.27)

4.2.18 Model 2.25 - Budgettaire gevolgen van beleid

Model:

Tabel budgettaire gevolgen van beleid, beleidsartikel X (Tweede suppletoire begroting) (Bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting	Stand 1 ^e suppletoire begroting (2)	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting (3)		Stand 2 ^e suppletoire begroting (4)=(2+3)
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen					
Waarvan garantieverplichtingen					
Uitgaven					
Waarvan juridisch verplicht (percentage)		%			%
Subsidies(-regelingen)					
-					
Leningen					
-					
-					
Garanties					
-					
-					
Bekostiging					
-					
-					

	Vastgestelde begroting	Stand 1 ^e suppletoire begroting (2)	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting (3)		Stand 2 ^e suppletoire begroting (4)=(2+3)
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2 ^e suppletoire begroting	
Inkomensoverdrachten					
-					
-					
Opdrachten					
-					
-					
Bijdragen aan agentschappen					
-					
-					
Bijdragen aan ZBO's/RWT's					
-					
-					
Bijdragen aan medeoverheden					
-					
-					
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties					
-					
-					
Bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken					

	Vastgestelde begroting	Stand 1 ^e suppletoire begroting (2)	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting (3)		Stand 2 ^e suppletoire begroting (4)=(2+3)
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
-					
-					
Bijdragen aan sociale fondsen					
-					
-					
Ontvangsten					

Toelichting

1. De tabel "budgettaire gevolgen van beleid" moet in ieder geval de wijzigingen uit model 2.28 bevatten.
2. De suppletoire begrotingswetsvoorstellen hebben (conform de motie van Walsem Kamerstukken II, [26.573, nr. 55](#)) in de artikelsgewijze toelichting eenzelfde structuur als de 'budgettaire gevolgen van beleid' tabel van de ontwerpbegroting.
3. De mutaties 2e suppletoire begroting worden uitgesplitst in mutaties die reeds in de Miljoenennota/ ontwerpbegroting t+1 zijn gemeld en overige mutaties 2e suppletoire begroting.
4. De verplichtingen-, uitgaven- en ontvangstenbedragen worden gegeven voor het lopende begrotingsjaar t.
5. Verplichtingen en garantieverplichtingen: in deze tabel wordt het totaal volume van alle uitstaande garanties gerapporteerd. Indien op een beleidsartikel zowel sprake is van "gewone" verplichtingen als garantieverplichtingen worden de garantieverplichtingen apart in de tabel Budgettaire gevolgen van beleid gepresenteerd. NB: gewone verplichtingen komen in het algemeen voor 100% tot betaling; garantieverplichtingen komen slechts tot betaling onder vooraf bepaalde voorwaarden).
6. Juridisch verplichte uitgaven: van de ramingen van de uitgaven wordt vermeld – in percentages – welk deel daarvan juridisch is verplicht. Als peildatum voor de omvang van de juridische verplichtingen op jaarbasis wordt de sluitingsdatum van IBOS voor de Najaarsnota van het begrotingsjaar (t) genomen.
7. Amendementen hebben in beginsel betrekking op het begrotingsjaar. Soms kunnen amendementen een meerjarige werking hebben. Meerjarige begrotingsamendementen met een deugdelijke dekking worden zowel in het betrokken jaar als de jaren daarna in de (suppletoire) begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen meerjarig verwerkt. De verantwoordelijke minister kan hiervan slechts afwijken ingeval van ernstige bezwaren. In dat geval informeert de betrokken minister conform artikel 2.3, vijfde lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) de Tweede Kamer afzonderlijk hierover. Zwaarwegende redenen kunnen betrekking hebben op het ontbreken van een deugdelijke dekking, het ontbreken van een meerjarige dekking of de technische onuitvoerbaarheid van het amendement. In een dergelijk geval worden de

financiële gevolgen van amendementen die een meerjarige werking hebben alleen in de begrotingsstaat van het lopend jaar in de supplettoire begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen verwerkt. Deze procedure geldt ook wanneer een amendement alleen een eenmalige verwerking in de begroting beoogd.

Uit de toelichting bij dit model moet blijken of het amendement meerjarig of incidenteel wordt verwerkt.¹

8. De budgettaire gevolgen worden in de tabellen cijfermatig gepresenteerd en in aansluiting op de tabel toegelicht. De beleidsmatige mutaties en technische mutaties groter of gelijk aan de ondergrenzen in onderstaande staffel worden op het niveau van de financiële instrumenten per beleidsartikel (en eventueel artikelonderdeel) toegelicht. Daarbij wordt de aard en de oorzaak per mutatie afzonderlijk toegelicht, waarbij zoveel mogelijk met PxQ gegevens wordt onderbouwd. **Let op:** de ondergrens van < 1 miljoen euro geldt niet voor subsidies die < 1 miljoen euro en waarbij de begrotingswet -als wettelijke grondslag voor het betreffend subsidiebedrag gaat gelden op basis van artikel 4:23, derde lid, aanhef en onder c, van de Awb. In die gevallen worden de afzonderlijke subsidiebedragen in de toelichting van het betreffend begrotingsartikel en optioneel in de tabel vermeld.

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 < 1000	5	10
=> 1000	10	20

1) N.a.v. amendement Vermoe tijdens de behandeling van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016, 34426, nr. 12

4.2.19 Model 2.25a - Budgettaire gevolgen beleidsartikel Grote Uitvoerende Dienst

Model:

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid, beleidsartikel X (Tweede suppletoire begroting) (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (2)	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting (3)		Stand 2 ^e suppletoire begroting (4)=(2+3)
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2 ^e suppletoire begroting	
Verplichtingen					
Waarvan garantieverplichtingen (indien van toepassing)					
Uitgaven					
Waarvan juridisch verplicht (percentage)		%			%
Programmauitgaven					
- Financieel instrument A					
- Financieel instrument B					
Apparaatsuitgaven					
Personele uitgaven					
- waarvan eigen personeel					
- waarvan inhuur externen					
- waarvan overige personele uitgaven					
Materiële uitgaven					
- waarvan ICT					

	Vastgestelde begroting (1)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (2)	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting (3)		Stand 2 ^e suppletoire begroting (4)=(2+3)
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2 ^e suppletoire begroting	
- waarvan bijdrage SSO's					
- waarvan overige materiële uitgaven					
Programmaontvangsten					
Apparaatsontvangsten					

Toelichting

1. De budgettaire gevolgen van beleid tabel moet in ieder geval de wijzigingen uit model 2.28 bevatten.
2. De suppletoire begrotingswetsvoorstellen hebben (conform de motie van Walsem, Kamerstukken II, [26.573, nr. 55](#)) in de artikelsgewijze toelichting eenzelfde structuur als de 'budgettaire gevolgen van beleid' tabel van de ontwerpbegroting.
3. De mutaties 2e suppletoire begroting worden uitgesplitst in mutaties die reeds in de Miljoenennota/ ontwerpbegroting t+1 zijn gemeld en overige mutaties 2e suppletoire begroting.
4. De verplichtingen-, uitgaven- en ontvangstenbedragen worden gegeven voor het lopende begrotingsjaar t.
5. Verplichtingen en garantieverplichtingen: in deze tabel wordt het totaal volume van alle uitstaande garanties gerapporteerd. Indien op een beleidsartikel zowel sprake is van "gewone" verplichtingen als garantieverplichtingen worden de garantieverplichtingen apart in de tabel Budgettaire gevolgen van beleid gepresenteerd. NB: gewone verplichtingen komen in het algemeen voor 100% tot betaling; garantieverplichtingen komen slechts tot betaling onder vooraf bepaalde voorwaarden.
6. Juridisch verplichte uitgaven: van de ramingen van de uitgaven wordt vermeld – in percentages – welk deel daarvan juridisch is verplicht. Als peildatum voor de omvang van de juridische verplichtingen op jaarbasis wordt de sluitingsdatum van IBOS voor de Najaarsnota van het begrotingsjaar (t) genomen.
7. De te hanteren definities voor apparaatsuitgaven zijn opgenomen in de begrippenlijst (onderdeel Rijksbrede kostensoortentabel).
8. Voor de artikelen voor de AIVD (Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) en de MIVD (Defensie) geldt dat geen uitsplitsing van apparaatsuitgaven en programma-uitgaven hoeft te worden gepresenteerd.
9. Amendementen hebben in beginsel betrekking op het begrotingsjaar. Soms kunnen amendementen een meerjarige werking hebben. Meerjarige begrotingsamendementen met een deugdelijke dekking worden zowel in het betrokken jaar als de jaren daarna in de (suppletoire) begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen meerjarig verwerkt. De verantwoordelijke minister kan hiervan slechts afwijken ingeval van ernstige bezwaren. In dat geval informeert de betrokken minister conform artikel 2.3, vijfde lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) de Tweede Kamer afzonderlijk hierover. Zwaarwegende redenen kunnen betrekking hebben op het ontbreken van een deugdelijke dekking, het ontbreken van een meerjarige

dekking of de technische onuitvoerbaarheid van het amendement. In een dergelijk geval worden de financiële gevolgen van amendementen die een meerjarige werking hebben alleen in de begrotingsstaat van het lopend jaar in de suppletoire begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen verwerkt. Deze procedure geldt ook wanneer een amendement alleen een eenmalige verwerking in de begroting beoogd.

Uit de toelichting bij dit model moet blijken of het amendement meerjarig of incidenteel wordt verwerkt.¹

10 De budgettaire gevolgen worden in de tabellen cijfermatig gepresenteerd en in aansluiting op de tabel toegelicht. De beleidsmatige mutaties en technische mutaties groter of gelijk aan de ondergrenzen in onderstaande staffel worden op het niveau van de financiële instrumenten (en eventueel artikelonderdeel) toegelicht. Daarbij wordt de aard en de oorzaak per mutatie afzonderlijk toegelicht, waarbij zoveel mogelijk met PxQ gegevens wordt onderbouwd. **Let op:** de ondergrens van < 1 miljoen euro geldt niet voor subsidies die < 1 miljoen euro en waarbij de begrotingswet -als wettelijke grondslag voor het betreffend subsidiebedrag gaat gelden op basis van artikel 4:23, derde lid, aanhef en onder c, van de Awb. In die gevallen worden de afzonderlijke subsidiebedragen in de toelichting van het betreffend begrotingsartikel en optioneel in de tabel vermeld.

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 < 1000	5	10
=> 1000	10	20

1) N.a.v. amendement Vermoe tijdens de behandeling van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016, 34426, nr. 12

4.2.20 Model 2.26 - Toelichting niet-beleidsartikelen

Model:

Opbouw verplichtingen-, uitgaven- en ontvangstenramingen vanaf de stand ontwerpbegroting t tot en met de stand 2e suppletoire begroting t

Algemeen (Bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (2)	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting (3)		Stand 2 ^e suppletoire begroting (4)=(2+3)
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen					
Uitgaven					
Programma-uitgaven					
Financieel instrument yyy					
Ontvangsten					

Apparaatsuitgaven Kerndepartement (Bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (2)	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting (3)		Stand 2 ^e suppletoire begroting (4)=(2+3)
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen					
Uitgaven					
Personele uitgaven					
- waarvan eigen personeel					

	Vastgestelde begroting (1)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (2)	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting (3)		Stand 2 ^e suppletoire begroting (4)=(2+3)
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2 ^e suppletoire begroting	
- waarvan inhuur externen					
- waarvan overige personele uitgaven					
Materiële uitgaven					
- waarvan ICT					
- waarvan bijdrage aan SSO's					
- waarvan overige materiële uitgaven					
Ontvangsten					

Nog onderdeel (Bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (2)	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting (3)		Stand 2 ^e suppletoire begroting (4)=(2+3)
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2 ^e suppletoire begroting	
Verplichtingen					
Uitgaven					
Loonbijstelling					
Prijsbijstelling					
Onvoorzien					
Ontvangsten					

Geheim (Bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Stand 1 ^e suppletoire begroting (2)	Mutaties 2 ^e suppletoire begroting (3)		Stand 2 ^e suppletoire begroting (4)=(2+3)
			Mutaties Miljoenennota	Overige mutaties 2e suppletoire begroting	
Verplichtingen					
Uitgaven					
Ontvangsten					

Toelichting

1. De tabellen geven inzicht in de opbouw van de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten van de niet-beleidsartikelen. Dit model geeft de opbouw voor de tweede suppletoire begroting. Indien zinvol worden de mutaties toegelicht. Dat geldt niet voor de mutaties van het artikel Geheim en voor de onderdelen loon- en prijsbijstelling van het artikel Nog onverdeeld. Loonbijstelling en prijsbijstelling worden toegelicht via een overzicht conform model 2.27. Overigens wordt er in het algemeen bij de Najaarsnota geen loon- en prijsbijstelling (meer) uitgedeeld; de betrokken regels in het verdelingsoverzicht blijven dan leeg.
2. De departementsbrede programma-uitgaven worden conform de bepalingen voor een beleidsartikel toegelicht.
3. De niet-departementale begrotingen (I, IIA, IIB, IV, IXA, XVII, XVIII) hoeven geen apart centraal apparaatsartikel in de suppletoire begroting op te nemen (aansluitend op de indeling van de oorspronkelijke begroting).
4. De te hanteren definities voor apparaatsuitgaven zijn opgenomen in de begrippenlijst (onderdeel Rijksbrede kostensoortentabel).
5. De verschillende onderdelen van bovenstaand model kunnen als aparte artikelen worden opgenomen (aansluitend op de indeling van de oorspronkelijke begroting).

4.2.22 Model 2.28 - Uitgavenmutaties

Model:

Belangrijkste suppletoire uitgavenmutaties 20.. (Tweede suppletoire begroting) (Bedragen x € 1.000)

	Artikelnummer	Uitgaven t
Vastgestelde begroting t		
Stand 1 ^e suppletoire begroting t		
Belangrijkste suppletoire mutaties		
1)		
2)		
3)		
4)		
5)		
6)		
Overige mutaties		
Stand 2 ^e suppletoire begroting t		

Toelichting

1. Uitgavenmutaties hebben een meerjarige doorwerking.
2. In de toelichting wordt de relevante informatie opgenomen.
3. In z'n algemeenheid geldt dat bij een uitsplitsing van de mutaties de aansluiting met de toelichtingen in de desbetreffende budgettaire nota gemaakt moet kunnen worden. Met de betrokken sectie van de Inspectie der Rijksfinanciën wordt daarom in overleg getreden om te bewerkstelligen dat de in deze tabellen gepresenteerde uitsplitsingen overeenkomen met de uitsplitsingen in de Verticale Toelichting in de desbetreffende budgettaire nota.

4. Eénzelfde overzichtstabel wordt gemaakt ten aanzien van de belangrijkste ontvangstenmutaties. Indien geen belangrijkste ontvangstenmutaties te melden zijn, kan de overzichtstabel ten aanzien van de belangrijkste ontvangstenmutaties weggelaten worden.

4.2.23 Model 2.29 - Exploitatie- en kasstroomoverzicht baten-lastenagentschap

Model:

Opbouw vanaf de stand ontwerpbegroting naar de stand van de tweede suppletoire begroting

Exploitatieoverzicht Baten-lastenagentschap Suppletoire begroting 20.. (Tweede suppletoire begroting)
(Bedragen x € 1.000)

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd
Baten				
Omzet moederdepartement				
Omzet overige departementen				
Omzet derden				
Rentebaten				
Vrijval voorzieningen				
Bijzondere baten				
Totaal baten				
Lasten				
Apparaatskosten				
- Personele kosten				
<i>Waarvan eigen personeel</i>				
<i>Waarvan inhuur externen</i>				
<i>Waarvan overige personele kosten</i>				
- Materiële kosten				

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd
<i>Waarvan apparaat ICT</i>				
<i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>				
<i>Waarvan overige materiële kosten</i>				
Rentelasten				
Afschrijvingskosten				
- Materieel				
<i>Waarvan apparaat ICT</i>				
- Immaterieel				
Overige lasten				
- Dotaties voorzieningen				
- Bijzondere lasten				
Totaal lasten				
Saldo van baten en lasten				

Kasstroomoverzicht (Bedragen x € 1.000)

	Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd
1.	Rekening-courant RHB 1 januari 20..				
	Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)				
	Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)				
2.	Totaal operationele kasstroom				

	Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd
	Totaal investeringen (-/-)				
	Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)				
3.	Totaal investeringkasstroom				
	Enmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)				
	Enmalige storting door het moederdepartement (+)				
	Aflossingen op leningen (-/-)				
	Beroep op leenfaciliteit (+)				
4.	Totaal financieringskasstroom				
5.	Rekening-courant RHB 31 december 20.. (=1+2+3+4)				

Toelichting

1. Exploitatieoverzicht geeft inzicht in de opbouw vanaf de stand ontwerpbegroting tot en met de stand van de Najaarsnota.
2. Let op: bij regel 5 is de maximale roodstand 0,5 miljoen euro.
3. Kasstroomoverzicht: de uitsplitsing van de totale operationele kasstroom naar ontvangsten en uitgaven is verplicht per begroting 2017. Eerdere toepassing wordt aanbevolen. Indien de uitsplitsing nog niet blijkt uit de begroting uit eerdere jaren, dan kan volstaan worden in de betreffende kolom met vermelding van alleen het totaal van de operationele kasstroom.
4. Dit model wordt ingevuld bij cumulatieve mutaties (in totaal) groter dan 5% van de oorspronkelijk vastgestelde begroting of cumulatieve mutaties (in totaal) groter dan € 20 miljoen ten opzichte van de oorspronkelijk vastgestelde begroting, voor zover mutaties ten opzichte van de oorspronkelijke begroting niet reeds zijn gemeld bij de 1^e suppletoire begroting.
5. Daarbij geldt dat:
 - > de cumulatieve mutaties worden gezien op het totaal aan baten of lasten van een agentschap (dus niet op een individueel item als bijvoorbeeld omzet moederdepartement of omzet derden);
 - > de cumulatieve mutaties worden gezien ten opzichte van de oorspronkelijk vastgestelde begroting;

> dit model niet ingevuld hoeft te worden, indien de mutaties bij 2e suppletoire per saldo 0 zijn. Het saldo is per categorie (baten of lasten).

Voorbeeld: bij 1e suppletoire is sprake van een overschrijding van 2% die absoluut minder is dan € 20 miljoen. Deze mutatie hoeft niet te worden toegelicht. Indien zich bij 2e suppletoire een overschrijding voordoet van 4%, dan moeten beide overschrijdingen worden gemeld bij de 2e suppletoire. Hoewel de twee afzonderlijke mutaties kleiner zijn dan 5%, is sprake van een cumulatieve overschrijding van de oorspronkelijk vastgestelde begroting met 6%.

Voorbeeld: in het geval er bij 2e suppletoire - binnen het totaal aan baten - een mutatie van + € 25 miljoen (bijvoorbeeld omzet moederdepartement) en een mutatie van - € 25 miljoen (bijvoorbeeld omzet derden) hebben voorgedaan, dan wordt dit model niet toegelicht. Immers, per saldo bedragen de cumulatieve mutaties 0 en is het totaal aan baten niet gewijzigd ten opzichte van de oorspronkelijk vastgestelde begroting.

4.2.24 Model 2.29a - Overzicht ontvangsten en uitgaven verplichtingen-kasagentschap

Model:

Overzicht van ontvangsten en uitgaven: Opbouw vanaf de stand ontwerpbegroting naar de stand van de tweede suppletoire begroting

Verplichtingen-kasagentschap Suppletoire begroting 20.. (Tweede suppletoire begroting) (Bedragen x € 1.000)

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd
Ontvangsten				
Ontvangsten moederdepartement				
Ontvangsten overige departementen				
Ontvangsten derden				
Rente ontvangsten				
Vrijval voorzieningen				
Bijzondere ontvangsten				
Totaal ontvangsten				
Uitgaven				
Personele uitgaven				
- <i>Waarvan eigen personeel</i>				
- <i>Waarvan inhuur externen</i>				
- <i>Waarvan overige personele uitgaven</i>				
Materiële uitgaven				

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting	(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd
- Waarvan apparaat ICT				
- Waarvan bijdrage aan SSO's				
- Waarvan overige materiële uitgaven				
Bijzondere uitgaven				
Totaal uitgaven				
Totaal verplichtingen				
Saldo van ontvangsten en uitgaven				

Toelichting

1. Dit model wordt ingevuld bij cumulatieve mutaties (in totaal) groter dan 5% van de oorspronkelijk vastgestelde begroting of cumulatieve mutaties (in totaal) groter dan € 20 miljoen ten opzichte van de oorspronkelijk vastgestelde begroting, voor zover mutaties ten opzichte van de oorspronkelijke begroting niet reeds zijn gemeld bij de 1^e suppletoire begroting.

4.3 Verantwoording

4.3.1 Model 3.00 - Inhoudsopgave departementaal jaarverslag

Model:

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave jaarverslag met modelverwijzing

	Omschrijving	Model
	Titelblad	-
	Gerealiseerde uitgaven en ontvangsten	zie model 3.02
	Inhoudsopgave	zie model 3.00
A.	Algemeen	
1.	Aanbieding van het jaarverslag en verzoek tot dechargeverlening	zie model 3.10
2.	Leeswijzer	zie model 3.11
B.	Beleidsverslag	
3.	Beleidsprioriteiten	zie model 3.21, 3.21a, 3.21b
4.	Beleidsartikelen	zie model 3.22, 3.22f
	- Art. nr. Titel beleidsartikel 1	
5.	Niet-beleidsartikelen	
	Art. nr. Algemeen	zie model 3.23a
	Art. nr. Apparaat kerndepartement	zie model 3.23b
	Art. nr. Evt. overig (apparaats)niet-beleidsartikel	
	Art. nr. Geheim	zie model 3.23c
	Art. nr. Nog onverdeeld	zie model 3.23d
6.	Bedrijfsvoeringsparagraaf	zie model 3.24

	Omschrijving	Model
C.	Jaarrekening	
7.	Departementale verantwoordingsstaat	zie model 3.30a
8.	Samenvattende verantwoordingsstaat agentschappen	zie model 3.32
9.	Jaarverantwoording agentschap per 31 december 20..	zie model 3.33
10.	Saldibalans	zie model 3.31
11.	WNT-verantwoording 20xx Ministerie ...	zie model 3.70
D.	Bijlagen	
	Bijlage 1: Toezichtsrelaties en Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak	zie model 3.40
	Bijlage 2: Afgerond evaluatie en overig onderzoek	zie model 3.45
	Bijlage 3: Inhuur Externen	zie model 3.60

Toelichting

Indien het jaarverslag van een Begrotingsfonds als bijlage bij het departementale jaarverslag van een ministerie is gevoegd, heeft dit jaarverslag een gelijke opbouw als in dit model is weergegeven met uitzondering van het onderdeel dechargeverlening.

Voor de jaarverslagen van de **programmaministers** geldt dat enkele onderdelen uit het model vervallen of aangepast worden. Dit geldt voor de onderdelen:

- > Apparaat Kerndepartement
- > Bedrijfsvoeringparagraaf
- > Verantwoordingsstaat
- > Topinkomens
- > Inhuur van externen
- > In de toelichting is bij de diverse modellen aangegeven om welke aanpassingen het gaat.

Voor de bijlagen 'Sociale fondsen SZW', 'Koopkracht' van SZW en 'Financieel Beeld Zorg' van VWS geldt dat deze voorafgaand aan de generieke bijlagen worden opgenomen.

4.3.2 Model 3.01 - Inhoudsopgave jaarverslag begrotingsfonds

Model:

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave jaarverslag begrotingsfonds met modelverwijzing

	Omschrijving	Model
	Titelblad	-
	Gerealiseerde uitgaven en ontvangsten	zie model 3.02
	Inhoudsopgave	zie model 3.01
A.	Algemeen	
	Aanbieding van het jaarverslag en verzoek tot dechargeverlening	zie model 3.10
	Leeswijzer	zie model 3.11
B.	Beleidsverslag	
	Beleidsprioriteiten	zie model 3.21
	Beleidsartikelen	zie model 3.22 en model 3.22 VB
	- Titel artikel 01	
	- ..	
	-..	
	Niet-beleidsartikelen	zie model 3.23a
	Bedrijfsvoeringsparagraaf	zie model 3.24
C.	Jaarrekening	
	Verantwoordingsstaat begrotingsfonds	zie model 3.30b

	Omschrijving	Model
	Saldibalans	zie model 3.31
D.	Bijlagen	
	
	

4.3.3 Model 3.02 - Gerealiseerde uitgaven en ontvangsten verdeeld over de beleidsartikelen en de niet-beleidsartikelen

Model: staafdiagram.

Toelichting

Er komen minimaal 2 modellen:

1. Gerealiseerde uitgaven van het departement verdeeld over de beleidsartikelen en de niet-beleidsartikelen, waarbij het totaalbedrag wordt vermeld.
2. Gerealiseerde ontvangsten van het departement verdeeld over de beleidsartikelen en de niet-beleidsartikelen, waarbij het totaalbedrag wordt vermeld.
3. De staafdiagrammen worden direct na het titelblad en voor de inhoudsopgave opgenomen en in 2D gepresenteerd. Zie gerelateerde documenten voor een voorbeeld.

4.3.4 Model 3.10 - Aanbieding en verzoek dechargeverlening

Toelichting

In dit onderdeel wordt het jaarverslag aangeboden aan de Staten-Generaal en wordt het verzoek tot dechargeverlening gedaan. Dit verzoek wordt gericht aan de Voorzitters van de beide Kamers der Staten-Generaal. Daartoe wordt gebruik gemaakt van onderstaande standaardtekst.

Model:

AANBIEDING EN DECHARGEVERLENING

AAN de voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Toelichting

Alternatief A : voor een departementaal jaarverslag wordt de volgende tekst opgenomen:

Hierbij bied ik, mede namens de staatssecretaris van, het departementale jaarverslag van het Ministerie van() over het jaar 20.. aan.

Onder verwijzing naar de artikelen 2.37, tweede en derde lid, en 2.40 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) verzoek ik de beide Kamers van de Staten-Generaal de Minister van decharge te verlenen over het in het jaar 20.. gevoerde financiële beheer.

Toelichting

Alternatief B1: voor een niet-departementaal jaarverslag (inclusief programmaministerie), i.c. voor de koning, de hoge colleges, koninkrijksrelaties, een begrotingsfonds wordt de volgende tekst opgenomen:

Hierbij bied ik <eventueel: , mede namens de Minister/Staatssecretaris,> het jaarverslag met betrekking tot de begroting van (..) over het jaar 20.. aan.

Onder verwijzing naar de artikelen 2.37, tweede en derde lid, 2.40 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) verzoek ik de beide Kamers van de Staten-Generaal de Minister van decharge te verlenen over het in het jaar 20.. gevoerde financiële beheer.

Toelichting

Alternatief B2: voor de situatie dat het departementaal jaarverslag en het jaarverslag van een begrotingsfonds in één boekwerk als kamerstuk worden gepubliceerd.

Hierbij bied ik, mede namens de Staatssecretaris van, het departementale jaarverslag van het Ministerie van () over het jaar 20.. aan, alsmede het jaarverslag met betrekking tot de begroting van het fonds (..) over het jaar 20...

Onder verwijzing naar de artikelen 2.37, tweede en derde lid, 2.38, 2.40 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) verzoek ik de beide Kamers van de Staten-Generaal de Minister van decharge te verlenen over het in het jaar 20.. gevoerde financiële beheer.

Toelichting

Na een van deze alternatieve teksten doorgaan met de volgende tekst:

Voor de oordeelsvorming van de Staten-Generaal over dit verzoek tot dechargeverlening stelt de Algemene Rekenkamer als externe controleur op grond van artikel 7.14, eerste lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) een rapport op. Dit rapport wordt separaat door de Algemene Rekenkamer aan de Staten-Generaal aangeboden. Het rapport bevat de bevindingen en het oordeel van de Rekenkamer op basis van artikel 7.12, van de [Comptabiliteitswet 2016](#), over:

- a. de financiële verantwoordingsinformatie in de jaarverslagen, bedoeld in artikel 3.8 van de [Comptabiliteitswet 2016](#);
- b. de totstandkoming van de niet-financiële verantwoordingsinformatie in de jaarverslagen, bedoeld in artikel 3.9 van de [Comptabiliteitswet 2016](#);
- c. de financiële verantwoordingsinformatie in het Financieel jaarverslag van het Rijk, bedoeld in artikel 2.35 van de [Comptabiliteitswet 2016](#);
- d. het gevoerde begrotingsbeheer, het financieel beheer en de materiele bedrijfsvoering, bedoeld in de artikelen 3.2 tot en met 3.4 van de [Comptabiliteitswet 2016](#) en de daartoe bijgehouden administraties van het Rijk.
- e. de centrale administratie van de schatkist van het Rijk van het Ministerie van Financiën.

Bij het besluit tot dechargeverlening worden verder de volgende, wettelijk voorgeschreven, stukken betrokken:

- a. het Financieel jaarverslag van het Rijk over 20...;
- b. het voorstel van de slotwet dat met het onderhavige jaarverslag samenhangt *<eventueel: de voorstellen van de slotwet die met de onderhavige jaarverslagen samenhangen>*;
- c. het rapport van de Algemene Rekenkamer over het onderzoek van de centrale administratie van de schatkist van het Rijk en van het Financieel jaarverslag van het Rijk;

d. de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer over de in het Financieel jaarverslag van het Rijk, over 20.. opgenomen rijksrekening van uitgaven en ontvangsten over 20.., alsmede over de rijksaldibalans over 20.. (de verklaring van goedkeuring, bedoeld in artikel 7.14, tweede lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#)).

Het besluit tot dechargeverlening kan niet worden genomen, voordat de betrokken slotwet is *<eventueel: slotwetten zijn>* aangenomen en voordat de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer is ontvangen.

Toelichting

In voorkomende situaties wordt hieraan de volgende passage toegevoegd:

Met het oog op de dechargeverlening wijs ik op de volgende bevindingen van de Algemene Rekenkamer. De Algemene Rekenkamer heeft met betrekking tot[beleids- of bedrijfsvoeringonderwerp invullen] bezwaar ex artikelen 7.21 en 7.22, tweede lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) gemaakt. De Rekenkamer heeft mij bij haar brief van meegedeeld dat zij, ook na de door mijn ministerie bij brief van gegeven verklaring en voorgestelde verbeteracties, haar bezwaar handhaaft.

Toelichting

Bovenstaande tekst kan zonodig uitgebreid worden met een aanvullende tekst.

Hierna doorgaan met de tekst onder alternatief A of B

[Alternatief A]

De handhaving van dit – zogenaamde rechtmatigheids- – bezwaar leidt tot een zogenaamde Indemniteitsprocedure ex artikel 7.22, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2016. In het kader van deze procedure zal ik uiterlijk twee maanden na de hiervoor genoemde brief van de Algemene Rekenkamer een voorstel tot vaststelling van een indemniteitswet bij de Tweede Kamer indienen (*zie model 3.90*). Samengevat betreft het bezwaar het volgende:

Het besluit tot dechargeverlening kan niet worden genomen, voordat het voorstel tot vaststelling van deze indemniteitswet is aangenomen.

[Alternatief B]

De handhaving van dit zogenaamde tweede-orde-bezwaar heeft geleid tot een vermelding door de Algemene Rekenkamer van het bezwaar in haar rapport van het verantwoordingsonderzoek over 20.. met betrekking tot mijn ministerie. Samengevat betreft het bezwaar het volgende:

Standpunt minister op grond van artikel 2.37, derde lid, van de CW 2016:

Toelichting

Na een samenvatting van het bezwaar wordt het standpunt van de minister over het bezwaar opgenomen.

Indien dit standpunt op de 3^e woensdag van mei nog niet is bepaald, wordt hier aangegeven, wanneer de Tweede Kamer over dit standpunt wordt geïnformeerd. Op grond van artikel 2.37, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2016 moet dat in elk geval vóór de behandeling van het jaarverslag door de Tweede Kamer.

De Minister van

[Naam:]

Handtekening:

Toelichting

Ondertekening is slechts nodig door 1 minister. Uit de eerste alinea blijkt namens welke staatssecretaris en/of (andere) minister aanbieding mede plaatsvindt.

Vervolgens onderstaande twee verklaringen opnemen op een nieuwe (rechter) pagina.

Dechargeverlening door de Tweede Kamer

Onder verwijzing naar [artikel 2.40 van de Comptabiliteitswet 2016](#) verklaart de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dat de Tweede Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Tweede Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 2.40, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2016 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, ter behandeling doorgezonden aan de voorzitter van de Eerste Kamer.

Dechargeverlening door de Eerste Kamer

Onder verwijzing naar [artikel 2.40 van de Comptabiliteitswet 2016](#) verklaart de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal dat de Eerste Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

Ministerie van Financiën

De Voorzitter van de Eerste Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 2.40, vierde lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, doorgezonden aan de Minister van Financiën.

4.3.5 Model 3.11 - Leeswijzer jaarverslag

Model:

Voor dit onderdeel is geen standaardmodel voorgeschreven.

Toelichting

1. De leeswijzer volgt de opbouw van het jaarverslag.
2. Indien van toepassing wordt in de leeswijzer ingegaan op het onderscheid tussen begrotingsfinanciering en premiefinanciering.
3. Indien het jaarverslag (een) overzichtsconstructie(s) bevat, geeft de leeswijzer aan welke overzichtsconstructie dit is en op welk beleidsartikel de constructie te vinden is.
4. In de leeswijzer wordt aangegeven welke norm (absoluut en/of relatief) is gehanteerd voor het opnemen van toelichting bij de verschillen tussen de budgettaire raming en de realisatie in het verslagjaar. Zie hiervoor [model 3.22e](#), punt 1.
5. Afwijkingen van de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften in de vastgestelde begroting worden consistent doorgetrokken in het departementaal jaarverslag. Afwijkingen die reeds in de begroting zijn toegelicht, worden niet meer genoemd. Eventuele overige afwijkingen van de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften worden, na instemming van het Ministerie van Financiën, apart in de leeswijzer toegelicht.
6. In zowel de begroting als het jaarverslag wordt in de leeswijzer onder het kopje "Groeiparagraaf" kort aangegeven wat de belangrijkste verbeteringen in de begrotingsstukken zijn ten opzichte van het vorige jaar. Hierbij wordt niet vooruit gekeken naar nog te realiseren verbeteringen. Het verdient de voorkeur hierin aan te sluiten bij specifieke toezeggingen die voor het desbetreffende departement aan de Tweede Kamer zijn gedaan. De opname van deze verbeteringen in de leeswijzer komt voort uit een toezegging van de Minister van Financiën tijdens een Algemeen Overleg van 19 februari 2009.
7. De leeswijzer geeft aan waar in het jaarverslag aandacht wordt besteed aan de focusonderwerpen (zie [brief](#)).
8. In juni 2011 is de [motie Schouw](#) ingediend en aangenomen (debat ter voorbereiding Europese Raad). Deze motie bepaalt dat in de departementale begrotingen moet worden aangegeven hoe omgegaan wordt met de aanbevelingen van de Raad (voor zover betrekking hebbend op het betreffende vakdepartement). Deze aanbevelingen worden jaarlijks medio juni bekend gemaakt. In de leeswijzer wordt bij het desbetreffende departement de volgende standaardtekst opgenomen: "In juni 2011 is de motie Schouw ingediend en aangenomen. Deze motie zorgt er voor dat de landenspecifieke aanbevelingen van de Raad op grond van de nationale hervormingsprogramma's een eigenstandige plaats krijgen in de departementale begrotingen. In de beleidsprioriteiten wordt teruggekomen op de landenspecifieke aanbevelingen zoals verwoord in de begroting.
9. De niet-departementale begrotingen (I, IIA, IIB, IV, IXA, XVII en XVIII) hoeven geen apart centraal apparaatsartikel op te nemen in de begroting. Dit geldt tevens voor de departementale begroting III. In de leeswijzer van deze begrotingen wordt vermeld dat er sprake is van een afwijkend regime voor het centraal apparaatsartikel. De apparaatsuitgaven van deze begrotingen worden wel inzichtelijk gemaakt in het jaarverslag conform de categorieën van apparaatsuitgaven, zoals vermeld in de [Rijksbrede kostensoortentabel](#).

10In de leeswijzer bij het jaarverslag van een fonds wordt aangegeven dat de apparaatsuitgaven/ontvangsten voor de uitvoering van het fonds zijn opgenomen bij het moederdepartement.

11In de leeswijzer van begrotingen van eventuele programmaministeries wordt vermeld dat voor de uitvoering van het programma gebruik wordt gemaakt van het apparaat van een ander ministerie.

4.3.6 Model 3.21 - Beleidsprioriteiten (beleidsverslag)

Model: Voor het onderdeel beleidsprioriteiten is geen model voorgeschreven.

Toelichting

1. Beleidsprioriteiten uit de departementale begroting komen herkenbaar terug in het departementale jaarverslag. Nieuwe beleidsprioriteiten die opkomen tijdens de uitvoering van een begrotingsjaar krijgen eveneens aandacht in het departementale jaarverslag. Alleen opmerkelijke verschillen en belangrijke beleidsresultaten worden toegelicht (doelen zijn ruimschoots of juist niet gerealiseerd). In de tekst worden louter concrete (politieke) prestaties benoemd. Beschrijvingen over ondersteunende, ambtelijke inspanningen (interdepartementale overleggen etc.) blijven dus achterwege.
2. In het onderdeel beleidsprioriteiten wordt teruggekomen op de landenspecifieke aanbevelingen zoals verwoord in de begroting, voor zover die betrekking hebben op het vakdepartement. Dit naar aanleiding van de [motie Schouw](#) van juni 2011.
3. In de beleidsprioriteiten krijgen de focusonderwerpen (zie [brief](#)) aandacht, voor zover ze speelden op de betreffende beleidsterreinen.
4. In het onderdeel beleidsprioriteiten kan gebruik worden gemaakt van historische en/of grafische overzichten die aansluiten bij de overzichten uit de begroting. Ook kunnen artikeloverschrijdende gerealiseerde kengetallen of gerealiseerde kosten van een beleidsketen van een beleidsketen worden opgenomen.
5. De beleidsprioriteiten zijn vormvrij, met uitzondering van de verwerking van eventuele gestelde prioriteiten vanuit het kabinet waarover verantwoording afgelegd dient te worden.
6. Het onderdeel beleidsprioriteiten bevat een tabel realisatie beleidsdoorlichtingen (conform model 3.21a).
7. Het onderdeel beleidsprioriteiten bevat een tabel met het overzicht van Risicoregelingen (conform model 3.21b).
8. Het onderdeel beleidsprioriteiten vormt een kernachtig overzicht van de hoofdlijnen van het gerealiseerde (budgettair) beleid en mag daarom maximaal uit 10 pagina's bestaan (exclusief de verplichte modellen 3.21a en 3.21b).

4.3.7 Model 3.21a - Realisatie beleidsdoorlichtingen

Model:

Realisatie beleidsdoorlichtingen

Artikel	Naam artikel	t-6	t-5	t-4	t-3	t-2	t-1	t	Geheel artikel?
(Nummer artikel)	(Naam artikel en eventueel artikelonderdeel)								(ja/nee)

Voor het meest recente overzicht van de programmering van beleidsdoorlichtingen, klik op deze link [[verwijzing naar rijksbegroting.nl/evaluaties/realisatie t-1/betreffende departement](#)].

Voor de realisatie van andere onderzoeken, zie de bijlage “evaluatie en overig onderzoek” (*bijlagenummer*).

Toelichting

1. Een beleidsdoorlichting heeft alleen betrekking op beleidsartikelen.
2. Alle artikelen en eventueel de onderdelen binnen het artikel worden in de tabel opgenomen, ook als op dat artikel of artikelonderdeel geen beleidsdoorlichting is gerealiseerd. De naam van de artikeldoelstelling of benaming van het onderdeel kan kort worden omschreven (vergelijkbaar met budgettaire tabellen).
3. In de kolommen <t-6 tot en met t> wordt via “X” aangegeven of er in dat jaar een beleidsdoorlichting voor het betreffende artikel is afgerond. Van afronding is sprake als de beleidsdoorlichting naar de Tweede Kamer is verstuurd.
4. Een beleidsdoorlichting heeft in principe betrekking op het gehele artikel. Als inderdaad het hele artikel volledig in één keer wordt doorgelicht, wordt de vraag in de kolom “geheel artikel?” met “ja” beantwoord.
5. Als niet het hele artikel in één keer volledig wordt doorgelicht, wordt de vraag in de kolom “geheel artikel?” met “nee” beantwoord. In dat geval worden in de tabel alle onderdelen van het artikel weergegeven en wordt per onderdeel aangegeven of en wanneer er een beleidsdoorlichting is uitgevoerd.
6. Indien bij een artikel waarvan in <jaar t> een beleidsdoorlichting is afgerond in de kolom “Geheel artikel?” het antwoord “Nee” is, wordt de achtergrond daarvan onder de tabel toegelicht.
7. Bij onderzoeken die aan de Tweede Kamer aangeboden zijn, wordt achter “X” een hyperlink naar de vindplaats van het onderzoek geplaatst (verwijzing naar vindplaats onderzoek en aanbiedingsbrief op [rijksoverheid.nl](#)).
8. Indien voor <jaar t> in de meerjarenprogrammering van de begroting van <jaar t> een beleidsdoorlichting gepland stond die niet in <jaar t> aan de Tweede Kamer is aangeboden, wordt dit onder de tabel gemeld en wordt de reden hiervan toegelicht.
9. Onderin de tabel wordt via een hyperlink verwezen naar de tabel “meerjarenplanning beleidsdoorlichtingen” uit de meest recente begroting op de website [rijksbegroting.nl/beleidsvaluaties](#).

10Daarnaast wordt onderin de tabel verwezen naar de bijlage Tabel afgerond evaluatie- en overig onderzoek (zie model 3.45).

4.3.8 Model 3.21b - Overzicht van risicoregelingen

Model:

Overzicht verstrekte garanties (bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	Uitstaande garanties t-1	Verleend t	Vervallen t	Uitstaande garanties t	Garantieplafond	Totaal plafond	Totaalstand risicovoorziening
Artikel 1 (naam artikel)	Garantie X							
Artikel 2 (naam artikel)	Garantie Y							
Etc.								
Totaal								

Overzicht uitgaven en ontvangsten garanties (bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	Uitgaven t-1	Ontvangsten t-1	Saldo t-1	Uitgaven t	Inkomsten t	Saldo t	Totaalstand mutatie volume risicovoorziening t en t-1
Artikel 1 (naam artikel)	Garantie X							
Artikel 2 (naam artikel)	Garantie Y							
Etc.								
Totaal								

Overzicht achterborgstellingen (bedragen x € 1.000.000)

Omschrijving	t-1	t
Achterborgstelling		
Bufferkapitaal		
Obligo		

Omschrijving	t-1	t
Stand risicovoorziening		

Overzicht verstrekte leningen (bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	Uitstaande lening	Looptijd lening	Totaalstand risicovoorziening t-1	Totaalstand mutatie volume risicovoorziening t en t-1
Artikel 1 (naam artikel)	Garantie X				
Artikel 2 (naam artikel)	Garantie Y				

Toelichting

1. Aan risicoregelingen wordt een aparte paragraaf gewijd in het beleidsverslag.
2. Hierin worden, indien van toepassing, vier tabellen gepresenteerd, elk geordend naar begrotingsartikel. Het soort risicoregelingen dat in de tabellen wordt gepresenteerd is gelijk aan het soort risicoregelingen dat wordt gepresenteerd in de begroting (zie toelichting model 1.32e).
3. Anders dan in de tabellen in de begroting wordt in het jaarverslag in iedere tabel per risicoregeling per risicovoorziening ook verslag gedaan over het totaal volume van de reserve en de mutaties ten opzichte van het voorgaande jaar. Deze ontwikkeling wordt toegelicht in de toelichting. In de begrippenlijst wordt een definitie gegeven van een risicovoorziening. Indien er geen premie wordt gevraagd dan wordt aangegeven hoe het departement eventuele verliezen zal opvangen. Op de saldibalans wordt de risicovoorziening verantwoord bij de balansposten 5 en 5a betreffende begrotingsreserves.
4. Bij elke risicoregeling wordt een toelichting opgenomen die verslag doet over de in de begroting gegeven informatie. Mutaties (horizontale ontwikkeling) in de tabellen worden per risicoregeling toegelicht.
5. Het betreft het jaar waarover verslag wordt gedaan.

4.3.9 Model 3.22 - Beleidsartikel jaarverslag

Model:

Een beleidsartikel is opgebouwd uit de volgende elementen:

Opbouw beleidsartikel	Model
A. Algemene doelstelling	Zie model 3.22a
B. Rol en verantwoordelijkheid	Zie model 3.22b
C. Beleidsconclusies	Zie model 3.22c
D. Tabel Budgettaire gevolgen van beleid	Zie model 3.22d
E. Toelichting op de instrumenten	Zie model 3.22e

Toelichting

1. Het jaarverslag vormt een spiegelbeeld van de begroting. De opbouw van de toelichting bij een beleidsartikel volgt dan ook de opbouw van de begroting.
2. Er wordt een zo kort en bondig mogelijke beschrijving van het beleidsartikel weergegeven. Het totale aantal pagina's per beleidsartikel is maximaal 10.
3. De bovenstaande punten zijn uitgangspunten, hiervan kan worden afgeweken indien het de inzichtelijkheid ten goede komt.
4. De beleidsmatige toelichting gebeurt op het niveau van de algemene doelstelling en op het niveau van de financiële instrumenten; niet op het niveau van beleidsthema en/of onderdeel.
5. Indien relevant wordt het gebruik van overzichtsconstructies toegelicht bij de beleidsartikelen.
6. De in de beleidsartikelen opgenomen **verantwoordingsinformatie** wordt onderscheiden in de **financiële verantwoordingsinformatie** en **niet-financiële verantwoordingsinformatie** (zie artikel 1.1 van de Comptabiliteitswet 2016 en de Begrippenlijst). Financiële verantwoordingsinformatie betreft de gerealiseerde kwantitatieve informatie die in een jaarverslag is opgenomen en die afkomstig is uit de financiële administraties, bedoeld in artikel 3.5, van de Comptabiliteitswet 2016. Niet-financiële verantwoordingsinformatie of beleidsinformatie betreft de kwantitatieve en kwalitatieve informatie over het beleid, inclusief de bedrijfsvoering, voor zover die informatie beoogt inzicht te bieden in de doeltreffendheid en de doelmatigheid van de beleidsuitvoering en de doelmatigheid van de bedrijfsvoering. De financiële verantwoordingsinformatie is hiervan uitgezonderd. **Comptabele rechtmatigheid** houdt in dat een financiële transactie waarvan de uitkomst in het departementale jaarverslag wordt verantwoord, in overeenstemming is met de begrotingswetten en met de in internationale regelgeving, Nederlandse wetten, algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen opgenomen bepalingen die de uitkomst van die financiële transactie beïnvloeden.

7. Indien de voorwaarden in subsidiebeschikkingen en overeenkomsten een nadere invulling betreffen van de voorwaarden die gesteld zijn in de genoemde wet- en regelgeving en als zodanig zijn benoemd in deze wet- en regelgeving, dan vallen deze voorwaarden onder de definitie van comptabele rechtmatigheid.
8. Op grond van deze definities van financiële verantwoordingsinformatie en niet-financiële verantwoordingsinformatie wordt als financiële verantwoordingsinformatie in het jaarverslag aangemerkt de informatie die is opgenomen in de volgende overzichten en teksten:
 - a. de (departementale) verantwoordingsstaat en de daarbij behorende financiële toelichtingen (waaronder de tabellen budgettaire gevolgen van beleids- en niet-beleidsartikelen);
 - b. de samenvattende verantwoordingsstaten betreffende de diensten die de status van agentschap hebben en de toelichting daarbij;
 - c. de departementale saldibalans en de toelichting daarbij;
 - d. de in de bedrijfsvoeringsparagraaf opgenomen rapportage over de comptabele rechtmatigheid en de getrouwe weergave van de uitkomsten van de begrotingsuitvoering;
 - e. het overzicht van personele topinkomens.

4.3.10 Model 3.22a - Algemene doelstelling beleidsartikel

Model:

Voor dit onderdeel is geen standaardmodel voorgeschreven.

Toelichting

De algemene doelstelling wordt overgenomen conform de begroting.

4.3.11 Model 3.22b - Rol en verantwoordelijkheid

Model:

Voor dit onderdeel is geen standaardmodel voorgeschreven.

Toelichting

1. De omschrijving van de rol en verantwoordelijkheid sluit aan bij de teksten uit de begroting. In principe wordt hier dus dezelfde tekst opgenomen. Alleen als zich verschuivingen hebben voorgedaan in deze rol en verantwoordelijkheid wordt hierop ingegaan. Voor de rollen en verantwoordelijkheden wordt verwezen naar model 1.33b.
2. Indien in dit onderdeel in de begroting indicatoren en/of kengetallen zijn opgenomen, worden in het jaarverslag de meest recente kwantitatieve waarden toegevoegd aan de meerjarige reeksen uit de begroting. Voor elke indicator/kengetal wordt de bron aangegeven waarop dit gegeven gebaseerd is.
3. Indien de resultaten afwijken van de streefwaarde en/of doelstelling wordt in het onderdeel beleidsconclusies (zie model 3.22c) kort toegelicht waarom deze resultaten afwijken. De minister moet dus verantwoording afleggen waarom zij/hij de doelstellingen niet heeft gehaald en/of waarom het resultaat significant afwijkt.

4.3.12 Model 3.22c - Beleidsconclusies

Model:

Voor dit onderdeel is geen standaardmodel voorgeschreven.

Toelichting

1. Het beleidsartikel bevat een paragraaf beleidsconclusies waarin een oordeel wordt gegeven over de uitvoering van het beleid in het afgelopen jaar. Deze conclusie wordt gebaseerd op de beschikbare bronnen met beleidsinformatie (interne en externe). Deze kunnen bestaan uit: indicatoren, kengetallen, evaluaties, maar ook uit monitors en voortgangsrapportages die het afgelopen jaar aan de Tweede Kamer zijn gestuurd. De belangrijkste hiervan worden zo mogelijk beschikbaar gesteld als open data en aangegeven met een hyperlink in de tekst, zodat de lezer zichzelf een oordeel kan vormen.
2. De conclusie geeft een antwoord op de vragen:
 - a. Zijn met het beleid en de bijbehorende uitgaven het afgelopen jaar de beoogde resultaten/prestaties gerealiseerd?
 - b. Op welke punten bleven beleidsresultaten het afgelopen jaar achter ten opzichte van de verwachting?
 - c. Op welke punten overtroffen beleidsresultaten het afgelopen jaar de verwachtingen?
 - d. Is er een noodzaak tot aanpassing of bijstelling aan het licht gekomen en zo ja, wat is hiermee gedaan?
3. Een goede beleidsconclusie is beknopt en concluderend en is zo nodig ook kritisch en stellig.
4. De beleidsconclusie blikt terug op resultaten en kijkt niet vooruit naar nieuwe beleidsinitiatieven. Dit laatste kan alleen als dit initiatief duidelijk volgt uit de conclusie.
5. Deze paragraaf vormt een uitwerking van de [motie Vendrik](#), TK 2001-2002, 28 380, nr. 81.

INFORMATIEVE TEKST

Hieronder enkele goede voorbeelden uit het jaarverslag 2014:

"Op een aantal terreinen werpen de inspanningen van betrokkenen al vruchten af, zoals opleidingen die hun aanbod aantrekkelijker maken voor specifieke doelgroepen en meer scholen die startende leraren begeleiden. Op andere punten is de realisatie minder dan verwacht en zijn extra inspanningen nodig. Voorbeeld hiervan is het aantal leraren dat zich registreert in het register. Zie voor verdere informatie over de resultaten en de oorzaken, de [voortgangsrapportage van de Lerarenagenda](#), zoals die in oktober 2014 aan de Tweede Kamer is aangeboden".

"Het op dit artikel uitgevoerde beleid, en de bijbehorende resultaten waren het afgelopen jaar conform de verwachtingen zoals opgenomen in de begroting en voor de gemiddelde eindcijfers op Nederlands, Engels en Wiskunde boven verwachting, gezien de streefwaardes. Er zijn geen grote afwijkingen of een noodzaak tot bijstelling aan het licht gekomen...".

"De uitvoering van de digitalisering van het visumaanvraagproces is vertraagd. De reden hiervoor is dat de ontwikkeling van een applicatie geen bevredigend resultaat heeft opgeleverd en daarom de samenwerking

in dit project met de betreffende leverancier is beëindigd. Alternatieve mogelijkheden worden momenteel in kaart gebracht.....".

4.3.13 Model 3.22d - Budgettaire gevolgen van beleid

Model:

Tabel X.X Budgettaire gevolgen van beleid art. .. (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil
	t-4	t-3	t-2	t-1	t		
Verplichtingen							
Waarvan garantieverbindingen							
Uitgaven							
Subsidies(-regelingen)							
-							
Leningen (eventueel)							
-							
-							
Garanties (eventueel)							
-							
-							
Bekostiging							
-							
-							
Inkomensoverdrachten							

	Realisatie					Vastgestelde begroting	Vershil
-							
-							
Opdrachten							
-							
-							
Bijdragen aan agentschappen							
-							
-							
Bijdragen aan ZBO's /RWT's							
-							
-							
Bijdragen aan medeoverheden							
-							
-							
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties							
-							
-							
Bijdragen aan (andere) begrotingshoofdstukken							
-							
-							

	Realisatie					Vastgestelde begroting	Vershil
Bijdragen aan sociale fondsen							
-							
-							
Ontvangsten							

Toelichting

1. Bij de budgettaire gevolgen van beleid worden per beleidsartikel de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten in één tabel gepresenteerd.
2. Per beleidsartikel is sprake van één tabel Budgettaire gevolgen van beleid. Hiermee worden de integrale uitgaven en ontvangsten die samenhangen met één beleidsdoelstelling in één oogopslag zichtbaar.
3. Voor de definities en toelichting op de financiële instrumenten wordt verwezen naar model 1.33d.
4. In de toelichting op de financiële instrumenten wordt op bondige wijze ingegaan op verschillen (de mutaties) tussen de budgettaire raming en de realisatie in het verslagjaar, zie hiervoor model 3.22e, punt 1.
5. In geval van verschillen wordt ingegaan op de verschillen tussen de realisatie en de vastgestelde begroting.

4.3.14 Model 3.22e - Toelichting op de financiële instrumenten

Model:

Voor dit onderdeel is geen standaardmodel voorgeschreven.

Toelichting

1. In de toelichting op de financiële instrumenten wordt op bondige wijze ingegaan op verschillen (de mutaties) tussen de budgettaire raming en de realisatie in het verslagjaar, voor zover deze niet zijn toegelicht bij de eerste en tweede supplettoire begrotingswetten. Zo nodig kan volstaan worden met een verwijzing naar de slotwet. De toelichting bevat geen meerjarige beschouwingen. Voor het toelichten van de mutaties op het niveau van de financiële instrumenten (en eventueel artikelonderdeel) wordt gebruik gemaakt van onderstaande staffel. Dit is zelfde staffel die wordt toegepast voor het toelichten van de mutaties in de supplettoire begrotingen. De aard en de oorzaak wordt per mutatie afzonderlijk toegelicht, waarbij zoveel mogelijk met PxQ gegevens wordt onderbouwd.
2. Voor de financiële instrumenten wordt zoveel mogelijk aangegeven waarvoor de financiële overdracht in het begrotingsjaar is aangewend. Inzicht wordt geboden in de instrumenten zoals opgenomen in de budgettaire tabel (wie heeft ze ontvangen, waar waren ze voor bedoeld, welk doel hebben ze). Voor de te lichten instrumenten wordt een keuze gemaakt op basis van financieel belang en politieke relevantie. Hierbij wordt ingegaan op de wijze van financieren en indien relevant een pxq onderbouwing.
3. In de toelichting hoeven fiscaleregelingen niet te worden toegelicht. Hiervoor kan volstaan worden met een verwijzing naar het belastingplan.
4. Posten uit de budgettaire tabel die te maken hebben gehad met de gevolgen van een grote ombuiging worden in elk geval als politiek relevant aangemerkt. Hiervan wordt toegelicht in hoeverre een bezuiniging op schema ligt en wat er bekend is over de gevolgen voor de beleidsuitvoering. Een overzicht van de grote ombuigingen onder Rutte II wordt vermeld in het [wetgevingsoverzicht](#) van VenJ.
5. Indien in de begroting bij de toelichting op de financiële instrumenten indicatoren en kengetallen zijn opgenomen, worden deze in het jaarverslag weergegeven met de streefwaarde van het begrotingsjaar en de gerealiseerde waarde (en indien relevant een basiswaarde). Voor elke indicator/kengetal wordt de bron aangegeven waarop dit gegeven gebaseerd is.
6. Deze indicatoren/kengetallen worden verstrekt voor het verslagjaar (t) en – indien zinvol en relevant – voor de jaren t-1 tot en met t-4. Voor het jaar t wordt een vergelijking gemaakt tussen de beoogde en uiteindelijk gerealiseerde effecten. Opmerkelijke verschillen tussen streefwaarde en gerealiseerde waarde worden kort en bondig toegelicht.

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4

=> 200 < 1000	5	10
=> 1000	10	20

4.3.15 Model 3.22f - Beleidsartikel Grote Uitvoerende Dienst

Model:

Opbouw verplichtingen, ontvangsten en uitgaven van de vastgestelde begroting t, realisatie en het verschil (bedragen x € 1.000)

	t-4	t-3	t-2	t-1	Realisatie t	Vastgestelde begroting t	Vershil t
Verplichtingen							
Waarvan garantieverplichtingen (indien van toepassing)							
Uitgaven							
Programmauitgaven							
Financieel instrument A							
Financieel instrument B							
Apparaatsuitgaven							
Programmaontvangsten							
Apparaatsontvangsten							

[Open tabel in nieuwe pagina](#)

Toelichting

1. De apparaatsuitgaven van het kerndepartement worden in principe gepresenteerd in één centraal apparaatsartikel. Hier mag alleen gemotiveerd van afgeweken worden indien het kerndepartement een uitvoerende dienst heeft die geen agentschap of ZBO is.
2. In de toelichting op de financiële instrumenten (enkel met betrekking tot programma) wordt op bondige wijze ingegaan op verschillen (de mutaties) tussen de budgettaire raming en de realisatie in het verslagjaar, zie hiervoor model 3.22e, punt 1.

3. Een beperkt aantal artikelen in de rijksbegroting kent de status van 'Grote Uitvoerende Dienst' artikel. Het betreft de volgende artikelen:
 - > Ministerie van Veiligheid en Justitie (artikel 32: Rechtsbijstand en rechtspleging, artikel 33: Veiligheid en criminaliteitsbestrijding, artikel 35: Jeugd)
 - > Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (artikel 2: Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst)
 - > Ministerie van Financiën (artikel 1: Belastingen)
 - > Ministerie van Defensie (alle beleidsartikelen (1 t/m 8))
4. De uitzondering geldt niet voor de te presenteren categorieën van apparaatsuitgaven. Hierbij wordt de onderverdeling gehanteerd zoals deze in de begroting is opgenomen.
5. Het departement heeft 2 opties om de apparaatsuitgaven van grote uitvoerende diensten (geen BLD of ZBO) diensten te presenteren. Het jaarverslag volgt de keuze voor de begroting (spiegelbeeld).
 - a. **Optie 1) Een specifiek apparaatsartikel.** De apparaatsuitgaven worden onderverdeeld in die van het kerndepartement en die van uitvoerende diensten die geen agentschap of ZBO zijn. De uitvoerende dienst krijgt een eigen specifiek apparaatsartikel naast het centrale apparaatsartikel.
 - b. **Optie 2) Apparaatsuitgaven in het beleidsartikel.** De uitvoerende dienst krijgt een eigen begrotingsartikel. De apparaatsuitgaven van de uitvoerende dienst worden opgenomen in het beleidsartikel van de uitvoerende dienst. De keuze voor de presentatie wordt (eenmalig) bij het opstellen van de begroting gemaakt.
6. Indien de apparaatsuitgaven worden opgenomen in een eigen beleidsartikel, gelden voor de overige onderdelen van het beleidsartikel de bepalingen zoals opgenomen onder model 3.22 . De totale apparaatsuitgaven van de uitvoerende dienst worden ook opgenomen in het totaaloverzicht Apparaatsuitgaven in de toelichting bij het centrale apparaatsartikel.
7. Voor de artikelen met geheime uitgaven (AIVD en MIVD) geldt dat geen uitsplitsing van apparaatsuitgaven en programma-uitgaven hoeft te worden gepresenteerd.

4.3.16 Model 3.23a - Niet-beleidsartikel Algemeen

Model:

Algemeen: opbouw verplichtingen, uitgaven en ontvangsten van de vastgestelde begroting t, realisatie en het verschil (bedragen x € 1.000).

	Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil
	t-4	t-3	t-2	t-1	t	t	t
Verplichtingen							
Uitgaven							
Programma-uitgaven							
Financieel instrument yyy							
Ontvangsten							

[Open tabel in nieuwe pagina](#)

Toelichting

1. Op het niet-beleidsartikel Algemeen worden de departementsbrede programma-uitgaven geboekt die niet zinvol kunnen toegerekend aan een beleidsartikel.
2. De departementsbrede programma-uitgaven worden conform de bepalingen voor een beleidsartikel toegelicht.
3. De programma-uitgaven op de niet-beleidsartikelen worden toegelicht met doelmatigheidsgegevens, Als dan niet mogelijk of zinvol is, vindt toelichting met volume- en prijsgegevens plaats.
4. In de toelichting op de financiële instrumenten wordt op bondige wijze ingegaan op verschillen (de mutaties) tussen de budgettaire raming en de realisatie in het verslagjaar, zie hiervoor model 3.22e, punt 1.
5. Zie voor het onderscheid tussen financiële verantwoordingsinformatie en niet-financiële verantwoordingsinformatie de [Begrippenlijst](#).

4.3.17 Model 3.23b - Niet-beleidsartikel Apparaat Kerndepartement

Model:

Op dit artikel staan alle personele en materiële uitgaven en ontvangsten van het ministerie en de agentschappen, met uitzondering van «grote uitvoeringsorganisatie».

A. Apparaatsuitgaven Kerndepartement Budgettaire gevolgen (bedragen x € 1.000).

	Realisatie					V	Verschil
	t-4	t-3	t-2	t-1	t	astgestelde begroting	t
Verplichtingen							
Uitgaven							
Personele uitgaven							
- waarvan eigen personeel							
- waarvan inhuur externen							
- waarvan overige personele uitgaven							
Materiele uitgaven							
- waarvan ICT							
- waarvan bijdrage aan SSO's							
- waarvan overige materiele uitgaven							
Ontvangsten							

B. Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten inclusief agentschappen en Zelfstandige Bestuursorganen/Rechtspersonen met een wettelijke taak.

	Realisatie					V	Verschil
	t-4	t-3	t-2	t-1	t	astgestelde begroting	t
Totaal apparaatsuitgaven Ministerie							
Kerndepartement							
Grote uitvoeringsorganisaties (indien van toepassing)							
Totaal apparaatskosten agentschappen							
Agentschappen 1							
Agentschappen 2							
Totaal apparaatskosten ZBO's en RWT's							
ZBO/ RWT 1							
ZBO/ RWT 2							

D. Extracomptabele tabel invulling taakstelling (Bedragen x € 1.000)

	2016	2017	2018	Structureel
Departementale taakstelling (totaal)				
Kerndepartement				
Agentschappen				
X				
Y				
Z				
Totaal agentschappen				

ZBO's				
X				
Y				
Z				
Totaal ZBO's				

Toelichting

1. Op dit artikel worden alle personele en materiële verplichtingen, uitgaven en ontvangsten van het ministerie opgenomen met uitzondering van de grote uitvoeringsorganisaties en die onderdelen waarvan met het Ministerie van Financiën is overeengekomen dat de apparaatsuitgaven op het beleidsartikel opgenomen worden. Het omvat de uitgaven voor personeel (uitgesplitst naar eigen personeel, inhuur externen en overig) en materieel (uitgesplitst naar ICT, bijdragen SSO's en overig). De te hanteren definities zijn opgenomen in de begrippenlijst (onderdeel [Rijksbrede kostensoortentabel](#)).
2. De apparaatsuitgaven/kosten voor agentschappen en de apparaatskosten van de begrotingsgefinancierde ZBO's / RWT's worden eveneens inzichtelijk gemaakt in een toelichtende tabel. Deze bedragen worden niet nader uitgesplitst. In deze tabel worden alleen de begrotingsgefinancierde ZBO's meegenomen. Apparaatkosten van de ZBO's worden zo actueel mogelijk te zijn. Bij voorkeur dus over het jaar t, als dit niet mogelijk is dan de gegevens over het jaar t-1. Daar waar ook dat niet mogelijk is, wordt uitgegaan van de cijfers van t-2. De gegevens worden in de betreffende jaar kolom opgenomen. Er hoeft geen meerjarige raming voor deze kosten te worden gegeven.
3. Zie voor een nadere toelichting en begrippen ook model 1.34b.
4. Onderdeel C uit model 1.34b wordt in het jaarverslag niet opgenomen.
5. In de toelichting op onderdeel D uit model 1.34b wordt voor grote uitvoeringsorganisaties en agentschappen opgenomen met welke concrete maatregel(en) de taakstelling Rutte II is ingevuld.
6. Inhuur van externen: zie 3.60 - Bijlage externe inhuur.
7. Zie voor het onderscheid tussen financiële verantwoordingsinformatie en niet-financiële verantwoordingsinformatie de Begrippenlijst.
8. De **programmaministers** maken voor de uitvoering van het programma gebruik van het apparaat van een ander ministerie. Er wordt dan ook geen apart centraal apparaatsartikel in de begroting opgenomen.

4.3.18 Model 3.23c - Niet-beleidsartikel Geheim

Model:

Geheim: opbouw verplichtingen, uitgaven en ontvangsten van de vastgestelde begroting t, realisatie en het verschil (bedragen x € 1.000).

	Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil
	t-4	t-3	t-2	t-1	t		
Verplichtingen							
Uitgaven							
Ontvangsten							

[Open tabel in nieuwe pagina](#)

Toelichting

1. Het niet-beleidsartikel Geheim kent geen artikelonderdelen.
2. Conform artikel 2.8 (bijzonder begrotingsartikel Geheim) van de [CW 2016](#) is het niet-beleidsartikel Geheim bestemd voor de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten waarvoor geldt dat openbaarmaking via toedeling aan een expliciet beleidsartikel niet in het belang van de Staat is.

4.3.19 Model 3.23d - Niet-beleidsartikel Nog onverdeeld

Model:

Nominaal en onvoorzien: opbouw verplichtingen, uitgaven en ontvangsten van de vastgestelde begroting t, realisatie en het verschil (bedragen x € 1.000).

	Realisatie					V	Verschil
	t-4	t-3	t-2	t-1	t	astgestelde begroting	t
Verplichtingen							
Uitgaven							
Loonbijstelling							
- <i>waarvan programma</i>							
- <i>waarvan apparaat</i>							
Prijsbijstelling							
- <i>waarvan programma</i>							
- <i>waarvan apparaat</i>							
Onvoorzien							
Ontvangsten							

Toelichting

1. Het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld bestaat uit de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten.
2. Uitgaven worden onderverdeeld naar loonbijstelling, prijsbijstelling en onvoorzien.

4.3.20 Model 3.24 - Bedrijfsvoeringsparagraaf

Model:

Paragraaf 1 - uitzonderingsrapportage voor de volgende vier verplichte onderdelen:

Rechtmatigheid

artikel / post saldibalans / agentschap x

«tekst invoegen»

artikel / post saldibalans / agentschap y

«tekst invoegen»

Totstandkoming niet-financiële verantwoordingsinformatie

«tekst invoegen»

Financieel en materieelbeheer

«tekst invoegen»

Overige aspecten van de bedrijfsvoering

«tekst invoegen»

Paragraaf 2 - Rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen

«tekst invoegen»

Paragraaf 3 - Belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering

«tekst invoegen»

Toelichting

Algemeen

1. De bedrijfsvoeringsparagraaf in het departementale jaarverslag en de jaarverslagen van de Staten-Generaal (IIA) en de Overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten (IIB) bestaat uit de **drie** paragrafen.
2. Voor de jaarverslagen van de niet-departementale begrotingen (met uitzondering van De Koning (I), de Staten-Generaal (IIA) en Overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten (IIB)) en de jaarverslagen van begrotingsfondsen die als afzonderlijke jaarverslagen worden gepubliceerd, worden in de bedrijfsvoeringsparagraaf alleen de onderdelen rechtmatigheid en totstandkoming niet-financiële verantwoordingsinformatie uit paragraaf 1 opgenomen en toegelicht. Voor de andere onderdelen uit

paragraaf 1 (financieel- en materieelbeheer en overige aspecten van de bedrijfsvoering) en de paragrafen 2 en 3 geldt dat deze ook moeten worden opgenomen, maar dat voor de toelichting wordt verwezen naar de bedrijfsvoeringsparagraaf in het jaarverslag van het moederdepartement.

3. Voor het jaarverslag van De Koning (I) wordt in de bedrijfsvoeringsparagraaf in paragraaf 1 het onderdeel rechtmatigheid opgenomen en toegelicht. Voor de andere onderdelen van paragraaf 1 (totstandkoming niet-financiële verantwoordingsinformatie, financieel- en materieelbeheer en overige aspecten van de bedrijfsvoering) en de paragrafen 2 en 3 wordt vermeld dat deze niet van toepassing zijn of dat zich geen bijzonderheden hebben voorgedaan.
4. Alle paragrafen en onderdelen hiervan worden afzonderlijk identificeerbaar opgenomen in de bedrijfsvoeringsparagraaf.
5. Welke bevindingen gerapporteerd worden, wordt in een kwalitatieve afweging bepaald en is mede gebaseerd op de uitkomsten van de departementale risicoanalyse. Factoren die hierin een rol spelen kunnen zijn: politieke gevoeligheden, individuele afspraken van de minister met de Tweede Kamer en gevallen van fraude.

Toelichting paragraaf 1 - Uitzonderingsrapportage

1. Deze paragraaf is een uitzonderingsrapportage. Uitzonderingsrapportage wil zeggen dat, voor zover elementen van de bedrijfsvoering op orde zijn, deze niet in deze paragraaf worden behandeld. Deze paragraaf beschrijft de belangrijkste tekortkomingen risico's in het begrotingsjaar, inclusief de geïmplementeerde maatregelen die in het begrotingsjaar zijn genomen om deze risico's te beheersen en de tekortkomingen op te lossen. Alle overige niet geïmplementeerde verbetermaatregelen (zoals verbeterplannen die (deels) nog moeten worden geïmplementeerd) kunnen in paragraaf 3 worden genoemd en toegelicht.
2. Wanneer er geen (kwalitatieve of kwantitatieve) bevindingen zijn te melden met betrekking tot de vier verplichte onderdelen van paragraaf 1 van de bedrijfsvoeringsparagraaf moeten deze toch afzonderlijk identificeerbaar opgenomen worden. Dit om onduidelijkheden te vermijden. Volstaan kan worden met de tekst dat zich geen overschrijdingen en/of bijzonderheden hebben voorgedaan.

Rechtmatigheid

1. In het onderdeel **rechtmatigheid** wordt onder meer gerapporteerd over de niet-naleving van voorwaarden in wet- en regelgeving. Deze voorwaarden kunnen betrekking hebben op het aangaan van verplichtingen of het verrichten van betaling. Het uitgangspunt hierbij is dat een geconstateerde onrechtmatigheid, afhankelijk van de vraag waarop de desbetreffende voorwaarde betrekking heeft, aan de verplichting of de betaling wordt toegerekend, niet aan beide.
2. Tevens wordt gerapporteerd over gebleken tekortkomingen in de opzet en/of werking van het gevoerde beleid ter voorkoming en bestrijding van misbruik en oneigenlijk gebruik van wet- en regelgeving. Indien sprake is van een toereikend MenO-beleid hoeft dit niet te worden beschreven in dit onderdeel van de bedrijfsvoeringsparagraaf.
3. Het onderdeel over rechtmatigheid dient afzonderlijk identificeerbaar te zijn in de bedrijfsvoeringsparagraaf. Dit is noodzakelijk voor de Auditdienst Rijk, zodat in de controleverklaring (verklaring van de accountant) duidelijk en ondubbelzinnig kan worden aangegeven over welke onderdelen van het jaarverslag welk soort c.q. mate van zekerheid wordt gegeven.
4. Voor het onderdeel over **rechtmatigheid** wordt onder rechtmatigheid verstaan comptabele rechtmatigheid. Comptabele rechtmatigheid houdt in dat een financiële transactie waarvan de uitkomst in het departementale jaarverslag dient te worden verantwoord in overeenstemming is met de begrotingswetten

en met de in internationale regelgeving, Nederlandse wetten, algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen opgenomen bepalingen die de uitkomst van die financiële transactie beïnvloeden.

5. Indien de voorwaarden in subsidiebeschikkingen en overeenkomsten een nadere invulling betreffen van de voorwaarden die gesteld zijn in de genoemde wet- en regelgeving en als zodanig zijn benoemd in deze wet- en regelgeving, dan vallen deze voorwaarden onder de definitie van comptabele rechtmatigheid.
6. Voor de rapportering van fouten en onzekerheden in de bedrijfsvoeringsparagraaf gelden vijf soorten rapporteringstoleranties: een rapporteringstolerantie op artikelniveau, een rapporteringstolerantie voor de saldibalans, een rapporteringstolerantie voor de agentschappen, een rapporteringstolerantie voor de afgerkende voorschotten en een rapporteringstolerantie op totaalniveau van de artikelen. Deze rapporteringstoleranties worden hierna toegelicht. Bij overschrijding van elke rapporteringstolerantie worden fouten en onzekerheden met betrekking tot de rechtmatigheid in de bedrijfsvoeringsparagraaf gekwantificeerd, zoals aangegeven in het "*overzicht overschrijdingen rapporteringstoleranties*" (zie hierna). Voor het bepalen van de overschrijdingen van de rapporteringstoleranties worden fouten en onzekerheden bij elkaar opgeteld en gezamenlijk vermeld in het "*overzicht overschrijdingen rapporteringstoleranties fouten en onzekerheden*". Daarbij geldt dat als het bedrag aan fouten en onzekerheden de desbetreffende rapporteringstolerantie te boven gaat, dan het totale bedrag aan fouten en onzekerheden dient te worden vermeld (en niet alleen het bedrag dat de desbetreffende rapporteringstolerantie overschrijdt). Indien geen van de genoemde rapporteringstoleranties is overschreden dient dit expliciet te worden vermeld in het onderdeel "Rechtmatigheid" van de bedrijfsvoeringsparagraaf. Het overzicht wordt dan niet opgenomen in het onderdeel "Rechtmatigheid" van de bedrijfsvoeringsparagraaf. Volstaan kan dan worden met de tekst dat zich geen overschrijdingen hebben voorgedaan.
7. Indien fouten ten aanzien van de rechtmatigheid zijn bepaald aan de hand van statistische steekproeven, wordt in het "*overzicht overschrijdingen rapporteringstoleranties fouten en onzekerheden*" de meest waarschijnlijke fout vermeld in kolom 4, indien de maximale fout (inclusief de geconstateerde onzekerheid) de tolerantiegrens overschrijdt. Als de maximale fout inclusief de geconstateerde onzekerheid de tolerantiegrens wel en de meest waarschijnlijk fout (inclusief de geconstateerde onzekerheid) de tolerantiegrens niet overschrijdt, wordt in kolom 5 geen percentage vermeld en onderaan het overzicht toegelicht dat alleen de maximale fout (inclusief de geconstateerde onzekerheid) de rapporteringstolerantie overschrijdt en dat daarom de meest waarschijnlijke fout (inclusief de geconstateerde onzekerheid) moet worden vermeld. Deze uitgangspunten gelden voor alle hierna genoemde rapporteringstoleranties.
8. Fouten en onzekerheden t.a.v. de getrouwheid (getrouwe weergave) worden niet in de bedrijfsvoeringsparagraaf en in het "*overzicht van overschrijdingen rapporteringstoleranties fouten en onzekerheden*" (zie overzicht hierna) vermeld. Wel worden fouten en onzekerheden ten aanzien van de getrouwheid vermeld in de "*overzichten controlebevindingen*" die de ADR opstelt
9. De in het departementale jaarverslag verantwoorde verplichtingen en uitgaven moeten voldoen aan de eisen van rechtmatigheid. Als criterium daarbij wordt onder meer gehanteerd of een verplichting of uitgave past binnen de vastgestelde begroting.
Gelet op het budgetrecht van de Tweede Kamer en de Eerste Kamer der Staten-Generaal wordt een beleidsmatige mutatie na Najaarsnota tijdig (zie tijdschema) schriftelijk gemeld aan zowel de Tweede Kamer als de Eerste Kamer indien de beleidsmatige mutatie leidt tot een overschrijding van het verplichtingen- en/of uitgavenbudget op begrotingsartikelniveau na Najaarsnota/2e suppletore wet. Indien na de 2e suppletore begroting een verplichting is aangegaan en/of een uitgave is verricht voortvloeiend uit een beleidsmatige mutatie die leidt tot een overschrijding van verplichtingen- en/of uitgavenbudget op begrotingsartikelniveau en die niet tijdig schriftelijk is gemeld aan zowel de Tweede Kamer als de Eerste Kamer, dan wordt die verplichting of uitgave aangemerkt als onrechtmatig.

Indien dit tevens leidt tot overschrijding van een rapporteringstolerantie dan rapporteert de minister daarover in de bedrijfsvoeringsparagraaf van het jaarverslag van het betreffende begrotingsjaar.

Overzicht overschrijdingen rapporteringstoleranties fouten en onzekerheden

(1) Rapporteringstolerantie	(2) Verantwoord bedrag in € (omvangsbasis)	(3) Rapporteringstolerantie voor fouten en onzekerheden in €	(4) Bedrag aan fouten in €	(5) Bedrag aan onzekerheden in €	(6) Bedrag aan fouten en onzekerheden in €	(7)Percentage aan fouten en onzekerheden t.o.v. verantwoord bedrag = (6)/(2)*100%
Totaal artikelen verplichtingen	Voorbeeld: €700.000.000	Voorbeeld: €25.000.000	Voorbeeld: €9.950.782	Voorbeeld: €20.000.000	Voorbeeld: €29.950.728	Voorbeeld: 4,3%
Totaal artikelen uitgaven/ ontvangsten						
Artikel ... verplichtingen						
Artikel ... uitgaven/ ontvangsten						
Samenvattende staat baten-lastenagenschappen						
Saldibalans						
Afgerekende voorschotten						

Voor dit overzicht geldt:

- > Alle overschrijdingen van de rapporteringstoleranties van fouten en onzekerheden worden in dit overzicht opgenomen in het onderdeel "Rechtmatigheid" van de bedrijfsvoeringsparagraaf.
- > De regels in dit overzicht worden uitsluitend ingevuld indien sprake is van overschrijdingen van een rapporteringstolerantie.
- > Als het opgetelde bedrag aan fouten en onzekerheden de betreffende rapporteringstolerantie te boven gaat, dan wordt het totale bedrag aan fouten vermeld in kolom 4 en het totale bedrag aan onzekerheden wordt vermeld in kolom 5 (en niet alleen het bedrag dat de betreffende rapporteringstolerantie overschrijdt).

- > Aangeven welk(e) artikel(en) het betreft (artikelnummer en omschrijving) en zo nodig regels in de tabel invoegen.
- > Regels die niet van toepassing zijn, worden uit de tabel verwijderd.
- > In kolom 2 worden de uitgaven en de ontvangsten opgeteld voor de omvangsbasis van het totaal van de artikelen en per artikel, omdat de rapporteringstolerantie in kolom 3 ook op basis van deze omvangsbasis worden berekend (zie hierna de berekeningswijze van de rapporteringstoleranties).
- > Percentages aangeven in procentpunten en rekenkundig afronden op één decimaal (bijvoorbeeld: 4,3%).

Rapporteringstolerantie op artikelniveau

Voor het rapporteren van fouten en onzekerheden op artikelniveau gelden de volgende kwantitatieve rapportagegrenzen.

Begrotingsartikel	Fouten én onzekerheden
<= € 250 miljoen	10%
> € 250 miljoen en <= € 500 miljoen	25 mln
> € 500 miljoen	5%

Fouten en onzekerheden worden bij elkaar opgeteld.

De rapporteringstolerantie per begrotingsartikel wordt berekend over (1) de som van de uitgaven en ontvangsten op dat artikel en (2) de verplichtingen afzonderlijk.

Rapporteringstolerantie saldibalans

De rapportering vindt plaats op het niveau van het totaal van de saldibalans. De (totale) omvangsbasis van de saldibalans wordt bepaald aan de hand van de volgende uitgangspunten:

De relevante posten voor bepaling van de omvangsbasis zijn:

- > liquide middelen;
- > intracomptabele vorderingen en schulden;
- > extracomptabele vorderingen en schulden;
- > voorschotten;
- > openstaande rechten;
- > openstaande verplichtingen (inclusief garanties);
- > deelnemingen;
- > begrotingsreserve.

Bij vaststelling van de omvangsbasis van de saldibalans worden de volgende posten dus niet meegeteld:

- > de uitgaven ten laste van de begroting;
- > de ontvangsten ten gunste van de begroting;
- > de rekening-courant met de Rijkshoofdboekhouding;
- > de tegenrekeningen;
- > de kas-transverschillen.

Voor de rapportering in de bedrijfsvoeringsparagraaf van fouten en onzekerheden in de saldibalans gelden de volgende kwantitatieve rapportagegrenzen.

Omvangsbasis saldibalans	Fouten én onzekerheden
<= € 250 miljoen	10%
> € 250 miljoen en <= € 1,25 miljard	25 mln
> € 1,25 miljard	2%

Fouten en onzekerheden worden bij elkaar opgeteld.

Voor de rapportering over de saldibalans geldt dus dat de tolerantie wordt berekend over het totaal van de hiervoor genoemde posten, maar indien de rapportagegrenzen worden overschreden wordt wel in de bedrijfsvoeringsparagraaf vermeld in welke posten de overschrijding(en) (incl. omvang) zich voordoet/ -voordoen.

Rapporteringstolerantie voor afgerekende voorschotten

Voor het rapporteren van fouten en onzekerheden in de afgerekende voorschotten gelden de volgende kwantitatieve rapportagegrenzen.

Afgerekende voorschotten	Fouten én onzekerheden
<= € 250 miljoen	10%
> € 250 miljoen en <= € 500 miljoen	25 mln
> € 500 mln	5%

Fouten en onzekerheden worden bij elkaar opgeteld.

De rapporteringstolerantie voor de afgerekende voorschotten wordt berekend over het totaalbedrag aan afgerekende voorschotten in het begrotingsjaar. Dit bedrag komt overeen met het bedrag dat afzonderlijk moet worden opgenomen bij (de toelichting op) de post "Voorschotten" in de Saldibalans per 31 december van het begrotingsjaar (model 3.31).

Rapporteringstolerantie agentschappen

De rapportering vindt plaats op het niveau van het totaal van de baten van alle agentschappen van het departement gezamenlijk. De omvangsbasis wordt bepaald door de totalen van de baten van alle agentschappen bij elkaar op te tellen.

Voor de rapportering in de bedrijfsvoeringsparagraaf van fouten en onzekerheden met betrekking tot agentschappen gelden de volgende kwantitatieve rapportagegrenzen.

Totale baten van alle agentschappen	Fouten én onzekerheden
<= € 250 miljoen	10%
> € 250 miljoen en <= € 1,25 miljard	25 mln
> € 1,25 miljard	2%

Fouten en onzekerheden worden bij elkaar opgeteld.

Voor de rapportering over de agentschappen geldt dus ook dat de tolerantie wordt berekend over het totaal van de baten, maar indien de rapportagegrenzen worden overschreden wordt in de bedrijfsvoeringsparagraaf vermeld bij welke agent(schap) de overschrijding(en) (incl. omvang) zich voordoet/voordoet.

Uitsluitend onder de voorwaarden zoals hierna vermeld, is het toegestaan om voor bepaalde jaarrekeningposten de rapporteringstolerantie te bepalen op basis van 1% van het balanstotaal van een agentschap in plaats van 1% van het totaal van de baten. Er dient sprake te zijn van een aanwijsbare noodzaak. Dit is het geval als toepassing van de reguliere rapporteringstolerantie van 1% van het totaal van de baten ertoe leidt dat niet op economisch rationele wijze kan worden vastgesteld dat de fouten en onzekerheden in de samenvattende verantwoordingsstaat agentschappen groter zijn dan deze reguliere rapporteringstolerantie. Tevens dient het balanstotaal voor deze balansposten een betere weergave te zijn van de activiteiten van het agentschap dan de baten. Tevens mag de aanvullende rapporteringstolerantie op basis van het balanstotaal uitsluitend gebruikt worden voor de jaarrekeningposten die niet op basis van de reguliere rapporteringstolerantie gecontroleerd kunnen worden. Voor de jaarrekeningposten die wel met de reguliere rapporteringstolerantie gecontroleerd kunnen worden geldt altijd dat de baten de grondslag vormen voor de rapporteringstolerantie.

De volgende voorwaarden gelden voor toepassing van de aanvullende rapporteringstolerantie op basis van 1% van het balanstotaal:

- 1) er is sprake van een agentschap dat zeer kapitaalintensief is en daarom meer dan normaal te maken heeft met waarderingskwesties in de balansposten;
- 2) er is sprake van jaarrekeningposten die in belangrijke mate oordeelsvorming vereisen, zoals schattingsposten, waarderingsposten, bijzondere waardeverminderingen (impairments), voorzieningen, waarbij de reguliere rapporteringstolerantie niet uitvoerbaar wordt geacht;
- 3) er wordt onderscheid gemaakt tussen posten die o.b.v. de aanvullende rapporteringstolerantie worden gecontroleerd (zoals geactiveerd vastgoed) en posten die o.b.v. de reguliere rapporteringstolerantie worden gecontroleerd (huuropbrengsten, apparaatskosten, etc.);
- 4) voor de toepassing van de aanvullende rapporteringstolerantie is schriftelijke toestemming van de Minister van Financiën vereist. Het Ministerie van Financiën kan, ter beoordeling van de noodzaak tot het gebruik van deze aanvullende grondslag voor de rapporteringstolerantie, advies inwinnen bij de Auditdienst Rijk (ADR).

Uitsluitend wanneer aan alle hiervoor genoemde voorwaarden wordt voldaan, mag een rapporteringstolerantie op basis van 1% van het balanstotaal gehanteerd worden voor de jaarrekeningposten

waarbij dit noodzakelijk geacht wordt. Toestemming van de Minister van Financiën wordt schriftelijk aangevraagd, met een brief aan de directeur Begrotingszaken. Bij de aanvraag zal het Ministerie van Financiën de noodzaak toetsen op basis van de argumentatie en onderbouwing die het departement aanlevert. Wanneer niet voldaan wordt aan de voorwaarden of wanneer de Minister van Financiën niet of niet langer instemt met de toepassing van een aanvullende rapporteringstolerantie, dan geldt de rapporteringstolerantie op basis van de totale baten van de samenvattende verantwoordingsstaat agentschappen.

Voor de rapportering over de agentschappen zijn er twee scenario's mogelijk:

1. Er is alleen sprake van agentschappen waarbij de reguliere rapporteringstolerantie wordt toegepast, namelijk de rapporteringstolerantie gebaseerd op het totaal van de baten.
2. Er is daarnaast ook sprake van één of meerdere agentschappen waarvoor een aanvullende rapporteringstolerantie o.b.v. het balanstotaal van dit agentschap of deze agentschappen mag worden toegepast.

Bij zowel scenario 1 als scenario 2 geldt: indien de rapporteringstoleranties worden overschreden, wordt in de bedrijfsvoeringsparagraaf vermeld bij welke agentschap(pen) de overschrijding(en) (incl. omvang) zich voordoet/voordoet. Bij scenario 2 geldt bovendien dat aanvullend wordt toegelicht voor welke jaarrekeningposten de aanvullende tolerantiegrens is toegepast.

Rapporteringstolerantie op totaalniveau

Voor het **totaal** van de artikelen in de departementale verantwoordingsstaat van verplichtingen, uitgaven en ontvangsten (dus exclusief de agentschappen en de saldibalans) gelden de volgende tolerantiegrenzen:

Totaal van de artikelen	Fouten én onzekerheden
<= € 250 miljoen	10%
> € 250 miljoen en <= € 1,25 miljard	25 mln
> € 1,25 miljard en <= € 50 miljard	2%
> € 50 miljard	1 miljard

Fouten en onzekerheden worden bij elkaar opgeteld. **De rapporteringstolerantie op totaalniveau wordt berekend over (1) de som van de uitgaven en ontvangsten op alle artikelen en (2) over de verplichtingen afzonderlijk.**

Indien het totaal van de artikelen € 50 miljard of meer bedraagt, is de rapporteringstolerantie gemaximeerd op € 1 miljard, zodat fouten en onzekerheden die optellen tot € 1 miljard of meer altijd als overschrijding van de rapporteringstolerantie op totaalniveau in het onderdeel "Rechtmatigheid" van de bedrijfsvoeringsparagraaf gerapporteerd moeten worden.

Totstandkoming niet-financiële verantwoordingsinformatie

De niet-financiële verantwoordingsinformatie komt op een deugdelijke wijze (d.w.z. ordelijk en controleerbaar) tot stand. Voor de normen voor de deugdelijke totstandkoming wordt verwezen naar punt 7 bij de toelichting op de beleidsartikelen.

Indien de niet-financiële verantwoordingsinformatie deugdelijk tot stand is gekomen, wordt volstaan met deze geformuleerde standaardtekst:

“Er zijn geen bijzonderheden te melden”.

Dat wil zeggen dat: de verantwoordelijkheden en bevoegdheden zijn goed in het totstandkomingsproces belegd en het proces is achteraf reconstrueerbaar. Ordelijk en controleerbaar betekenen voorts dat de informatie die als uitkomst van het proces wordt opgeleverd op volledige en juiste wijze wordt opgenomen en dat bij alle externe beleidsinformatie in het jaarverslag duidelijk de informatiebron wordt aangegeven. De beleidsinformatie is niet strijdig met de financiële informatie in de begroting of het jaarverslag.”

Indien de totstandkoming van de niet-financiële verantwoordingsinformatie tekortkomingen vertoont, worden deze tekortkomingen expliciet vermeld.

Financieel en materieel beheer

1. Voor het bepalen van opmerkelijke zaken (belangrijkste tekortkomingen en risico's) in het financieel- en materieelbeheer vormt de comptabele regelgeving in wettenpocket (<https://wettenpocket.overheid.nl/portal/7ec1a250-bb0b-4d72-929e-d270ddae2817/weergeven>) het uitgangspunt.
2. In het onderdeel financieel en materieel beheer wordt in ieder geval ingegaan op de door de Algemene Rekenkamer geconstateerde onvolkomenheden bij het departementale jaarverslag van het voorafgaande jaar en de maatregelen die zijn getroffen om de geconstateerde onvolkomenheden in het verslagjaar en de jaren daarna te voorkomen. Daarnaast wordt de afweging gemaakt of in dit onderdeel ook aandacht wordt besteed aan andere bevindingen van de Algemene Rekenkamer en de maatregelen die naar aanleiding hiervan zijn getroffen.

Overige aspecten van Bedrijfsvoering

In dit onderdeel wordt aandacht besteed aan de overige belangrijke risico's in de bedrijfsvoering die geen betrekking hebben op het financieel beheer en materieelbeheer. Tevens wordt ingegaan op de door de Algemene Rekenkamer in het voorafgaande jaar geconstateerde onvolkomenheden in de bedrijfsvoering, die geen betrekking hebben op het financieel en materieelbeheer en de maatregelen die getroffen zijn om de geconstateerde onvolkomenheden in het verslagjaar en de jaren daarna te voorkomen. Een voorbeeld hiervan is informatiebeveiliging.

Toelichting paragraaf 2 - Rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen

In deze verplichte paragraaf wordt aandacht besteed aan de rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen op verzoek van de Tweede Kamer of naar aanleiding van de toezeggingen van de Minister van Financiën aan de Tweede Kamer in onder andere debatten, AO's en overige overleggen.

Voor 2017 dient in deze paragraaf aandacht te worden besteed aan de volgende rijksbrede bedrijfsvoeringonderwerpen:

1. MenO- risico's en ontwikkelingen betreffende het M&O-beleid: Er is sprake van MenO-risico's bij afhankelijkheid van derdengegevens. Derdengegevens zijn afkomstig van natuurlijke personen of

rechtspersonen buiten de overheidsorganisatie die verantwoordelijk is voor de uitvoering van een regeling waarin de aanspraak op een uitkering of subsidie, de verplichting om een heffing te betalen en/of de hoogte van de uitkering, subsidie of heffing afhankelijk is gesteld van deze gegevens. Op hoofdlijnen worden de MenO- risico's en de maatregelen die zijn getroffen om deze MenO-risico's te beheersen beschreven. Nog niet geïmplementeerde maatregelen kunnen in paragraaf drie worden toegelicht. Tevens worden de resterende MenO-risico's na uitvoering van het MenO-beleid beschreven en (voor zover mogelijk) gekwantificeerd. Ontwikkelingen in t-1 aangaande het M&O-beleid beschrijft men hier ook (zie Handleiding tegengaan misbruik en oneigenlijk gebruik van regelingen, Ministerie van Financiën, 1998).

2. Grote lopende ICT-projecten: In deze paragraaf wordt expliciet aandacht besteed aan de uitvoerings- en privacyrisico's van grote lopende ICT-projecten bij het ministerie (inclusief publiekrechtelijke ZBO's). Het betreft projecten met een ICT-component meer dan € 5 miljoen, die ook in de Jaarrapportage Bedrijfsvoering Rijk en het ICTDashboard moeten worden gemeld.
3. Gebruik open standaarden en open source software: Dit onderwerp wordt in deze paragraaf alleen vermeld indien is afgeweken (het 'comply of explain'-beginsel) van artikel 3, eerste lid van de [Instructie rijksdienst bij aanschaf ICT-diensten of ICT-producten](#). De Tweede Kamer wil dat de overheid meer gebruik maakt van open standaarden en open source software. De Instructie rijksdienst schrijft voor dat bij de aanschaf en ontwikkeling van ICT-diensten of ICT-producten in beginsel gebruik moet worden gemaakt van open standaarden van de lijst van het College Standaardisatie. Valide afwijkingsgronden zijn opgenomen in de Instructie Rijksdienst. Als er sprake is van afwijking van de Instructie Rijksdienst dan wordt dit gemotiveerd aangegeven.
4. Betaalgedrag: Ten slotte wordt in deze paragraaf ingegaan op het betaalgedrag van het ministerie, indien de minimale rijksbrede norm om 95% van de facturen binnen 30 dagen te betalen, niet is gehaald (het 'comply or explain-beginsel'). Daarbij wordt toegelicht wat de oorzaken zijn van het niet behalen van de norm en welke geïmplementeerde verbetermaatregelen zijn genomen. Alle overige niet geïmplementeerde verbetermaatregelen (zoals verbeterplannen) kunnen in paragraaf 3 worden opgenomen.
5. In dit onderdeel wordt verslag gedaan van de activiteiten van het [Audit Committee](#) in het verslagjaar alsmede de uitkomsten van de evaluaties over het functioneren van het audit committee.

Paragraaf 3 - Belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering

Deze paragraaf is optioneel en vormvrij. Deze paragraaf beschrijft de ontwikkelingen en (voorgenomen) verbeteringen in de bedrijfsvoering, voor zover nog niet is toegelicht in paragrafen 1 en 2. Deze paragraaf bestaat uit maximaal 2 pagina's.

4.3.21 Model 3.30a - Departementale verantwoordingsstaat

Model:

Departementale verantwoordingsstaat 20.. van het Ministerie van ... (..) (bedragen x € 1.000)

Art.	Omschrijving	(1)			(2)			(3) = (2) - (1)		
		Vastgestelde begroting			Realisatie			Verschil realisatie en vastgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	Totaal									
	Beleidsartikelen									
01	Beleidsartikel 01									
02										
03										
04										
	Niet-beleidsartikelen									
20	Algemeen									
21	Apparaat Kerndepartement									
2*	Evt. overige (apparaat) niet- beleidsartikelen									
2*	Geheim									
2*	Nog onverdeeld									

Toelichting

1. In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie De inrichting van de rijksbegroting).
2. De verplichtingenbedragen worden net als de uitgaven en ontvangsten getotaliseerd.
3. De verplichtingen, uitgaven en ontvangsten in de verantwoordingsstaat worden altijd naar boven afgerond, omdat er bij het naar beneden afronden van de verplichtingen en de uitgaven het risico bestaat dat er te weinig budget wordt geautoriseerd. Dat risico geldt niet voor de ontvangsten. Er mag namelijk meer worden ontvangen dan dat er in totaal in de begroting is geraamd en wordt geautoriseerd. Om één (gelijke) afrondingsmethodiek te hanteren worden daarom ook de ontvangsten naar boven afgerond.
4. De financiële en niet-financiële toelichting op de departementale verantwoordingsstaat is opgenomen in het beleidsverslag.
5. De niet-departementale begrotingen (I, IIA, IIB, IV, IXA, XVII, XVIII) hoeven geen apart centraal apparaatsartikel op te nemen. Dit geldt tevens voor de departementale begroting III.
6. In de leeswijzer bij de jaarverslagen van niet-departementale begrotingen wordt vermeld dat er sprake is van een afwijkend regime voor het centrale apparaatsartikel.
7. De apparaatsuitgaven van de niet-departementale begrotingen worden wel inzichtelijk gemaakt in het jaarverslag conform de categorieën van apparaatsuitgaven.
8. De **programmaministers** maken voor de uitvoering van het programma gebruik van het apparaat van een ander ministerie. Er wordt dan ook geen apart centraal apparaatsartikel in de verantwoordingsstaat opgenomen.

4.3.22 Model 3.30b - Verantwoordingsstaat begrotingsfonds

Model:

Verantwoordingsstaat 20.. van het begrotingsfonds(..) (Bedragen x € 1.000)

Art. nr.	Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting		(2) realisatie			(3) Verschil realisatie en vastgestelde begroting			
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
01	Beleidsartikel									
02	Beleidsartikel									
0*	Niet-beleidsartikel									
	Subtotaal		a_t	b_t		a_t	b_t		a_t	b_t
0*	Na-/Voordelig eindsaldo (cumulatief) vorig jaar (t-1)		$u_{t-1} - o_{t-1}$	$o_{t-1} - u_{t-1}$		$u_{t-1} - o_{t-1}$	$o_{t-1} - u_{t-1}$	$o_t - t$	$o_t - t$	$u_t - t$
	Subtotaal		u_t	o_t		u_t	o_t		u_t	o_t
0*	Na-/Voordelig eindsaldo huidig jaar (t)		$o_t - u_t$	$u_t - o_t$		$o_t - u_t$	$u_t - o_t$		$o_t - u_t$	$o_t - u_t$
	Totaal		c_t	d_t		c_t	d_t		c_t	d_t

Toelichting

1. De verplichtingenbedragen worden net als de uitgaven en ontvangsten getotaliseerd.
2. Bedragen in der verantwoordingsstaat worden altijd naar boven afgerond.
3. U= uitgaven, O= ontvangsten, t= het jaar waarop het jaarverslag betrekking heeft, t-1 = het jaar voorafgaande aan het verslagjaar (t).

4.3.23 Model 3.31 - Saldibalans per 31 december

Model:

Saldibalans per 31 december 20.. van het Ministerie van ... (..) (Bedragen x € 1.000)

Activa			Passiva				
		31-12-t	31-12-(t-1)			31-12-t	31-12-(t-1)
	Intra-comptabele posten						
1)	Uitgaven ten laste van de begroting			2)	Ontvangsten ten gunste van de begroting		
3)	Liquide middelen						
4)	Rekening-courant Rijkshoofdboekhouding			4a)	Rekening-courant Rijkshoofdboekhouding		
5)	Rekening-courant RHB Begrotingsreserve			5a)	Begrotingsreserves		
6)	Vorderingen buiten begrotingsverband			7)	Schulden buiten begrotingsverband		
8)	Kas-transverschillen						
subtotaal intra-comptabel				subtotaal intra-comptabel			
Extra-comptabele posten							
9)	Openstaande rechten			9a)	Tegenrekening openstaande rechten		
10)	Vorderingen			10a)	Tegenrekening vorderingen		
11a)	Tegenrekening schulden			11)	Schulden		
12)	Voorschotten			12a)	Tegenrekening voorschotten		

Activa			Passiva				
		31-12-t	31-12-(t-1)			31-12-t	31-12-(t-1)
13a)	Tegenrekening garantieverplichtingen			13)	Garantieverplichtingen		
14a)	Tegenrekening andere verplichtingen			14)	Andere verplichtingen		
15)	Deelnemingen			15a)	Tegenrekening deelnemingen		
Subtotaal extra-comptabele				Subtotaal extra comptabel			
Overall Totaal				Overall Totaal			

Toelichting

1. De saldibalans per 31 december is een overzicht van de saldi van de financiële activa en passiva zoals deze op 31 december uit de financiële administratie blijken.
2. Bedragen in de saldibalans worden altijd naar boven afgerond.
3. De saldibalans per 31 december bevat geen tussenrekeningen en sluitrekeningen met kasbeheerders.
4. Ten behoeve van de Rijkssaldibalans leveren de departementen ook een saldibalans aan bij de afdeling Rijkshoofdboekhouding (RHB) van het Ministerie van Financiën. Indienen, uiterlijk 15 maart, door plaatsing in de daarvoor bestemde digitale map in de Samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting. De bedragen in de saldibalans worden niet afgerond en vermeld met centen achter de komma. De RHB verzendt het model begin februari per email naar de departementen.
5. De afdeling Rijkshoofdboekhouding (RHB) van het Ministerie van Financiën stelt zo spoedig mogelijk elk jaar een saldobiljet aan de ministeries beschikbaar via de internetfaciliteit. Dit saldobiljet geeft per departementale en niet-departementale saldibalans de stand per 31 december van het afgelopen jaar weer van de rekening(en)-courant tussen de centrale administratie van de schatkist van het Rijk en de betrokken departementale administratie. Voor de opstelling van de saldibalans is dit saldobiljet maatgevend: Het saldo van de rekening-courant op de saldibalans moet gelijk zijn aan het saldo dat vermeld staat op het laatst verstuurd saldobiljet.
6. De voorschotten met betrekking tot de toeslageregelingen Huurtoeslag, Kinderopvangtoeslag, Zorgtoeslag en Kindgebonden budget, die door het Ministerie van Financiën (Belastingdienst) op grond van de Algemene Wet Inkomensafhankelijke Regeling (AWIR) ten behoeve van de toeslagende departementen worden uitgevoerd, worden verwerkt in de saldibalans van de minister die beleids- en budgetverantwoordelijk is voor de betreffende toeslageregeling. Op grond van de Algemene Wet Inkomensafhankelijke Regelingen (AWIR) voert de Belastingdienst genoemde toeslageregelingen uit voor de toeslagende departementen. De betreffende ministers zijn verantwoordelijk voor het beleid inzake de toeslageregelingen en voor de (programma)budgetten die daarvoor noodzakelijk zijn. Die budgetten zijn in de begrotingen van deze ministers opgenomen en worden in de jaarverslagen van die ministers verantwoord. De toeslagende departementen verantwoorden zich in hun saldibalans over

de openstaande vorderingen en (afgerekende) voorschotten inzake de toeslagregelingen op basis van de extra-comptabele informatie die zij hierover uiterlijk 5 februari na afloop van het begrotingsjaar van de Belastingdienst ontvangen. Daarnaast verantwoorden de toeslagende departementen zich op het desbetreffende begrotingsartikel in hun jaarverslag over de uitgaven die zij ten behoeve van de betrokken toeslagregeling (via betaling aan de Belastingdienst) hebben gedaan.

7. De onderdelen van de saldibalans worden nader toegelicht.
8. De saldibalans per 31 december, bedoeld in artikel 2.34 van de Comptabiliteitswet 2016, is een overzicht van de saldi van de financiële activa en passiva zoals deze op 31 december uit de financiële administratie blijken. Bedragen in de saldibalans worden altijd boven afgerond. De saldibalans per 31 december bevat geen tussenrekeningen en sluitrekeningen met kasbeheerders. Ten behoeve van de Rijkssaldibalans leveren de departementen ook een saldibalans aan bij de afdeling Rijkshoofdboekhouding (RHB) van het Ministerie van Financiën. Indienen, uiterlijk 15 maart, door plaatsing in de daarvoor bestemde digitale map in de Samenwerkingsruimte Rijksportaal Rijksbegroting. De bedragen in de saldibalans worden niet afgerond en vermeld met centen achter de komma. Begin februari wordt het model per e-mail door de RHB aan de departementen verstrekt. De afdeling RHB van het Ministerie van Financiën stelt zo spoedig mogelijk elk jaar een saldobiljet aan de ministeries beschikbaar via de internetfaciliteit. Dit saldobiljet geeft per departementale en niet-departementale saldibalans de stand per 31 december van het afgelopen jaar weer van de rekening(en)-courant tussen de centrale administratie van de schatkist van het Rijk en de betrokken departementale administratie. Voor de opstelling van de saldibalans is dit saldobiljet maatgevend: het saldo van de rekening-courant op de saldibalans moet gelijk zijn aan het saldo dat vermeld staat op het laatst verstuurd saldobiljet.

Invulinstructie

In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie [De inrichting van de rijksbegroting](#)).

De intra-comptabele posten worden “boven de streep” in de saldibalans opgenomen.

Extra-comptabele posten worden “onder de streep” in de saldibalans opgenomen.

Toelichting op de balansposten

Intra-comptabele posten

Intra comptabele posten zijn de saldi op de grootboekrekeningen die op basis van het bij het Rijk gevoerde begrotings/boekhoudstelsel (verplichtingen-kasstelsel) in een dwingend evenwichtsverband met het kas/bankboek (inclusief de rekening-courant met Financiën/RHB) worden bijgehouden.

ad 1 en 2) Begrotingsuitgaven en -ontvangsten.

Onder de post Uitgaven en ontvangsten ten laste van de begroting worden de gerealiseerde begrotingsuitgaven en -ontvangsten van het jaar opgenomen. De bedragen komen overeen met de bedragen uit de verantwoordingsstaat. Voor de jaren waarvoor de slotwet nog niet door de Staten-Generaal is vastgesteld, worden de bedragen per begrotingsjaar opgenomen. Nadat de slotwet over een bepaald begrotingsjaar is vastgesteld, worden de voor dat jaar geboekte begrotingsuitgaven en -ontvangsten met het Ministerie van Financiën verrekend via de rekening-courant met de RHB.

ad 3) Liquide middelen

De post Liquide middelen is opgebouwd uit het saldo van de banken en de contante gelden. Als bedrag voor het banksaldo wordt opgenomen de stand van de bankrekeningen die meelopen in het saldoloos betalingsverkeer via de schatkist van het Rijk. Van dit saldo ontvangen de ministeries een opgave van de RHB. Bij dit saldo moet worden opgeteld het saldo van de bankrekeningen die niet worden gereguleerd via de Rijksschatkist. Als bedrag voor dit saldo wordt opgenomen het saldo van de laatste bankafrekening van het jaar. Voor rekeningen in vreemde valuta geldt dat deze worden opgenomen tegen de koers per balansdatum. Behalve bij termijncontracten en bij afspraken over een vaste verrekening, dan wordt de koers van het termijn contract of de vaste verrekenkoers gebruikt.

ad 4 en 4a) Rekening-courant

Op de rekening-courant met de RHB wordt de financiële verhouding met de schatkist van het Rijk geadmireerd. Opgenomen wordt het bedrag van het laatst verstuurd saldobiljet van de RHB. Bij eventuele verschillen met de departementale administratie wordt overleg gevoerd, maar het door de RHB bepaalde saldo van de rekening-courant is uiteindelijk leidend voor opname in de departementale saldibalans. Deze rekening-courant omvat niet de afzonderlijke rekening-courant met een departement die voor een begrotingsreserve wordt aangehouden. Zie hierna bij de posten 5 en 5a.

ad 5 en 5a) Begrotingsreserves

Een begrotingsreserve op basis van artikel 2.21 van de Comptabiliteitswet 2016 is een geormerkte meerjarige budgettaire voorziening die door een ministerie op een afzonderlijke rekening-courant bij het Ministerie van Financiën wordt aangehouden. Het gaat om een budgettaire voorziening of reserve binnen de rijksbegroting. De reserve blijft meerjarig beschikbaar voor het doen van uitgaven in latere jaren. Het saldo van de reserve komt op de saldibalans tot uitdrukking in post 5a (Begrotingsreserves). Voor elke begrotingsreserve wordt in de administratie van de Rijkshoofdboekhouding een afzonderlijke rekening-courant met het betrokken departement aangehouden. Die afzonderlijke rekeningen-courant tezamen van één departement vormen de post 5 (Rekening-courant Rijkshoofdboekhouding begrotingsreserves).

In de toelichting bij deze post wordt de volgende informatie verstrekt in de vorm van onderstaande tabel:

Overzicht begrotingsreserves (x € 1 mln.)

Naam begrotingsreserve	Saldo 1-1-t	Toevoegingen t	Onttrekkingen t	Saldo 31-12-t	Verwijzing naar begrotingsartikel
Begrotingsreserve x					
Begrotingsreserve xx					
Etc.					
Totaal					

ad 6 en 7) Ontvangsten en uitgaven buiten begrotingsverband

Vorderingen en schulden onder de posten 'Vorderingen en schulden buiten begrotingsverband' worden de saldi van de betreffende grootboekrekeningen Uitgaven respectievelijk Ontvangsten buiten begrotingsverband uit de begrotingsboekhouding van de departementen opgenomen. Een uitgavensaldo op 31 december zal nog van derden ontvangen moeten worden (is dus een saldo van openstaande vorderingen). Een ontvangstensaldo op 31 december zal nog aan derden afgedragen moeten (is dus een saldo van openstaande schulden). Ter bepaling van de saldi na afloop van het jaar wordt eerst nagegaan of verrekening met betrokken derden nog plaats zal vinden. Voor zover dan vaststaat dat verrekening niet meer zal plaatsvinden, worden deze vorderingen en schulden alsnog ten laste van de uitgaven respectievelijk ten gunste van de ontvangsten binnen begrotingsverband van dat jaar geboekt. Daartoe zal overigens ook een slotwetmutatie moeten worden doorgevoerd. Verrekeningen tussen departementen en/of agentschappen moeten geregeld zijn aan het eind van het boekjaar.

ad 8) Kas-transverschillen

Op deze post worden bedragen opgenomen welke zijn verantwoord in de uitgaven en ontvangsten, maar nog niet daadwerkelijk in de kas zijn uitgegeven en ontvangen. Deze post is alleen van toepassing op Hoofdstuk 9A (Nationale Schuld); overige begrotingshoofdstukken hoeven deze post dus niet in te vullen.

Extra-comptabele posten

Extra comptabele posten zijn de saldi op de grootboekrekeningen die op grond van het bij het Rijk gevoerde begrotings/boekhoudstelsel (verplichtingen-kasstelsel) niet in dwingend evenwichtsverband met het intra-comptabele deel van het grootboek worden bijgehouden. Er worden extra grootboekrekeningen voor ingericht, die door middel van aanvullende boekingen worden bijgehouden (vandaar extra-comptabel). De tegenrekeningen die daarbij worden gebruikt, zijn nodig om pro forma het evenwichtsverband in stand te kunnen houden.

ad 9 en 9a) Openstaande rechten

Openstaande rechten zijn vorderingen die niet voortvloeien uit met derden te verrekenen begrotingsuitgaven, maar die op andere wijze zijn ontstaan. Rechten kunnen ontstaan doordat conform wettelijke regelingen vastgestelde aanslagen aan derden worden opgelegd (bijvoorbeeld belastingen, college- en schoolgelden) of op grond van doorberekening van de kosten van verleende diensten of geleverde goederen. Rechten zijn een voorfase van de ontvangsten.

ad 10 en 10a) Vorderingen

Vorderingen zijn de per balansdatum bestaande rechten om geldmiddelen te ontvangen van een wederpartij die niet tot het Rijk behoort (zie artikelen 1, 11 en 12 van de Regeling Financieel beheer van het Rijk <http://wettenpocket.overheid.nl/portal/7ec1a250-bb0b-4d72-929e-d270ddae2817/weergevenbwb/7>).

Onder de post Vorderingen wordt het totaalbedrag van de saldi opgenomen van de betreffende rekening(en) uit de administratie. Het totaalsaldo betreft de per 31 december openstaande vorderingen.

Voor een goed inzicht in de aard van de openstaande vorderingen wordt in de toelichting het totaal van die vorderingen (zoveel mogelijk in tabelvorm) naar bepaalde categorieën uitgesplitst. Dat hangt af van

het beleidsmatige, beheersmatige of politieke belang dat aan een categorie kan worden toegekend. In het algemeen zal dit leiden tot de volgende hoofduitsplitsing van vorderingen:

1. Debiteuren;
2. Vorderingen uit eerder gedane voorwaardelijk uitgaven (bijvoorbeeld verstrekte leningen die terug betaald moeten worden. NB. Bij leningen u/g wordt de openstaande rente – de rente die op 31/12 invorderbaar is gesteld – bij de vorderingen uit hoofde van die leningen opgeteld);
3. Vorderingen uit verkoop of uit dienstverlening;
4. Overig nog te ontvangen bedragen.

Tevens wordt een nadere uitsplitsing gemaakt van de vorderingen naar de *ouderdom*, dit om de inzichtelijkheid in het vorderingenbeheer bevorderen. Voor dat inzicht wordt een nader onderscheid gemaakt naar de mate van liquiditeit/opeisbaarheid van de vorderingen, en wel in:

1. Direct opeisbare vorderingen (verbonden aan uiterste betaaldatum);
2. Op termijn opeisbare vorderingen (opeisbaar na verlopen van een in een overeenkomst genoemde termijn en/ of onderbepaalde voorwaarden geïncasseerd kunnen worden);
3. Geconditioneerde vorderingen, zoals boetebedingen.

Voor een goed inzicht is het verder ook zinvol om individuele vorderingen die relatief (ten opzichte de totale *omvang* van de openstaande vorderingen) een grote omvang hebben, apart in de toelichting te vermelden.

Het saldo heeft alleen betrekking op de vorderingen binnen begrotingsverband. De vorderingen buiten begrotingsverband staan altijd “boven de streep” en zijn dus intra-comptabel (zie post 6).

ad 11 en 11a) Schulden

Onder de post Schulden wordt het totaalbedrag van de saldi opgenomen van de betreffende grootboekrekening(en) uit de administratie. Het totaalsaldo betreft de per 31 december openstaande schulden.

Voor een goed inzicht in de aard van de openstaande schulden kan het nuttig zijn in de toelichting het totaal van die schulden (zoveel mogelijk in tabelvorm) uit te splitsen naar bepaalde *categorieën*. Dat hangt af van het beleidsmatige, beheersmatige of politieke belang dat aan een categorie kan worden toegekend.

NB. Het ligt in de rede dat de indeling van de schuldenadministratie wordt bijgehouden, aansluit op het beleidsmatige, beheersmatige of politieke belang dat in het geding is.

Afhankelijk van de (relatieve) *omvang* kan een nadere uitsplitsing naar de ouderdom van de schulden de inzichtelijkheid in het schuldenbeheer bevorderen. Voor dat inzicht wordt dan een nader onderscheid gemaakt naar de resterende *looptijd* en wel op korte termijn opeisbare schulden en op lange termijn opeisbare schulden. Op korte termijn opeisbare schulden zijn schulden die in het lopende (of komende) dienstjaar afgelost zullen worden. Op lange termijn opeisbare schulden zijn schulden die na het lopende (of komende) dienstjaar afgelost zullen worden.

Voor een goed inzicht is het zinvol om individuele schulden die relatief (ten opzichte de totale omvang van de openstaande schulden) een grote omvang hebben, apart in de toelichting te vermelden.

Het saldo heeft alleen betrekking op de schulden binnen begrotingsverband. De schulden buiten begrotingsverband staan altijd “boven de streep” en zijn dus intra-comptabel (zie post 7).

ad 12 en 12a) Voorschotten

Voorschotten zijn bedragen die aan derden zijn betaald vooruitlopend op later definitief vast te stellen of af te rekenen bedragen. Onder de post Voorschotten wordt het totaalbedrag van de saldi opgenomen van de betreffende (grootboek)rekeningen uit de administratie. Het totaalsaldo betreft de per 31 december openstaande voorschotten.

Voor een goed inzicht in de aard van de openstaande voorschotten kan het nuttig zijn in de toelichting het totaal van die voorschotten uit te splitsen naar bepaalde *categorieën*. Dat hangt af van het beleidsmatige, beheersmatige of politieke belang dat aan een categorie kan worden toegekend.

Van de openstaande voorschotten wordt zoveel mogelijk in tabelvorm inzicht gegeven in de *ouderdom*.

Met het oog op de controle door de Auditdienst Rijk en de Algemene Rekenkamer is het van belang dat de in het begrotingsjaar afgerekende voorschotten uit de toelichting blijken. Dat moet door opname van een verloopoverzicht (Saldo per 1 januari t + bedrag nieuwe voorschotten in t -/- bedrag afgerekende voorschotten in t = Saldo per 31 december t).

Is bij de overlopende betaalopdrachten (betalingen of posten onderweg) sprake van verleende voorschotten, dan wordt dit gecorrigeerd in de post Voorschotten en in het verloopoverzicht.

Voor een goed inzicht is het verder ook zinvol om individuele voorschotten die relatief (ten opzichte de totale *omvang* van de openstaande voorschotten) een grote omvang hebben, apart in de toelichting te vermelden.

Het saldo van de post Voorschotten heeft zowel betrekking op de binnen als buiten begrotingsverband geboekte voorschotten.

Ter toelichting: Voorschotten buiten begrotingsverband zijn in eerste instantie betalingen/uitgaven die “boven de streep” tot uitdrukking komen in de post Vorderingen buiten begrotingsverband. Ten opzichte van de partij waarmee de betaling/uitgave nog verrekend moet worden, is dan sprake van een vordering. Ten opzichte van de partij waaraan in eerste instantie is betaald, kan sprake zijn van een voorschot. In zo’n geval moet dat voorschot ook extra comptabel (“onder de streep”) worden bijgehouden. Vandaar dat het saldo op de post Voorschotten zowel de voorschotten binnen als buiten begrotingsverband betreft. Overigens zullen voorschotten buiten begrotingsverband niet vaak voorkomen.

De voorschotten met betrekking tot de toeslagregelingen, die door het Ministerie van Financiën (Belastingdienst) op grond van de Algemene Wet Inkomensafhankelijke Regeling (AWIR) ten behoeve van de toeslagende departementen worden uitgevoerd, worden vanaf 2017 niet meer verwerkt in de saldbalans van het Ministerie van Financiën. De fouten en onzekerheden in de (afgerekende) voorschotten met betrekking tot de toeslagregelingen worden vanaf 2017 ook niet langer toegerekend aan het Ministerie van Financiën, omdat geen sprake is van budgetoverdracht (zie model 3.24). Op grond van de Algemene Wet Inkomensafhankelijke Regelingen (AWIR) voert de Belastingdienst de toeslagregelingen weliswaar uit voor (namens) de toeslagende departementen, maar de betreffende ministers zijn zelf verantwoordelijk voor het beleid inzake de toeslagregelingen en zijn daarom verantwoordelijk voor de (programma)budgetten die daarvoor noodzakelijk zijn. Aangezien er geen sprake is van budgetoverdracht, zijn die budgetten in de begrotingen van de betrokken ministers opgenomen en worden in de jaarverslagen van die ministers

verantwoord. De toeslagendepartementen verantwoorden zich daarom voortaan ook over de post “Voorschotten” in hun saldibalans en over eventuele vorderingen uit hoofde van betaalde toeslagen. Over de hiervoor benodigde extra-comptabele verantwoordingsinformatie zijn afspraken gemaakt met de Belastingdienst. In de toelichting op de post “Voorschotten” wordt inzicht gegeven in de ouderdom en het verloop van deze post (inclusief de omvang van de totaal afgerekende voorschotten in het begrotingsjaar). Daarnaast verantwoorden de toeslagendepartementen zich ook over de uitgaven op het desbetreffende begrotingsartikel in hun verantwoordingsstaat, die zij ten behoeve van de betrokken toeslageregeling (via betaling aan de Belastingdienst) hebben gedaan.

ad 13 en 13a) Garantieverplichtingen

Garantieverplichtingen zijn verplichtingen, waarvan betaling op een later moment afhankelijk is van een bepaalde omstandigheid (een bepaald risico of een bepaalde onzekere gebeurtenis) bij de partij die de garantie ontvangt. Garantieverplichtingen worden administratief volledig verwerkt als verplichting. Dit zijn dus voorwaardelijke financiële verplichtingen. In het algemeen leiden garantieverplichtingen niet of slechts voor een bepaald (meestal klein) percentage tot betaling. Garantieverplichtingen worden financieel-beheersmatig onderscheiden in:

1. Garanties niet in het kader van schatkistbankieren/leenfaciliteit; dit zijn “gewone” garanties (waaronder achterborgstellingen) aan externe partijen;
2. garanties in het kader van schatkistbankieren/leenfaciliteit; dit kunnen zijn:
 - a. garanties aan externe partijen (RWT's, ZBO's);
 - b. garanties aan interne partijen (agentschappen).

Dit onderscheid is met name van belang in het kader van het Toetsingskader risicoregelingen. Voor dat toetsingskader zijn alleen de garanties onder 1 relevant. Zie ook bij model 3.21b. Zie verder ook voor de samenhang met de begroting model 1.33d

Het is niet verplicht om het onderscheid 1, 2a, 2b in de post Garantieverplichtingen van de saldibalans door te voeren. Indien het voor goed inzicht zinvol wordt geacht, kan het onderscheid wel in de toelichting bij deze posten worden gepresenteerd.

Een verleende garantie is een voorwaardelijke financiële verplichting en moet als verplichting, op dezelfde manier als 'gewone' (onvoorwaardelijke) verplichtingen, in de financiële administratie worden verwerkt. Er is dus geen verschil in de registratie van garantieverplichtingen en 'gewone' verplichtingen.

De post Garantieverplichtingen (stand per 31 december jaar t) vormt een saldo van de aangegane garantieverplichtingen per 1 januari t + de aangegane garantieverplichtingen in t -/- de hierop vrijgevallen garanties (garanties die aflopen zonder dat tot een uitbetaling is gekomen) in t -/- de op de garantieverplichtingen eventueel verrichte betalingen in t -/- de negatieve bijstelling in t van in eerdere begrotingsjaren aangegane garantieverplichtingen. Het saldo heeft zowel betrekking op de binnen als buiten begrotingsverband geboekte garantieverplichtingen. NB. Garantieverplichtingen buiten begrotingsverband komen nooit “boven de streep” terecht en zijn dus altijd extra-comptabel.

Garantieverplichtingen per 1 januari van het begrotingsjaar + aangegane garantieverplichtingen in het begrotingsjaar -/- afgelopen garanties in het begrotingsjaar -/- eventueel verrichte betalingen in

het begrotingsjaar -/- de negatieve bijstellingen van de aangegane garantieverplichtingen in eerdere begrotingsjaren.

ad 14 en 14a) Andere verplichtingen

Met andere verplichtingen worden alle verplichtingen exclusief de garantieverplichtingen, bedoeld. Het gaat om financiële verplichtingen, d.w.z. de verplichtingen ten opzichte van een wederpartij die op een later moment tot betaling (kasuitgaven) leiden; dit zijn onvoorwaardelijke financiële verplichtingen, die - als de wederpartij zijn verplichtingen is nagekomen – uiteindelijk volledig tot betaling zullen komen.

De post Andere verplichtingen (per 31 december jaar t) vormt een saldo van: de verplichtingen per 1 januari t + de aangegane verplichtingen in t -/- de hierop verrichte betalingen in t -/- de negatieve bijstelling in t van in eerdere begrotingsjaren aangegane verplichtingen.

Het saldo heeft zowel betrekking op de binnen als buiten begrotingsverband geboekte verplichtingen. NB. Verplichtingen buiten begrotingsverband komen nooit “boven de streep” terecht en zijn dus altijd extra-comptabel.

Omvangrijke bijstellingen van aangegane verplichtingen worden toegelicht. De bepaling van de omvang van de openstaande verplichtingen dient van jaar op jaar op dezelfde waarderingsgrondslag te zijn gebaseerd. Als van het ene op het andere jaar de waarderingsgrondslag wordt gewijzigd dan dient in de toelichting bij de post Andere verplichtingen op de oorzaak van die omvangswijziging (namelijk op de wijziging in de waarderingsgrondslag) te worden gewezen.

Met wijziging van de waarderingsgrondslag van een verplichting wordt het volgende bedoeld. Bij de strikte toepassing van het verplichtingenbegrip (juridische verplichtingen) wordt de stand per 31 december begrotingsjaar t bepaald volgens de formule: Verplichtingen per 1 januari t + aangegane verplichtingen in t -/- verrichte betalingen in t -/- de negatieve bijstelling in t van de aangegane verplichtingen in eerdere begrotingsjaren = stand van de openstaande verplichtingen per 31 december t.

Als in jaar t+1 wordt besloten op bepaalde verplichtingen de verplichting=kas-regel toe te passen, dan wordt ceteris paribus de stand per 31 december t+1 van de openstaande verplichtingen lager, omdat de aangegane verplichtingen in het begrotingsjaar (t+1) -/- de verrichte betalingen dan gelijk is aan nul. Omgekeerd als van de toepassing van de verplichtingen=kas-regel wordt overgegaan op de strikte (juridische) verplichtingenbenadering, dan wordt de stand per 31 december t+1 van de openstaande verplichtingen hoger, omdat de aangegane verplichtingen in het begrotingsjaar (t+1) -/- de verrichte betalingen dan groter is dan nul.

Substantiële omvangswijzigingen die hierdoor ontstaan, moeten dus worden toegelicht. Substantieel is in het algemeen een bedrag van € 25 mln. of meer. Een kleiner bedrag is substantieel als het 10% of meer van het (totaal)bedrag van de openstaande verplichtingen betreft.

(Nog)niet betaalde (vennootschaps)belasting inzake de lopende en voorgaande verslagjaren dienen als verplichtingen onder de post 'andere verplichtingen' te worden opgenomen.

Niet uit de saldibalans blijkende bestuurlijke verplichtingen

Soms is er sprake van niet uit de saldibalans blijkende financiële verplichtingen, bijvoorbeeld in geval van door het Rijk gesloten bestuursovereenkomsten of bestuursconvenanten met decentrale overheden of met

functionele overheden (ZBO's/RWT's, bijvoorbeeld scholen). Dergelijke bestuurlijke verplichtingen kunnen niet altijd als juridische verplichtingen worden aangemerkt, bijvoorbeeld als het Rijk met de koepels VNG, IPO of UvW of met onderwijskoepels een bestuursovereenkomst of -convenant sluit die beleidsmatig en budgettair (slechts) op bepaalde decentrale overheden of ZBO's/RWT's betrekking heeft. De juridische verplichtingen ontstaan vaak pas later door beschikkingen van het Rijk aan die bepaalde decentrale overheden of ZBO's/RWT's. In dergelijke situaties is het uit het oogpunt van transparantie voor de Staten-Generaal van belang dat uit de toelichting bij de post Openstaande verplichtingen blijkt dat er nog sprake is van niet-juridische verplichtingen in de vorm van bestuursovereenkomsten of bestuursconvenanten die niet zijn opgenomen in de post Openstaande verplichtingen en om welk (totaal)bedrag het gaat.

Het doel van deze aanvullende informatie is om de Tweede Kamer te informeren over een substantieel bedrag aan niet uit de saldibalans blijkende verplichtingen. Als substantieel bedrag wordt aangemerkt een bedrag van € 25 mln. of meer aan bestuurlijke verplichtingen (bestuursovereenkomsten, bestuursconvenanten, e.d.). Een kleiner bedrag is substantieel als het 10% of meer van het (totaal)bedrag op de post Openstaande verplichtingen betreft.

Het is niet nodig in de toelichting bij de post Openstaande verplichtingen een overzicht van alle bestuurlijke verplichtingen te geven met de daarbij behorende bedragen. Ter indicatie van het totaalbedrag kan een enkele grote uitschieter worden vermeld. Het vermelde totaalbedrag moet vanzelfsprekend wel uit een (extra-comptabel bijgehouden) administratie kunnen worden afgeleid, dit mede met het oog op de controle ervan (controlespoor!), zodat de volledigheid en de juistheid van deze niet uit de saldibalans blijkende bestuurlijke verplichtingen aannemelijk kunnen worden gemaakt. Met het oog op de volledigheid behoren, naast de hierboven bedoelde bestuursovereenkomsten of -convenanten die in strikte zin (nog) niet als juridische verplichtingen (kunnen) worden aangemerkt, ook politieke toezeggingen tot bestuurlijke verplichtingen; te denken valt aan schriftelijke of mondelinge afspraken op politiek-bestuurlijk niveau gemaakt door of namens de politieke leiding, waarbij een financiële toezegging wordt gedaan (bijvoorbeeld tijdens een werkbezoek). In geval van een mondelinge afspraak/toezegging is het wel van belang dat daarvan een schriftelijke weergave (verslag, notulen, e-mail, memo van de minister, of dergelijk) beschikbaar is.

Ad 15 en 15a) Deelnemingen

Onder de post Deelnemingen worden alle deelnemingen in besloten en naamloze vennootschappen en internationale instellingen opgenomen. Tevens worden de meest belangrijke en/of relevante deelnemingen toegelicht. De waardering van de deelnemingen geschiedt in beginsel op basis van de oorspronkelijke aankoopprijs.

4.3.24 Model 3.32 - Samenvattende verantwoordingsstaat baten-lastenagentschap

Model (alleen indien de reguliere rapporteringstolerantie wordt gehanteerd):

Samenvattende verantwoordingsstaat 20.. inzake baten-lastenagentschap van het Ministerie van ... (..) (bijdragen x € 1.000)

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie t-1
Baten-lastenagentschap.....				
Totale baten				
Totale lasten				
Saldo van baten en lasten				
Totale kapitaaluitgaven				
Totale kapitaalontvangsten				

Model (indien naar de reguliere rapporteringstolerantie ook de aanvullende rapporteringstolerantie is toegepast):

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie t-1
Baten-lastenagentschap.....				
Totale baten				
Totale lasten				
Saldo van baten en lasten				

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie t-1
Totale kapitaalontvangsten				
Totale kapitaaluitgaven				
Balanstotaal	nvt		Nvt	

Toelichting

- In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie [De inrichting van de rijksbegroting](#)). De termen 'kapitaaluitgaven' en '-ontvangsten' worden als volgt gedefinieerd:
 - kapitaaluitgaven; de som van investeringen, eenmalige uitkeringen aan moederdepartement en aflossingen op leningen;
 - kapitaalontvangsten: de som van desinvesteringen, eenmalige storting door moederdepartement en beroep op de leenfaciliteit.
- Indien de aanvullende rapporteringstolerantie is toegepast, namelijk op basis van 1% van het balanstotaal (zie model 3.24 voor de voorwaarden), dan hoeft op de regel balanstotaal alleen kolom "(2) Realisatie" en "(4) Realisatie t-1" ingevuld te worden. Bij de overige kolommen wordt "nvt" vermeld.
 - kapitaaluitgaven; de som van investeringen, eenmalige uitkeringen aan moederdepartement en aflossingen op leningen;
 - kapitaalontvangsten: de som van desinvesteringen, eenmalige storting door moederdepartement en beroep op de leenfaciliteit.

4.3.25 Model 3.32a - Samenvattende verantwoordingsstaat verplichtingen-kasagentschap

Model:

Samenvattende verantwoordingsstaat 20.. inzake verplichtingen-kasagentschap van het Ministerie van ... (..) (bijdragen x € 1.000)

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie t-1
Verplichtingen-kasagentschap.....				
Totale ontvangsten
Totale uitgaven
Saldo van ontvangsten en uitgaven

Toelichting

1. In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie [De inrichting van de rijksbegroting](#)).

4.3.26 Model 3.33 - Jaarverantwoording van het baten-lastenagentschapper 31 december 20.....

Model:

Staat van baten en lasten van de baten-lastenagentschap...(Bijdragen x € 1.000)

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie t-1
Baten				
Omzet moederdepartement				
Omzet overige departementen				
Omzet derden				
Rentebaten				
Vrijval voorzieningen				
Bijzondere baten				
Totaal baten				
Lasten				
Apparaatskosten				
- Personele kosten				
<i>Waarvan eigen personeel</i>				
<i>Waarvan inhuur externen</i>				
<i>Waarvan overige personele kosten</i>				
- Materiële kosten				
<i>Waarvan apparaat ICT</i>				
<i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>				

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie t-1
<i>Waarvan overige materiële kosten</i>				
Rentelasten				
Afschrijvingskosten				
- Materieel				
<i>Waarvan apparaat ICT</i>				
- Immaterieel				
Overige lasten				
- Dotaties voorzieningen				
- Bijzondere lasten				
Totaal lasten				
Saldo van baten en lasten				

Toelichting

1. Er wordt gestreefd naar een zo kort en bondig mogelijke beschrijving. Voor het totale aantal pagina's per agentschap geldt een indicatieve norm van 5 bladzijden met een maximum van 10. Het betreft hier een uitgangspunt waar met instemming van het Ministerie van Financiën kan worden afgeweken.
2. Analyse van alle verschillen tussen begroting en realisatie, groter dan 10% van de oorspronkelijk vastgestelde begroting.
3. De omzet verdeeld naar productgroepen, en indien mogelijk een PxQ-onderbouwing (prijs maal hoeveelheid).
4. Een specificatie en toelichting van alle bijzondere baten en lasten.
5. Ingeval een negatief resultaat is gerealiseerd: de wijze waarop dit verlies wordt gedekt en welke maatregelen worden genomen om toekomstige verliezen te voorkomen.

NB: Bijzondere baten/lasten vloeien voort uit de normale bedrijfsuitoefening, maar op grond van aard of omvang of het incidentele karakter worden deze apart gepresenteerd binnen het resultaat uit de normale bedrijfsuitoefening (bijvoorbeeld een reorganisatie). Buitengewone baten en lasten (baten en

lasten niet voortvloeiend uit de normale bedrijfsuitoefening) komen zelden voor en zijn daarom niet in het standaardmodel opgenomen.

Balans per 31 december 20.. (bedragen x € 1.000)

	Balans t	Balans t-1
Activa		
Immateriële vaste activa		
Materiële vaste activa		
- Grond en gebouwen		
- Installaties en inventarissen		
- Overige materiële vaste activa		
Vlottende activa		
-Voorraden en onderhanden projecten		
-Debiteuren		
-Overige vorderingen en overlopende activa		
-Liquide middelen		
Totaal activa:		
Passiva		
Eigen Vermogen		
- Exploitatiereserve		
- Onverdeeld resultaat		
Voorzeningen		
Langlopende schulden		
-Leningen bij het MvF		
Kortlopende schulden		

	Balans t	Balans t-1
- Crediteuren		
- Overige verplichtingen en overlopende passiva		
Totaal passiva		

Toelichting

1. Verloop en stand van de voorzieningen; de dotaties en onttrekkingen per voorziening worden uitgesplitst.
2. De ontwikkeling van het eigen vermogen in relatie tot het plafond van 5% van de gemiddelde omzet in de afgelopen drie jaar.
3. Bij de posten Debiteuren, Nog te ontvangen, Liquide Middelen, Crediteuren en Nog te betalen moet worden aangegeven welk deel van de stand per 31-12 vorderingen/schulden betreft tussen:
 - a. het agentschap en het moederdepartement;
 - b. het agentschap en andere ministeries (inclusief agentschappen);
 - c. het agentschap en derden (buiten het Rijk).

Kasstroomoverzicht over 20.. (bedragen x € 1.000)

		(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting
1.	Rekening-courant RHB 1 januari 20.. + stand depositorekeningen			
	Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)			
	Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)			
2.	Totaal operationele kasstroom			
	Totaal investeringen (-/-)			
	Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)			
3.	Totaal investeringskasstroom			
	Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)			
	Eenmalige storting door het moederdepartement (+)			

		(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting
	Aflossingen op leningen (-/-)			
	Beroep op leenfaciliteit (+)			
4.	Totaal financieringskasstroom			
5.	Rekening-courant RHB 31 december 20.. + stand depositorekeningen (=1+2+3+4), de maximale roodstand is 0,5 miljoen €.			

Toelichting

1. Verschillen tussen begroting en realisatie groter dan 10% van de oorspronkelijk vastgestelde begroting worden toegelicht.
2. Er wordt vermeld in welke soorten (im)materiële vaste activa is geïnvesteerd.
3. Indien het agentschap in de jaarrekening het kasstroomoverzicht presenteert op basis van de indirecte methode, zoals opgenomen in RJ 360, dan wordt in de toelichting op het kasstroomoverzicht in de jaarrekening de uitsplitsing van de operationele kasstroom toegelicht, namelijk de uitsplitsing naar de ontvangsten en de uitgaven die tezamen deze operationele kasstroom vormen.
4. Indien de uitsplitsing van de operationele kasstroom naar ontvangsten en uitgaven nog niet is opgenomen in de vastgestelde begroting, dan kan volstaan worden in kolom 1 "Vastgestelde begroting" en kolom 3 "Verschil realisatie en vastgestelde begroting" met vermelding van alleen het totaal van de operationele kasstroom. Per begroting 2018 is de uitsplitsing van de operationele kasstroom in de begroting verplicht; waarbij eerdere toepassing wordt aanbevolen. De uitsplitsing in kolom 2 "Realisatie" is verplicht en wordt reeds ingevuld in het jaarverslag over 2016. Bij de verantwoording over 2016 wordt de operationele kasstroom uitgesplitst in ontvangsten en uitgaven in kolom 2. Daar deze uitsplitsing nog niet is opgenomen in de begroting 2016 kan in de verantwoording over 2016 worden volstaan met invullen van het totaal operationele kasstroom in kolom 1.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 20..

Omschrijving generiek deel	Realisatie				Vastgestelde begroting
	t-3	t-2	t-1	t	t
Kostprijzen per product (groep)					

Omschrijving generiek deel	Realisatie				Vastgestelde begroting
	t-3	t-2	t-1	t	t
Tarieven/uur					
Omzet per produktgroep (PxQ)					
FTE-totaal (excl. externe inhuur)					
Saldo van baten en lasten (%)					
Kwaliteitsindicator 1					
Kwaliteitsindicator 2					
Omschrijving Specifiek Deel					
Inspectie Diensten					
Kostprijs/product:					
Inspectie					
Vergunningverlening					
Monsterafname					
Advies					
Kwaliteit Handhaving:					
Beschikbaarheid					
Klachten					
Gegronde verklaarde klachten(%)					
ICT Diensten					
Gewogen KP Beheer					
Gewogen KP Ontwikkeling					
Kwaliteitsindicatoren:					

Omschrijving generiek deel	Realisatie				Vastgestelde begroting
	t-3	t-2	t-1	t	t
Beschikbaarheid					
Betrouwbaarheid					
Klanttevredenheid					
Subsidie Diensten					
Uitvoeringskosten/aanvraag					
Regeling X					
Regeling Y					
Toegewezen bezwaarschriften (%)					
Behandeltijden (in dagen)					
Doorlooptijden (in dagen)					

Toelichting

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 20..

<aanvulling basismodel per baten-lastenagentschap>

Bij indexering wordt gecorrigeerd conform de reguliere jaarlijkse loon- en prijstabellen.

De richtlijn bestaat uit een generiek deel en een specifiek deel. Afhankelijk van het type agentschap bestaat de invulling van de doelmatigheidsparagraaf uiteindelijk uit een combinatie van generieke en specifieke doelmatigheidsindicatoren.

Het generieke deel bevat de meest betekenisvolle doelmatigheidsindicatoren in meerjarig perspectief, en is voor alle agentschappen van toepassing. In het generieke deel zijn de volgende indicatoren opgenomen:

- > De (gemiddeld gewogen) kostprijs per produkt danwel produktgroep, waarbij er (in samenspraak met de departementale FEZ) gezocht dient te worden naar het juiste aggregatie-niveau. Het dient te gaan om een beperkt aantal betekenisvolle kostprijzen die bepalend zijn voor het grootste deel van de omzet;
- > Het (gemiddeld gewogen) tarief per uur. Er wordt in principe gerapporteerd op basis van indices, maar er mag ook gerapporteerd worden op basis van reële tarieven, zodat er zicht wordt geboden op de reële tarief-ontwikkeling;

- > De totale omzet per produkt(groep)
- > Het totaal aantal fte werkzaam bij de agentschappen ultimo het jaar, exclusief externe inhuur;
- > het saldo van baten en lasten als percentage van de totale baten.

Ieder agentschap dient in het generieke deel van de tabel ten minste 2 kwaliteitsindicatoren op te nemen. De minimaal twee te kiezen indicatoren dienen bij voorkeur ontleend te zijn aan bestaande prestatie-afspraken tussen eigenaar, opdrachtgevers, en klanten. Voorbeelden van kwaliteitsindicatoren zijn: klanttevredenheid, doorlooptijd, behandelzeiten, percentage toegewezen bezwaarschriften, beschikbaarheid/bereikbaarheid organisatie, etc.

Het specifieke deel in de tabel is bestemd voor die agentschap die tot een bepaald subtype gerekend kunnen worden. Het bevat doelmatigheidsindicatoren die gerelateerd zijn aan de specifieke bedrijfsprocessen van de organisatie.

Voor Inspectiediensten (nVWA en ILT) is er sprake van standaardisatie. Deze diensten nemen als kostprijs het (gemiddeld gewogen uur)tarief per produkt op. Voorbeelden van produkten van inspectie-diensten zijn: inspecties, vergunningverlening, monsterafname, en advies.

Voor de categorie ICT-diensten (BPR, IVENT, GDI, P-Direkt) is eveneens een standaardisatie gemaakt van de doelmatigheidsindicatoren. Deze diensten nemen een (gewogen gemiddelde) kostprijs voor beheertaken op. Als te onderscheiden beheertaken worden genoemd: werkplek-, infrastructuur-, en applicatiebeheer. Indien van toepassing neemt een ICT-dienst ook een (gewogen gemiddelde) kostprijs/uurtarief op voor ontwikkeltaken.

Voor subsidiediensten (RVO.nl, AgenstschapSZW, Dienst Uitvoering Onderwijs) is een standaardisatie gemaakt. Deze diensten vullen in plaats van de kostprijs per produkt, de uitvoeringskosten per behandelde aanvraag in. Het betreft hier het gewogen gemiddelde van de uitvoeringskosten bezien over alle subsidie regelingen.

Verklarende variabelen: Een getal op zich krijgt pas meerwaarde en diepgang als het in perspectief wordt geplaatst. Daarom is een goede toelichting op de doelmatigheidsindicatoren van het grootste belang. In de toelichting wordt gebruik gemaakt van zogenoemde verklarende variabelen voor zover relevant. Het gaat hier om de voor de agentschappen meest betekenisvolle variabelen. Aangegeven wordt waarom deze variabelen het meest inzicht geven in de doelmatigheid van de dienst. Naar keuze van de dienst kunnen deze getallen absoluut of geïndexeerd worden opgenomen.

Voorbeelden van verklarende variabelen zijn: percentage overhead, verhouding tussen direkt en indirecte kosten, declarabiliteit, percentage externe inhuur, ziekteverzuim, wijzigingen in het 'produktie-proces' bijvoorbeeld als gevolg van toenemende complexiteit van regelgeving; wijzigingen als gevolg van een toe- of afname van de vraag naar produkten of diensten; aantal locaties per organisatie-eenheid, nieuwe wetgeving, personeelsopbouw, etc.

4.3.27 Model 3.33a - Jaarverantwoording van het verplichtingenkasagentschapper 31 december 20.....

Verantwoordingsstaat verplichtingen-kasagentschap Over het jaar 20.. Bedragen x € 1.000

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie t-1
Ontvangsten				
Ontvangsten moederdepartement				
Ontvangsten overige departementen				
Ontvangsten derden				
Rente ontvangsten				
Bijzondere ontvangsten				
Totaal ontvangsten				
Uitgaven				
Apparaatsuitgaven				
- personele uitgaven				
<i>Waarvan eigen personeel</i>				
<i>Waarvan inhuur externen</i>				
<i>Waarvan overige personele kosten</i>				
- materiële uitgaven				
<i>Waarvan apparaat ICT</i>				
<i>Waarvan bijdrage SSO's</i>				
<i>Waarvan overige materiële kosten</i>				

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie t-1
Rente uitgaven				
Bijzondere uitgaven				
Totaal uitgaven				
Totaal verplichtingen				
Saldo van ontvangsten en uitgaven				

Toelichting

- > Er wordt gestreefd naar een zo kort en bondig mogelijke beschrijving. Voor het totale aantal pagina's per agentschap geldt een indicatieve norm van 5 bladzijden met een maximum van 10. Het betreft hier een uitgangspunt waar met instemming van het Ministerie van Financiën kan worden afgeweken.
- > Analyse van alle verschillen tussen begroting en realisatie, groter dan 10% van de oorspronkelijk vastgestelde begroting;
- > De ontvangsten verdeeld naar productgroepen en indien mogelijk een p * q-onderbouwing (prijs maal hoeveelheid);
- > Een overzicht en toelichting van alle investeringen in duurzame kapitaalgoederen die zijn gedaan;
- > Een cijfermatig overzicht van de gerealiseerde taakstelling(en). Hierbij dient toegelicht te worden op welke manier de taakstelling(en) zijn ingevuld;
- > Een specificatie en toelichting van alle bijzondere ontvangsten en uitgaven;
- > Ingeval een negatief saldo is gerealiseerd: de wijze waarop dit verlies wordt gedekt en welke maatregelen worden genomen om toekomstige verliezen te voorkomen.

NB: Bijzondere ontvangsten en uitgaven vloeien voort uit de normale bedrijfsuitoefening, maar op grond van aard of omvang of het incidentele karakter worden deze apart gepresenteerd binnen het resultaat uit de normale bedrijfsuitoefening (bijvoorbeeld een reorganisatie). Buitengewone ontvangsten en uitgaven (ontvangsten en uitgaven niet voortvloeiend uit de normale bedrijfsuitoefening) komen zelden voor en zijn daarom niet in het standaardmodel opgenomen.

Saldibalans per 31 december 20.. Bedragen x € 1.000

		t	t-1			t	t-1
1)	Uitgaven ten laste van de begroting			2)	Ontvangsten ten gunste van de begroting		
3)	Liquide middelen						
4)	Rekening-courant RHB			4a)	Rekening-courant RHB		
5)	Uitgaven buiten begrotingsverband (=intra-comptabele vorderingen)			6)	Ontvangsten buiten begrotingsverband (=intra-comptabele schulden)		
				7)	Kasreserve		
8)	Openstaande rechten			8a)	Tegenrekening openstaande rechten		
9)	Extra-comptabele vorderingen			9a)	Tegenrekening extra-comptabele vorderingen		
10a)	Tegenrekening extra-comptabele schulden			10)	Extra-comptabele schulden		
11)	Voorschotten			11a)	Tegenrekening voorschotten		
12a)	Tegenrekening openstaande verplichtingen			12)	Openstaande verplichtingen		
	Totaal				Totaal		

Toelichting

De saldibalans per 31 december geeft de financiële posten weer die bij de afsluiting van de begrotingsboekhouding aan het einde van het begrotingsjaar bestaan en meegenomen worden naar volgende begrotingsjaren. Hieronder worden de onderdelen van de saldibalans nader toegelicht.

De saldibalans per 31 december bevat geen tussenrekeningen en sluitrekeningen met kasbeheerders.

In de toelichting bij de saldibalans wordt per post aangegeven welke (individuele) intra- en extra- comptabele vorderingen, schulden en voorschotten in verhouding tot de totale omvang van deze posten een grote omvang hebben.

De afdeling RHB van het Ministerie van Financiën verstuurt elk jaar een saldobiljet aan de ministeries, agentschappen en de begrotingsfondsen. Dit saldobiljet geeft de laatste stand van de rekening(en)-courant van het afgelopen dienstjaar weer. Voor de opstelling van de saldibalans is dit saldobiljet maatgevend: Het saldo van de rekening-courant op de saldibalans moet gelijk zijn aan het saldo dat vermeld staat op het laatst verstuurd saldobiljet.

ad 1 en 2) Begrotingsuitgaven en -ontvangsten

Onder de post Uitgaven en ontvangsten ten laste van de begroting worden de gerealiseerde begrotingsuitgaven en -ontvangsten van het jaar opgenomen. De bedragen dienen overeen te komen met de bedragen uit de verantwoordingsstaat. Voor de jaren waarvoor de slotwet nog niet door de Staten-Generaal is vastgesteld, worden de bedragen per begrotingsjaar opgenomen.

ad 3) Liquide middelen

De post Liquide middelen is opgebouwd uit het saldo van de banken en de contante gelden. Als bedrag voor dit het saldo van de banken wordt opgenomen het saldo dat van de laatste bankafrekening van het jaar wordt ontvangen.

ad 4 en 4a) Rekening-courant

Op de rekening-courant met de RHB wordt de financiële verhouding met de Rijksschatkist geadmistreerd. Opgenomen wordt het bedrag van het laatst verstuurd saldobiljet van de RHB. Bij eventuele verschillen met de departementale administratie wordt overleg gevoerd, maar het door de RHB bepaalde saldo van de rekening-courant is uiteindelijk leidend voor opname in de departementale saldibalans.

ad 5 en 6) Ontvangsten en uitgaven buiten begrotingsverband

Onder de posten Uitgaven en ontvangsten buiten begrotingsverband worden de saldi van de betreffende grootboekrekeningen uit de begrotingsboekhouding van het agentschap opgenomen. Ter bepaling van de saldi na afloop van het jaar wordt nagegaan of verrekening met derden nog plaats zal vinden. Indien blijkt dat dit niet meer het geval zal zijn, worden deze vorderingen en schulden alsnog ten laste van de uitgaven respectievelijk ten gunste van de ontvangsten binnen begrotingsverband van dat jaar geboekt. Verrekeningen tussen agentschappen en/of departementen moeten geregeld zijn aan het eind van het boekjaar.

Ad 7) Kasreserve

Onder de post kasreserve wordt de stand van de kasreserve per 31 december opgenomen. In de toelichting wordt ten minste opgenomen:

- > De ontwikkeling van de kasreserve in relatie tot het plafond van de gemiddelde ontvangsten in de afgelopen drie jaar.
- > Een specificatie met toelichting op de mutaties in de kasreserve.

ad 8 en 8a) Openstaande rechten

Openstaande rechten zijn vorderingen die niet voortvloeien uit met derden te verrekenen begrotingsuitgaven, maar die op andere wijze zijn ontstaan. Rechten kunnen ontstaan doordat conform wettelijke regelingen vastgestelde aanslagen aan derden worden opgelegd (bijvoorbeeld belastingen, college- en schoolgelden) of op grond van doorberekening van de kosten van verleende diensten of geleverde goederen. Rechten zijn een voorfase van de ontvangsten.

ad 9 en 9a) Extra-comptabele vorderingen

Extra-comptabele vorderingen zijn vorderingen die zijn voortgevloeid uit uitgaven ten laste van de begroting. Het gaat om bedragen die binnen begrotingsverband zijn geboekt en waarvoor op termijn nog een verrekening met derden dan wel met een ander onderdeel van het Rijk zal plaatsvinden. Tevens vallen hieronder de uitgaven die in eerste instantie op derdenrekeningen zijn geboekt, maar waarvan de verrekening met derden dan wel een ander onderdeel van het Rijk niet binnen een redelijke termijn heeft plaatsgevonden, terwijl verrekening binnen een afzienbare termijn mogelijk is.

Onder de post Extra-comptabele vorderingen wordt het totaalbedrag opgenomen van de betreffende rekening(en) uit de administratie. Voor het inzicht in de ouderdom van de vorderingen wordt in de toelichting een nader onderscheid gemaakt naar de mate van liquiditeit/opeisbaarheid van de vorderingen en wel in direct opeisbare vorderingen, op termijn opeisbare vorderingen en geconditioneerde vorderingen.

Voor het inzicht in de uitstaande leningen wordt in de toelichting het totaal uitstaande bedrag aan leningen vermeld. Voor de inzichtelijkheid kan de ouderdom van de extra-comptabele vorderingen met behulp van een tabel worden gepresenteerd.

ad 10 en 10a) Extra-comptabele schulden

Extra-comptabele schulden zijn schulden die zijn voortgevloeid uit ontvangsten ten gunste van de begroting. Het gaat om bedragen die binnen begrotingsverband zijn geboekt en waarvoor nog op termijn een verrekening plaats zal vinden. Ook verstrekte leningen worden onder de post extra-comptabele schulden opgenomen.

Onder de post Extra-comptabele schulden wordt het totaal bedrag opgenomen van de betreffende rekening(en) uit de administratie. Voor het inzicht in de ouderdom van de schulden wordt in de toelichting een nader onderscheid gemaakt naar de resterende looptijd en wel op korte termijn opeisbare schulden en op lange termijn opeisbare schulden. Op korte termijn opeisbare schulden zijn schulden die in het lopende (of komende) dienstjaar afgelost zullen worden. Op lange termijn opeisbare schulden zijn schulden die na het lopende (of komende) dienstjaar afgelost zullen worden.

ad 11 en 11a) Voorschotten

Onder de post Voorschotten worden de bedragen opgenomen die aan derden zijn betaald vooruitlopend op later definitief vast te stellen of af te rekenen bedragen. Voorschotten die op 31 december nog niet definitief vastgesteld of afgerekend zijn, worden in de saldibalans per 31 december opgenomen. Hierbij wordt inzicht gegeven in de ouderdom van de voorschotten. Is bij de overlopende betaalopdrachten (betalingen

of posten onderweg) sprake van verleende voorschotten dan wordt de stand van de voorschotten hiervoor gecorrigeerd.

De afgerekende voorschotten en hun ouderdom in het begrotingsjaar worden afzonderlijk opgenomen. De toeslagen worden per toeslag opgenomen. Voor de inzichtelijkheid kan de ouderdom van de voorschotten met behulp van een tabel worden gepresenteerd.

ad 12 en 12a) Openstaande verplichtingen

De post Openstaande verplichtingen vormt een saldo van de aangegane verplichtingen, hierop verrichte betalingen en negatieve bijstellingen van in eerdere begrotingsjaren aangegane verplichtingen. Het saldo heeft zowel betrekking op de binnen als buiten begrotingsverband geboekte verplichtingen.

Het bedrag van de openstaande verplichtingen is opgebouwd volgens onderstaand model:

Verplichtingen per 1 januari van het begrotingsjaar + aangegane verplichtingen in het begrotingsjaar
-/- verrichte betalingen -/- de negatieve bijstellingen van de aangegane verplichtingen in eerdere begrotingsjaren).

Omvangrijke bijstellingen van aangegane verplichtingen worden toegelicht.

Niet uit de saldibalans blijkende bestuurlijke verplichtingen

Soms is er sprake van niet uit de saldibalans blijkende verplichtingen, bijvoorbeeld in geval van door het Rijk gesloten bestuursovereenkomsten of bestuursconvenanten met decentrale overheden of met functionele overheden (ZBO's/RWT's, bijvoorbeeld scholen). Dergelijke bestuurlijke verplichtingen kunnen niet altijd al als juridische verplichtingen worden aangemerkt, bijvoorbeeld als het Rijk met de koepels VNG, IPO of UvW of met onderwijskoepels een bestuursovereenkomst of -convenant sluit die beleidsmatig en budgettair (slechts) op bepaalde decentrale overheden of ZBO's/RWT's betrekking heeft. De juridische verplichtingen ontstaan vaak pas later door beschikkingen van het Rijk aan die bepaalde decentrale overheden of ZBO's/RWT's. In dergelijke situaties uit het oogpunt van transparantie voor de Staten-Generaal van belang dat uit de toelichting bij de post Openstaande verplichtingen blijkt dat er nog sprake is van niet-juridische verplichtingen in de vorm van bestuursovereenkomsten of bestuursconvenanten die niet zijn opgenomen in de post Openstaande verplichtingen en om welk (totaal)bedrag het gaat.

Het doel van deze aanvullende informatie is om de Tweede Kamer te informeren over een substantieel bedrag aan niet uit de saldibalans blijkende verplichtingen. Als substantieel bedrag wordt aangemerkt een bedrag van € 25 mln. of meer aan bestuurlijke verplichtingen (bestuursovereenkomsten, bestuursconvenanten, en dergelijke).

Een kleiner bedrag is substantieel als het 10% of meer van het (totaal)bedrag op de post Openstaande verplichtingen betreft.

Het is niet nodig in de toelichting bij de post Openstaande verplichtingen een overzicht van alle bestuurlijke verplichtingen te geven met de daarbij behorende bedragen. Ter indicatie van het totaalbedrag kan een enkele grote uitschieter worden vermeld. Het vermelde totaalbedrag moet vanzelfsprekend wel uit een (extra-comptabel bijgehouden) administratie kunnen worden afgeleid, dit mede met het oog op de controle ervan, zodat de volledigheid en de juistheid van deze niet uit de saldibalans blijkende bestuurlijke verplichtingen

aannemelijk kunnen worden gemaakt. Met het oog op de volledigheid behoren, naast de hierboven bedoelde bestuursovereenkomsten of –convenanten die in strikte zin (nog) niet als juridische verplichtingen (kunnen) worden aangemerkt, ook politieke toezeggingen tot bestuurlijke verplichtingen; te denken valt aan schriftelijke of mondelinge afspraken op politiek-bestuurlijk niveau gemaakt door of namens de politieke leiding, waarbij een financiële toezegging wordt gedaan (bijvoorbeeld tijdens een werkbezoek). In geval van een mondelinge afspraak/toezegging is het wel van belang dat daarvan een schriftelijke weergave (verslag, notulen, e-mail, memo van de minister, of iets dergelijks) beschikbaar is.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 20..

Omschrijving generiek deel	t-3	t-2	t-1	Realisatie t
Kostprijzen per product (groep)				
Tarieven/uur				
Omzet per productgroep (pxq)				
FTE-totaal(exclusief externe inhuur)				
Saldo van baten en lasten (%)				
Kwaliteitsindicator 1				
Kwaliteitsindicator 2				
Omschrijving Specifiek Deel				
Inspectie Diensten				
Kostprijs/product:				
Inspectie				
Vergunningverlening				
Monsterafname				
Advies				
Kwaliteit Handhaving:				

Omschrijving generiek deel	t-3	t-2	t-1	Realisatie t
Beschikbaarheid				
Klachten				
Geground verklaarde klacht en(%)				
ICT Diensten				
Gewogen Kostprijs Beheer				
Gewogen Kostprijs Ontwikkeling				
Kwaliteitsindicatoren:				
Beschikbaarheid				
Betrouwbaarheid				
Klanttevredenheid				
Subsidie Diensten				
Uitvoeringskosten/aanvraag				
Regeling X				
Regeling Y				
Toegewezen bezwaarschriften (%)				
Behandeltijden (in dagen)				
Doorlooptijden (in dagen)				
Planning eerstvolgende doorlichting				

Toelichting

De richtlijn bestaat uit een generiek deel en een specifiek deel. Afhankelijk van het type agentschap bestaat de invulling van de doelmatigheidsparagraaf uiteindelijk uit een combinatie van generieke en specifieke doelmatigheidsindicatoren.

Het generieke deel bevat de meest betekenisvolle doelmatigheidsindicatoren in meerjarig perspectief, en is voor alle agentschappen van toepassing. In het generieke deel zijn de volgende indicatoren opgenomen:

- > De (gemiddeld gewogen) kostprijs per produkt danwel produktgroep, waarbij er (in samenspraak met de departementale FEZ) gezocht dient te worden naar het juiste aggregatie-niveau. Het dient te gaan om een beperkt aantal betekenisvolle kostprijzen die bepalend zijn voor het grootste deel van de ontvangsten.
- > Het (gemiddeld gewogen) tarief per uur. (*)
- > De totale ontvangsten per produkt(groep).
- > Het totaal aantal fte werkzaam bij het agentschap ultimo het jaar, exclusief inhuur van externen.
- > Het saldo van ontvangsten en uitgaven als percentage van de totale uitgaven.

Ieder agentschap dient in het generieke deel van de tabel ten minste twee kwaliteitsindicatoren op te nemen. De minimaal twee te kiezen indicatoren dienen bij voorkeur ontleend te zijn aan bestaande prestatie-afspraken tussen eigenaar, opdrachtgevers, en klanten. Voorbeelden van kwaliteitsindicatoren zijn: klanttevredenheid, doorlooptijd, behandeltijden, percentage toegewezen bezwaarschriften, beschikbaarheid/bereikbaarheid organisatie, etc.

Het specifieke deel in de tabel is bestemd voor die agentschappen die tot een bepaald subtype gerekend kunnen worden. Het bevat doelmatigheidsindicatoren die gerelateerd zijn aan de specifieke bedrijfsprocessen van de organisatie.

- > Voor Inspectiediensten (nVWA, ILT, en AT) is er sprake van standaardisatie. Deze diensten nemen als kostprijs het (gemiddeld gewogen uur)tarief per produkt op. Voorbeelden van producten van inspectie-diensten zijn: inspecties, vergunningverlening, monsterafname, en advies.
- > Voor de categorie ICT-diensten (BPR, IVENT, GDI, P-Direkt) is eveneens een standaardisatie gemaakt van de doelmatigheidsindicatoren. Deze diensten nemen een (gewogen gemiddelde) kostprijs voor beheertaken op. Als te onderscheiden beheertaken worden genoemd: werkplek-, infrastructuur-, en applicatiebeheer. Indien van toepassing neemt een ICT-dienst ook een (gewogen gemiddelde) kostprijs/uurtarief op voor ontwikkeltaken.
- > Voor Subsidiediensten (RVO.nl, AgSZW, DUO) is een standaardisatie gemaakt. Deze diensten vullen in plaats van de kostprijs per produkt, de uitvoeringskosten per behandelde aanvraag in. Het betreft hier het gewogen gemiddelde van de uitvoeringskosten bezien over alle subsidie regelingen.

Een getal op zich krijgt pas meerwaarde en diepgang als het in perspectief wordt geplaatst. Daarom is een goede toelichting op de doelmatigheidsindicatoren van het grootste belang. In de toelichting worden de voor agentschappen meest betekenisvolle variabelen besproken. Aangegeven wordt waarom deze variabelen het meest inzicht geven in de doelmatigheid van het agentschap. Naar keuze van het agentschap kunnen deze getallen absoluut of geïndexeerd worden opgenomen.

Gedacht kan worden aan percentage overhead, verhouding tussen direkt en indirecte kosten, declarabiliteit, percentage externe inhuur, ziekteverzuim, wijzigingen in het 'productie-proces' bijvoorbeeld als gevolg van toenemende complexiteit van regelgeving; wijzigingen als gevolg van een

toe- of afname van de vraag naar produkten of diensten; aantal locaties per organisatie-eenheid, nieuwe wetgeving, personeelsopbouw, etc.

(*) Er wordt in principe gerapporteerd op basis van indices, maar er mag ook gerapporteerd worden op basis van reële tarieven, zodat er zicht wordt geboden op de reële tarief-ontwikkeling.

4.3.28 Model 3.33b - Begrotingsreserves

Begrotingsreserve < naam >

1. Een korte uiteenzetting over de reden/noodzaak/doel van de begrotingsreserve, waarbij ook aandacht wordt besteed aan de redenen waarom niet voor een van de alternatieve begrotingsinstrumenten is gekozen (t.w. aanpassing van de meerjarenramingen, toepassing eindejaarsmarge of toepassing van een kasschuif). Verwijzing naar relevante Kamerstukken waarin de begrotingsreserve is opgericht en of wordt beschreven.

N.B. Indien deze informatie al opgenomen is in de begroting of supplettoire begroting van jaar t, dan kan worden volstaan met een verwijzing hiernaar.

2. Er wordt een verloopoverzicht gepresenteerd, waarin de volgende kwantitatieve informatie wordt opgenomen:

Overzicht verloop begrotingsreserve <naam> (x € 1 mln.)

Saldo 1-1-t	Toevoegingen t	Onttrekkingen t	Saldo 31-12-t

3. Kwalitatieve duiding bij de gegeven informatie in het verloopoverzicht van de begrotingsreserve en aanvullend relevante informatie voor de Staten- Generaal.

Toelichting

1. Dit model geeft aan welke standaard-informatie in een toelichting bij een beleidsartikel moet worden opgenomen, indien aan dat artikel een begrotingsreserve op basis van artikel 2.21 van [de Comptabiliteitswet 2016](#) is gekoppeld. De informatie wordt per begrotingsreserve verstrekt. In theorie is het mogelijk dat een beleidsartikel meer dan één begrotingsreserve omvat.

2. Dit model geldt alleen voor begrotingsreserves, en niet voor een risicovoorziening zoals besproken in model 1.32e en toegelicht in het [ABC Fiche begrotingsreserves](#)

3. Aanvullend op de kwalitatieve toelichting op de gegeven informatie in het verloopoverzicht, wordt als relevante aanvullende informatie bijvoorbeeld ook beschouwd (indien van toepassing): de onderbouwing van de omvang van de reserve, het jaar van beëindiging van de reserve, de met de Minister van Financiën gemaakte afspraken over het vullen en afnemen van de reserve en evaluatieafspraken.

N.B. Indien deze informatie al opgenomen is in de begroting of supplettoire begroting van jaar t, dan kan worden volstaan met een verwijzing hiernaar.

4.3.29 Model 3.40 - Bijlage ZBO's/RWT's

Toelichting

De bijlage inzake toezichtrelaties bevat informatie over het toezicht op de zelfstandige bestuursorganen (ZBO's) en de rechtspersonen met een wettelijke taak (RWT's), bedoeld in de artikel 6.1, aanhef en onder c, van de [Comptabiliteitswet 2016](#). De bijlage wordt gesplitst in een tabel met ZBO's en RWT's die onder het desbetreffende moederdepartement vallen en een tabel met bijdragen aan ZBO's en RWT's die onder de verantwoordelijkheid van een ander ministerie vallen. Deze splitsing is conform model 1.36 uit de begroting. De bijlage bestaat uit een tabel en een uitzonderingsrapportage.

Model:

Overzicht Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen (vallend onder ministerie.....)

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begroting	Begroting ZBO/RWT	Apparaat ZBO/RWT	Financiering	realisatiecijfers		Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezicht arrangementen	Met bestuur en/of toezichtverplichting accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
								begroting	premies tarieven			

Overzicht Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen (vallend onder andere ministeries)

Naam organisatie	Ministerie	RWT	ZBO	Functie	Begroting	Postcode	Paragraaf	Financiering	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO	Verwijzing (URL-link) naar toezicht/arrangement	Zig bestuur en/of toezicht visies/-accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is
					ZBO/RWT	ZBO/RWT	Realisatiecijfers				
							begroting	premies	tarieven		

Uitzonderingsrapportage

Toelichting

In deze rapportage worden gegevens vermeld zoals:

De bijzonderheden die zich voor hebben gedaan bij de goedkeuring van de tarieven, de goedkeuring van de begroting en de goedkeuring van de jaarrekening voor zover de minister over die bevoegdheden beschikt en de bijzonderheden, indien die er zijn, met betrekking tot (de opbouw van) de vermogenspositie van rechtspersoonlijkheid bezittende ZBO's en RWT's.

Toelichting

- Deze bijlage bevat in elk geval een overzicht van alle ZBO's en RWT's van het desbetreffende moederdepartement (dus niet alleen begrotingsgefinancierde ZBO's/RWT's). Dit betekent dat ook de ZBO's die niet onder de Kaderwet ZBO vallen een onderdeel van het overzicht uitmaken.
- Indien er sprake is van clusters van ZBO's/RWT's, dan dient daar waar informatie voorhanden is, aangegeven te worden wat de omvang van de publieke middelen is en of de rechtmatigheid op orde is. Als bij één of meerdere instellingen de rechtmatigheid niet op orde is, dan dient het vakje 'rechtmatigheid op orde' niet aangevinkt te worden. In dat geval dient in de uitzonderingsrapportage een toelichting opgenomen te worden. Daar waar het toezichtssysteem anders is geregeld, en die informatie niet gegeven kan worden, dient er in ieder geval uitleg te worden gegeven hoe het systeem is ingericht (bijvoorbeeld APK-keuringsdiensten).
- Indien bij inkomsten geen onderscheid gemaakt kan worden tussen opbrengsten uit begrotingen, premies, tarieven en of uit derden, wordt in de tabel (bij 'begroting') het totaalbedrag genoemd. Dit moet dan met één sterretje (*) worden gemarkeerd.

4. Indien de gegevens in de tabel geen betrekking hebben op het jaar van verantwoording (t-1) maar op het jaar daarvoor (t-2), wordt dit met twee sterretjes (**) gemarkeerd.
5. In de tabel wordt eerst de informatie over begrotingsgefinancierde ZBO's/RWT's ingevuld en daarna informatie over premie- en tariefgefinancierde ZBO's/RWT's.

Specifieke toelichting op de tabel

- > RWT: alleen een kruisje (X) plaatsen als de organisatie een RWT is.
- > ZBO: Alleen een kruisje (X) plaatsen als de organisatie een ZBO is. Hier gaat het ook om ZBO's die niet onder de kaderwet ZBO's vallen.
- > Indien er een overlap tussen RWT's en ZBO's is, dan beiden aankruisen.
- > Functie: de belangrijkste wettelijk geregelde taken van de ZBO en RWT in maximaal 100 woorden beschrijven.
- > Begrotingsartikel(en): artikelen noemen op basis waarvan het begrotingsgeld wordt verstrekt.
- > Onderscheid programma apparaat: het doel van het onderscheid tussen programma en apparaat is inzicht te bieden in hoe dit vormgegeven is bij het betreffende ZBO/RWT . Voor begrotingsgefinancierde ZBO/RWT is het verplicht dit onderscheid te maken. Dit is een uitdrukkelijke wens van de Tweede Kamer. Indien ZBO/RWT premie- of tariefgefinancierd is, dan is het nog steeds – in het kader van inzicht - wenselijk dit onderscheid te maken. Indien dit niet mogelijk is (gezien de zelfstandige positie en het departement het niet verplicht heeft gesteld), graag aangeven in een voetnoot.
- > Bij programma ZBO/RWT wordt bedoeld de uitgaven voor:
 - > een besteding ten behoeve van een beleids- of taakprogramma.
 - > een programma-overdracht aan een doelgroep van een beleidsprogramma.
 - > een financiële overdracht aan een intermediaire partij die belast is met (een deel van) een beleidsprogramma, ten behoeve van het apparaat.
 - > een financiële overdracht aan een intermediaire partij die belast is met (een deel van) een beleidsprogramma, ten behoeve van programma-overdrachten aan een doelgroep van een beleidsprogramma.
- > Bij definiëring van apparaat ZBO/RWT wordt aangesloten bij de basis verslagleggingseisen (Burgerlijk Wetboek): "*het totaal van personele en materiële lasten*".
- > Realisatiecijfers: de realisatiecijfers van het afgelopen jaar.
- > Premies/tarieven: inkomsten noemen die uit de premies/tarieven voor de wettelijk geregelde taken afkomstig zijn. Indien in het jaarverslag van een RWT geen onderscheid wordt gemaakt tussen opbrengsten voor de wettelijk geregelde taken en de opbrengsten uit de private activiteiten, dient het totaalbedrag van de opbrengsten te worden genoemd. Als het totaalbedrag wordt ingevuld, wordt dit met één sterretje (*) gemarkeerd. Indien de cijfers uit het betreffende verantwoordingsjaar niet voorhanden zijn (t-1), worden de cijfers uit het jaar daarvoor vermeld (t-2). Dit wordt met twee sterretjes (**) gemarkeerd.
- > Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO: link naar de websites van betreffende organisatie.
- > Verwijzing (URL-link) naar toezichtvisies/-arrangementen: link naar de website waarop de toezichtvisies/-arrangementen zijn geplaatst.
- > Het Bestuur of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is: Indien bestuur (met getrouwheidsverklaring) of accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is, wordt dit door middel van een vinkje (v) aangegeven. Indien er sprake is van een negatief oordeel over de rechtmatigheid, wordt een kruisje (X) geplaatst. In dat geval wordt in een uitzonderingsrapportage uitgelegd wat de onrechtmatigheid is, wat de redenen hiervan zijn en welke maatregelen er zijn genomen. Indien de cijfers uit het betreffende verantwoordingsjaar niet voorhanden zijn (t-1), worden de cijfers uit het jaar daarvoor vermeld (t-2). Dit

wordt met twee sterretjes (**) gemarkeerd. Het departement dient de betekenis van de sterretjes onder de tabel toe te lichten.

Specifieke toelichting op de uitzonderingsrapportage

Het is niet de bedoeling om ieder jaar een integraal beeld van het toezicht op ZBO's en RWT's te schetsen. Alles op orde, is het basisprincipe van deze rapportagevorm. Belangrijke afwijkingen dienen te worden gerapporteerd. Daarbij wordt tevens aangegeven wat de aanpak is. In het algemeen gaat het hierbij om bijzonderheden die naar voren zijn gekomen uit de rapportages van toezichthoudende diensten. Aandachtspunten hierbij zijn onder meer rechtmatigheid, doelmatigheid en doeltreffendheid. Daarnaast kunnen er bijzonderheden zijn die voortvloeien uit de specifieke taken van de RWT's. Deze kunnen onder meer betrekking hebben op de kwaliteit van de dienstverlening, de toegankelijkheid daarvan, de te leveren prestaties etc. Hier geldt hetgeen in de wet- en regelgeving is bepaald voor de relatie tussen de verantwoordelijke minister en de RWT. Dit is over het algemeen uitgewerkt in de departementale toezichtvisie en de toezichtarrangementen. Substantiële stijgingen en dalingen in de omvang van het vermogen dienen hier ook te worden toegelicht.

4.3.30 Model 3.45 - Bijlage afgerond evaluatie- en overig onderzoek

Model:**Evaluatie- en overig onderzoek**

Artikel [artikelnummer] - [naam artikel]		
Artikelnummer	Titel/onderwerp	Jaar van afronding
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen		
	titel beleidsdoorlichting	
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
	titel onderzoek	
2 Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's		
	titel onderzoek	
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
	titel onderzoek	
3. Overig onderzoek		
	titel onderzoek	
4. Toetsbare beleidsplannen		
	Naam beleidsplan	

Toelichting

1. In deze bijlage bij de begroting wordt een overzicht van al het evaluatie- en overig onderzoek voor het betreffende departement opgenomen. Toegevoegd voor 2017 is een overzicht in het kader van het focusonderwerp 'toetsbare beleidsplannen' (zie kamerstuk 31 865 nr.98). Een nadere toelichting volgt onder punten 10 en 11.
2. Per begrotingsartikel wordt een aparte tabel opgesteld.
3. Het overzicht maakt onderscheid tussen:
 - a. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid. Binnen deze categorie worden beleidsdoorlichtingen apart vermeld.
 - b. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid. Binnen deze categorie worden MKBA's apart vermeld.
 - c. Overig onderzoek.
 - d. Toetsbare beleidsplannen.
4. Zie de [Regeling periodiek evaluatieonderzoek \(CW en RPE\)](#) voor definities en kwaliteitseisen aan onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid.
5. Zo nodig wordt onder de tabel een toelichting gegeven op de inhoud en de criteria van de onderzoeken in maximaal 10 regels.
6. De tijdshorizon van de programmering sluit aan bij de periode t-4 tot en met t. Met andere woorden: als het jaarverslag bijvoorbeeld betrekking heeft op het jaar 2015 (= jaar t), toont de tabel al het onderzoek dat is afgerond in de periode 2011-2015. Wanneer het beleidsmatig zinvol is kan de tabel worden uitgebreid.
7. In de kolom "afgerond" wordt het jaar weergegeven waarin het onderzoek aan de Tweede Kamer is aangeboden.
8. Van onderzoek dat al aan de Tweede Kamer aangeboden is, wordt achter de titel van het betreffende onderzoek een hyperlink naar de vindplaats van het onderzoek geplaatst (verwijzing naar vindplaats onderzoek en aanbiedingsbrief op rijksoverheid.nl).
9. Indien voor <jaar t> in de tabel "evaluatie en overig onderzoek" van de begroting van <jaar t> een onderzoek aangekondigd is die niet in <jaar t> is afgerond, wordt dit onder de tabel gemeld en wordt de reden hiervan toegelicht.
10. In verband met het focusonderwerp 'toetsbare beleidsplannen', wordt in de tabel aangegeven bij welke nieuwe beleidsplannen in 2017 (bijvoorbeeld een brief aan de Kamer, AMvB of wet) op voorhand (ex ante) doelen en financiële consequenties helder waren en op voorhand inzicht bestond in doelmatigheid van het beleid. Uitsluitend die plannen waarbij dit inzicht op voorhand helder was, worden opgenomen in de tabel.
11. Licht onder de tabel toe op welke wijze binnen het departement wordt omgegaan met het inzichtelijk maken van doelen, financiële consequenties en doelmatigheid van nieuw beleid.

4.3.31 Model 3.50 - Begrotingswetsvoorstel Slotwet

Model:

Begrotingswetsvoorstel suppletoire begroting, samenhangende met de Slotwet

Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van (...) voor het jaar 20.. (Slotwet)

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten: Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzaak is gebleken van een wijziging van de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van(...), van de begrotingsstaat inzake de agentschappen van dit ministerie en van de begrotingsstaat van het begrotingsfonds, alle voor het jaar

Zo is het, dat Wij met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De departementale begrotingsstaat van het Ministerie van (...) voor het jaar 20.. wordt gewijzigd, zoals blijkt uit de desbetreffende bij deze wet behorende staat.

Artikel 2

De begrotingsstaat inzake de agentschappen voor het jaar 20.. wordt gewijzigd, zoals blijkt uit de desbetreffende bij deze wet behorende staat.

Artikel 3

De begrotingsstaat van het begrotingsfonds voor het jaar 20.. wordt gewijzigd, zoals blijkt uit de desbetreffende bij deze wet behorende staat.

Artikel 4

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 5

Hier kan eventueel een specifiek wetsartikel worden opgenomen.

Artikel 6

Deze wet treedt in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van het Staatsblad waarin zij wordt geplaatst en werkt terug tot en met 31 december van het onderhavige begrotingsjaar.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven De Minister van

Toelichting

1. In de kop en in de wettekst wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling regeling Rjksbegrotingsvoorschriften. (zie De inrichting van de rijksbegroting).
2. Voor een agentschap kan worden volstaan met één suppletoire begroting, te weten de Slotwet.
3. Opname van artikel 3 in de departementale begrotingswet is facultatief. Indien de oorspronkelijke begroting van het fonds tezamen met de departementale begroting in één begrotingswet is opgenomen, wordt ook de Slotwet in één begrotingswet opgenomen.
4. NB. Voor de niet-departementale begrotingen (waaronder de programmabegrotingen) wordt voor de teksten voortgebouwd op de modellen van de begrotingen (zie modellen onder Begroting

4.3.32 Model 3.51 - Departementale begrotingsstaat

Model:

Wijziging van de begrotingsstaten van het ministerie van (..) voor het jaar 20.. (Slotwet) (bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	(1) Begroting		(2) Mutaties 1e suppletoire begroting		(3) Mutaties 2e suppletoire begroting		Totaal geraamd (4)=(1)+(2)+(3)	(5) Realisatie			Slotverschillen (6)=(5)-(4) ¹		
		Verplichtingen	Ontvangsten	Verplichtingen	Ontvangsten	Verplichtingen	Ontvangsten		Verplichtingen	Ontvangsten	Verplichtingen		Ontvangsten	
	Totaal								Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell
									Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell
	Beleidsartikelen								Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell
01	Beleidsartikel 01								Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell
02	...								Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell
	...								Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell
	...								Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell
									Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell
	Niet-Beleidsartikelen								Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell
20	Algemeen								Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell
21	Apparaat Kerndepartement								Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell
22	Evt. overige (apparaat) niet-beleidsartikelen								Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell
23	Geheim								Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell

Artikel	Omschrijving begroting	Minimale gestelde begroting	(2) Mutaties 1e suppletoire begroting	(3) Mutaties 2e suppletoire begroting	Totaal geraamd (4)=(1)+(2)+(3)	(5) Realisatie			Slotverschillen (6)=(5)-(4) ¹		
						(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
24	Nog onverdeeld					Cell	Cell	Cell	Cell	Cell	Cell

Toelichting

[overslaan](#)

1. In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie [De inrichting van de rijksbegroting](#)).
2. De verplichtingenbedragen in de kolommen 1 t/m 6 worden getotaliseerd.
3. De verplichtingen, uitgaven en ontvangsten in de kolom slotverschillen² worden steeds naar boven afgerond op € 1.000, omdat er bij het naar beneden afronden van de verplichtingen en de uitgaven het risico bestaat dat er te weinig budget wordt geautoriseerd. Dat risico geldt niet voor de ontvangsten. Er mag namelijk meer worden ontvangen dan dat er in totaal in de begroting is geraamd en wordt geautoriseerd. Om één (gelijke) afrondingsmethodiek in de slotwetten te hanteren worden daarom ook de ontvangsten naar boven afgerond.
4. De niet-departementale begrotingen (I, IIA, IIB, IV, IXA, XVII, XVIII) hoeven geen apart centraal apparaatsartikel in de slotwet op te nemen (aansluitend aan de indeling van de oorspronkelijke begroting). Dit geldt tevens voor de departementale begroting III
5. De slotwet bevat geen beleidsmatige mutaties die tot een overschrijding van het goedgekeurde verplichtingen- en/of uitgavenbudget op begrotingsartikelniveau hebben geleid, die niet eerder aan de Kamers der Staten-Generaal zijn gemeld. Zie ook de toelichting bij [model 3.54](#)

Voor overige majeure of politiek relevante wijzigingen geldt eveneens een meldingsplicht vanuit oogpunt van informatievoorziening.

²) op basis van artikelen 1.1 en 2.30 van de Comptabiliteitswet 2016 en de Begrippenlijst

4.3.33 Model 3.52 - Begrotingsstaat agentschap

Model:

Wijziging van de begrotingsstaten van het agentschapvan het Ministerie van(..) voor het jaar 20..
(Slotwet)

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Mutaties (+ of -) 1e suppletoire begroting	(3) Mutaties (+ of -) 2e suppletoire begroting	(4)=(1)+(2)=(3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotverschillen (+ of -)
Baten-lasten agentschap						
Totale baten						
Totale lasten						
Saldo van baten en lasten						
Totale kapitaal ontvangsten						
Totale kapitaal uitgaven						
Verplichtingen-kas agentschap						
Totale ontvangsten						
Totale uitgaven						
Totaal verplichtingen						
Saldo van ontvangsten en uitgaven						

Toelichting

1. In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie De inrichting van de rijksbegroting).
2. De verplichtingen, uitgaven en ontvangsten in de kolom slotverschillen¹ worden steeds naar boven afgerond (€ 1.000) omdat er bij het naar beneden afronden van de verplichtingen en de uitgaven het risico bestaat dat er te weinig budget wordt geautoriseerd. Dat risico geldt niet voor de ontvangsten. Er mag namelijk meer worden ontvangen dan dat er in totaal in de begroting is geraamd en wordt geautoriseerd. Om één (gelijke) afrondingsmethodiek in de slotwetten te hanteren worden daarom ook de ontvangsten naar boven afgerond.
3. Kolom 6: (+ of -): + is tekortschietend geraamd.
4. De termen 'kapitaaluitgaven' en '-ontvangsten' worden als volgt gedefinieerd:
 - > kapitaaluitgaven; de som van investeringen, eenmalige uitkeringen aan moederdepartement en aflossingen op leningen;
 - > kapitaalontvangsten: de som van desinvesteringen, eenmalige storting door moederdepartement en beroep op de leenfaciliteit.
5. Deze definities bestaan uit verschillende posten die voorkomen in het kasstroomoverzicht (zie model 3.33).

1) op basis van artikelen 1.1 en 2.30 van de Comptabiliteitswet 2016 en de Begrippenlijst

4.3.34 Model 3.53 - Begrotingsstaat begrotingsfonds

Model:

Wijziging van de begrotingsstaten van hetfonds (..) voor het jaar 20.. (Slotwet) (Bedragen x € 1.000)

Art.	Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting			(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
01	Beleidsartikel 01						
02	Beleidsartikel 02						
0*	Niet-beleidsartikel 0*						
	Subtotaal		a_t	b_t		a_t	b_t
0*	Na-/Voordelig eindsaldo (cumulatief) vorig jaar (t-1)		$u_{t-1} - o_{t-1}$	$o_{t-1} - u_{t-1}$		$u_{t-1} - o_{t-1}$	$o_{t-1} - u_{t-1}$
	Subtotaal		u_t			u_t	o_t
0*	Na-/Voordelig eindsaldo huidig jaar (t)		$o_t - u_t$	$u_t - o_t$		$o_t - u_t$	$u_t - o_t$
	Totaal		c_t	d_t		c_t	d_t

Art.	Omschrijving	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting			(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
01	Beleidsartikel 01						
02	Beleidsartikel 02						
0*	Niet-beleidsartikel 0*						

Art.	Omschrijving	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting		(4)=(1)+(2)+(3) Totaal geraamd	
	Subtotaal		a_t	b_t	
0*	Na-/voordelig eindsaldo (cumulatief) vorig jaar (t-1)		$u_{t-1}-o_{t-1}$	$o_{t-1}-u_{t-1}$	
	Subtotaal		u_t	o_t	
0*	Na-/Voordelig eindsaldo huidig jaar (t)		$o_t - u_t$	$u_t - o_t$	
	Totaal		c_t	d_t	

Art.	Omschrijving	(5) Realisatie			(6) = (5) + (4)		
		Slotverschillen (+ of -)					
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
01	Beleidsartikel 01						
02	Beleidsartikel 02						
0*	Niet-beleidsartikel						
	Subtotaal		a_t	b_t		a_t	b_t
0*	Na-/Voordelig eindsaldo (cumulatief) vorig jaar (t-1)		$u_{t-1}-o_{t-1}$	$o_{t-1}-u_{t-1}$		$u_{t-1}-o_{t-1}$	$o_{t-1}-u_{t-1}$
	Subtotaal		u_t	o_t		u_t	o_t
0*	Na-/Voordelig eindsaldo (cumulatief) huidig jaar (t)		$o_t - u_t$	$u_t - o_t$		$o_t - u_t$	$u_t - o_t$
	Totaal		c_t	d_t		c_t	d_t

Toelichting

1. De verplichtingenbedragen worden getotaliseerd.
2. De gerealiseerde bedragen worden steeds naar boven afgerond (€ 1.000).
3. De verplichtingen, uitgaven en ontvangsten in de kolom Slotverschillen¹ worden steeds naar boven afgerond € 1.000, omdat er bij het naar beneden afronden van de verplichtingen en de uitgaven het risico bestaat dat er te weinig budget wordt geautoriseerd. Dat risico geldt niet voor de ontvangsten. Er mag namelijk meer worden ontvangen dan dat er in totaal in de begroting is geraamd en wordt geautoriseerd. Om één (gelijke) afrondingsmethodiek in de slotwetten te hanteren worden daarom ook de ontvangsten naar boven afgerond.
4. Kolom 6: (+ of -): + is tekortschietend geraamd.
5. In de slotwet van een fonds zijn geen apparaatsuitgaven/ontvangsten opgenomen. Deze apparaatsuitgaven/ontvangsten zijn opgenomen in het centrale apparaatsartikel van het moederdepartement.
6. In de leeswijzer van het jaarverslag van het fonds wordt aangegeven dat de apparaatsuitgaven/ontvangsten voor de uitvoering van het fonds zijn opgenomen bij het moederdepartement.
7. U= uitgaven, O= ontvangsten, t= het jaar waarop het jaarverslag betrekking heeft, t-1 = het jaar voorafgaande aan het verslagjaar (t)

1) op basis van artikelen 1.1 en 2.30 van de Comptabiliteitswet 2016 en de Begrippenlijst

4.3.35 Model 3.54 - Memorie van toelichting

Model:

Memorie van toelichting (Slotwet)

MEMORIE VAN TOELICHTING

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET WETSVOORSTEL

Wetsartikelen 1 tot en met 3

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de rijksbegroting, worden op grond van artikel 2.3, eerste lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) afzonderlijk bij wet vastgesteld en ook gewijzigd. Het onderhavige wetsvoorstel strekt ertoe om voor het jaar 20.. wijzigingen aan te brengen in:

1. de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van ;
2. de begrotingsstaat inzake de agentschappen van dit ministerie;
3. de begrotingsstaat van het begrotingsfonds.....

De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht.

De Minister van

(ondertekening)

B. ARTIKELGEWIJZE TOELICHTING BIJ DE BEGROTINGSARTIKELEN (SLOTVERSCHILLEN)

Toelichting

1. Een inhoudsopgave wordt opgenomen als de omvang van de memorie daar aanleiding toe geeft. In dat geval geeft de inhoudsopgave een compleet beeld van de onderdelen van de memorie van toelichting.
2. Bij een wijzigingswetsvoorstel wordt geen algemene toelichting opgenomen. De toelichting bij de slotverschillen ¹ in de begroting(sstaat) wordt opgenomen in onderdeel B van de memorie van toelichting (de begrotingstoelichting).

1) op basis van artikelen 1.1 en 2.30 van de Comptabiliteitswet 2016 en de Begrippenlijst

3. De toelichting bij de wetsartikelen 1 en 3 (zie model 3.50) kan kort worden gehouden. Volstaan kan worden met de opgenomen standaardtekst.
4. Wetsartikel 4: Het (standaard-)wetsartikel inzake de euro als waarde-eenheid van de begroting (zie model 3.50) behoeft geen toelichting.
5. Wetsartikel 5: In geval er in het wetsvoorstel (zie model 3.50) een specifiek wetsartikel wordt opgenomen - los van de wetsartikelen die zijn voorgeschreven in deze regeling - wordt dat wetsartikel toegelicht.
6. Wetsartikel 6 (zie model 3.50) behoeft geen toelichting.
7. De minister ondertekent de memorie van toelichting na onderdeel A., dus na de toelichting bij de wetsartikelen (en **niet** na de toelichting bij de begrotingsartikelen).
8. Aan de slotwetverschillen wordt in de toelichting bij de slotwet afzonderlijk aandacht besteed. Gelet op het karakter van de slotwet kunnen een overzichtstabel, per beleidsartikel een tabel 'Budgettaire gevolgen van beleid' en een verdiepingshoofdstuk achterwege blijven. Ook de presentatie van een meerjarige doorwerking in de begrotingstoelichting is niet zinvol.
9. De beleidsmatige mutaties en technische mutaties groter of gelijk aan de ondergrenzen in onderstaande staffel worden op het niveau van de financiële instrumenten (en eventueel artikelonderdeel) toegelicht. Daarbij wordt per mutatie de aard en de oorzaak van de mutatie aangegeven, waarbij zoveel mogelijk met PxQ gegevens wordt onderbouwd.

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 < 1000	5	10
=> 1000	10	20

10. Beleidsmatige mutaties na indiening tweede suppletore begroting

De slotverschillen bevatten in beginsel geen beleidsmatige mutaties die tot een overschrijding van het geautoriseerde verplichtingen-en/of uitgavenbudget op begrotingsartikelniveau hebben geleid. De slotverschillen betreffen in beginsel slechts mutaties van boekhoudkundige aard, dan wel technische uitvoeringsmutaties, die al dan niet naar aanleiding van controlebevindingen doorgevoerd moeten worden. Autorisatie hiervan na afloop van een jaar (machtiging achteraf) is minder bezwaarlijk te achten. De slotverschillen zijn bedoeld om laatstbedoelde mutaties te verwerken, zodanig dat per begrotingsartikel de raming aan de realisatie gelijk wordt gesteld. In dit verband valt te denken aan:

- > mutaties uit hoofde van loon- en prijsbijstelling aangebracht conform de uitgangspunten die de Minister van Financiën hanteert bij de toedeling;
- > desalderingen, die nodig zijn omdat ontvangsten niet in mindering van bezwaar mogen worden geboekt op de uitgaven;
- > overboekingen tussen artikelen of tussen begrotingen die voortvloeien uit een tijdens debegrotingsuitvoering gebleken noodzaak om verplichtingen en/of uitgaven elders te verantwoorden dan waar deze oorspronkelijk begroot waren bij gelijkblijvende beleidsuitgangspunten;

- > mineure kasverschuivingen die het gevolg zijn van een ander betalingstempo van lopende verplichtingen dan eerder geraamd;
- > mutaties bij open-einde regelingen als gevolg van wijzigingen in exogene factoren. Er wordt bijvoorbeeld een groter beroep op een regeling gedaan dan voorzien als gevolg van de economische situatie;
- > andere dan beleidsmatige mutaties in de verplichtingenstand die het gevolg zijn van de controlebevindingen van de betrokken controle instanties.

Mochten er, nadat de tweede suppletoire begroting bij de Staten-generaal is ingediend, nog beleidsmatige mutaties optreden die tot een overschrijding van het geautoriseerde verplichtingen- en/of uitgavenbudget op begrotingsartikelniveau leiden, dan dienen die mutaties zo spoedig mogelijk via een nota van wijziging in de tweede suppletoire begroting te worden verwerkt.

Indien dat, gelet op de stand van de behandeling door de Tweede Kamer van die suppletoire begroting, niet meer mogelijk is, dan dienen die beleidsmatige mutaties zo spoedig mogelijk doch uiterlijk drie dagen voor aanvang van het kerstreces, (zie tijdschema) per brief door de betrokken minister aan de Eerste Kamer én Tweede Kamer te worden gemeld. In deze veegbrief wordt een overzicht gegeven van de beleidsmatige mutaties in de uitgaven en verplichtingen^[1] en de beleidsmatige ontvangstenmutaties groter of gelijk aan € 5 miljoen die op dat moment bekend zijn of geacht te moeten zijn en die worden verwerkt in de slotverschillen.

Indien de beleidsmatige verplichtingen- en uitgavenmutaties niet schriftelijk aan de Eerste Kamer en Tweede Kamer worden gemeld, dan wordt die verplichting of uitgave aangemerkt als onrechtmatig. Indien dit leidt tot overschrijding van een rapporteringstolerantie dan dient de minister daarover te rapporteren in de bedrijfsvoeringsparagraaf van het departementale jaarverslag van het betreffende begrotingsjaar. Het niet tijdig versturen van deze brief leidt tot een financieel beheer opmerking.

Bovenstaande laat onverlet dat vanuit perspectief van informatievoorziening van de betreffende minister aan de Staten-Generaal ook andere politiek relevante wijzigingen na tweede suppletoire begroting aan de Eerste Kamer en Tweede Kamer dienen te worden gemeld. Deze dienen dan meegenomen te worden in de brief als afzonderlijke categorie "informatievoorziening over andere relevante wijzigingen". Dergelijke wijzigingen zijn niet van invloed op de rechtmatigheid van de bijbehorende verplichting of uitgave.

Indien er na veegbrief in december nog beleidsmatige mutaties optreden met betrekking tot het verplichtingenbudget dan dienen deze verplichtingen uiterlijk eind februari (zie Tijdschema) per brief aan de Eerste Kamer en Tweede Kamer worden gemeld. Beleidsmatige verplichtingen die eigenlijk in de veegbrief van december opgenomen hadden moeten worden, worden niet rechtmatig door deze alsnog in de veebrief van februari op te nemen. Het niet tijdig verzenden van deze tweede veegbrief leidt tot een financieel beheer opmerking.

In de toelichting bij de slotverschillen wordt afzonderlijk aandacht besteed aan de beleidsmatige mutaties en wordt verwezen naar de eerder aan de Tweede Kamer en de Eerste Kamer gezonden brief/brieven.

11. NB. Voor de niet-departementale begrotingen wordt voor de teksten voortgebouwd op de modellen van de begrotingen (zie modellen onder Begroting)

^[1] Ter verduidelijking: voor beleidsmatige uitgaven en beleidsmatige verplichtingen geldt *geen* drempelbedrag voor de melding aan de Eerste en Tweede Kamer.

4.3.36 Model 3.60 - Bijlage inhuur externen

Model:

Ministerie van ... Verslagjaar 20.. (Bedragen x € 1.000)

Programma- en apparaatskosten	
1. Interim-management	
2. Organisatie- en Formatieadvies	
3. Beleidsadvies	
4. Communicatieadvisering	
Beleidsgevoelig (som 1 t/m 4)	
5. Juridisch Advies	
6. Advisering opdrachtgevers automatisering	
7. Accountancy, financiën en administratieve organisatie	
(Beleids)ondersteunend (som 5 t/m 7)	
8. Uitzendkrachten (formatie & piek)	
Ondersteuning bedrijfsvoering	
Totaal uitgaven inhuur externen	
Inhuur externen buiten raamovereenkomsten	
Inhuur externen buiten raamovereenkomsten	20..
Aantal overschrijdingen maximumuurtarief	
Toelichting	

Toelichting

De bij dit model voorgeschreven 8 categorieën t.b.v. inhuur van externen zijn limitatief van aard. Het is derhalve niet toegestaan om andere categorieën zoals bijvoorbeeld overige toe te voegen!

Inhuur van externen die niet kan worden ondergebracht in één van de eerste zeven categorieën, wordt verantwoord onder de categorie Uitzendkrachten. In de toelichting bij de tabel, of door middel van een voetnoot onder de tabel, worden deze uitgaven toegelicht, als het substantiële bedragen of politiek gevoelige inhuur betreft.

In dit model worden alle uitgaven externe inhuur van het begrotingshoofdstuk verantwoord, van het kerndepartement en van de daaronder ressorterende agentschappen.

Voor de jaarverslagen van **de programmaministers** geldt dat deze bijlage niet wordt opgenomen. Voor het onderdeel externe inhuur wordt in het jaarverslag van het programmaministerie verwezen naar het ministerie dat verantwoordelijk is voor de bedrijfsvoering.

Dit model verwijst naar de, van BZK/DGOO afkomstige, , uitbesteding, de toelichting van de verschillende categorieën met voorbeelden en een lijst met vragen en antwoorden die door de departementen worden/zijn gesteld.

Deze bijlage is bedoeld als naslagwerk. Toepassing van de hoofdregel zoals <https://rbv.minfin.nl/2018/begrippenlijst/inhuur-externen> is het uitgangspunt.

Sturingsinstrumentarium externe inhuur

Het kabinet heeft besloten een sturingsinstrumentarium voor externe inhuur in te voeren ([brief van de minister van BZK van 24 juni 2009, Tweede Kamer, 2008-2009, 31 701, nr.21](#)). De kern hiervan is een norm voor de uitgaven externe inhuur als percentage van de totale personele uitgaven. De norm heeft het karakter van "comply-or-explain".

In de brief van de staatssecretaris van BZK aan de Tweede Kamer van 29 juni 2010 ([Tweede Kamer, 2009-2010, 31 701, nr. 32](#)) met een nadere reactie op de motie-Roemer heeft zij aangegeven dat een uitgavennorm van 10% geldt.

De berekening van het percentage externe inhuur geschiedt als volgt:

- > *Voor het bepalen van de noemer in de berekening van de norm voor externe inhuur moeten conform het centraal apparaatsartikel de volgende posten worden meegenomen: "De uitgaven voor het eigen personeel (de som van de loonkosten en de personele exploitatie, inclusief de wkr-componenten die hier betrekking op hebben) en de uitgaven voor het extern ingehuurde personeel (conform [model 3.60](#)) over het afgelopen jaar.*
- > *Toelagen voor verblijf in het buitenland (van belang voor de Ministeries van Defensie en van Buitenlandse Zaken) worden niet meegeteld in bovenstaande berekening.*

In de toelichting onder de tabel in het jaarverslag worden de bedragen uitgaven ambtelijk personeel, uitgaven externe inhuur, het totaalbedrag en het percentage inhuur vermeld. **Ministeries die uitkomen boven de norm van 10% leggen in hun jaarverslag uit waarom dit noodzakelijk was.**

De departementen verantwoorden de uitgaven externe inhuur in het boekjaar op kasbasis en de agentschappen op kostenbasis. Agentschappen melden daarom in de toelichting dat de externe inhuur op basis van kosten wordt verantwoord en niet op basis van kasuitgaven. Voor de post "Externe inhuur" in de

batenlasten paragraaf kan vanwege externe inhuur die verantwoord wordt onder de post afschrijvingen de post niet aan sluiten bij de totaal bedragen zoals gepresenteerd in dit model.

Rapportage overschrijding maximumtarief externe inhuur buiten raamovereenkomsten

In de tabel "Inhuur externen buiten raamovereenkomsten" wordt weergegeven in hoeveel gevallen door het ministerie (in Nederland) buiten de raamovereenkomsten om externe krachten zijn ingehuurd boven het voor de organisaties van het rijk afgesproken maximumtarief van € 225 (exclusief BTW). Het gaat hierbij om het aantal personen dat tegen een hoger dan het maximumtarief wordt ingehuurd. Of dit onderdeel is van een contract waarbij meerdere personen worden ingehuurd of dat het een overeenkomst is waarbij maar één persoon wordt ingehuurd is niet relevant. Wordt een zelfde persoon gedurende het jaar meer dan één keer ingehuurd tegen een hoger dan het maximumtarief dan geldt het aantal inhuurcontracten met deze persoon.

Met het hanteren van dit maximumtarief wordt beoogd dat deze categorie externen naar verhouding geen hoger inkomen geniet dan de maximum bruto bezoldiging voor leden van de zogeheten Top Management groep (TMG), zoals opgenomen in het wetsvoorstel voor de Wet normering uit publieke middelen bekostigde bezoldiging topfunctionarissen (WNT). Deze norm wordt jaarlijks opnieuw vastgesteld. In de gevallen waarin inhuur tegen een tarief hoger dan het maximumtarief toch noodzakelijk wordt geacht, wordt deze afwijking gemotiveerd en wordt de motivatie in het desbetreffende inkoopdossier vastgelegd. Zie ook de brief van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelatie aan de Tweede Kamer van 5 juli 2010 ([Tweede Kamer, 2009-2010, 32 124, nr. 18](#)).

Het gaat hierbij om het aantal personen dat tegen een hoger dan het maximumtarief wordt ingehuurd. Of dit onderdeel is van een overeenkomst waarbij meerdere personen worden ingehuurd of dat het een overeenkomst is waarbij maar één persoon wordt ingehuurd is niet relevant. Wordt een zelfde persoon gedurende het jaar meer dan één keer ingehuurd tegen een hoger dan het maximumtarief dan geldt het aantal inhuurcontracten met deze persoon.

4.3.37 Model 3.70 - WNT-verantwoording 2017 - ministerie van X

Model:

De Wet normering topinkomens (WNT) bepaalt dat de bezoldiging en eventuele ontslaguitkeringen van topfunctionarissen en gewezen topfunctionarissen in de publieke en semi-publieke sector op naamsniveau vermeld moeten worden in het financieel jaarverslag. Deze publicatieplicht geldt tevens voor topfunctionarissen die bij een WNT-instelling geen - al dan niet fictieve - dienstbetrekking hebben of hadden. Daarnaast moeten van niet-topfunctionarissen de bezoldiging (zonder naamsvermelding) gepubliceerd worden indien deze het wettelijk maximum te boven gaan. Niet-topfunctionarissen zonder dienstverband vallen echter buiten de reikwijdte van de wet.

Voor dit departement heeft de publicatieplicht betrekking op onderstaande functionarissen. De bezoldigingsgegevens van de leden van de Top Management Groep zijn opgenomen in het jaarverslag van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het algemeen bezoldigingsmaximum bedraagt in 2017 € 181.000.

Op 1 juli 2017 is de Evaluatiewet WNT in werking getreden. De Evaluatiewet WNT regelt ondermeer dat de openbaarmakingsverplichtingen niet langer bij wet, maar in de nieuwe artikelen 5, 5a en 5b van Uitvoeringsregeling WNT zijn geregeld (Staatscourant 2017, nr. 23427). De openbaarmakingsverplichtingen zijn daarbij op enkele onderdelen vereenvoudigd.

Bezoldiging van (gewezen) topfunctionarissen

Naam (gewezen) topfunctio- naris	Functie	Datum aanvang dienst- verband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Dienst- verband (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Op externe inhuur- basis (nee; <= 12 kalender- mnd; > 12 kalender- mnd)	Beloning plus onkostenver- (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2016)	Voorziening t.b.v. toelagen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2016)	Totale bezoldiging in 2017 (+ tussen haakjes bedrag in 2016)	Individuele toepasselijke bezoldiging	Motivering (indien maximaal schrijding)

Gewezen topfunctionarissen zijn gemarkeerd met *)

Wanneer op een topfunctionaris een vordering is ingesteld vanwege een onverschuldigde betaling is dit gemarkeerd in de kolom "motivering" met **) Topfunctionarissen met een bezoldiging van €1.700 of minder zijn gemarkeerd met ***)

Toelichting

Invulinstructie bij bezoldiging van (gewezen) topfunctionarissen

- > Voor iedere topfunctionaris een aparte regel gebruiken. Bij opeenvolgende vervulling van verschillende topfuncties door dezelfde topfunctionaris bij dezelfde instelling de bezoldiging optellen.
- > Gewezen topfunctionarissen in de kolom "*naam*" markeren met *). Indien iemand gedurende het jaar gewezen topfunctionaris wordt voor deze persoon wel twee regels gebruiken. Eén zonder en één met *).
- > De kolommen "*datum aanvang dienstverband*" en "*datum einde dienstverband*" alleen invullen als de functionaris in 2016 in of uit dienst is getreden.
- > Als de omvang van het dienstverband is gewijzigd gedurende het jaar de gemiddelde omvang opnemen (berekend naar rato van het aantal maanden).
- > Bij een dienstverband korter dan een jaar, of bij een dienstverband groter of kleiner dan 1,0 fte, altijd de feitelijk betaalde bedragen opnemen en niet de bedragen die zijn herrekend naar een volledig jaar c.q. een volledig dienstverband.
- > Artikel 5, eerste lid, onderdeel d, Uitvoeringsregeling WNT (Stcrt. 2017, 23427) schrijft een minimale omvang van het dienstverband van 0,025 fte en maximale omvang van 1,0 fte voor. In afwijking van deze bepaling wordt bij topfunctionarissen bij het rijk die meer dan 36 uur per week werken de feitelijke deeltijdfactor ingevuld. In het geval van bijvoorbeeld een 40-urige werkweek wordt dan 1,11 fte ingevuld. Dit heeft echter geen gevolgen voor het individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum: bij de berekening daarvan wordt uitgegaan van maximaal 1,0 fte.
- > Als een topfunctionaris binnen een aaneengesloten termijn van 18 maanden in maximaal twaalf kalendermaanden anders dan op grond van een dienstbetrekking (op externe inhuur-basis) bij de WNT-instelling werkzaam is geweest vult u voor deze periode tot en met de twaalfde kalendermaand '=12 mnd' in in de zevende kolom; als de topfunctionaris in meer dan dan twaalf kalendermaanden anders dan op grond van een dienstbetrekking werkzaam is geweest, gebruikt u voor de functievervulling vanaf de dertiende kalendermaand een nieuwe regel. U vult in de kolom "op externe inhuur basis" '> 12 mnd' in. Als er geen sprake was van functievervulling anders dan op grond van een dienstbetrekking vult u 'nee' in.
- > Voor topfunctionarissen zonder dienstbetrekking wordt voor de periode dat zij de functie korter dan dertien kalendermaanden vervullen de datum aanvang van het dienstverband ook vermeld als deze voor 1 januari 2016 ligt. De datum einde dienstverband is de laatste dag van de functievervulling of ten hoogste de laatste dag van de twaalfde kalendermaand waarin de functie wordt vervuld. Als de functievervulling langer dan een maand is onderbroken wordt dit in de motivering opgenomen. De omvang van het dienstverband wordt vermeld in uren in plaats van fte. Voor de functievervulling vanaf de dertiende kalendermaand wordt een nieuwe regel gebruikt. De datum aanvang dienstverband is de eerste dag van de dertiende kalendermaand. Verder wordt de regel op de reguliere wijze ingevuld.
- > Het individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum voor topfunctionarissen met dienstbetrekking wordt berekend naar rato van de duur (in kalenderdagen) en omvang van het dienstverband.
- > Het individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum voor topfunctionarissen zonder dienstbetrekking is voor de eerste twaalf kalendermaanden gelijk aan de som van €24.500 per gewerkte kalendermaand voor de eerste zes maanden in 2017 en €18.500 per gewerkte kalendermaand voor de volgende maanden (maximaal 6) (binnen een aangesloten termijn van 18 maanden). Voor maanden die zijn gewerkt in 2016

gelden normbedragen van respectievelijk €24.000 en €18.000. Het maximum uurtarief bedraagt in 2017 €176 en bedroeg in kalenderjaar 2016 €175.

- > Voor topfunctionarissen met een bezoldiging van € 1.700 of minder wordt met ingang van de WNT-verantwoording over 2017 volstaan met de naam en functie van de topfunctionaris. Deze topfunctionarissen worden gemarkeerd met *******) achter de naam. De overige kolommen van de tabel blijven leeg en worden uitgevlakt. Dit ziet er als volgt uit:

Naam instelling	Naam (gewezen) topfunctionaris	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband fte (+ tussen haakjes omvang 2016)	Op externe inhuurbasis (nee; <= 12 kalender mnd; > 12 kalender mnd)	...
[NAAM INSTELLING]	Mevr. A. Bestuurder ***	Lid commissie					

- > Als er sprake is van een overschrijding die niet beschermd wordt door het overgangsrecht moet een vordering ingesteld worden op de topfunctionaris vanwege onverschuldigde betaling. Markeer dit in de kolom Motivering met ******). Als de vordering bij het vaststellen van het jaarverslag reeds is voldaan kan dit vermeld worden als onderdeel van de motivering. De terugbetaling mag echter niet gesaldeerd worden met de bezoldiging. In de tabel moet het brutobedrag vermeld worden zodat de overschrijding zichtbaar wordt.
- > Voor alle topfunctionarissen worden naast de gegevens over 2017 ook de gegevens over 2016 opgenomen. De gegevens over 2016 worden tussen haakjes vermeld, direct achter de gegevens over 2017.

Topfunctionarissen en gewezen topfunctionarissen met een bezoldiging van € 1.500 of minder

Naam instelling	Naam (gewezen) topfunctionaris	Functie

Bezoldiging van niet-topfunctionarissen boven het individueel toepasselijk drempelbedrag

Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (fte) (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Beloning plus onkostenvergoeding (belast (+ tussen haakjes bedrag in 2016))	Voorzieningen t.b.v. betalingen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2016)	Totale bezoldiging in 2016 (+ tussen haakjes bedrag in 2016)	Individueel toepasselijk drempelbedrag	Motivering

Toelichting

Invulinstructies bij bezoldiging van niet-topfunctionarissen boven het individueel toepasselijk drempelbedrag

- > Eerst dient te worden vastgesteld welke niet-topfunctionarissen het individueel toepasselijk drempelbedrag hebben overschreden. Het individueel toepasselijk drempelbedrag voor niet-topfunctionarissen wordt berekend naar rato van uitsluitend de omvang, en niet de duur van het dienstverband. NB: Dit bedrag kan niet direct overgenomen worden uit de P-Direktrapportage omdat daar wel rekening wordt gehouden met de duur van het dienstverband.
- > Er wordt hier gesproken over 'drempelbedrag' in plaats van bezoldigingsmaximum, omdat de bezoldiging van niet-topfunctionarissen niet genormeerd is maar slechts openbaar moet worden gemaakt als die hoger is dan het individueel toepasselijk drempelbedrag.
- > Bij niet-topfunctionarissen wordt de naam niet vermeld.
- > Voor iedere functionaris een aparte regel gebruiken.
- > De kolommen *Datum aanvang dienstverband* en *Datum einde dienstverband* alleen invullen als de functionaris in 2017 in of uit dienst is getreden.
- > Als de omvang van het dienstverband is gewijzigd gedurende het jaar de gemiddelde omvang opnemen (berekend naar rato van het aantal maanden).
- > Bij een dienstverband korter dan een jaar, of bij een dienstverband groter of kleiner dan 1,0 fte, altijd de feitelijk betaalde bedragen opnemen en niet de bedragen die zijn herrekend naar een volledig jaar c.q. een volledig dienstverband.
- > Het vermelden van de bezoldiging van niet-topfunctionarissen zonder dienstbetrekking (op externe inhuurbasis) kan achterwege blijven.

Voor alle niet-topfunctionarissen worden naast de gegevens over 2017 ook de gegevens over 2016 opgenomen. De gegevens over 2016 worden tussen haakjes vermeld, direct achter de gegevens over 2017.

Uitkeringen aan (gewezen) topfunctionarissen wegens beëindiging dienstverband

Naam instelling	Naam (gewezen) topfunctionaris	Laatste functie	Eerdere functie(s)	Datum beëindiging dienstverband	Op externe inhuur-basis (nee; <= 12 mnd; > 12 mnd)	Betaalde uitkeringen in 2016	Individueel toepasselijke maximale ontslaguitkering	Motivering (indien overschrijding)

Toelichting

Invulinstructies bij uitkeringen aan (gewezen) topfunctionarissen wegens beëindiging dienstverband

- > Voor iedere topfunctionaris een aparte regel gebruiken.
- > Gewezen topfunctionarissen in de kolom Naam markeren met *). Indien iemand gedurende het jaar gewezen topfunctionaris wordt voor deze persoon wel twee regels gebruiken. Eén zonder en één met *).
- > Alle uitkeringen vermelden die zijn gedaan aan (gewezen) topfunctionarissen, m.u.v. uitkeringen die rechtstreeks, dwingend en eenduidig voortvloeien uit een wettelijk voorschrift, collectieve arbeidsovereenkomst of andere collectieve regeling.
- > Als een topfunctionaris op het moment van ontslag binnen een aaneengesloten termijn van 18 maanden in maximaal twaalf kalendermaanden zonder dienstbetrekking (op externe inhuur-basis) bij de WNT-instelling werkzaam is geweest vult u '≤12 mnd' in in de zevende kolom; als de topfunctionaris in meer dan twaalf kalendermaanden op externe inhuur-basis werkzaam is geweest vult u '> 12 mnd' in. Als er geen sprake was van functievervulling anders dan op grond van een dienstbetrekking vult u 'nee' in.
- > De individueel toepasselijke maximale ontslaguitkering bedraagt maximaal de bezoldiging over 12 maanden (excl. onkostenvergoedingen) met een bovengrens van € 75.000. De € 75.000 wordt slechts herrekend naar rato van de omvang, en niet de duur van het dienstverband. Voor de berekening kan de omvang niet groter zijn dan 1,0 fte. Als er sprake is van een overschrijding die niet beschermd wordt door het overgangsrecht moet een vordering ingesteld worden op de topfunctionaris vanwege onverschuldigde betaling. Markeer dit in de kolom Motivering met **). Als de vordering bij het vaststellen van het jaarverslag reeds is voldaan kan dit vermeld worden als onderdeel van de motivering.

Toelichting

- > NB: de invulinstructies en de toelichting bevatten een samenvatting op hoofdlijnen van de regelgeving WNT; de regelgeving zelf is echter leidend.
- > Topfunctionarissen zijn: de secretarissen-generaal, de directeuren-generaal, de inspecteurs-generaal en de overige leden van de Top Management Groep bij het Rijk, de vice-admiraals, de generaals, de luitenant-admiraals en de luitenant-generaals, degene of degenen die zijn belast met de dagelijkse leiding van de in artikel 1, onderdelen e tot en met h, van de Comptabiliteitswet 2001 genoemde organen, alsmede alle leden van een zelfstandig bestuursorgaan zonder rechtspersoonlijkheid en de hoogste onderschikte of de leden van de groep hoogste onderschikten aan dat orgaan die in deze rol (gezamenlijk) verantwoordelijk zijn voor het gehele orgaan, en degene of degenen die zijn belast met de dagelijkse leiding van dat orgaan.
- > Van een gewezen topfunctionaris is sprake indien de functionaris in het verleden - maar na 1 januari 2013 - een functie als topfunctionaris heeft bekleed, en bij beëindiging van deze functie vervulling bij dezelfde instelling of rechtspersoon een functie als niet-topfunctionaris is gaan vervullen. Gedurende deze periode van functie vervulling in de andere functie kwalificeert de functionaris als 'gewezen topfunctionaris'.
- > NB: de leden van de Topmanagementgroep blijven zolang zij werkzaam zijn bij het Rijk lid van de TMG en moeten altijd als topfunctionaris gemeld worden.
- > De WNT verstaat onder het begrip dienstverband: een aanstelling, arbeidsovereenkomst of andere titel op grond waarvan de topfunctionaris tegen betaling zijn opgedragen taken vervult. Voor leidinggevende topfunctionarissen zonder dienstbetrekking geldt een specifieke, ruimere normering voor de eerste twaalf kalendermaanden waarin de functie werd vervuld. Deze normering bestaat uit twee onderdelen: er geldt een maximum uurtarief en een individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum gebaseerd op het aantal kalendermaanden waarin is gewerkt. Vanaf de 13e maand waarin de functie wordt vervuld, geldt de reguliere normering zoals die ook geldt voor leidinggevende topfunctionarissen met een dienstbetrekking. Het individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum bedraagt voor de eerste twaalf kalendermaanden waarin is gewerkt voor het jaar 2017 maximaal €258.000. Het individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum berekent u aan de hand van het aantal kalendermaanden waarin is gewerkt. Het bezoldigingsmaximum is voor de eerste twaalf kalendermaanden gelijk aan de som van €24.500 per gewerkte kalendermaand voor de eerste zes maanden in 2017 en €18.500 per gewerkte kalendermaand voor de volgende maanden (maximaal 6). Voor maanden die zijn gewerkt in 2016 gelden normbedragen van respectievelijk €24.000 en €18.000. U berekent het individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum voor de gehele periode kalendermaand 1 t/m 12 als volgt.

Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum = $(x1 * b1) + (x2 * b2)$ waarbij:

$x1$ = normbedrag voor maand 1 t/m 6 (in 2017: €24.500, in 2016: €24.000)

$x2$ = normbedrag voor maand 7 t/m 12 (in 2017: €18.500, in 2016: €18.000)

$b1$ = het aantal kalendermaanden waarin de functie is vervuld in de periode van maand 1 t/m 6

$b2$ = het aantal kalendermaanden waarin de functie is vervuld in de periode van maand 7 t/m 12

- > Gewerkte maanden voorafgaand aan kalenderjaar 2016 worden van b1 en vervolgens van b2 afgetrokken, zie <https://www.topinkomens.nl/vraag-antwoord/vraag-en-antwoord/telt-functievervulling-in-2015-mee-voor-de-normering-van-de-functievervulling-in-2016>. Een voorbeeld: stel dat de functie in 2016 in 4 kalendermaanden is vervuld, en in 2017 nog in 3 maanden, dan is het individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum € 163.500 (= 4 x €24.000 + 2 x €24.500 + 1 x €18.500). Bezoldigingen die bij het einde van de functievervulling of uiterlijk na twaalf kalendermaanden het individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum te boven gaan zijn, voor zover er geen overgangsrecht van toepassing is, onverschuldigd betaald.
- > Om te bepalen of het maximum uurtarief wordt overschreden, deelt u de totaal uitgekeerde bezoldiging in 2017 door het aantal uur dat in 2017 is gewerkt. Voor de eventueel in 2016 gewerkte periode doet u hetzelfde. Indien na afloop van de functievervulling of na twaalf kalendermaanden dit meer bedraagt dan € 175 en er geen overgangsrecht van toepassing is, is per elk gewerkt uur het meerdere onverschuldigd.
- > De totale bezoldiging van een topfunctionaris zonder dienstbetrekking bestaat uit de betaalde vergoedingen exclusief BTW, met uitzondering van vergoedingen die onbelast zijn als sprake zou zijn geweest van een dienstbetrekking.
- > Voor een nadere toelichting welke vergoedingen opgenomen moeten worden onder de categorieën 'beloning', 'belastbare onkostenvergoedingen' en 'voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn' zij verwezen naar de Uitvoeringsregeling WNT. (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0035962>).
- > Het individueeltoepasselijke bezoldigingsmaximum voor topfunctionarissen berekenen naar rato van de duur (in kalenderdagen) en omvang van het dienstverband. Voor niet-topfunctionarissen wordt het individueel toepasselijke drempelbedrag berekend naar rato van uitsluitend de omvang, en niet de duur van het dienstverband.
- > In het jaarverslag moeten onverschuldigde betalingen die per jaareinde nog niet zijn terugbetaald worden opgenomen als vordering op de betrokken topfunctionaris, en altijd afzonderlijk worden toegelicht (conform artikel 1.7 tweede lid WNT).
- > Ook betalingen die buiten de salarisadministratie plaatsvinden moeten worden vermeld indien deze tot de bezoldiging of tot uitkeringen wegens beëindiging dienstverband gerekend moeten worden.
- > Bezoldiging over een periode waarin een topfunctionaris - vooruitlopend op de beëindiging van het dienstverband - geen taken meer vervult wordt aangemerkt als uitkering wegens beëindiging van het dienstverband, tenzij sprake is van onvrijwillige non-activiteit (zie artikel 10 Beleidsregels WNT 2017 bij inwerkingtreding van de Evaluatiewet). De datum waarop de topfunctionaris de uitoefening van zijn taken beëindigt wordt aangemerkt als datum waarop het dienstverband eindigt (conform artikel 2.10 derde lid WNT).
- > Departementen rapporteren ook over de onder hen ressorterende onderdelen. Dit betreft de reguliere uitvoerende diensten, de agentschappen en de zelfstandige bestuursorganen zonder eigen rechtspersoonlijkheid. Van ZBO's zonder eigen rechtspersoonlijkheid worden alle leden opgenomen als topfunctionaris. ZBO's met eigen rechtspersoonlijkheid vermelden de vereiste gegevens in hun eigen jaarverslagen.
- > In het jaarverslag van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties worden de gegevens van de leden van de Top Management Groep en van de Hoge Colleges van Staat opgenomen.
- > De programmaministeries Wonen & Rijksdienst en Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking nemen de WNT-overzichten niet op. In hun jaarverslagen wordt bij het onderdeel topinkomens verwezen naar het ministerie dat verantwoordelijk is voor de bedrijfsvoering.
- > Wanneer er op grond van de WNT geen bezoldigingen of uitkeringen wegens beëindiging dienstverband behoeven te worden vermeld mogen de daarvoor bestemde tabellen vervallen. In plaats daarvan wordt de volgende tekst opgenomen (verwijderen wat niet van toepassing is): "[Naast de hierboven vermelde functionarissen zijn er / Er zijn] geen [andere] functionarissen die in 2017 een bezoldiging boven het

toepasselijke bezoldigingsmaximum hebben ontvangen, of waarvoor in eerdere jaren een vermelding op grond van de WOPT of de WNT heeft plaatsgevonden of had moeten plaatsvinden. [Naast de hierboven vermelde ontsluitkering(en) zijn er / Er zijn] in 2017 geen [andere] ontsluitkeringen betaald die op grond van de WNT dienen te worden gerapporteerd”.

Nadere informatie

- > Voor nadere informatie over de toepassing van de Wet normering topinkomens zij verwezen naar het Uitvoeringsbesluit WNT (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0032421>), de Uitvoeringsregeling WNT (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0035962>) en de Beleidsregels WNT 2017 bij inwerkingtreding van de Evaluatiewet WNT (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0039517>). Tevens kunt u terecht op de website www.topinkomens.nl.

4.3.38 Model 3.90 - Voorstel van indenniteitswet

Model:

Vaststelling van een indenniteitswet met betrekking tot de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Ministerie van (..) voor het jaar ...

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo wij in overweging genomen hebben, dat op grond van artikel 7.22, derde lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) een voorziening wordt getroffen tot opheffing van het bezwaar van de Algemene Rekenkamer ten aanzien van de rechtmatigheid van de verplichtingen/uitgaven/ontvangsten ¹ die zijn opgenomen in de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Ministerie van (..) voor het jaar en die betrekking hebben op

Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze

Artikel 1

Het bezwaar van de Algemene Rekenkamer ten aanzien van de rechtmatigheid van het verplichtingenbedrag/ uitgavenbedrag/ ontvangstenbedrag ad EUR bij begrotingsartikel ... ² (.....) ³ van de begroting van de uitgaven/ontvangsten van het Ministerie van (..) voor het jaar wordt opgeheven.

Artikel 2

Deze wet treedt in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van ,

Toelichting

1) Al naar gelang van toepassing
2) Artikelnummer invullen
3) Artikelomschrijving opnemen

1. In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling ijsbegrotingsvoorschriften. (zie De inrichting van de rijksbegroting).
2. Indien er meer dan één bezwaar opgeheven dient te worden, dient dat voor elk bezwaar in een afzonderlijk wetsartikel te worden geregeld.

4.4 Overig

4.4.1 Model 4.10 - Aanbieding begrotingswetvoorstel aan de afdeling Advisering van de Raad van State

«geen adressering nodig»

Datum:....¹

Betreft:

Aanbieding voorstel van wet tot vaststelling/wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van(...) over het jaar 20.. aan de Afdeling advisering van de Raad van State.

Het bovenvermelde voorstel van wet met de bijbehorende memorie van toelichting en de bijlagen daarbij wordt door mij

«in voorkomende gevallen: , mede namens de Minister van,»>

hierbij aangeboden aan de Minister van Financiën ter indiening, bij de Afdeling advisering van de Raad van State.

« handtekening»

Toelichting

Op briefpapier van het betreffende departement.

In de tekst wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie De inrichting van de rijksbegroting).

1) Datum van verzending invullen; niet de datum waarop de minister feitelijk ondertekent

4.4.2 Model 4.20 - Aanbiedingsbrief ontwerp-jaarverslag en ontwerp-slotwet

Datum:¹

Betreft:

Aanbieding ontwerp-jaarverslag en ontwerp-slotwet van het Ministerie van (..) over het jaar 20.. aan de Algemene Rekenkamer

Het bovenvermelde ontwerp-jaarverslag en de bovenvermelde ontwerp-slotwet worden door mij/ons hierbij aangeboden aan de Minister van Financiën ter indiening, namens mij/ons, bij de Algemene Rekenkamer.

De Minister van,

2

Toelichting

Op het briefpapier van het betreffende ministerie.

In de tekst wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regelin Regeling rijksbegrotingsvoorschriften. (zie De inrichting van de rijksbegroting).

1) Datum van verzending invullen; niet de datum waarop de minister feitelijk ondertekent

2) In voorkomende gevallen een tweede ondertekenaar opnemen

4.4.3 Model 4.30 - Model deelverklaringen voor nationale verklaring

Model:

Deelverklaring EU Landbouwfondsen (exclusief de toelichting)

Hierbij verklaar ik, vanuit mijn positie en verantwoordelijkheid als Staatssecretaris van Economische Zaken en op basis van de mij ter beschikking staande informatie en met inachtneming van hetgeen na punt 3 vermeld wordt, dat:

1. het functioneren van de door Nederland opgezette systemen en daarin vervatte maatregelen voor het beheer en de controle van de gelden inzake het Europees Landbouwgarantiefonds (ELGF) en het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) over het begrotingsjaar 16 oktober (*jaar*) tot en met 15 oktober (*jaar*) naar mijn beste weten een redelijke mate van zekerheid bieden voor de wettigheid en regelmatigheid van de onderliggende transacties alsmede voor de subsidiabiliteit van de desbetreffende subsidieaanvragen;
2. de uitgaven en ontvangsten (per saldo €.....) ten laste respectievelijk ten gunste van het Europees Landbouwgarantiefonds (ELGF) en het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO), die zijn opgenomen in bijgaande consolidatiestaat van door het Nederlandse betaalorgaan over het begrotingsjaar 16 oktober (*jaar*) tot en met 15 oktober (*jaar*) opgestelde en bij de Commissie ingediende rekeningen, naar mijn beste weten, wettig, regelmatig, juist en volledig zijn tot op het niveau van eindbegunstigden;
3. openstaande vorderingen tot een totaalbedrag van €..... inzake het Europees Landbouwgarantiefonds (ELGF) en het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) die zijn opgenomen in bijgaande consolidatiestaat van door het Nederlandse betaalorgaan over het begrotingsjaar 16 oktober (*jaar*) tot en met 15 oktober (*jaar*) opgestelde en bij de Commissie ingediende rekeningen, in de context van bovengenoemde certificerende rapportages naar mijn beste weten, wettig, regelmatig, juist en volledig zijn.

« eventuele voorbehouden ELGF en/of ELFPO »

De mij bekende onderzoeken of correctievoorstellen in verband met de goedkeuring van de ingediende rekeningen door de Europese Commissie, zijn verantwoord in de bijgevoegde toelichting.

De bevestigingen en eventuele punten van voorbehoud zijn in deze verklaring beperkt tot zaken van materieel belang en vloeien direct voort uit afgeronde audits en laten onverlet inherente interpretatie van Europese regelgeving.

Datum:

Ondertekening:

Staatssecretaris van

Bijlagen bij deelverklaring ELGF en ELFPO

- > Consolidatie deelverklaring GLB (*jaar*);
- > Financiële correcties verrekend GLB (*jaar*);
- > Opgelegde correcties nog te verrekenen in (*jaar*)GLB en lopende, nog niet afgeronde onderzoeken.

Let op! De volgende passage wordt als voetnoot in de deelverklaringen opgenomen.

Deze informatie bestaat uit de beheersverklaringen van de directeur van het erkende betaalorgaan, de rapporten van de certificerende instantie (Auditdienst Rijk) inzake de certificerende audit en alle overige informatie.

Deelverklaring Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling/Europees Sociaal Fonds +Europees Fonds voor Meest Behoeftigen/ Europees Fonds Maritieme Zaken en Visserij (exclusief de toelichting)

Deelverklaring Staatssecretaris van Economische Zaken c.q. Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Hierbij verklaar ik, vanuit mijn positie en verantwoordelijkheid als Staatssecretaris van en op basis van de mij ter beschikking staande informatie en met inachtneming van hetgeen na punt 3 vermeld wordt, dat:

1. het functioneren van de door Nederland opgezette systemen en daarin vervatte maatregelen voor het beheer en de controle van de gelden inzake het EFRO/ESF/+EFMB/ EFMZV over de periode 1 januari (*jaar*) tot en met 31 december (*jaar*) naar mijn beste weten een redelijke mate van zekerheid bieden voor de wettigheid en regelmatigheid van de onderliggende transacties alsmede voor de subsidiabiliteit van de desbetreffende subsidieaanvragen;
2. de uitgaven en ontvangsten tot een totaal bedrag van €(aandeel EFRO/ESF+EFMB/ EFMZV €.....) ten laste respectievelijk ten gunste van het EFRO/ESF+EFMB/ EFMZV die zijn opgenomen in bijgaande consolidatiestaat van door de Nederlandse certificeringsautoriteit over de periode 1 januari (*jaar*) tot en met 31 december (*jaar*) opgestelde en bij de Commissie ingediende betalingsaanvragen, naar mijn beste weten, wettig, regelmatig juist en volledig zijn tot op het niveau van eindbegunstigden;
3. openstaande vorderingen tot een totaalbedrag van €... ten gunste van het EFRO/ESF+EFMB/ EFMZV , die zijn opgenomen in bijgaande consolidatiestaat van door de Certificeringsautoriteit opgestelde en bij de Commissie over de periode 1 januari (*jaar*) tot en met 31 december (*jaar*) ingediende rekeningen, naar mijn beste weten, wettig, regelmatig juist en volledig zijn.

« eventuele voorbehouden »

De mij bekende onderzoeken of correctievoorstellen in verband met de goedkeuring van de ingediende rekeningen door de Europese Commissie, zijn verantwoord in de bijgevoegde toelichting.

De bevestigingen en eventuele punten van voorbehoud in deze verklaring zijn beperkt tot zaken van materieel belang en vloeien direct voort uit audits en laten onverlet inherente interpretatie van Europese regelgeving.

Datum: ...februari (*jaar*)

Ondertekening:

Staatssecretaris van

Bijlagen

> declaratiestaat per fonds;

> opgelegde correcties nog te verrekenen in *(jaar)* (indien van toepassing) en lopende, nog niet afgeronde onderzoeken.

Let op! De volgende passage wordt als voetnoot in de deelverklaringen opgenomen.

Deze informatie bestaat uit de verklaring van de directeur Rijksdienst voor Ondernemend Nederland als Certificeringsautoriteit, de beheersverklaringen van de Managementautoriteiten, de jaarlijkse oordelen met bijgevoegde controleverslagen van de Auditautoriteit (Auditdienst Rijk) betreffende de opzet en werking van de controle- en beheersystemen van de operationele programma's EFRO 2014-2020 (EFRO OP Noord, EFRO OP West, EFRO OP Zuid en EFRO OP Oost)/ESF 2014-2020 en EFMB 2014-2020/EFMZV 2014-2020, en alle overige informatie.

Deelverklaring AMIF en ISF (exclusief de toelichting)

Deelverklaring Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie (Asiel, Migratie en Integratie Fonds en het Fonds voor Interne Veiligheid).

Hierbij verklaar ik, vanuit mijn positie en verantwoordelijkheid als als Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie en op basis van de mij ter beschikking staande informatie en met inachtneming van hetgeen na punt 3 vermeld wordt, dat:

1. het functioneren van de door Nederland opgezette systemen en daarin vervatte maatregelen voor het beheer en de controle van de gelden inzake het jaarprogramma Asiel, Migratie en Integratie Fonds (*betreffende jaar*) en het Fonds voor Interne Veiligheid (*betreffende jaar*) naar mijn beste weten een redelijke mate van zekerheid bieden voor de wettigheid en regelmatigheid van de onderliggende transacties alsmede voor de subsidiabiliteit van de desbetreffende subsidieaanvragen;
2. de totale subsidiabele kosten tot een bedrag van: € (aandeel AMIF €) ten laste van het Jaarprogramma AMIF *jaar*, € (aandeel ISF €) ten laste van het Jaarprogramma ISF *jaar*, opgestelde en door de Verantwoordelijke autoriteit bij de Europese Commissie ingediende rekeningen (ontvangsten en uitgaven), in de context van bovengenoemde informatie naar mijn beste weten, wettig, regelmatig, juist en volledig zijn tot op het niveau van eindbegunstigden;
3. openstaande vorderingen tot een totaalbedrag van €..... ten gunste van het (*betreffende fonds(en)*) die zijn opgenomen in bijgaande tabel Lijst van lopende terugvorderingsopdrachten inzake het jaarprogramma (*betreffende jaartal*) naar mijn beste weten, wettig, regelmatig, juist en volledig.

« eventuele voorbehouden »

De mij bekende onderzoeken of correctievoorstellen in verband met de goedkeuring van de ingediende rekeningen door de Europese Commissie, zijn verantwoord in de bijgevoegde toelichting. De bevestigingen en eventuele punten van voorbehoud in deze verklaring zijn beperkt tot zaken van materieel belang en vloeien direct voort uit audits en laten onverlet inherente interpretatie van Europese regelgeving.

Datum: ...februari (*jaar*)

Ondertekening:

Minister/ Staatssecretaris van,

Bijlagen:

- > declaratiestaat AMIF en ISF fondsen;
- > opgelegde correcties nog terug te betalen in (jaar) (indien van toepassing) en lopende, nog niet afgeronde onderzoeken.

Let op! De volgende passage wordt als voetnoot in de deelverklaringen opgenomen.

Deze informatie bestaat uit de verklaring van de directeur/manager van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland als Certificeringsautoriteit, de jaarlijkse oordelen met bijgevoegde verslag van de Auditautoriteit (Auditdienst Rijk) betreffende de opzet en werking van de controle- en beheersystemen en alle overige informatie.

Toelichting

Bovenstaande modelteksten (exclusief de toelichting) vormen de basis voor de af te geven deelverklaringen die het Ministerie van Financiën gebruikt om de jaarlijkse nationale verklaring op te stellen. In overleg met het Ministerie van Financiën kan door departementen worden afgeweken van de letterlijke tekst. Hiervan kan sprake zijn in situaties waarin:

- > het oordeel over het financieel beheerssysteem en/of de rechtmatigheid van transacties op eindbegunstigden niveau niet positief is en/of;
- > er sprake is van bijzonderheden en/of wijzigingen met betrekking tot regelgeving of financieel beheer van het relevante EU fonds in gedeeld beheer relevant voor de beoordeling van de nationale verklaring.

De in de deelverklaring te rapporteren aandachtspunten worden gewogen op basis van het relevante departementaal wegingskader.

4.4.4 Model 4.51 - Nota van wijziging Voorjaarsnota/Najaarsnota/Slotwet

Model:

NOTA VAN WIJZIGING

In het voorstel van wet tot wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van (...) voor het jaar 20.. (kamerstukken II,) wordt de departementale begrotingsstaat/de begrotingsstaat inzake de agentschap(pen)/de begrotingsstaat van het begrotingsfonds als volgt gewijzigd.

Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van(....) voor het jaar 20.. (wijziging samenhangende met de Voorjaarsnota/Najaarsnota/Slotwet)(Bedragen x € 1.000)

Art.	Omschrijving	Mutaties vóór Nota van wijziging			Mutaties na Nota van wijziging		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	TOTAAL						

De (sub)totaaltellingen in deze begrotingsstaat worden met deze wijzigingen in overeenstemming gebracht.

TOELICHTING

Algemeen
(Eventueel)

Per (beleids)artikel
De Minister van ,

(handtekening)

Toelichting

1. Een Nota van wijziging kan staatsrechtelijk alleen betrekking hebben op het wetsgedeelte van het wetsvoorstel. Dat wil zeggen op het wetslichaam en de daarbij behorende begrotingsstaat, maar nooit op de oorspronkelijke memorie van toelichting van het wetsvoorstel. Wijzigingen in de memorie van toelichting van een wetsvoorstel kunnen via een brief, gericht aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, worden uiteengezet.
2. In de begrotingsstaat worden alleen de artikelen opgenomen waarop wijzigingen hebben plaatsgevonden.
3. In de begrotingsstaat worden geen totalen opgenomen.

4. Een nota van wijziging heeft een zelfstandige toelichting. In die toelichting kan worden aangegeven welke wijzigingen in de oorspronkelijke memorie van toelichting worden aangebracht als gevolg van de nota van wijziging.
5. De betrokken minister ondertekent de toelichting van de nota van wijziging. Dit betekent dat de handtekening van de minister onderaan de toelichting komt. Bij voorkeur wordt de toelichting alleen ondertekend door de eerstverantwoordelijke bewindspersoon. De medebetrokkenheid van een andere bewindspersoon wordt in dat geval in de toelichting vermeld.
6. Een nota van wijziging wordt vergezeld van een door de betrokken minister(s) ondertekende aanbiedingsbrief, gericht aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. De aanbiedingsbrief wordt bij voorkeur alleen ondertekend door de eerstverantwoordelijke bewindspersoon. De medebetrokkenheid van een andere bewindspersoon kan dan in de aanbiedingsbrief worden vermeld. Deze stukken worden via het Ministerie van Financiën naar de Tweede Kamer doorgeleid, indien de Nota van wijziging betrekking heeft op de eerder in de ministerraad behandelde beleidsbeslissingen met financiële gevolgen.
7. De Nota's van wijziging die betrekking hebben op de beleidsbeslissingen met financiële gevolgen - die NIET eerder in de ministerraad aan de orde zijn gesteld - worden eerst aan de ministerraad voorgelegd. Daarbij beslist de ministerraad of de Nota's van wijziging wel of niet voor advies aan de Raad van State wordt voorgelegd voor de verzending naar de Tweede Kamer.
8. In de kop en in de subkop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie De inrichting van de rijksbegroting).

4.4.5 Model 4.52 - Openingsbalans baten-lastenagentschap

Openingsbalans per 1 januari 20..

	definitieve openingsbalans	indicatieve openingsbalans (uit ontwerpbegroting t)
Activa		
Immateriële activa		
Materiële activa		
- grond en gebouwen		
- installaties en inventarissen		
- overige materiële vaste activa		
Vorraden		
Debiteuren		
Nog te ontvangen		
Liquide middelen		
Totaal activa		
Passiva		
Eigen vermogen		
- exploitatiereserve		
Leningen bij MvF		
Voorzieningen		
Crediteuren		
Nog te betalen		
Totaal passiva		

Toelichting

De waarderingsgrondslagen van de definitieve openingsbalans worden toegelicht.

In de toelichting worden de opmerkelijke verschillen (verschillen groter dan 10%) toegelicht tussen de indicatieve en de definitieve openingsbalans. Indien geen indicatieve openingsbalans kan worden opgenomen, worden de opmerkelijke (grote) posten uit de definitieve openingsbalans toegelicht. Conform de [Regeling Agentschappen](#), artikel 23 vierde lid, kan in de openingsbalans geen onverdeeld resultaat worden opgenomen.

4.4.6 Model 4.52a - Openingsbalans Verplichtingen-kasagentschap

Openingsbalans per 1 januari 20..(bedragen x € 1.000)

		Definitieve openingsbalans	Indicatieve openingsbalans
1)	Uitgaven ten laste van de begroting		
3)	Liquide middelen		
4)	Rekening-courant RHB		
5)	Uitgaven buiten begrotingsverband (=intra-comptabele vorderingen)		
7)	Openstaande rechten		
8)	Extra-comptabele vorderingen		
9a)	Tegenrekening extra-comptabele schulden		
10)	Voorschotten		
11a)	Tegenrekening openstaande verplichtingen		
12)	kasreserve		
	Totaal		
2)	Ontvangsten ten gunste van de begroting		
4a)	Rekening-courant RHB		
6)	Ontvangsten buiten begrotingsverband (=intra-comptabele schulden)		
7a)	Tegenrekening openstaande rechten		
8a)	Tegenrekening extra-comptabele vorderingen		
9)	Extra-comptabele schulden		

		Definitieve openingsbalans	Indicatieve openingsbalans
10a)	Tegenrekening voorschotten		
11)	Openstaandeverplichtingen		
12a)	Tegenrekening kasreserve		
	Totaal		

Toelichting

De waarderingsgrondslagen van de definitieve openingsbalans worden toegelicht.

In de toelichting worden de opmerkelijke verschillen (verschillen groter dan 10%) toegelicht tussen de indicatieve en de definitieve openingsbalans. Indien geen indicatieve openingsbalans kan worden opgenomen, worden de opmerkelijke (grote) posten uit de definitieve openingsbalans toegelicht.

4.4.7 Model 4.54 - Maandelijks saldibalans

Saldibalans ministerie ultimo maand 20.. (bedragen in miljoenen euro's met één cijfer achter de komma. Uitgaven positief en ontvangsten negatief)

RHB-code	Omschrijving	Saldibalans*	Uit andere ministeries	Totaal generaal
	Liquide middelen:			
	Kassaldi			
	Banksaldi			
	Te verrekenen RHB			
	Derdenrekening			
	Begrotingsuitgaven:			
	Lopend kalenderjaar**			
	Vorige kalenderjaren			
	Begrotingsontvangsten:			
	Lopend kalenderjaar**			
	Vorige kalenderjaren			
	Rekening-courant RHB			
	Te verrekenen met...			
	Overige rekeningen			
	Totaal			

Toelichting:

Departementen zenden maandelijks per email (bz.rhb@minfin.nl) de saldibalans overeenkomstig model 4.54 aan de RHB. De RHB verwerkt de ingezonden saldibalansen tot rapporten voor het CBS.

* overlopende posten > 50 mln. (per mutatie per (sub)artikelonderdeel) worden als correctie separaat per email aan de RHB gemeld. De melding vindt plaats met gebruikmaking van de annex bij model 4.54. Het bedrag van de

overlopende post wordt in miljoenen euro's met één cijfer achter de komma gemeld, evenals het artikel waarop de realisatie betrekking heeft. In IBOS worden deze correcties in de eerstvolgende boekmaand verwerkt.

** conform het totaal van de standen van de begrotingsuitgaven en –ontvangsten, zoals per begrotingsartikel verbijzonderd in de maandstaat.

Annex model 4.54 – correctie > 50 mln.

Ministerie ultimo maand 20.. (bedragen in miljoenen euro's met één cijfer achter de komma.

Uitgaven positief en ontvangsten negatief)

	Begrotingsuitgaven lopend kalenderjaar		Begrotingsontvangsten lopend kalenderjaar
Subartikel-onderdeel	Bedrag in €	Subartikel-onderdeel	Bedrag in €
Totaal		Totaal	

4.4.8 Model 4.55 - Toetsingskader Fiscaleregelingen

Algemeen

Bij voorstellen voor maatregelen op het gebied van fiscale regelingen die vermeld worden op de departementale begrotingen, wordt gebruik gemaakt van het Toetsingskader Fiscale regelingen. Dit toetsingskader wordt opgenomen in de beleidsbrief. In uitzonderingssituaties waarin dergelijke fiscale maatregelen niet kunnen wachten tot het moment beleidsbrief, geldt dat voorstellen in ieder geval langs de ministerraad gaan - vergezeld van het ingevulde toetsingskader - en de uitkomsten worden meegestuurd.

Toelichting

Het toetsingskader fungeert als een soort trechter voor de haalbaarheid en wenselijkheid van fiscale regelingen. Als het antwoord op één van de vragen nee luidt, behoeft de volgende stap niet meer te worden gezet. Alleen indien alle vragen bevestigend en bevredigend kunnen worden beantwoord, komt een fiscale regeling aan de orde. Doel is vooral om te dwingen tot een heldere afweging over (nieuwe) overheidsuitgaven in het algemeen en daarnaast het specifieke instrument fiscale regelingen. Exacte criteria zijn hierbij vooraf niet te geven maar moeten per regeling zoveel mogelijk worden ingevuld en gekwantificeerd. De zesde stap over evaluatie ziet, in tegenstelling tot de eerste vijf, in beginsel op de periode ná invoering van de maatregel (ex post). De fiscale regelingen die in de bijlage "Fiscale regelingen" bij de Miljoenennota vermeld staan, worden periodiek geëvalueerd. Dat neemt niet weg dat ook ex ante, dus bij invoering of aanpassing van de regeling, de voorwaarden aanwezig moeten zijn om op termijn een goede evaluatie te verzekeren. Bij de evaluaties dienen dezelfde criteria (opnieuw) zoals in dit toetsingskader tegen het licht te worden gehouden. Indien daarbij blijkt dat de regeling niet meer aan één of meer van de gestelde toetsingselementen voldoet, kan dit leiden tot aanpassing of afschaffing van de maatregel. Conform de eisen van Periodiek Evaluatieonderzoek moet het beleid periodiek worden geëvalueerd. Zie voor deze eisen de [Regeling Periodiek Evaluatie Onderzoek](#). Als een fiscale regeling nieuw wordt geïntroduceerd of een bestaande fiscale regeling wordt geëvalueerd is dat aanleiding om een horizonbepaling op te nemen. Bij een positieve evaluatie wordt door de zevende vraag de afweging gemaakt of de betreffende regeling kan worden gehandhaafd. Bij het ontbreken van een evaluatie of een negatieve evaluatie vervalt de fiscale regeling automatisch.

1. Is sprake van een heldere probleemstelling?

Er wordt inzichtelijk gemaakt waarom er sprake is van een beleidsprobleem, dat wil zeggen van een met overheidsbeleid te sturen probleem. Deze eerste stap valt in twee delen uiteen:

- > Waarom is de overheid de meest aangewezen partij? Duidelijk moet worden waarom oplossingen vanuit markt en/of samenleving (alleen) blijikbaar te kort schieten. Als dit laatste bijvoorbeeld voortvloeit uit een informatievoorsprong die de overheid heeft ten opzichte van marktpartijen wordt deze voorsprong van de overheid hard gemaakt. Op zelfde wijze worden andere argumenten voor overheidsinterventie beargumenteerd.
- > Waaruit bestaat het probleem en hoe verhoudt dit zich tot het beleidsterrein van het betrokken departement? Hieruit moet duidelijk worden waarom een departement dit probleem tot zijn beleidsterrein rekent.

2. Is het te bereiken doel helder en eenduidig geformuleerd?

Als duidelijk is dat de overheid een taak heeft bij genoemd beleidsprobleem moet er een te bereiken doel worden gedefinieerd. De zogenoemde SMART-criteria zijn hierbij leidend: specifiek, meetbaar, afgesproken, realistisch en tijdgebonden. Deze criteria moeten zoveel mogelijk kwalitatief en kwantitatief worden ingevuld om zodoende ook achteraf te kunnen evalueren of, hoe en wanneer het doel verwezenlijkt is.

3. Kan worden aangetoond waarom financiële interventie noodzakelijk is?

Ter realisering van het geformuleerde overheidsdoel bestaat de keuze tussen financiële en niet financiële instrumenten. Gemotiveerd wordt aangegeven waarom voor een van beide is gekozen. De keuze voor een financieel instrument geeft in elk geval antwoord op de volgende vragen:

- > Kan aangetoond worden waarom niet financiële alternatieven inferieur zijn, bijvoorbeeld te zwaar (sancties) of juist te licht (bijvoorbeeld voorlichting)?
- > Hoe verhouden zich de kosten van een financieel instrument met die van de niet-financiële instrumenten?
- > Welk gedrag probeert de financiële maatregel te sturen en langs welke kanalen kan genoemd instrument dit gedrag beïnvloeden («incentivestructuur»)?

4. Kan worden aangetoond waarom een subsidie de voorkeur verdient boven een heffing?

Binnen de groep financiële instrumenten bestaat de keuze uit een heffing en een subsidie. Een gemotiveerde afweging moet de keuze tussen beide expliciet maken. Duidelijk wordt gemaakt waarom gewenst gedrag effectiever valt te stimuleren door gewenst gedrag fiscaal te bevoordelen dan door ongewenst gedrag te benadelen via een heffing. «Bewijzen» uit (bestaand of nieuw) onderzoek kunnen worden gebruikt om dit aan te tonen; maar ook andere criteria zijn denkbaar.

5. Kan worden aangetoond waarom een fiscale subsidie de voorkeur verdient boven een directe subsidie?

Zowel bij fiscale regelingen als bij directe uitgaven dienen algemeen geldende begrotingsregels te worden betracht. Voor de directe uitgaven betekent dit dat de subsidie moet worden ingepast in de uitgaven onder het uitgavenkader. Voor fiscale regelingen vereisen begrotingsregels dat de werking van de automatische stabilisatoren niet wordt belemmerd.

De afweging tussen fiscale en niet-fiscale uitgaven gaat in elk geval in op de volgende criteria:

- > doelgroepbereik;
- > uitvoerbaarheid, controleerbaarheid en handhaafbaarheid;
- > kosteneffectiviteit;
- > eenvoud;
- > inpasbaarheid in fiscale structuur;
- > budgettaire beheersbaarheid.

Deze criteria dienen zoveel mogelijk cijfermatig ingevuld te worden. Gelet op het kwantitatieve karakter van vooral de eerste criteria lijkt dit vooral bij deze criteria goed mogelijk.

6. Is evaluatie van de maatregel voldoende gewaarborgd?

Vooraf wordt in elk geval het volgende duidelijk gemaakt:

- a. Wat wil men gaan evalueren, dat wil zeggen wat zijn kernelementen hierbij?
- b. Hoe wordt evaluatie uitgevoerd, dat wil zeggen welke waarderingscriteria en waarderingsmethoden?
- c. Hoe vaak gaat men evalueren (minimaal eens per vijf tot 8 jaar)?

De evaluatie zelf moet alle hierboven genoemde stappen omvatten. Als bij de evaluatie blijkt dat de regeling niet meer aan één of meer van de gestelde toetsingselementen voldoet, is aanpassing of afschaffing van de maatregel geboden.

7. Is een horizonbepaling aan de orde?

Het ligt voor de hand dat als een fiscale regeling nieuw wordt geïntroduceerd of een bestaande regeling wordt geëvalueerd ook een horizonbepaling op te nemen zoals ook bij subsidies wettelijk het geval is. De afwegingen voor een fiscale regeling gelden immers niet voor de eeuwigheid. In een horizonbepaling wordt expliciet aangegeven voor welke duur de regeling geldt. Alleen indien er vóór het verstrijken van die termijn een positieve evaluatie beschikbaar is, kan besloten worden om de regeling te continueren voor een opnieuw vast te stellen periode. Als er geen of geen positieve evaluatie is, vervalt de regeling automatisch. Als er wel een positieve evaluatie beschikbaar is, dwingt de horizonbepaling om weer de afweging te maken of aan de fiscale regeling opnieuw prioriteit wordt gegeven.

4.4.9 Model 4.56 - Eindejaarsmarge

Eindejaarsmarge (bedragen x € 1.000)

Artikel/doelstelling/instrument	Aanwending/dekking eindejaarsmarge
Artikel / doelstelling / instrument	
Artikel / doelstelling / instrument	
Etc.	
Totaal:	

Toelichting

In de beleidsbrief wordt een overzicht opgenomen met de totale eindejaarsmarge, gesplitst naar de beleidsartikelen waarop deze wordt ingezet (conform dit model) en aangegeven wordt om welke reden de middelen op dat artikel worden toegevoegd en waar eventueel sprake is van overlopende verplichtingen.

4.4.10 Model 4.60 - Amendement invoeging nieuw artikelonderdeel

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van (..) voor het jaar 20..

AMENDEMENT VAN HET LID ...

Ontvangen

De ondergetekende stelt het volgende amendement voor:

De begrotingsstaat wordt als volgt gewijzigd:

I

In artikel ... (*artikelnummer en omschrijving vermelden*) worden het verplichtingenbedrag en het uitgavenbedrag verhoogd met (x € 1.000).

II

In artikel ... (*artikelnummer en omschrijving vermelden*) worden het verplichtingenbedrag en het uitgavenbedrag verlaagd met (x € 1.000).

III

Etc.

Toelichting

(*ondertekening*)

Toelichting

Indien bij een amendement wordt beoogd wijzigingen aan te brengen in meer dan één begrotingsartikel, wordt elke afzonderlijke wijziging, Romeins genummerd en apart in het amendement opgenomen. Hierdoor kan de Tweede Kamer over iedere afzonderlijke wijziging stemmen.

Bij elk amendement wordt vermeld: het artikelnummer, de omschrijving van het artikel en het bedrag waarmee het in de begrotingsstaat vermelde bedrag wordt verhoogd of verlaagd (mutatie + of -). Indien het in de begrotingsstaat opgenomen bedrag zelf het karakter heeft van een mutatie, zoals bij een supplettoire begroting, wordt bij amendement die voorgestelde mutatie verhoogd of verlaagd (dus een mutatie op een mutatie).

De formulering in het model gaat uit van de situatie dat het geamendeerde verplichtingen- en uitgavenbedrag binnen één artikel aan elkaar gelijk zijn. Indien het geamendeerde verplichtingen- en het uitgavenbedrag binnen één artikel niet aan elkaar gelijk zijn, kan de zin worden uitgebreid tot "*wordt het verplichtingenbedrag*

verhoogd (of: verlaagd) met (x € 1.000) en wordt het uitgavenbedrag verhoogd (of: verlaagd) met (x € 1.000)."

Indien bij een amendement ook het ontvangstenbedrag wordt verhoogd of verlaagd, dan kan de formulering *"en wordt het ontvangstenbedrag verhoogd/verlaagd met(x € 1.000)"* worden gehanteerd.

Dit model kan ook worden gehanteerd om een wijziging binnen een artikel aan te brengen (plus-minamendement). Dit leidt tot een andere verdeling van gelden binnen het artikel, zonder dat de hoogte van het artikel zelf verandert. Tevens kan dit model worden gehanteerd om een bestaand beleidsartikel te splitsen en/of een geheel nieuwe algemene doelstelling van beleid in de vorm van een nieuw beleidsartikel aan de begrotingsstaat toe te voegen. In geval van splitsing kan onder I worden aangegeven uit welk beleidsartikel de middelen afkomstig zijn en onder II welk artikel wordt gevormd en welk budget daaraan wordt toegekend. In de toelichting bij het amendement kan vervolgens worden aangegeven dat het een nieuw beleidsartikel betreft. Het is gebruikelijk dat de Tweede Kamer in een amendement financiële dekking aanlevert. Dit betekent dat de indiener van het amendement ook aangeeft waar in de rijksbegroting de budgettaire dekking voor het amendement gevonden moet worden. Dit model kan ook worden gebruikt om alleen een nieuw begrotingsartikel met budget aan de begrotingsstaat toe te voegen.

In de toelichting bij het amendement wordt zo concreet mogelijk aangegeven welke verschuivingen worden beoogd in termen van aangepaste of nieuwe doelstellingen en (eventueel) bijbehorende streefwaarden. Daarmee verschaft de Tweede Kamer zich een referentiekader om in het jaarverslag het gevoerde beleid te beoordelen. Het wordt daarbij aanbevolen om zoveel mogelijk aan te sluiten bij de gegevens die al in de toelichting van het betreffende beleidsartikel zijn opgenomen.

Amendementen hebben in beginsel betrekking op het begrotingsjaar. Soms kunnen amendementen een meerjarige werking hebben. Meerjarige begrotingsamendementen met een deugdelijke dekking worden zowel in het betrokken jaar als de jaren daarna in de (suppletoire) begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen meerjarig verwerkt. De verantwoordelijke minister kan hiervan slechts afwijken ingeval van ernstige bezwaren. In dat geval informeert de betrokken minister conform artikel 2.3, vijfde lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) de Tweede Kamer afzonderlijk hierover. Zwaarwegende redenen kunnen betrekking hebben op het ontbreken van een deugdelijke dekking, het ontbreken van een meerjarige dekking of de technische onuitvoerbaarheid van het amendement. In een dergelijk geval worden de financiële gevolgen van amendementen die een meerjarige werking hebben alleen in de begrotingsstaat van het lopend jaar in de (suppletoire) begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen verwerkt. Deze procedure geldt ook wanneer een amendement alleen een eenmalige verwerking in de begroting beoogd. Uit de toelichting bij dit model moet blijken of het amendement meerjarig of incidenteel wordt verwerkt. ¹.

1) N.a.v. amendement Vermue tijdens de behandeling van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016, 34426, nr. 12

4.4.11 Model 4.61 - Amendement verschuiving bedragen (nulamendement)

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van (..) voor het jaar 20..

AMENDEMENT VAN HET LID ...

Ontvangen

De ondergetekende stelt het volgende amendement voor:

De begrotingsstaat wordt als volgt gewijzigd:

Artikel X wordt vervangen door:

Wijziging artikel X (bedragen x € 1.000)

Art.	Omschrijving	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	Subsidies			
	Leningen			
	Garanties			
	Bekostiging			
	Inkomensoverdrachten			
	Opdrachten			
	Bijdragen aan agentschappen			
	Bijdragen aan ZBO's/RWT's			
	Bijdragen aan medeoverheden			
	Bijdragen aan (inter)nationale organisaties			
	Bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken			
	Bijdragen aan sociale fondsen			

Toelichting

...

(handtekening)

Toelichting

Dit model wordt gebruikt om een wijziging binnen één beleidsartikel tussen twee of meer artikelonderdelen aan te brengen, en dit ook door de Tweede Kamer te laten autoriseren door de bedragen per artikelonderdeel in de begrotingsstaat op te nemen. Het bedrag op artikelniveau kan in dit model ongewijzigd blijven, maar een combinatie met een verlaging of een verhoging is mogelijk. De onderverdeling in het oorspronkelijke wetsvoorstel blijkt uit de artikelsgewijze toelichting. In het amendement moeten alle artikelonderdelen van het geamendeerde begrotingsartikel worden opgenomen en niet alleen de onderdelen waarin zich verschuivingen voordoen.

Gebruikelijk is dat een minister de Tweede Kamer alleen informeert over verschuivingen tussen artikelonderdelen. Als de Tweede Kamer de begroting via dit model amendeert, moet een minister ook voor een verschuiving tussen artikelonderdelen de Tweede Kamer om autorisatie vooraf verzoeken. Er worden "harde schotten" tussen de artikelonderdelen aangebracht. Dergelijke verzoeken vinden normaal gesproken plaats in de suppletoire begroting bij Voorjaarsnota en/of Najaarsnota.

Volgens artikel 2.3, derde lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) vindt de autorisatie van een begrotingsstaat op artikelniveau plaats (het budgetrecht van de Kamers). Het is de bedoeling dat artikelonderdelen bij uitzondering via amendering in de begrotingsstaat worden opgenomen. Als artikelonderdelen door amendering in de begrotingsstaat van jaar t zijn opgenomen, handhaaft de betrokken minister die artikelonderdelen in de suppletoire begrotingen en het departementale jaarverslag van jaar t. In de begrotingsstaat van het nieuwe begrotingsjaar (t+1) zullen de artikelonderdelen vervolgens weer alleen in de toelichting op het beleidsartikel terug te vinden zijn.

Amendementen hebben in beginsel betrekking op het begrotingsjaar. Soms kunnen amendementen een meerjarige werking hebben. Meerjarige begrotingsamendementen met een deugdelijke dekking worden zowel in het betrokken jaar als de jaren daarna in de (suppletoire) begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen meerjarig verwerkt. De verantwoordelijke minister kan hiervan slechts afwijken ingeval van ernstige bezwaren. In dat geval informeert de betrokken minister conform artikel 2.3, vijfde lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) de Tweede Kamer afzonderlijk hierover. Zwaarwegende redenen kunnen betrekking hebben op het ontbreken van een deugdelijke dekking, het ontbreken van een meerjarige dekking of de technische onuitvoerbaarheid van het amendement. In een dergelijk geval worden de financiële gevolgen van amendementen die een meerjarige werking hebben alleen in de begrotingsstaat van het lopend jaar in de suppletoire begrotingen, slotwetten en in de jaarverslagen verwerkt. Deze procedure geldt ook wanneer een amendement alleen een eenmalige verwerking in de begroting beoogd. Uit de toelichting bij dit model moet blijken of het amendement meerjarig of incidenteel wordt verwerkt.¹

Omdat bij dit model niet blijkt welke wijzigingen er precies te opzichte van het oorspronkelijke wetsvoorstel (inclusief toelichting) worden voorgesteld, is een goede toelichting bij het amendement met een verwijzing naar de gewijzigde bedragen van de bedoelde artikelonderdelen van groot belang. Uit de toelichting bij dit model moet blijken of het amendement meerjarig of incidenteel wordt verwerkt. Aanbevolen wordt om in de toelichting zo concreet mogelijk aan te geven welke verschuivingen worden beoogd in termen van aangepaste instrumenten (eventueel met bijbehorende streefwaarden). Daarmee verschaft de Tweede

1) N.a.v. amendement Vermue tijdens de behandeling van het wetsvoorstel Comptabiliteitswet 2016, 34426, nr. 12

Kamer zich een referentiekader om het gevoerde beleid, zoals dat uit het jaarverslag blijkt, te beoordelen. Hierbij wordt zoveel mogelijk aangesloten bij de gegevens die reeds in de toelichting van het betreffende beleidsartikel zijn opgenomen.

4.4.12 Model 4.62 - Amendement wijziging bedragen

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van (..) voor het jaar 20..

AMENDEMENT VAN HET LID ...

Ontvangen

De ondergetekende stelt het volgende amendement voor:

De begrotingsstaat wordt als volgt gewijzigd:

Artikel X wordt vervangen door:

Wijziging artikel X (bedragen x € 1.000)

Art.	Omschrijving	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	Subsidies			
	Leningen			
	Garanties			
	Bekostiging			
	Inkomensoverdrachten			
	Opdrachten			
	Bijdragen aan agentschappen			
	Bijdragen aan ZBO's/RWT's			
	Bijdragen aan medeoverheden			
	Bijdragen aan (inter)nationale organisaties			
	Bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken			
	Bijdragen aan sociale fondsen			

Toelichting

Dit model kan worden gebruikt om aan een beleidsartikel één of meer instrumenten toe te voegen, hier een budget aan te koppelen of er een afzonderlijk artikelonderdeel van te maken. Door de artikelonderdelen

in de begrotingsstaat op te nemen, wordt het nieuwe instrument met bijbehorend budget ook door de Tweede Kamer geautoriseerd; compensatie vindt plaats binnen het artikel. In dit model kan het bedrag op artikelniveau ongewijzigd blijven, maar een combinatie met een verlaging of een verhoging is op deze wijze ook mogelijk. Het is gebruikelijk, maar formeel niet verplicht, dat de Tweede Kamer voor wijzigingen zelf dekking aandraagt. In het amendement moeten alle artikelonderdelen van het geamendeerde begrotingsartikel worden opgenomen en niet alleen het artikelonderdeel dat aan het begrotingsartikel wordt toegevoegd.

Indien de Tweede Kamer de begroting via dit model amendeert, moet een minister ook voor een verschuiving tussen artikelonderdelen de Tweede Kamer om autorisatie vooraf verzoeken. Dergelijke verzoeken vinden normaal gesproken plaats in de supplettoire begroting bij Voorjaarsnota en/of Najaarsnota.

4.4.13 Model 4.70 - Overzicht (im)materiële activa: standen en mutaties

Overzicht (im)materiële activa: standen en mutaties, van het Ministerie van ... (...) bedragen x € 1.000.000

Typen (im)materiële activa	Boekwaarde ultimo (t-1)	Investeringen	Desinvesteringen	Omschrijvingen	Overige mutaties	Boekwaarde ultimo (t)
(1) Woningen						
(2) Gebouwen m.u.v. woningen						
(3) Gronden en terreinen						
(4) Grond-, weg- en waterbouwkundige werken						
(5) Vervoermiddelen, machines en apparatuur						
(6) Wapensystemen						
(7) Onderzoek en ontwikkeling (R&D)						
(8) Voorraden						
(9) Minerale reserves						
(10) Overige						
Totaal						

Toelichting

1. In de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften (zie de De inrichting van de rijksbegroting).
2. Dit model wordt ingevuld ten behoeve van de overheidsbalans. Ministeries, agentschappen en begrotingsfondsen verbijzonderen het totaal van de (im)materiële activa naar typen activa. Het invullen van dit model verloopt middels een sjabloon dat beschikbaar is op www.cbs.nl/centraleoverheid. Dit sjabloon dient te worden verzonden naar overheidsbalans@cbs.nl. De definities van de typen activa zijn geformuleerd in het Europees Systeem van Rekeningen (ESR, 2010). Een uitgebreide omschrijving van de te onderscheiden activatypen is te vinden op www.cbs.nl/centraleoverheid.

Typen (im)materiële activa

Woningen: Gebouwen die geheel of hoofdzakelijk zijn bestemd voor bewoning, met inbegrip van bijbehorende bouwwerken als garages en van alle goederen die gewoonlijk nagelvest in woningen zijn geïnstalleerd.

Gebouwen m.u.v. woningen: Andere gebouwen dan woningen, met inbegrip van de goederen, faciliteiten en apparatuur die hiervan integraal deel uitmaken.

Gronden en terreinen: De bodem, inclusief bodembedekking en bijbehorend oppervlaktewater, waarover eigendomsrechten worden uitgeoefend. Niet inbegrepen zijn bouwwerken die zich op de grond bevinden.

Grond-, weg- en waterbouwkundige werken: Andere bouwwerken dan gebouwen, met inbegrip van de kosten van de aanleg van wegen en riolering en van het opruimen en bouwrijp maken van bouwterreinen voor andere bouwwerken dan woningen en bedrijfsgebouwen.

Vervoermiddelen, machines en apparatuur: Vervoermiddelen, apparatuur op het gebied van informatie- en communicatietechnologie en andere machines en werktuigen.

Wapensystemen: Voertuigen en andere uitrusting, zoals oorlogsschepen, onderzeeboten, militaire vliegtuigen, tanks, raketdragers, raketwerpers en ballistische raketten met grote vernietigingskracht.

Onderzoek en ontwikkeling (R&D): De waarde van uitgaven voor creatief werk dat systematisch wordt ondernomen ter vergroting van de hoeveelheid kennis, inclusief kennis van de mens, cultuur en maatschappij, en het gebruik van deze kennis om nieuwe toepassingen te ontwikkelen.

Voorraden Goederen en diensten die zijn ontstaan in de lopende of in een eerdere periode en die worden aangehouden voor verkoop, gebruik in het productieproces of voor ander gebruik in de toekomst. De voorraden omvatten grondstoffen en halffabricaten, onderhanden werk, gereed product en handelsgoederen.

Minerale reserves: Reserves van mineralen aan of onder de aardoppervlakte die met de huidige technologie en gegeven de prijzen voor vervangende producten economisch exploiteerbaar zijn (aardgas, aardolie, zand, grind).

Overige: Alle overige (im)materiële activa.

4.4.14 Model 4.80 - Begrotingswetsvoorstel ISB

Model:

Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van..... (..) voor het jaar 20.. (Incidentele suppletoire begroting)

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz. Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzaak is gebleken van een wijziging van de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van (..), (van de begrotingsstaat inzake de agentschappen van dit ministerie en van de begrotingsstaat van het begrotingsfonds,) voor het jaar;

Zo is het, dat Wij met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De departementale begrotingsstaat voor het jaar 20... wordt gewijzigd, zoals blijkt uit de desbetreffende bij deze wet behorende staat.

Artikel 2

De begrotingsstaat inzake agentschappen voor het jaar 20.. wordt gewijzigd, zoals blijkt uit de desbetreffende bij deze wet behorende staat.

Artikel 3

De begrotingsstaat van het begrotingsfonds voor het jaar 20.. wordt gewijzigd, zoals blijkt uit de desbetreffende bij deze wet behorende staat.

Artikel 4

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 5

Deze wet treedt in werking met ingang van ... van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na de datum van ..., dan treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en met van het onderhavige begrotingsjaar.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden

Gegeven

De Minister van

Toelichting

Algemeen

Een ISB's wordt opgesteld als er tussen de ontwerpbegrotingswet en de tweede suppletoire begrotingswet een extra suppletoire begrotingswetswijziging nodig is. Bijvoorbeeld door een onverwachte grote beleidswijzigingen die meer geld gaan kosten dan in de begroting voor het beleid is geraamd. Het gaat om beleidswijzigingen die niet kunnen wachten tot de besluitvorming over de reguliere suppletoire wetten. De ISB's worden, net als alle begrotingswetsvoorstellen, voor de uitvoering van deze beleidswijziging door de Minister van Financiën aan de Tweede Kamer en de Eerste Kamer ter autorisatie voorgelegd. In de begeleidende brief worden de redenen en de consequenties van betreffende beleidsaanpassing toegelicht.

In de tekst van de kop wordt tussen de haken het nummer van de betrokken begroting in Romeinse cijfers ingevuld, conform de nummering in de Regeling rjksbegrotingsvoorschriften. (zie [De inrichting van de rijksbegroting](#)).

NB. Voor de niet-departementale begrotingen (waaronder de programmabegrotingen) wordt voor de teksten voortgebouwd op de modellen van de begrotingen (zie modellen 1.11 - Wetsvoorstel specifieke begroting (inclusief eventuele programmabegrotingen) , 1.12 - Wetsvoorstel specifieke begroting (Algemene Zaken (IIIA), Kabinet van de Koning (IIIB) en Commissie van toezicht betreffende de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (IIIC) , 1.13 - Wetsvoorstel begroting begrotingsfonds en 1.14 - Wetsvoorstel departementale begroting en begroting begrotingsfonds).

Toelichting op artikel 2

Voor een agentschap kan worden volstaan met één suppletoire begroting, te weten de Slotwet. In geval alleen de Slotwet wordt toegepast, blijft dit artikel in de 1e en 2e suppletoire begroting en de ISB achterwege.

Als er geen sprake is van agentschappen vervalt wetsartikel 2. In dat geval wordt in de kop en in wetsartikel 4 "begrotingsstaten" vervangen door "begrotingsstaat" en de wetsartikelen 3 en 4 worden vernummerd.

Toelichting op artikel 3

Opname van artikel 3 in de departementale begrotingswet is facultatief. Indien de oorspronkelijke begroting van het fonds tezamen met de departementale begroting in één begrotingswet is opgenomen (zie 1.14 - Wetsvoorstel departementale begroting en begroting begrotingsfonds), worden ook de suppletoire begrotingen in één suppletoire begrotingswet opgenomen. In dat geval wordt één ISB opgesteld voor het fonds en de departementale begroting.

Als er geen sprake is van een begrotingsfonds of die is niet met de departementale begroting in één wet opgenomen, vervalt artikel 3. In dat geval in de kop en in wetsartikel 4 "begrotingsstaten" vervangen door "begrotingsstaat" en de wetsartikelen 3 en 4 vernummeren.

Toelichting op artikel 5

Als de ISB vóór de 1e suppletoire begroting (in verband met de Voorjaarsnota) wordt ingediend dan moet in artikel 5 een datum worden ingevuld die vóór 1 juni ligt.

Als de ISB vóór de 2^e suppletoire begroting (in verband met de Najaarsnota) wordt ingediend dan moet in artikel 5 een datum worden ingevuld die vóór 1 december ligt.

Het voorgaande is noodzakelijk om mogelijke problemen te voorkomen, die kunnen ontstaan indien de parlementaire behandeling van een "latere" suppletoire begroting (bijvoorbeeld de 2e supp) eerder wordt afgerond dan die van een eerder ingediende suppletoire begroting (bijvoorbeeld de ISB).

Toelichting Ondertekening minister

De Minister ondertekent niet het voorstel van wet van de ISB. De minister zet alleen zijn handtekening ondertekening onderaan de artikelsgewijs toelichting (niet de begrotingstoelichting) van de memorie van toelichting, zie toelichting bij model 4.81 - Memorie van toelichting ISB.

4.4.15 Model 4.81 - Memorie van toelichting ISB

Model:

Memorie van toelichting ISB

INHOUDSOPGAVE

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET WETSVORSTEL

Wetsartikelen 1 tot en met 3

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 2.3, eerste lid, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) elk afzonderlijk bij wet vastgesteld en derhalve ook gewijzigd. Het onderhavige wetsvoorstel strekt ertoe om voor het jaar 20.. wijzigingen aan te brengen in:

1. de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van
2. de begrotingsstaat inzake de agentschappen van dit ministerie;
3. de begrotingsstaat voor het begrotingsfonds

De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zgn. begrotingstoelichting).

Wetsartikel 4

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Wetsartikel 5

Hier kan eventueel een specifiek wetsartikel worden opgenomen.

Wetsartikel 6

Dit artikel regelt de inwerkingtreding van deze wet.

De Minister van

[handtekening]

B. BEGROTINGSTOELICHTING

Toelichting

A. Artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel

Een inhoudsopgave wordt opgenomen als de omvang van de memorie daar aanleiding toe geeft. In dat geval geeft de inhoudsopgave een compleet beeld van de onderdelen van de memorie van toelichting.

Bij een wetsvoorstel tot een begrotingswijziging wordt geen algemene toelichting opgenomen. De beleidsinhoudelijke toelichting bij de begroting(sstaat) wordt opgenomen in onderdeel B van de memorie van toelichting (de begrotingstoelichting). In onderdeel B kan ook de reden van de ISB worden toegelicht.

NB. Voor de niet-departementale begrotingen (waaronder de programmabegrotingen) wordt voor de teksten voortgebouwd op de modellen van de begrotingen (zie modellen 1.11 - Wetsvoorstel specifieke begroting (inclusief eventuele programmabegrotingen) , 1.12 - Wetsvoorstel specifieke begroting (Algemene Zaken (IIIA), Kabinet van de Koning (IIIB) en Commissie van toezicht betreffende de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (IIIC) , 1.13 - Wetsvoorstel begroting begrotingsfonds en 1.14 - Wetsvoorstel departementale begroting en begroting begrotingsfonds)

Toelichting bij wetsartikelen 1 tot en met 3

De toelichting bij deze wetsartikelen kan kort worden gehouden. Volstaan kan worden met de in het model opgenomen standaardtekst.

Toelichting bij wetsartikel 4

Het (standaard)wetsartikel inzake de euro als waarde-eenheid van de begroting behoeft geen toelichting.

Toelichting bij wetsartikel 5

Als er in een suppletoire begroting een specifiek wetsartikel wordt opgenomen - los van de wetsartikelen die zijn voorgeschreven in de Rijksbegrotingsvoorschriften - wordt dat wetsartikel op deze plaats toegelicht.

Toelichting bij wetsartikel 6

De toelichting bij deze wetsartikelen kan kort worden gehouden. Volstaan kan worden met de in het model opgenomen standaardtekst.

Toelichting ondertekening Minister

De minister ondertekent de memorie van toelichting na onderdeel A, te weten de artikelsgewijze toelichting bij het wetsvoorstel (en niet na onderdeel B, te weten de begrotingstoelichting).

B. Toelichting bij de begrotingstoelichting

De begrotingstoelichting gaat voor wat betreft de departementale begroting en indien van toepassing de begroting van het begrotingsfonds in op de reden van de ISB en geeft een overzicht van de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten ten opzichte van de vorige begroting (naar het voorbeeld van de modellen 2.11 - Departementale begrotingsstaat ,2.12 - Begrotingsstaat inzake de agentschappen en 2.13 - Begrotingsstaat Begrotingsfonds voor de 1^e suppletoire begroting en de modellen 2.21 - Departementale Begrotingsstaat, 2.22 - Begrotingsstaat inzake de agentschappen en 2.23 - Begrotingsstaat Begrotingsfonds voor de 2^e suppletoire begroting). De vorige begroting kan de oorspronkelijke begroting zijn of de 1e of 2e suppletoire begroting. Dit hangt van het moment in het jaar waarop de ISB zich voordoet.

Als de ISB na de 1^e suppletoire begroting plaatsvindt, is het van belang dat de standen van de oorspronkelijke begroting, de 1^e suppletoire begroting en de ISB vanwege de inzichtelijkheid en transparantie

in afzonderlijke kolommen worden weergegeven. Dit betekent dat de standen van de 1^e suppletoire begroting en de ISB bij voorkeur niet bij elkaar worden opgeteld. Hierdoor zou het namelijk onduidelijk zijn welke standen precies verband houden met de ISB en welke standen tot de 1^e suppletoire begroting zijn toe te rekenen.

5 Begrippenlijst

5.1 Achterborgstelling

Een garantieverplichting die niet direct is afgegeven door de overheid zelf, maar door een daarvoor aangewezen tussenpersoon, bijvoorbeeld een stichting. De overheid staat indirect garant en zal pas worden aangesproken worden, wanneer de tussenpersoon niet aan haar verplichtingen kan voldoen.

5.2 Administratieve begrotingswijziging

Wijziging van boekkundige aard of die voortvloeit uit controlebevindingen.

5.3 Amendement invoeging nieuw artikelonderdeel

Zie voor het model voor het amendement invoeging nieuwe artikelonderdeel model 4.60

5.4 Amendement verschuiving bedragen (nulamendement)

Zie voor het model voor het amendement verschuiving bedragen model 4.61

5.5 Amendement wijziging bedragen

Zie voor het model voor het amendement wijziging bedragen model 4.62

5.6 Apparaatsuitgaven

Onder apparaat wordt verstaan: uitgaven voor personeel en materieel die nodig zijn om de organisatie te doen functioneren. Dit zijn uitgaven voor personeel en materieel voor het primaire proces (beleidsproces) en voor de ondersteuning van het primaire proces (de bedrijfsvoering).

In de afbakening van apparaatsuitgaven wordt een onderscheid gemaakt tussen de **brede en smalle definitie**. Het onderscheid tussen ondersteunende - en primaire processen is leidend in de afbakening van apparaatsuitgaven.

Indien alleen de uitgaven voor personeel en materieel van de ondersteunende processen als apparaat wordt beschouwd, wordt gesproken van de **smalle definitie**. Daarentegen wordt gesproken van de **brede definitie** indien de uitgaven voor personeel en materieel van zowel de ondersteunende als de primaire processen als apparaat wordt beschouwd.

In de toepassing wordt een onderscheid gemaakt tussen Personeel en Materieel. Bij Personeel wordt de brede definitie toegepast en bij Materieel de smalle definitie.

Personeel – brede definitie: Alle personeelsuitgaven (incl. externe inhuur) van zowel primaire - als ondersteunende processen worden toegevoegd aan het centrale apparaatsartikel. Dit betekent o.a. dat de beleidsmedewerkers, cipiers, douaniers, belastingtelefoonmedewerkers, voorlichters allemaal tot het apparaat behoren.

Materieel – smalle definitie: Alleen de materieeluitgaven van de ondersteunende processen worden toegevoegd aan het centrale apparaatsartikel. Dit betekent onder andere de bureaucomputers, telefoons, potloden, pennen tot het apparaat behoren. Het elektronische patiëntendossier, de digitale snelwegborden, en de specifieke belastingdienstsystemen behoren echter niet tot het apparaat. Deze ICT-middelen zijn direct verbonden met het primaire proces.

Definitie Personele uitgaven en materieel: Voor de definities van Personele uitgaven en materieel en de nadere uitsplitsing daarvan wordt verwezen naar de Rijksbrede kostensoortentabel.

5.7 Begrotingsmutaties (voorafgaand toezicht)

1. Ten behoeve van het toezicht op de begrotingsuitvoering staat het instrument van voorafgaand toezicht tot beschikking van de Minister van Financiën.

Toelichting

Algemeen

De aanlevering van de uitvoeringsmutaties vormen de basis voor de (budgettaire) voorbereiding voor het toezicht op de begrotingsuitvoering. De regels budgetdiscipline schrijven voor dat tegenvallers dan wel dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan de Minister van Financiën.

Proces

De loketopeningen in januari, februari, maart, juni, juli en oktober dienen achtereenvolgens ter voorbereiding op de rapportage aan Europa, de slotwet, de Voorjaarsnota, de julibrief, de augustusbrief/ Miljoenennota en Najaarsnota. Omdat medio januari niet altijd alle uitvoeringsinformatie beschikbaar is (inclusief informatie van uitvoerende diensten), dient na het beschikbaar komen van deze informatie in februari met een extra loketopening een geactualiseerde begrotingsrapportage december aan de Minister van Financiën (i.c. de IRF) te worden overgelegd. Er wordt inzicht gegeven in het verloop van de kasuitgaven, de kasontvangsten en de verplichtingen. Voor de presentatie van de financiële uitvoeringsgegevens wordt gebruik gemaakt van het Interdepartementaal Budgettair Overleg Systeem (IBOS). Daartoe moeten alle begrotingsmutaties per aanleverdatum in het IBOS zijn ingevoerd, zodat de hieropvolgende werkdagen kunnen worden gebruikt om overleg te voeren over de voorgestelde mutaties tussen FEZ en IRF.

Inhoud

De begrotingsmutaties worden gerangschikt in mee- en tegenvallers, beleidsmatige mutaties en technische mutaties (overboekingen en desalderingen). De toelichtingen worden in hun onderlinge samenhang gepresenteerd. Voor de toelichting bij de voorgestelde mutaties wordt niet volstaan met een omschrijving van de mutatie. Er wordt ingegaan op de reden dan wel oorzaak (causale relatie) van de begrotingsmutatie, een prijs en volumeonderbouwing. Een overzicht van toezeggingen en (wettelijke) regelingen die de mutatie veroorzaken kan deel uitmaken van de toelichting. In geval van gesaldeerde mutaties wordt ook toegelicht waaruit deze mutaties zijn opgebouwd. In overleg met de IRF kunnen afspraken worden gemaakt over de ondergrens van toe te lichten mutaties of een hogere frequentie van aan te leveren rapportages.

2. Ten behoeve van het toezicht op de begrotingsuitvoering staat het instrument van voorafgaand toezicht tot beschikking van de Minister van Financiën.

Toelichting

De toezichhoudende rol van de Minister van Financiën is gebaseerd op de artikelen 4.12, tot en met 4.15 van de Comptabiliteitswet 2016. Op basis van deze artikelen kan voorafgaand overleg worden gevoerd over beleidsmatige zaken met een budgettair belang tussen een ministerie en het Ministerie van Financiën.

Uit hoofde van artikel 4.12, tweede lid van de Comptabiliteitswet 2016 kan jaarlijks een aantal begrotingsartikelen worden aangewezen voor het zogeheten "Voorafgaand toezicht". Deze vorm van toezicht houdt in dat geen verplichtingen op de desbetreffende artikelen mogen worden aangegaan, voordat de Minister van Financiën daarmee heeft ingestemd. De wijze waarop aan deze vorm van toezicht invulling wordt gegeven, kan uiteenlopen van de meest strikte vorm van toezicht naar een soepelere vorm van toezicht.

5.8 Beleidsinformatie

Informatie over het beleid (en de bedrijfsvoering) in de beleidsartikelen van begrotingen en jaarverslagen. Het betreft vooral informatie over de doelstellingen van beleid, de beoogde en/of gerealiseerde resultaten van beleid, de daartoe te leveren en/of geleverde prestaties en de daarmee gemaakte kosten.

5.9 Beleidsmatige begrotingswijziging

Onder **Beleidsmatige wijzigingen** worden wijzigingen in de begroting verstaan die voortvloeien uit beleidsmatige beslissingen en/of wijzigingen in de begroting die voortvloeien uit een nieuw genomen besluit met financiële consequenties.

5.10 Bijdrage aan Shared Service Organisaties

De bijdrage aan SSO's die bedrijfsvoeringsdiensten leveren, worden toegevoegd aan het centrale apparaatsartikel en maken onderdeel uit van de materiële apparaatsuitgaven. Deze uitgaven worden gelabeld als "Bijdrage aan SSO's".

Onder deze categorie kunnen alleen de bijdragen worden toegevoegd indien deze op onderstaande lijst staan van SSO's die bedrijfsvoeringsdiensten leveren.

Voor een overzicht van de SSO's wordt verwezen naar de Rijksbrede kostensoortentabel.

5.11 Comptabele rechtmatigheid

Comptabele rechtmatigheid houdt in dat een financiële transactie waarvan de uitkomst in het departementale jaarverslag wordt verantwoord, in overeenstemming is met de begrotingswetten en met de in internationale regelgeving, Nederlandse wetten, algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen opgenomen bepalingen die de uitkomst van die financiële transactie beïnvloeden.

Indien de voorwaarden in subsidiebeschikkingen en overeenkomsten een nadere invulling betreffen van de voorwaarden die gesteld zijn in de genoemde wet- en regelgeving en als zodanig zijn benoemd in deze wet- en regelgeving, dan vallen deze voorwaarden onder de definitie van comptabele rechtmatigheid.

5.12 Definitie ICT

Definitie van ICT, ten behoeve van de uitgaven ICT van ministeries (incl. agentschappen) in 2016 en verder. De ICT-uitgaven/kosten worden onderscheiden in een beperkt aantal hoofdrubrieken. BZK en Fin hebben overleg gevoerd om de reeds bestaande indeling van ICT_hoofdrubrieken voor apparaat ook zoveel mogelijk van toepassing te laten zijn voor de definitie van ICT-programma uitgaven.

Naast de onderstaande kostensoorten wordt ook gevraagd de aard van de uitgaven (apparaat of programma) op te geven.

De kostensoorten en definities zijn^[1]:

1. Kosten eigen personeel dat werkzaam is in ICT functies (alleen voor ZBO's en sui generi)
2. Hardware
 - > Alle kosten voor computer hardware en telefoniehardware. Hiertoe behoren de aanschaf, lease, afschrijvingen^[2] en kosten voor onderhoud van werkplek apparatuur, faxapparatuur, printers, vaste en mobiele telefoons, mainframes, servers en server racks, modems/routers/switches, telefooncentrales;. Ook de uitgaven voor rekencentrumsoftware dienen op deze post verantwoord te worden,
 - > Op deze post worden de volgende uitgaven niet verantwoord: koelingapparatuur, antennemasten, gebouwbekabeling, verkeerslichten, matrixborden, sensoren, camera's
3. Standaard software
 - > Hieronder wordt verstaan de som van uitgaven voor aanschaf of afschrijving en onderhoud van licenties voor standaard ('packaged') software. In deze categorie vallen ook uitgaven aan (abonnementen voor) SAAS- en IAAS-diensten (software as a service, Infrastructure as a service).
4. Spraak en Data Verbindingen
 - > Alle uitgaven aan data communicatie waaronder: de kosten van externe data communicatie providers en abonnementen & specifieke kosten voor spraak- en datagebruik (waaronder VoIP) op draagbare communicatie apparatuur.
5. Inhuur van personele capaciteit van externe bedrijven ten behoeve van ICT taken
6. Uitbestede diensten aan ICT leveranciers; hosting diensten, huur datacenter ruimte, gebundelde ICT diensten opdrachten, afschrijvingen van geactiveerde diensten en maatwerk software

^[1] operationele ICT bij Defensie (onder meer ICT voor (wapen-)systemen) is uitgezonderd van dit overzicht van ICT kosten

^[2] Indien van toepassing

5.13 Desinvesteringen

Wanneer sprake is van het tenietgaan van het materieel vast actief, bijvoorbeeld als gevolg van sloop of afbraak.

5.14 Eindejaarsmarge

In de beleidsbrief wordt een overzicht opgenomen met de totale eindejaarsmarge, gesplitst naar de beleidsartikelen waarop deze wordt ingezet (conform onderstaand model) en aangegeven wordt om welke reden de middelen op dat artikel worden toegevoegd en waar eventueel sprake is van overlopende verplichtingen.

Het overzicht wordt opgesteld conform model 4.56.

5.15 Inhuur externen

Inhuur externen is het uitvoeren van werkzaamheden in opdracht van een bij de rijksoverheid in dienst zijnde opdrachtgever, door een private organisatie met winstoogmerk, middels het tegen betaling inzetten van personele capaciteit en deskundigheid, waarop door de opdrachtgever mede gestuurd wordt.

5.16 Extra-comptabel

Maakt geen onderdeel van de boekhouding uit.

5.17 Financiële begrotingsinformatie

De in een begroting opgenomen informatie over de financiële aspecten van het voorgenomen beleid en de voorgenomen bedrijfsvoering.

5.18 Financiële informatie

Financiële informatie betreft de kwantitatieve informatie ontleend aan de financiële administraties. De financiële toelichtingen bij de departementale verantwoordingsstaat worden op een duidelijk identificeerbare wijze - dat wil zeggen in separate paragrafen - in het beleidsverslag opgenomen als onderdeel van de toelichting per begrotingsartikel (zowel voor beleidsartikelen als voor niet-beleidsartikelen).

5.19 Financiële instrumenten

1. Bij het indelen van de uitgaven naar financieel instrument wordt aansluiting gezocht bij de rol en verantwoordelijkheid van de minister. Hierdoor wordt de wijze waarop de uitgaven het ministerie verlaten leidend voor de indeling naar financiële instrumenten.
2. Wanneer bij het opstellen van de begroting nog niet duidelijk of de uitgaven via bijvoorbeeld een opdrachtverstrekking dan wel een subsidieverstrekking zullen lopen, zal toch een duidelijke keuze gemaakt moeten worden. Een te hanteren richtlijn hierbij is om het gehele bedrag te plaatsen onder de categorie waar over het algemeen de meeste uitgaven op drukken, mede gelet op voorgaande jaren.
3. De te onderscheiden financiële instrumenten zijn (limitatief):
 - > subsidies(regelingen);
 - > leningen;
 - > garanties;
 - > bekostiging;
 - > inkomensoverdrachten;
 - > opdrachten;
 - > bijdrage aan agentschappen;
 - > bijdrage aan ZBO's/RWT's;
 - > bijdragen aan medeoverheden;
 - > bijdrage aan (inter-)nationale organisaties;
 - > bijdrage aan (andere) begrotingshoofdstukken;
 - > bijdragen aan sociale fondsen.
1. **Subsidies:** De aanspraak op financiële middelen, door een bestuursorgaan verstrekt met het oog op bepaalde activiteiten van de aanvrager, anders dan als betaling voor aan het bestuursorgaan geleverde goederen of diensten (Awb, [artikel 4.21](#)).
2. De uitgaven voor **leningen** worden eventueel onder de categorie subsidies opgenomen. Vaak hebben die contracten door de 'zachte' voorwaarden (lagere dan markttrente, kwijtscheldingsclausules, e.d.) die eraan zijn verbonden, het karakter van een subsidie; de vormgeving is dan meestal publiekrechtelijk (subsidiebeschikking). De uitgaven voor **leningen** worden als apart instrument opgenomen, indien hiermee het inzicht wordt vergroot.
3. **Garanties:** de kasuitgave die voortkomt uit een voorwaardelijke financiële verplichting aan een wederpartij. De verplichting komt tot betaling omdat een situatie is ontstaan, waarvoor de oorspronkelijke garantieverplichting was aangegaan. Indien het de verwachting is dat uitstaande garantieverplichtingen tot betaling zullen komen, wordt het financieel instrument **garanties** als aparte categorie onder de kasuitgaven opgenomen.
4. **Bekostiging:** financiële overdracht voor beleidsuitvoering aan instellingen, voor zover niet vallend onder opdrachten en subsidies. Het betreft hier vooral overdrachten aan wetenschappelijke en/of onderwijsinstellingen voor onderwijs en/of onderzoek.
5. **Inkomensoverdracht:** het overdragen van financiële middelen aan een individu en/of huishouden zonder daarvoor een directe tegenprestatie te verlangen en met het oogmerk de wederpartij te ondersteunen in de bekostiging van zijn lopende uitgaven. In het algemeen vindt de overdracht plaats in de vorm van een uitkering of bijdrage van de overheid.
6. **Opdracht:** Directe bestedingen aan derden voor de inkoop van diverse goederen en diensten (communicatie, voorlichting, projecten, infrastructuur e.d.) ten behoeve van het beleid. Bij een opdracht is sprake van een

concreet eindproduct/resultaat (uitbesteding). Over het algemeen zijn dit de opdrachten voor zover deze niet vallen onder externe inhuur (zie).

7. **Bijdrage aan agentschappen:** Het financiële instrument “Bijdrage aan een agentschap” op een programma artikel is bedoeld voor dekking van het apparaat van een agentschap en bestaat uit: de eigenaarsbijdragen van het moederdepartement en de uitvoeringskosten van de opdrachtgever aan een Agentschap. Programmagede bedragen benodigd voor bijv. subsidieregelingen worden onder ‘subsidie’ gepresenteerd in de tabel budgettaire gevolgen van beleid en niet onder de bijdrage Agentschap. Als de minister ze laat uitvoeren door een andere partij, wordt deze bij de subsidieregeling in de tabel vermeld.
8. **Bijdrage aan ZBO's/RWT's:** De totale financiële bijdrage (programma en apparaat) aan de ketenpartners (ZBO's/RWT's) die de overheid bij de uitvoering van het beleid inschakelt.
9. **Bijdrage aan medeoverheden:** de financiële bijdrage aan de medeoverheden zoals provincies, gemeenten en waterschappen die de overheid bij de uitvoering van het beleid inschakelt, bijvoorbeeld de specifieke uitkeringen aan gemeenten en provincies.
- 10 **Bijdrage aan (inter)nationale organisaties:** de financiële bijdrage aan (inter)nationale organisatie die de overheid bij de uitvoering van het beleid inschakelt en/of lidmaatschappen van (inter)nationale organisaties, bijvoorbeeld bijdragen aan de Europese Unie, VN, NGO's.
- 11 **Bijdrage aan (andere) begrotingshoofdstukken:** de financiële bijdrage aan (andere) begrotingshoofdstukken (inclusief begrotingsfondsen).
- 12 **Bijdrage aan sociale fondsen:** de financiële bijdrage aan de fondsen waaruit uitkeringen en voorzieningen worden verstrekt krachtens sociale verzekeringswetten.

5.20 Financiële verantwoordingsinformatie

De in een jaarverslag opgenomen informatie over de financiële aspecten van het gevoerde beleid en de gevoerde bedrijfsvoering.

5.21 Garantie

Een voorwaardelijke financiële verplichting van de overheid aan een private partij buiten de “sector overheid”(CBS definitie), die pas tot uitbetaling komt als zich bij de wederpartij een bepaalde omstandigheid (realisatie van een risico) voordoet.

5.22 Juridische verplichting

Verplichting, ook garantieverplichting, die ontstaat op grond van een verdrag, wet, koninklijk besluit, ministeriële regeling, beschikking, verbintenis of een andere op controleerbare wijze vastgelegde afspraak tussen een derde of tussen dienstonderdelen van het Rijk op basis van artikel 2.14, eerste lid onder a en b van de [Comptabiliteitswet 2016](#).

Financiële verplichting

De voorwaardelijke of onvoorwaardelijke verplichting tot het in de toekomst doen van een kasbetaling aan een derde of aan een ander dienstonderdeel.

5.23 Niet-departementale begroting

De volgende begrotingen zijn een niet-departementale begroting: I, IIA, IIB, IV, IXA, XVII en XVIII (dus exclusief de begrotingen van de begrotingsfondsen).

5.24 Niet-financiële informatie

Niet-financiële informatie betreft de kwantitatieve en kwalitatieve informatie over het beleid, inclusief de bedrijfsvoering, voor zover die informatie beoogt inzicht te bieden in de doeltreffendheid en de doelmatigheid van de beleidsuitvoering en de doelmatigheid van de bedrijfsvoering. De financiële informatie is hiervan uitgezonderd.

5.25 Niet financiële verantwoordingsinformatie

De in een jaarverslag opgenomen informatie over de niet-financiële aspecten van het gevoerde beleid en de gevoerde bedrijfsvoering.

5.26 Personele en materiële uitgaven

Definitie Personele uitgaven

Voor de definitie van Personele uitgaven wordt aangesloten op de huidige inputgegevens. Eigen personeel heeft betrekking op personeel die op de payroll van het departement staan en een ambtelijke aanstelling bij het betrokken departement hebben. Leidend daarbij zijn de cijfers die uit journalisering van de P-direkt administratie komt. Deze uitgaven hebben betrekking op alle uit de rechtspositiebepalingen en aanverwante (wettelijke) regelingen voortvloeiende uitgaven aan en ten behoeve van de werknemers. Onder personele uitgaven wordt verstaan de optelling van de volgende categorieën:

Loonkosten

Alle uit de rechtspositiebepalingen en aanverwante (wettelijke) regelingen voortvloeiende uitgaven aan en ten behoeve van de werknemers, zoals:

- > Salaris, vakantie- en eindejaarsuitkering eigen personeel
- > Toelagen, toeslagen en vergoedingen Gratificaties
- > Onkostenvergoedingen waaronder Woon-werkverkeer (ook collectieve inkoop OV kaarten)
- > Sociale lasten en bijdrage zorgverzekeringswet
- > Pensioenpremies Eindhelling loonbelasting

Personele exploitatie

Alle niet onder loonkosten vallende uitgaven met betrekking tot personeel, zoals:

- > Verhuiskosten (ook voor verhuizingen naar het buitenland)
- > Hotels in het kader van dienstreizen
- > Werving en selectie, keuringen, assessments, outplacement, loopbaanbegeleiding en re-integratie
- > Arbeidsgezondheidskundige begeleiding (ARBO), werkplekaanpassing, uitbesteding arbo-dienstverlening Bedrijfshulpverlening (BHV)
- > Representatie voor eigen personeel
- > Opleiding, coaching, training, bezoek van symposia en congressen (externe opleidingen/trainingen, maar ook opleidingen/trainingen die door het Rijk worden verzorgd)
- > Personeelsevenementen, -bijeenkomsten en recepties
- > Noodzakelijke contributies van personeel (bijv. NBA)
- > Uitgaven sociaal flankerend beleid
- > Kinderopvang
- > Vaccinaties en andere medische vergoedingen
- > Visa, paspoorten en andere reisbescheiden

Post actieven

Alle uitgaven aan en ten behoeve van voormalig personeel, voor zover niet ten laste komend van derden (pensioen- of uitkeringsfonds) zoals:

Functioneel leeftijdsontslag (FLO), Uitkering substantieel bezwarende functies (SBF), (bovenwettelijke) werkloosheidsuitkeringen, wachtgeld en de daarmee samenhangende uitvoeringskosten van derden.

Externe inhuur

Aansluiten bij definitie van BZK: model 3.60

Met ingang van 2013 wordt de categorie Externe inhuur op het apparaatsartikel als aparte categorie inzichtelijk gemaakt. Tevens worden dan de uitgaven aan eigen personeel inzichtelijk gemaakt. Hieronder wordt verstaan de som van loonkosten en personele exploitatie.

Definities Materieel

Algemene opmerkingen:

Voor alle definities geldt dat deze betrekking hebben op uitgaven die bedoeld zijn voor activiteiten ter ondersteuning van het primaire proces.

In de definitie wordt telkens gerefereerd aan alle uitgaven; hieronder vallen zowel middelen als uitbestede diensten. De uitgaven voor eigen personeel worden zonder uitzondering onder loonkosten geboekt.

Werkplek gerelateerde ICT uitgaven hebben betrekking op de ondersteunende bedrijfsapplicaties en voorzieningen die gebruikt worden in de PIOFACH kolommen, alsmede generieke applicaties op het gebied van authenticatie, intranet en kantoorautomatisering.

De Kantoorautomatisering omvat alle noodzakelijke software en hardware die benodigd is om de basisfunctionaliteit voor kantoorfuncties, gegevensuitwisseling en gegevensbescherming op alle pc's (werkplekken) binnen de organisatie te kunnen garanderen.

De onderstaande definities en uitsplitsingen zijn gebaseerd op:

- > De bestaande interdepartementale kostensoortentabel
- > Uitgavenrubricering voor spend analyse (inkoop en categoriemanagement)
- > De huidige NEN 2748 en de Europese norm 15221

De bijdrage aan SSO's die bedrijfsvoeringsdiensten leveren, worden toegevoegd aan het centrale apparaatsartikel en maken onderdeel uit van de materiële apparaatsuitgaven. Onder deze categorie kunnen alleen de bijdragen worden toegevoegd indien deze op de lijst staan van SSO's die bedrijfsvoeringsdiensten leveren (zie Bijdrage aan SSO's).

Met ingang van 2013 worden de categorieën ICT en Bijdrage aan SSO's op het apparaatsartikel als aparte categorieën binnen het materieel inzichtelijk gemaakt.

5.27 Planflexibiliteit

Budgetten zijn planflexibel als er nog geen definitief besluit over de uitvoeringsoptie (in geval van lenM betreft dit een voorkeursbeslissing en bij Defensie een project voorbij de verwervingsvoorbereidingsfase) is genomen. De planflexibele budgetten zijn niet-juridisch verplicht. Het moment van overgang tussen planflexibel en planinflexibel is een brief van het kabinet aan de Tweede Kamer waarin de beslissing over de uitvoeringsoptie wordt vermeld. De overgang naar planinflexibel betekent niet dat budgetten dan juridisch verplicht zijn.

5.28 Rijksbrede kostensoortentabel

Met ingang van 2013 is een van toepassing voor alle departementen. In de tabel zijn de kostensoorten en bijbehorende definities opgenomen.

Tevens gaat de sector Rijk in 2013 over op de werkkostenregeling ook hiervoor zijn kostensoorten voorgeschreven. Deze kostensoorten kunt u vinden in de .

Toelichting

De definities van de Rijksbrede kostensoortentabel zijn geen eisen voor het jaarverslag, maar hebben betrekking op de inrichting van de financiële administraties.

Door de Auditdienst Rijk wordt het naleven van deze definities voor de administratie dan ook beoordeeld als onderdeel van het financieel beheer. Afwijkingen/niet naleving hebben dan geen gevolgen voor het controleoordeel bij het jaarverslag, maar kunnen wel van invloed zijn op de bevindingen over het financieel beheer. Geconstateerde afwijkingen kunnen dan leiden tot onvolkomenheden in de bedrijfsvoering. De kostensoortentabel dient op het niveau van de begrotingsartikelen juist toegepast te worden. Het niet juist gebruiken van kostensoorten kan geen invloed hebben op de goedkeuring van uitgaven/verplichtingen/ ontvangsten, ervan uitgaande dat deze op de juiste artikelen zijn verantwoord.

De financiële toelichting op de samenvattende verantwoordingsstaat batenlastenagentschappen is onderdeel van de financiële informatie in het jaarverslag. Deze toelichting bestaat uit de staten van baten en lasten, balansen en kasstroomoverzichten van de diverse agentschappen van een ministerie en de toelichtingen daarop, die door de Auditdienst Rijk in de controle hierop worden betrokken. Hierbij wordt door de Auditdienst Rijk ook de rubricering (nadere uitsplitsing) van de posten in deze overzichten meegenomen. In het kader van deze controle wordt door de Auditdienst Rijk geen specifieke toets uitgevoerd op de juiste toepassing van de Rijksbrede kostensoortentabel.

5.29 Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek

Artikel 4.1, eerste lid, onder c, van de [Comptabiliteitswet 2016](#) verplicht ministers om al het beleid op hun begroting periodiek te onderzoeken op doeltreffendheid en doelmatigheid. Artikel 4:24 van de Algemene Wet Bestuursrecht bevat de verplichting om, tenzij wettelijk anders bepaald, subsidies die berusten op een wettelijk voorschrift ten minste eenmaal in de vijf jaar te evalueren.

Deze regeling stelt, op basis van artikel 4.20, tweede lid, onder f van de [Comptabiliteitswet 2016](#), eisen aan het onderzoek naar de doeltreffendheid en doelmatigheid.

Deze regeling wordt per 1 januari 2018 vervangen. Een nadere toelichting is te vinden in de regeling periodiek evaluatieonderzoek. <http://wettenpocket.overheid.nl/portal/7ec1a250-bb0b-4d72-929e-d270ddae2817/weergevenbwb/11>

5.30 Rechtspersoon met een wettelijke taak (RWT)

Rechtspersoon voor zover die een bij of krachtens de wet geregelde taak uitoefent en daartoe geheel of gedeeltelijk wordt bekostigd uit de opbrengst van bij of krachtens de wet ingestelde heffingen.

5.31 Rijksbetaalstukken

1. Een Rijksbetaalstuk is een opdracht aan de Rijkshoofdboekhouding om de rekeningen courant van twee desbetreffende rekeninghouders spiegelbeeldig te muteren.
2. Een Rijksbetaalstuk wordt gebruikt voor betalingen die niet via het reguliere bancaire betaalcircuit kunnen plaatsvinden. Alleen om dringende reden van doelmatigheid kan een Rijksbetaalstuk in de plaats treden van een bancaire overmaking.
3. Een Rijksbetaalstuk wordt digitaal aan de Rijkshoofdboekhouding aangeboden (bz.rhb@minfin.nl) door middel van het volledig ingevulde en rechtsgeldig ondertekende formulier Verzoek Rijksbetaalstuk. Dit formulier is te downloaden van <https://www.dsta.nl/schatkistbankieren/klanten/ministeries/formulieren>.

Het Rijksbetaalstuk dat betrekking heeft op begrotingsjaar t en de Rijkshoofdboekhouding niet later bereikt dan 31 januari t+1 wordt door de Rijkshoofdboekhouding verwerkt

5.32 Risicovoorziening

De risicovoorziening betreft een budgettaire reservering direct en alleen gekoppeld aan een risicoregeling waarop het "garantiekader" van toepassing is zoals besproken in de kabinetsreactie op het [rapport van de Commissie Risicoregelingen](#). Op de saldbalans wordt de risicovoorziening verantwoord bij de balansposten 5 en 5a betreffende begrotingsreserves.

5.33 Slotverschillen

Het verschil op het niveau van een begrotingsartikel dat na afloop van een begrotingsjaar wordt vastgesteld tussen de realisatie van de uitgaven, onderscheidenlijk de ontvangsten, en de raming van de uitgaven, onderscheidenlijk de ontvangsten, in de wet tot vaststelling van de begrotingsstaten, bedoeld in artikel 2.23, en de wijzigingen die daarin zijn aangebracht door middel van de wetten tot wijziging van de begrotingsstaten, bedoeld in artikel 2.26 van de [Comptabiliteitswet 2016](#).

Toelichting

Slotverschil is het verschil op het niveau van een begrotingsartikel tussen de realisatie van de uitgaven en ontvangsten en de vastgestelde uitgaven en ontvangsten in de ontwerpbegrotingen en de suppletoire begrotingen.

5.34 Suppletoire begroting

Wetsvoorstel tot wijziging van de begroting. Voorbeelden van een suppletoire begroting zijn:

1. de eerste suppletoire begroting die samenhangt met de Voorjaarsnota;
2. de tweede suppletoire begroting die samenhangt met de Najaarsnota;
3. een incidentele suppletoire begroting;
4. slotwet.

5.35 Technische mutaties

Technische mutaties zijn mutaties zonder beleidsmatige of financiële consequenties. Bijv. desalderingen.

5.36 Vastgestelde begroting

Dit betreft de stand ontwerpbegroting (derde dinsdag van september) plus de mutaties die bij een nota van wijziging, amendement, motie, of incidentele suppletoire begroting ten opzichte van de ontwerpbegroting (dus na de derde dinsdag van september, maar voor de mutaties eerste suppletoire begroting) zijn aangebracht.

5.37 Zelfstandig bestuursorgaan (ZBO)

Bestuursorganen van de centrale overheid die op grond van wet- of regelgeving (bij de wet, krachtens de wet bij algemene maatregel van bestuur of krachtens de wet bij ministeriële regeling) met openbaar gezag zijn bekleed en niet hiërarchisch ondergeschikt zijn aan een minister.

Zie ook het [ZBO-register](#).